

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΤΣΙΓΚΑΣ

ΓΙΑ ΜΙΑ
ΝΕΑ ΚΟΙΝΩΝΙΑ
ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ

το κράτος, ο ιδιώτης, η αγορά
και η αξία της γνώσης
στον Μετακαπιταλισμό

Σεπτέμβριος 2003

Online version

© Δρ. Αλέξανδρος Τσίγκας

Αυτό το έργο προφυλάσσεται με δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας. Ο συγγραφέας επιφυλάσσεται για τα κατοχυρωμένα δικαιώματα του, ειδικά για τα δικαιώματα αντιγραφής και διάδοσης καθώς και μετάφρασης επανατύπωσης ακόμα και για μερική χρήση. Κανένα μέρος σε οποιαδήποτε μορφή δεν μπορεί να αναπαραχθεί, ή να διαδοθεί μέσω της χρήσης ηλεκτρονικών μέσων.χωρίς την γραπτή άδεια του συγγραφέα

Email: flexcom@hellanet.gr

WWW: <http://www.flexcom.net>

This work is protected through copyright. All rights are reserved especially against copying and dissemination as well as translation and reprint also for partial use. No part in any form can be reproduced, or disseminated through electronic systems without the prior written permission of the author.

Email: flexcom@hellanet.gr

WWW: <http://www.flexcom.net>

Dieses Werk ist urheberrechtlich geschützt. Die dadurch begründeten Rechte, insbesondere das Recht der Vervielfältigung und Verbreitung sowie Übersetzung und des Nachdrucks, bleiben, auch bei auszugsweiser Verwertung, vorbehalten. Kein Teil darf in irgendeiner Form ohne schriftliche Genehmigung des Autors reproduziert oder unter Verwendung elektronischer Systeme verarbeitet, vervielfältigt oder verbreitet werden.

Email: flexcom@hellanet.gr

WWW: <http://www.flexcom.net>

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΤΣΙΓΚΑΣ

Γεννήθηκε το 1951 στην Αθήνα. Σπούδασε Φυσική στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και είναι κάτοχος μεταπτυχιακών διπλωμάτων MSc και PhD του Πανεπιστημίου του Salford της Αγγλίας στα τμήματα Ηλεκτρολόγων & Μηχανολόγων Μηχανικών αντίστοιχα, με εξειδίκευση στον τομέα Συστημάτων Ελέγχου. Εργάστηκε πλέον των 15 ετών στην Γερμανία για βιομηχανικές εταιρείες με ειδικό βάρος στην εκπαίδευση και στην εφαρμογή συστημάτων διοίκησης παραγωγής για μια σειρά επιχειρήσεων όπως π.χ. Hauni Werke, Loewe Opta, Hoechst AG, Michelin, Boehringer AG, MBB και άλλες. Στην Ελλάδα εργάστηκε στην Eurocom και στην Ιντρασόφτ του Ομίλου Intracom ως σύμβουλος επιχειρήσεων υπεύθυνος για την εκπαίδευση και υλοποίηση συστημάτων διοίκησης επιχειρήσεων. Εργάστηκε στην Γαλλία στην εταιρεία JCIT ως διευθυντής μεθόδων βιομηχανικής διοίκησης, υπεύθυνος εκπαίδευσης και εφαρμογής λιτών μεθόδων διοίκησης στην Ευρώπη και τις Ηνωμένες Πολιτείες. Από το 1997 δραστηριοποιείται ως σύμβουλος επιχειρήσεων στην Ελλάδα και το Εξωτερικό με κέντρο βάρους λιτά συστήματα και μεθόδους στην βιομηχανική διοίκηση (Lean Management Methods) και οργανωσιακή συμπεριφορά και μετασχηματισμό επιχειρήσεων. Είναι ιδιοκτήτης και διευθυντής της εταιρείας FlexCom AT&P επε. Διδάσκει ως επιστημονικός συνεργάτης του τμήματος Μηχανικών Παραγωγής και Διοίκησης του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης. Έχει δημοσιεύσει πολλά άρθρα σε έγκυρα επιστημονικά και τεχνικά περιοδικά και είναι ενεργό μέλος παγκοσμίου δικτύου για την ανάπτυξη και διάδοση της τεχνολογίας της Μαζικής Προσαρμογής. Πρόσφατα άρθρο του δημοσιεύθηκε σε βιβλίο που εκδόθηκε στην Γερμανία από τον εκδοτικό οίκο Springer Verlag.

© Δρ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΤΣΙΓΚΑΣ, 2003

Για μια νέα κοινωνία των Πολιτών,
το κράτος, ο ιδιώτης, η αγορά και η αξία της γνώσης στον Μετακαπιταλισμό

Διεύθυνση: Αίαντος 32, 175 62 Π. Φάληρο, Αθήνα

Σταθερό: 30 210 98 15 731

Κινητό: 30 69 44 27 05 29

Email: flexcom@hellasnet.gr

Web: www.flexcom.net

ΓΙΑ ΜΙΑ ΝΕΑ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ
το κράτος, ο ιδιώτης, η αγορά και η αξία της γνώσης
στον μετακαπιταλισμό

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	7
---------------	---

ΕΙΣΑΓΩΓΗ: ΜΥΘΟΙ ΚΑΙ ΑΛΗΘΕΙΕΣ ΣΤΟ ΣΗΜΕΡΙΝΟ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟ

1. Ο μύθος περί παλαιάς και νέας οικονομίας.....	13
2. Ο μύθος περί της οικονομίας της αγοράς.....	16
3. Η αλήθεια περί διαπλοκής και η αναπαραγωγή της διαφθοράς.....	18
4. Σημερινά <i>αδέξοδα</i> και η ανάγκη για αλλαγή.....	21

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ: Η ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΕΠΟΧΗ

1. Η αποδυνάμωση των δημοκρατικών θεσμών.....	29
2. Τόλμη και καινοτομία στην διαμόρφωση νέων πολιτικών.....	33
3. Περί ανταγωνιστικότητας, ανάπτυξης και απασχόλησης.....	37
4. Το σύγχρονο καπιταλιστικό κράτος.....	53

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: Η ΑΓΟΡΑ ΣΤΗΝ ΜΕΤΑΚΑΠΙΤΑΛΙΣΤΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

1. Νέος τρόπος παραγωγής.....	65
2. Η αγορά των πολιτών-ιδιωτών.....	73
3. Η έννοια του κεφαλαίου στον μετακαπιταλισμό.....	82
4. Σύσταση οργάνωση και λειτουργία των ΚΠΑ.....	87
5. Ο νέος ρόλος των πιστωτικών ιδρυμάτων.....	106

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ: ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΣΤΗΝ ΜΕΤΑΚΑΠΙΤΑΛΙΣΤΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

1. Η παραοικονομία, η φοροδιαφυγή και η διαφθορά.....	113
2. Το Κράτος στην κοινωνία των πολιτών-ιδιωτών.....	129
3. Η τοπική αυτοδιοίκηση σαν μοχλός της άμεσης δημοκρατίας	151
4. Κοινωνική συνοχή στην μετακαπιταλιστική περίοδο.....	155
5. Ανάπτυξη και αναδιανομή του πλούτου.....	163
6. Η αέναη δύναμη της δικτυακής γνώσης.....	167

ΠΕΡΙ ΕΥΡΩΠΗΣ ΣΥΝΟΠΤΙΚΑ.....	174
-----------------------------	-----

ΕΠΙΜΥΘΙΟ.....	177
---------------	-----

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η πιεστική ανάγκη να γραφτεί τούτο το βιβλίο αφορά την επιδεινούμενη κοινωνική, πολιτική και οικονομική κατάσταση στην Ευρώπη και ειδικότερα στην Ελλάδα: παρόλο που στην ήπειρό μας το αίτημα για την δημιουργία μιας νέας κοινωνίας των πολιτών είναι κοινός τόπος στις διακηρύξεις πολλών πολιτικών κομμάτων, παίρνει ωστόσο σήμερα ιδιαίτερη αξία. Και τούτο λόγω της τάσης και της έντασης με την οποία προωθούνται μέσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση πολιτικές που ενισχύουν την συσσώρευση κεφαλαίου και άρα τις μονοπωλιακές δράσεις των παγκοσμιοποιημένων πλέον σήμερα επιχειρήσεων εις βάρος των μικρών, μεσαίων και μικρομεσαίων επιχειρήσεων και των εργαζομένων σε αυτές. Αυτή η πιεστική ανάγκη αφορά επίσης ένα νέο φαινόμενο, την τάση για την δημιουργία ενός ιδεατού κράτους μολόχ στις Βρυξέλλες καθ' εικόνα και ομοίωση του αυταρχικού κράτους. Αφορά τέλος στην συζήτηση που βρίσκεται σε εξέλιξη τελευταία στην Ευρώπη, γύρω από την οικονομία της αγοράς και την ανάπτυξη, το λεγόμενο "λιγότερο" κράτος, το ξεπούλημα της δημόσιας περιουσίας, κυρίως στην Ελλάδα του 2003 και το νέο ευρωπαϊκό σύνταγμα.

Οι θέσεις και οι προτάσεις μας αφορούν την μετακαπιταλιστική εποχή: την οργάνωση του κράτους, της κοινωνίας, της αγοράς και τον νέο ρόλο της γνώσης μέσα σε αυτή. Τα λεγόμενα νέο-φιλελεύθερα οικονομικά και πολιτικά μοντέλα, που θεωρούνται σήμερα πανάκεια για την ανάπτυξη, την μείωση της ανεργίας και την αύξηση της ευημερίας, πρέπει να αντικατασταθούν από άλλα που βασίζονται σε νέο τρόπο παραγωγής απεριόριστου πλούτου από τους πολίτες, καθώς καταφέρνουν ακριβώς τα αντίθετα από αυτά που ευαγγελίζονται. Είναι γνωστό ότι η ανάπτυξη δεν επιφέρει απαραίτητα και την αύξηση των θέσεων εργασίας. Είναι *sic* σήμερα να μιλάμε για "βιώσιμη" ανάπτυξη, αλλά και αυτός ο όρος είναι τεχνητός. Τι θα πει βιώσιμη ανάπτυξη; Στόχος της ανάπτυξης είναι ως γνωστό, ή τουλάχιστον όπως αυτή την αντιλαμβανόμαστε σήμερα, η επιτάχυνση της συσσώρευσης πλούτου από αυτό το ίδιο το κεφάλαιο έτσι ώστε να γίνει ισχυρότερο από κάποιο άλλο. Αν συνεχίσουμε αυτή την πολιτική είναι σίγουρο ότι η ανεργία θα αυξηθεί και βέβαια σημαντικοί πόροι θα εκλείψουν από το κράτος, χωρίς να αναφέρουμε και να υποτιμούμε το τεράστιο κοινωνικό πρόβλημα που θα δημιουργηθεί.

Πρέπει να καταλάβουμε ότι ζούμε πλέον στην εποχή του μονοπωλιακού καπιταλισμού, παρά τις φιλότιμες προσπάθειες των ιθυνόντων να μας πείσουν για το

αντίθετο. Η εποχή της οικονομίας της αγοράς, που βασίζεται στον ελεύθερο ανταγωνισμό και τα συναφή, έχει περάσει ανεπιστρεπτί, και ο καθημερινός βομβαρδισμός της προπαγάνδας στόχο έχει να θεσπισθούν πολιτικές και νόμοι που βοηθούν αυτά ακριβώς τα μονοπωλιακά κεφάλαια να μεγαλώσουν ακόμα περισσότερο και ταχύτερα. Το κακό είναι ότι και τα κεφάλαια αυτά δεν βοηθούνται μακροχρόνια και νομοτελειακά θα έχουν την ίδια τύχη με άλλα που για κάποια στιγμή βρέθηκαν να αποτελούν βορά τους. Τα ανθρώπινα δικαιώματα και οι ατομικές ελευθερίες θα περιστέλλονται συνεχώς και με τον μπαμπούλα και το πρόσχημα της τρομοκρατίας ακόμα περισσότερο. Η μοναδική υπερδύναμη στον πλανήτη προσπαθεί να εμπεδώσει μια νέα τάξη πραγμάτων και το κατορθώνει προς το παρόν. Στην ουσία παίζει συνεχώς στο γήπεδό της χωρίς το αντίπαλο δέος του ψυχρού πολέμου αλλά και μια Ευρώπη στην ουσία να σιγοντάρει τις προσπάθειες μια και η ίδια έχει σοβαρά προβλήματα προπονητού και στρατηγικής για το τι παιχνίδι θα πρέπει να ακολουθήσει η ομάδα στην παγκόσμια κατηγορία. Έτσι προς το παρόν παίζει στην Β' κατηγορία και φιλοδοξεί και αυτή κάποια μέρα να μπορέσει να ανέβει στην Α' Εθνική. Αυτό όμως θα εξαρτηθεί από τους πατερούληδες αμερικάνους και κατά πόσο θα κρίνουν αυτοί ότι τα πράγματα ωρίμασαν για την Ευρώπη να αναλαμβάνει αποστολές χωρίς κάθε φορά να φέρνει αντιρρήσεις κουτές στην αρχή, ενώ ξέρει ότι τελικά θα κάνει το χατίρι του μπαμπά.

Εμείς προτείνουμε ένα καινούργιο μοντέλο κοινωνίας, την κοινωνία των πολιτών-ιδιωτών, που βασίζεται στην δημιουργία "κοινοτήτων προστιθέμενης αξίας (ΚΠΑ)", δηλαδή συμμετοχικών δικτύων για την παροχή υπηρεσιών κατά μήκος όλης της εφοδιαστικής αλυσίδας: από τον σχεδιασμό, την παραγωγή στην προώθηση, τις πωλήσεις και την διανομή μέχρι το τελικό αποδέκτη αυτού του "προϊόντος". Προϊόν εδώ αντιλαμβανόμαστε όχι μόνο ένα προϊόν με υλική υπόσταση, αλλά και προϊόντα με άυλη υπόσταση, όπως είναι οι κάθε λογής υπηρεσίες. Έτσι το "προϊόν" κάθε φάσης της εφοδιαστικής αλυσίδας αποτελεί και μία υπηρεσία για την επομένη φάση. Βέβαια τις κοινότητες αυτές προστιθέμενης αξίας πρέπει κανείς να το φαντασθεί και κάθετες και οριζόντιες στην εφοδιαστική αλυσίδα. Τα μέλη κάθε κρίκου της αλυσίδας θα συνεργάζονται ελεύθερα και θα αποτελούν την συμπύκνωση δυνάμεων γνώσης για εξειδικευμένη παροχή υπηρεσιών. Θα είναι ομάδες αυτοδιαχειριζόμενων και αυτοελεγχόμενων ατόμων, οι οποίοι θα προσφέρουν τις υπηρεσίες τους σε άλλα μέλη της κοινότητας για την δημιουργία του τελικού προϊόντος. Η σημερινή υλική υπόσταση του "μισθωτού" καταργείται, και την θέση παίρνουν συνέταιροι με στόχο την παροχή εξειδικευμένης υπηρεσίας σε άλλους συνεταιρισμούς. Δεν θα υπάρχουν λοιπόν μισθωτοί που θα ανταλλάσσουν την εργατική τους δύναμη με μισθό σε κεφαλαιούχο επιχειρηματία, και άρα καταργείται και η καπιταλιστική υλικότητα του κέρδους, μια και δεν θα παράγεται υπεραξία την οποία θα την καρπούται ο κεφαλαιούχος, αλλά οι συμμετέχοντες στους συνεταιρισμούς. Τέτοιοι σχηματισμοί και μορφώματα υπάρχουν και σήμερα, δεν αποτελούν όμως τον κανόνα, ούτε και είναι θεσμικά κατοχυρωμένες.

Η συσσώρευση κεφαλαίου με οποιαδήποτε μορφή καταργείται στην μετακαπιταλιστική εποχή, διότι δεν θα χρειάζεται. Η διάχυση και ανακατανομή του πλούτου θα γίνει πραγματικότητα χωρίς την παρέμβαση του κράτους παρά μόνο εκεί που χρειάζεται για να ενισχύσει και να διευκολύνει το πέρασμα από την σημερινή μορφή του καπιταλισμού στην μετακαπιταλιστική εποχή. Εδώ πιστεύουμε όμως ότι θα

αντιδράσει το σημερινό καπιταλιστικό και διαβρωμένο και διαπλεκόμενο με τα συμφέροντα του συνασπισμού εξουσίας κράτος. Το κράτος υπό την σημερινή του μορφή, που σκοπό έχει την διευρυνόμενη αναπαραγωγή του σημερινού καπιταλιστικού συστήματος παραγωγής θα αντιδράσει λυσσαλέα σε αυτή την προσπάθεια. Πιστεύουμε όμως πως υγιή τμήματα της άρχουσας τάξης, το μη μονοπωλιακό κεφάλαιο, που αισθάνονται τα χνώτα του μονοπωλιακού κεφαλαίου στην πλάτη τους θα συμμαχήσουν με εκείνες τις δυνάμεις των εργαζομένων που σήμερα ανήκουν στην λεγόμενη παραδοσιακή μικροαστική ή νέα μικροαστική τάξη και με ένα μεγάλο κομμάτι της εργατικής τάξης για την μεγάλη αυτή αλλαγή που θα οδηγήσει τελικά στην υγιή ανάπτυξη, την παραγωγή νέου πλούτου, και αναδιανομή του υπάρχοντος. Υλοποίηση και επιτάχυνση της διαδικασίας αυτής θα οδηγήσει στον μαρasmus του αυταρχικού κράτους εξουσίας με την σημερινή του κεντρική μορφή, που λίγο πολύ έχει αναλάβει την εκτελεστική εξουσία αποδυναμώνοντας τον ρόλο του κοινοβουλίου. Στην θέση του θα δημιουργηθεί ένα άλλο κράτος που θα υποστηρίξει την αποκέντρωση, αυτοδιοίκηση των δήμων στον πολιτικό τομέα καθώς και την θεσμική παρέμβασή του στις λεγόμενες εργασιακές σχέσεις για την διευκόλυνση στην υλοποίηση κοινοτήτων προστιθέμενης αξίας στον οικονομικό τομέα. Αναμένουμε επίσης επίθεση και από την εργατική αριστοκρατία, τα λεγόμενα συνδικάτα. Η επίθεση θα είναι κοινή από μέρος των πολιτικών κομμάτων που κινούνται στο χώρο της κομμουνιστικής αριστεράς σε συνεργασία και από κοινού με κόμματα ή μερίδες κομμάτων που υποστηρίζουν το μεγάλο και μονοπωλιακό κεφάλαιο για διαφορετικούς λόγους ο καθένας φυσικά.

Η προσπάθεια για την επίτευξη του στόχου είναι πολυσχιδής και πολυεπίπεδη. Βάση όλων των παραπάνω είναι η αναδιάρθρωση του συστήματος της παιδείας. Κυρίως βέβαια αναφερόμαστε στην Ελλάδα, μια και έχουμε σημαντικό συγκριτικό πλεονέκτημα έναντι των άλλων ευρωπαϊκών χωρών: τον πολιτισμό μας και τους αρχαίους φιλοσόφους. Η παιδεία πρέπει να στραφεί προς την δημιουργία πολιτών, που θα χρησιμοποιούν το όπλο του "λόγου" για να μπορούν να αναπτύσσουν "σκέψη-έκφραση-πειθώ" και όχι να μένουν απλά στην κατανάλωση "πακετοποιημένων" γνώσεων που τους παρέχει σήμερα το εκπαιδευτικό σύστημα και στις τρεις βαθμίδες οίονοι ρομπότ. Θέλουμε πολίτες που να είναι σε θέση να δημιουργούν "νέα" γνώση. Η στατική γνώση πρέπει να μετατραπεί σε δυναμική γνώση. Τα κείμενα των αρχαίων φιλοσόφων μας είναι ανεκτίμητος θησαυρός που πρέπει επί τέλους να εκμεταλλευθούμε. Η Δύση μας έχει ξεπεράσει και κατακλύσει με τις μεταφρασμένες στα ελληνικά λογοτεχνικές δημιουργίες της, ενώ η ελληνική λογοτεχνία σπανίζει σε μεταφράσεις σε ξένες γλώσσες και πρακτικά δεν υπάρχει. Η Ελλάδα τρώει τα παιδιά της; Δεν είναι κακό να θυμίζουμε στους Ευρωπαίους εταίρους μας ότι είμαστε εδώ παρόντες και ότι με τον πολιτισμό μας μπορούμε να προτείνουμε λύσεις για να επιτύχουμε την ευημερία, την ισονομία και την διαρκή ειρήνη. Όμως όχι στα λόγια, όχι υπό την μορφή αναμασήματος του δόγματος "οι αρχαίοι ημών πρόγονοι", αλλά με την αφομοίωση και μετουσίωση των αρχών των αρχαίων για την αναπαραγωγή και διεύρυνση αυτών των αρχών μέσα στις κοινωνίες μας.

Τούτο το βιβλίο, αποτελεί κατάθεση ψυχής και πολιτικής πρότασης για μια κοινωνία της ευημερίας και της ειρήνης για όλες τους πολίτες μας σε Ελλάδα και Ευρώπη. Η Ευρώπη συνολικά πρέπει να αναλάβει τα ηνία για την δημιουργία ενός καλλίτερου κόσμου. Δεν τρέφω αυταπάτες για αυτό το εγχείρημα, όμως πιστεύω ότι η

Ευρώπη αναμασά το καπιταλιστικό μοντέλο των ΗΠΑ και πέφτει στην παγίδα τους με το να αναζητά μια κοινή αμυντική πολιτική και πολιτική άμυνας ανάμεσα στα κράτη μέλη, που τελικά επιτυγχάνουν να δικαιωνίζουν την χωρίς αξία συζήτηση, περί του αν η Ευρώπη θα πρέπει να έχει ενιαία βούληση προς τα έξω η όχι. Πρέπει να αλλάξουμε τους κανόνες του παιχνιδιού, να προτείνουμε και να υλοποιήσουμε το δικό μας μοντέλο για ειρήνη και για ευημερία στην περιοχή, χωρίς την ανάγκη εξοπλισμών με δική μας προστιθέμενη αξία και χωρίς την ανάγκη να θέτουμε διλήμματα στους εαυτούς μας για το εάν θα πρέπει να συμφωνήσουμε η όχι με την σημερινή μοναδική υπερδύναμη. Θα πρέπει να φτάσουμε σε ένα επίπεδο που αυτή η συζήτηση να αποτελεί την τελευταία προτεραιότητα στην agenda μας, η να μην έχει καμία απολύτως αξία. Η μεγάλη κατάκτηση της Ευρώπης, δεν είναι το Ευρώ, ούτε η οικονομική η πολιτική ένωση. Είναι η διαρκής ειρήνη την οποία έχει κατακτήσει και αυτό πρέπει να επιδιώκει να αναπαράγει και να διευρύνει με την επέκταση των "συνόρων" προς ανατολάς. Η Ευρωπαϊκή συμμαχία, δεν πρέπει να είναι μια συμμαχία με στρατιωτικούς όρους. Αυτό δυστυχώς προαναγγέλλει αρχηγούς και προστάτες που επιβάλλουν με την αλαζονεία της δύναμής τους την θέληση τους. Έχουμε άπειρα παραδείγματα από την ιστορία, το πιο πρόσφατο είναι το ΝΑΤΟ. Όμως όταν εκλείψει το αντίπαλο δέος τότε η συμμαχία καταλήγει σε τυραννία του πιο δυνατού. Παραλληλισμός ιστορικός η περίπτωση της Αθηναϊκής Συμμαχίας που δημιουργήθηκε εναντίον των Περσών, και η τυραννία που επεβλήθη από τους Αθηναίους επί των συμμάχων τους μετά την ήττα των Περσών, και που συνοδεύθηκε με αιματηρές επεμβάσεις εκ μέρους της Αθήνας αλλά κατέληξε με την καταστροφή των Αθηναίων. Η Ευρώπη δεν θέλει και δεν θα πρέπει να πέσει στην παγίδα των ΗΠΑ. Ακόμα και η καθιέρωση του ευρώ στην Ευρώπη εξυπηρετεί τις ΗΠΑ, μια και τώρα μπορούν να επηρεάζουν συνολικά την οικονομία της Ευρώπης με μια κίνηση υποτίμησης η υπερτίμησης του δολαρίου. Αυτό σημαίνει οικονομικό έλεγχο και χειραγώγηση της Ευρώπης.

Δεν έχω την αξίωση να μιλάω στο όνομα κάποιου "γκουρού" της οικονομίας η της πολιτικής, αλλά για τον αντίθετο ακριβώς λόγο: αναλαμβάνω την ευθύνη των όσων γράφω και μιλάω εξ ονόματός μου.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΜΥΘΟΙ ΚΑΙ ΑΛΗΘΕΙΕΣ ΣΤΟΝ ΣΗΜΕΡΙΝΟ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟ

Ο μύθος περί παλαιάς και νέας οικονομίας

Δεν έχει περάσει πολύς καιρός από τότε που πολλοί έσπευσαν σαν άλλοι προφήτες να αναγγείλουν την βασιλεία των νέων τεχνολογιών σαν πανάκεια για την, όπως την ονόμασαν νέα οικονομία. Τέλειωσε λοιπόν έλεγαν η βιομηχανική εποχή και άρχισε η εποχή της γνώσης! Μπήκαμε στην μεταβιομηχανική εποχή. Τα χρηματιστήρια ανά την υφήλιο και με πρωταγωνιστή το NASDAQ μεγάλωναν και φούσκωναν σαν παγώνια από τη μαζική είσοδο νέων και ελπιδοφόρων για τους νέους επενδυτές e-επιχειρήσεων τα κέρδη των οποίων όντως ήταν τεράστια. Ήταν σαν μία χιονοστιβάδα που παρέσυρε ακόμα και τους πιο δύσπιστους να επενδύσουν. Ώσπου μια μέρα...έσκασε το κανόνι, ο NASDAQ καταβαραθρώθηκε και μαζί του φυσικά και χιλιάδες e-επιχειρήσεις. Ποιός θυμάται σήμερα τους εκατοντάδες χιλιάδες ανέργους που περίπου εν μία νυκτί από εργάτες της "γνώσης" έγιναν εργάτες της παλιάς οικονομίας για να χρησιμοποιήσω την ορολογία τους. Που είναι λοιπόν οι θιασώτες της e-επανάστασης σήμερα. Τις και τι έφταιξε, μα πάνω από όλα, τι μαθαίνουμε από αυτήν την αποτυχία; Φαίνεται πως πιστέψαμε αυτούς που μας είπαν ότι τώρα πια μπήκαμε στην μεταβιομηχανική εποχή, στην εποχή της γνώσης και της υπηρεσίας και άρα μπορούμε τώρα όλοι να τρεφόμαστε μόνο από την γνώση την οποία θα συσκευάζουμε σε υπηρεσίες και δεν χρειαζόμαστε όλα εκείνα τα αγαθά που είχαμε όταν είμαστε όλοι στην βιομηχανική εποχή. Οποία απερισκεψία και οποία μωρία. Φοβού τους Δανούς και δώρα φέροντες, έλεγαν κάποιοι φωτισμένοι Έλληνες πριν μερικούς αιώνες και πόσο δίκιο είχαν για τους κληρονόμους τους.

Πρέπει εδώ να αποσαφηνίσουμε ορισμένα θέματα που κατά την γνώμη μας έχουν δημιουργήσει σύγχυση όχι μόνο στην επιχειρηματική αλλά φευ και στην πανεπιστημιακή και την ακαδημαϊκή κοινότητα και σε πολλούς κύκλους πολιτικών και συνδικαλιστών. Τι έγραφε στο βιβλίο του "δημοκρατία.com" ο Ανδρέας Ανδριανόπουλος το 2000; Παραθέτω αυτούσιο απόσπασμα από την εισαγωγή του: *"Τα μεγέθη της λεγόμενης νέας οικονομίας πλημμυρίζουν τις αγορές εξοστρακίζοντας τα παραδοσιακά μεγέθη της λεγόμενης παλιάς οικονομίας στο περιθώριο. Οι επιχειρήσεις της γνώσης, οι εταιρείες δηλαδή που απασχολούνται με την παραγωγή, την επεξεργασία και την διανομή πληροφοριών, κυριαρχούν σε κάθε προσπάθεια ανάπτυξης παίρνοντας ηγεμονική θέση στην δημιουργία θέσεων απασχόλησης και στην παραγωγή εθνικής οικονομικής υπεραξίας".*

Ενδιαφέρον το σχόλιο και οι διαπιστώσεις του κ. Ανδριανόπουλου. Πιστεύω πως προσυπογράφετο, τουλάχιστον τότε, από πολλούς πανεπιστημιακούς του χώρου. Όμως εδώ υπάρχει μια τεράστια ανακρίβεια που συντρίβει και συνθλίβει τις θεωρίες περί της κοινωνίας της "γνώσης". Δυστυχώς για τον κ. Ανδριανόπουλο και τους ομολόγους του, η γνώση δεν ταυτίζεται με την απλή παραγωγή, επεξεργασία και την διανομή πληροφοριών (υπονοεί μέσω ηλεκτρονικών υπολογιστών) διότι τότε η βασική έρευνα, η εφαρμοσμένη έρευνα και οι εφαρμογές τους στην "παλιά" οικονομία εξαιρούνται του κυκλώματος παραγωγής της γνώσης του κ. Ανδριανόπουλου. Βέβαια η πληροφορία αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση παραγωγής γνώσης και μάλιστα νέας γνώσης αλλά δεν είναι ικανή προϋπόθεση. Εάν π.χ. η παραγόμενη γνώση αυτή καθεαυτή δεν χρησιμοποιηθεί για την παραγωγή προϊόντων τα οποία χρειάζεται η αγορά, η γνώση αυτή δεν προσθέτει αξία και πόσο μάλλον υπεραξία. Μια εξαίρεση στον κανόνα αυτόν αποτελεί η παραγόμενη γνώση στην βασική έρευνα, η οποία μπορεί να μην χρησιμοποιηθεί ποτέ σε τελικό προϊόν, είναι όμως απαραίτητη για την παραγωγή άλλων γνώσεων. Άρα λοιπόν ο ρόλος της πληροφορικής είναι εργαλειακός και μόνο και δεν συντείνει στην παραγωγή "υπεραξίας". Είναι ενδιαφέρον ότι ο κ. Ανδριανόπουλος χρησιμοποιεί μαρξιστικούς όρους για την δήλωση αυτή.

Για να προλάβουμε τους θιασώτες αυτής της αντίληψης, που θα μας αντιτάξουν την παραγωγή προϊόντων λογισμικού για κάθε είδος υπηρεσίας να τους πούμε ότι μια εθνική οικονομία που βασίζεται αποκλειστικά και μόνο στην παροχή υπηρεσιών λογισμικού (εμπορικών, ασφαλιστικών, τραπεζικών, διοικητικών, ασφάλειας κ.α) με παράλληλο μαρασμό της βιομηχανικής και της αγροτικής παραγωγής νομοτελειακά και μαθηματικά θα καταρρεύσει. Ο λόγος είναι ότι οι μόνες υπηρεσίες που προσθέτουν αξία στην εθνική οικονομία είναι οι βιομηχανικές και οι αγροτικές. Όλες οι άλλες είναι περιφερειακές και ο λόγος ύπαρξής τους είναι να υποστηρίξουν τους πυλώνες αυτές της οικονομίας. Τα προϊόντα αυτών των υπηρεσιών είναι τα μόνα που παίρνουν πρώτη ύλη και την διαμορφώνουν (άρα προσθέτουν αξία) χρησιμοποιώντας τα κατάλληλα μέσα παραγωγής για την παραγωγή του τελικού προϊόντος. Αυτά τα προϊόντα θα πρέπει να είναι εξαγώγιμα για την παραγωγή πλούτου, η τουλάχιστον να μειώνουν κατά πολύ την εισαγωγή προϊόντων. Μια εθνική οικονομία η οποία πληρώνει περισσότερα από αυτά που εισπράττει καταρρέει. Η χώρα η οποία εισάγει περισσότερα από αυτά που εξάγει είναι καταδικασμένη σε μαρασμό και οικονομική εξάρτηση. Το εισαγωγικό εμπόριο π.χ. δεν προσθέτει αξία. Εκτός εάν βέβαια έχουμε σαν στρατηγική την παραγωγή και εξαγωγή προϊόντων λογισμικού, πράγμα που δεν συμβαίνει στην χώρα μας. Τότε μόνον θα είχαμε την παραγωγή υπεραξίας για την εθνική οικονομία. Αλλά ούτε και στρατηγική για την παραγωγή γνώσης, όπως αυτή που προκύπτει από την βασική έρευνα υπάρχει σε αυτό τον τόπο, έτσι ώστε να μπορούμε να εξάγουμε γνώση σαν τελικό ή ενδιάμεσο προϊόν.

Θα παρατήρησες ότι ενσυνείδητα χρησιμοποιώ την έκφραση υπηρεσίες όταν αναφέρομαι στην βιομηχανική και αγροτική παραγωγή διότι στην μετακαπιταλιστική εποχή οι βιομήχανοι και οι αγρότες πρέπει να αντιλαμβάνονται την εργασία τους σαν παροχή υπηρεσίας. Αυτό θα μας βοηθήσει να καταλάβουμε το καινούργιο περιβάλλον το οποίο ήδη βιώνουμε.

Θα αναφερθώ σε έναν άλλο μύθο που φαίνεται να αιωρείται εδώ και κάμποσο καιρό στο αέρα σε σχέση με την παραγωγή γενικά. Λέγεται δηλαδή ότι τώρα στην

Ευρώπη (μας παίρνει η μπάλα και εμάς) θα παράγονται προϊόντα που θα έχουν υψηλό ποσοστό γνώσης (sic) και ότι όλα τα προϊόντα που έχουν χαμηλό ποσοστό γνώσης θα πάνε σε χώρες του τρίτου κόσμου, λόγω του χαμηλού εργατικού κόστους. Βέβαια αυτό με πληροφορεί αυτομάτως ότι υπάρχουν χώρες στο κόσμο με υψηλό και αντίστοιχα χαμηλό IQ, όπου και η εργατική δύναμη πληρώνεται ανάλογα με το βάρος του IQ (π.χ. ένα ευρώ για κάθε μονάδα IQ). Δηλαδή η Κίνα, σαν παράδειγμα, θα έπρεπε να παράγει μόνο παπούτσια και εσώρουχα και όχι, υψηλή τεχνολογία και προϊόντα που έχουν υψηλό ποσοστό γνώσης. Τι απατηλή αντίληψη για να μην μιλήσουμε για τον εγγενή ρατσισμό που υπάρχει σε αυτή την θεώρηση των πραγμάτων. Εμείς στη Ευρώπη στρουθοκαμηλίζουμε, για να πω το λιγότερο. Θεωρούμε δηλαδή ότι στην Ευρώπη έχουμε το μονοπώλιο στην γνώση, παρόλο που τα στατιστικά στοιχεία σχετικά με την παραγωγή νέων ευρεσιτεχνιών δεν το επιβεβαιώνουν, για να μη μιλήσω για την κατάσταση στην χώρα μας που είναι τραγική.

Κοντολογίς λοιπόν, ο διαχωρισμός μεταξύ παλαιάς και νέας οικονομίας καταρρίπτεται. Οποίος θα είναι σε θέση να παράγει συνεχώς αξία αυτός θα επιβιώσει σαν κράτος στον διεθνή ανταγωνισμό. Ας αποκαταστήσουμε λοιπόν τα πράγματα. Ο χώρος της οικονομίας είναι ενιαίος και ο στόχος της κίνησης των κεφαλαίων είναι δεδομένος, ειδικά σήμερα με την διεθνοποίηση του κεφαλαίου, που στην γλώσσα του λαού λέγεται "παγκοσμιοποίηση". Στόχος του κεφαλαίου ήταν και είναι η συσσώρευση πλούτου και πηγαίνει εκεί όπου έχει τις περισσότερες πιθανότητες να συσσωρεύσει περισσότερο πλούτο στον μικρότερο δυνατό χρόνο, με το μικρότερο δυνατό επιχειρηματικό ρίσκο. Ο ανταγωνισμός στο χώρο αυτό είναι αδυσώπητος. Το κεφάλαιο θέλει να μεγαλώνει αλλιώς υπάρχει κίνδυνος μείωσης του και τελικά εξαφάνισης του υπό την μορφή βοράς από άλλο πιο δυνατό κεφάλαιο. Έτσι παρατηρείται το φαινόμενο να μετακινούνται κεφάλαια και μαζί με αυτό και επιχειρήσεις σε χώρες και γεωγραφικούς τόπους με σκοπό την καλλίτερη τοποθέτηση (positioning) των κεφαλαίων έναντι των αντιπάλων τους. Οι κινήσεις τους μοιάζουν με αυτές που παρακολουθούμε από παίκτες στο σκάκι. Αυτό είναι θεμιτό και κατανοητό, αλλά που βρισκόμαστε και που οδηγούμαστε, ποίοι κίνδυνοι ελλοχεύουν από την φρενήρη και διαρκώς επιταχυνόμενη τροχιά του κεφαλαίου; Είναι βιώσιμη μια τέτοια οικονομία στο βάθος του χρόνου; Τι σημαίνει αυτό για την ανάπτυξη;

Ο μύθος περί της οικονομίας της αγοράς

Μια και μιλάμε για μύθους ας αναφερθούμε στον πιο σοβαρό από όλους κατά την γνώμη μας. Δηλαδή το μύθο περί ελεύθερης αγοράς και του ελεύθερου ανταγωνισμού. Είναι ολοφάνερο ότι έχουμε περάσει στην εποχή του λεγόμενου μονοπωλιακού καπιταλισμού. Η εποχή του ανταγωνιστικού καπιταλισμού και της οικονομίας της αγοράς, που χρονικά και ιστορικά τοποθετείται στις αρχές του αιώνα, έχει περάσει και γεράσει. Έτσι βλέπουμε σήμερα να δημιουργούνται στην καλλίτερη περίπτωση τεράστια ολιγοπώλια ή μονοπώλια που χειραγωγούν τις αγορές και κατασπαράζουν έτσι το μη μονοπωλιακό κεφάλαιο και τον ιστό των λεγομένων μικρών και μικρομεσαίων επιχειρήσεων. Είναι σημαντικό να διαπιστώσουμε ότι σχεδόν όλες οι κυβερνήσεις των κρατούντων σήμερα στην Ευρώπη μιλούν και εργάζονται για την λεγόμενη οικονομία της αγοράς ενώ στην πραγματικότητα γνωρίζουν, ότι δεν μπορούν να ξεφύγουν από τον κλοιό του μονοπωλιακού, διεθνοποιημένου πλέον κεφαλαίου.

Τι εννοούμε με μονοπωλιακό κεφάλαιο; Εννοούμε το κεφάλαιο εκείνο που δεν έχει πλέον ταυτότητα, δηλαδή π.χ. τραπεζικό, βιομηχανικό, εμπορικό και άλλα, και σήμερα μια τράπεζα αίφνης μπορεί να έχει στην νομική κυριότητά της μια σειρά από επιχειρήσεις που δεν έχουν καμία σχέση με την δραστηριότητάς της: βιομηχανίες, εμπορικές εταιρείες, ναυτιλιακές επιχειρήσεις κλπ. Στην Ελλάδα τέτοια μονοπώλια έχουν ήδη σχηματισθεί σε πολλούς τομείς όπως τώρα πρόσφατα με την συνεργασία Ελληνικών Πετρελαίων και Ομίλου Λάτση. Η εταιρεία που δημιουργείται θα καλύπτει το 75% της εγχώριας αγοράς με δυνατότητα επέκτασης. Σε αυτή την συνεργασία ποιος διαμαρτυρήθηκε έντονα, και μάλιστα σε σημείο να κατηγορήσει την κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ για πολιτική απόφαση; Ο κύριος Βαρδής Βαρδινογιάννης. Ουδέν σχόλιο.

Είναι ενδιαφέρον ο σχηματισμός τέτοιων επιχειρήσεων μαμούθ στην Ελλάδα κυρίως με την πώληση κρατικών εταιρειών σε μεγαλοιδιώτες ή μεγάλα μονοπώλια, αφού πρώτα όμως έχει φροντίσει το κράτος-ιδιοκτήτης να τις απαξιώσει έτσι ώστε το κεφάλαιο το οποίο αποκτά την επιχείρηση να χρειασθεί όπως, συνήθως γίνεται, να επέμβει για να εξυγιάνει (sic) την εταιρεία, που όμως το ίδιο το κράτος προηγουμένως σταθερά απαξίωνε, ή δημιουργούσε τεχνικές οφειλές. Το αποτέλεσμα είναι απολύσεις εκατοντάδων και πολλές φορές χιλιάδων εργαζομένων που οι περισσότεροι από αυτούς δεν πρόκειται να βρουν ξανά δουλειά, λόγω ηλικίας προσόντων κλπ. Το έχουμε δει πολλές φορές το σκηνικό. Ζωντανό και φωτεινό παράδειγμα η υπόθεση της

Ολυμπιακής. Προσπάθησαν και επέτυχαν οι κατέχοντες τα ηνία του κράτους να μετατρέψουν μια υγιή και κερδοφόρο επιχείρηση σε μια επιχείρηση με τεράστια ελλείμματα. Γιατί βέβαια ποιός ιδιώτης θα αγοράζε μια εύρωστη επιχείρηση στην πραγματική τιμή της; Επιχειρηματίες ψάχνουν για ευκαιρίες σε τιμή ευκαιρίας. Υπάρχει μια σειρά από τέτοια παραδείγματα, που δεν θέλω να αναφερθώ με λεπτομέρεια εδώ, που όμως είναι γνωστά στο πλατύ κοινό.

Έτσι λοιπόν στο όνομα της ελεύθερης αγοράς και του λεγομένου "λιγότερου" κράτους που το παρουσιάζουν σαν απαίτηση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, εκποιεί το ελληνικό κράτος απαξιωμένες επιχειρήσεις μπιρ-παρά (συγχωρείστε μου το ξενικό), όπως θα λέγαμε λαϊκά: για ένα κομμάτι ψωμί. Όμως τέτοια οδηγία-απαίτηση της κοινότητας δεν υπάρχει. Επιτρέπονται με άλλα λόγια οι κρατικές επιχειρήσεις και επενδύσεις, δεν θα πρέπει όμως να επιδοτούνται και άρα θα πρέπει να λειτουργούν με ιδιωτικό-οικονομικά κριτήρια. Αν δηλαδή δεν πάει καλά η επιχείρηση να κλείνει. Μία τέτοια όμως επιχείρηση δεν την θέλει το κράτος. Δεν το συμφέρει, μια και δεν θα μπορεί πλέον να αναπτύσσει τις συνήθεις πελατειακές σχέσεις στην ένταση και την έκταση που το έκανε μέχρι σήμερα με την πλήρη κομματικοποίηση των επιχειρήσεών του όπως άλλωστε κατάφερε να το κάνει και με την κρατική μηχανή.

Η αλήθεια περί διαπλοκής και η αναπαραγωγή της διαφθοράς

Πολύς ντόρος και φασαρία γίνεται τελευταία για την διαπλοκή πολιτικής και οικονομίας, ειδικά στην Ελλάδα. Κάτι βέβαια που δεν είναι αμιγώς ελληνικό φαινόμενο, μάλιστα είναι φαινόμενο άρρηκτα συνδεδεμένο με το καπιταλιστικό κράτος και την διευρυνόμενη αναπαραγωγή του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής (ΚΤΠ) μέσα στην κοινωνία. Επομένως δεν είναι θέμα του ποιός η εάν διαπλέκεται, αλλά του πόσο διαπλέκεται. Το ότι στην αστική δημοκρατία που έχουμε, υπάρχουν κόμματα, ποσώς ενδιαφέρει την διαπλοκή, που εξάλλου δεν τα ρωτάει! Αυτή κάνει την δουλειά της διαμέσου και μέσω των κομμάτων και των μηχανισμών του κράτους που έχουν γαλουχηθεί και ιεραρχηθεί να την υπηρετούν. Άρα λοιπόν ας μην πέφτουμε στην παγίδα του ενός η του άλλου, πράσινου η μπλε, κόκκινου η κίτρινου πολιτικού, όταν διασταυρώνουν τα ξίφη τους για το ποιός είναι πιο διαπλεκόμενος από τον άλλο. Είπαμε, η διαπλοκή δεν ρωτά, τους έχει όλους στο χέρι.

Πρακτική, χειροπιαστή απόδειξη των όσων λέω, είναι η λυσσαλέα άρνηση και των δύο μεγάλων κομμάτων εξουσίας να κατονομάσουν έστω και ένα κέντρο οικονομικών συμφερόντων που προσπαθεί να επιτύχει οφέλη μέσω της διαμεσολάβησης πολιτικών παραγόντων. Το ότι διατηρείται και συντηρείται αυτή η περί διαπλοκής συζήτηση, είναι διότι τα οικονομικά συμφέροντα αλληλοσυγκρούονται στον ανταγωνισμό τους για την ηγεμονία. Έτσι αντί να μιλούν τα ίδια, μιλούν οι πολιτικοί τους εκπρόσωποι. Πως λοιπόν να κατονομαστούν; Δεν χρειάζεται ιδιαίτερη γνώση παρά μόνο κοινή λογική, που ο σεβαστός Καθηγητής και πρώην Πρύτανης του Πάντειου Πανεπιστημίου, αξιότιμος κ. Φίλιας έχει πει επανειλημμένα, ότι δηλαδή: στην Ελλάδα αυτό που λείπει είναι η κοινή λογική. Ας είναι, εγώ έχω εμπιστοσύνη στην ελληνική ευστροφία.

Παιδί της διαπλοκής είναι η διαφθορά, μια και όταν διαπλέκεται κάτι με κάτι άλλο, από την φυσική γνωρίζουμε ότι δημιουργούνται φθορές. Βέβαια η λέξη "διαφθορά" έχει αυθύπαρκτη φύση, μια και δεν είναι αναγκαία η διαπλοκή για να προκαλέσει διαφθορά. Είναι δηλαδή συνθήκη ικανή αλλά όχι αναγκαία. Στην διαδικασία της διαπλοκής και για να μειωθούν οι αντιστάσεις και επομένως οι τριβές που προκαλούν φθορές σε εκείνον που θα πρέπει να διαφθαρεί, έρχεται το κατά τον λαό μας περίφημο "λάδωμα", έτσι ώστε οι έχοντες υποστεί τις φθορές, δηλαδή οι διεφθαρμένοι, να μπορέσουν να ανακάμψουν και να είναι έτσι έτοιμοι για το επόμενο

"λάδωμα" από τους διαφθορείς. Η διαφθορά παρατηρείται σε όλα τα επίπεδα της ιεραρχίας του κράτους, και είναι και προσβάσιμη και στον πιο απλό πολίτη. Ο κάθε ένας από εμάς το ξέρει από την δική του προσωπική εμπειρία. Έτσι λοιπόν ο κάθε ένας από εμάς που θέλει να επιτύχει το δικό του (στενά νοούμενο) ατομικό συμφέρον, διαπλέκεται με την κατά περίπτωση υπηρεσία ή τα όργανά της και γίνεται διαφθορέας ο ίδιος δια του "λαδώματος" για να καμφθούν οι αντιστάσεις. Δηλαδή, πρόκειται εδώ για ένα μέσο επίτευξης των στόχων του κάθε πολίτη, που απλώς είναι αντιγραφή, διαφέρει ενδεχομένως ως προς το μέγεθος, από τους έχοντες την εξουσία και τα κεφάλαια συμπολίτες μας. Τι πιο δημοκρατικό από τούτο εδώ το μέτρο; Είναι ίσως εδώ που διαφέρουμε από τους άλλους ευρωπαίους συμπολίτες μας, όμως εμείς θα τους αντιτάξουμε, ότι η δημοκρατία είναι πιο ισχυρή στην ισχυρή Ελλάδα! Φοβού τους Δαναούς και δώρα φέροντες.

Σημερινά αδιέξοδα και η ανάγκη για αλλαγή

Θα αναφερθώ εδώ στην κατάσταση στην Ελλάδα σήμερα, σε ποιά αδιέξοδα έχουμε φτάσει και γιατί πρέπει η Ελλάδα να πρωτοστατήσει στην προώθηση αλλαγών που είναι σήμερα αναγκαίες όσο ποτέ άλλοτε. Ας πάψουμε επί τέλους να λέμε ψέματα στο εαυτό μας και να εγκαταλείψουμε την επιμονή να βασιζόμαστε στην μηχανική του λογιστηρίου του ΑΕΠ και την δημιουργική λογιστική. Δεν μας βοηθά επί τέλους αυτή η κακόγουστη επικοινωνιακή πολιτική!

Καταθέτουμε λοιπόν τις αγωνίες και τις προτάσεις μας για το μέλλον της Ελλάδος και εμμένουμε στην άποψη της δυνατής, σύγχρονης, οικολογικής και κοινωνικής Ελλάδας. Είναι άποψή μας ότι αν συνεχίσει το παρόν πολιτικό σκηνικό να υφίσταται με την μορφή που έχει σήμερα, η Ελλάδα μπαίνει στην ζώνη μιας μη αναστρέψιμης κατάστασης. Η προσπάθεια και η εμμονή του κυβερνητικού κόμματος με την ανοχή του κόμματος της αξιωματικής αντιπολίτευσης να θέλει να απορυθμίσει και να αποσυνθέσει το σύστημα των πολιτών μεταμορφώνοντας το σε ομογενοποιημένη μάζα για να μπορούν να το ελέγχουν καλύτερα, είναι περισσότερο από εμφανές. Ένα από τα εργαλεία είναι τα ΜΜΕ και οι λεγόμενοι επικοινωνιολόγοι: μια από τις διαστροφές κατά την άποψή μας στην μοντέρνα έκφανση της αστικής δημοκρατίας. Τι σημαίνει ΜΜΕ; Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης. Η λέξη "Μαζική" δεν απευθύνεται φυσικά στα μέσα αλλά στην «μάζα» του Λαού. Έτσι λοιπόν μας βλέπουν τα κόμματα και τα όργανά τους; Ποιός θα αμφέβαλλε γι' αυτό.

Τα δύο μεγάλα κόμματα συναγωνίζονται το ένα το άλλο για το ποιός θα γίνει πρωταθλητής στον λαϊκισμό. Βέβαια ένας «λαός» ηδονίζεται με τον λαϊκισμό και άρα...δώστε του νάχει. Οι μεν του ΠΑΣοΚ με το να μένουν 20 χρόνια στην εξουσία έχουν γίνει επαγγελματίες εξουσιαστές, οι δε της ΝΔ με το να μένουν 20 χρόνια εκτός εξουσίας έγιναν επαγγελματίες αντιπολιτευτές. Έτσι αντί να συμπεριφέρονται σαν σκιώδης κυβέρνηση και να παράγουν έργο αναλώνονται απλά στο να καταδικάζουν το έργο της κυβέρνησης και απλά να διαμαρτύρονται σαν να είναι μωρά παιδιά. Έτσι παίζουν το παιχνίδι των εξουσιαστών και το μόνο που κάνουν είναι να περιμένουν απλά τη Κυβέρνηση να φθαρεί και έτσι με την τακτική του ώριμου φρούτου τελικά να αδράξουν την εξουσία.

Πώς όμως κανένας μπορεί να εμπιστευθεί ένα κόμμα που βασικά το μόνο που κάνει μέχρι τώρα είναι οτιδήποτε άλλο από να σκύβει πάνω από το καθήκον του; Δηλαδή να αφιερωθεί στη θεραπεία της αλήθειας και μόνο αυτής; Αντί να προσπαθούν να περνούν στον ελληνικό λαό το μήνυμα της χειραφέτησης του έτσι ώστε να δημιουργηθούν ενεργοί πολίτες, να τους εκπαιδεύσουν και να προετοιμάσουν για τις αλλαγές που πρέπει να γίνουν για να αποκτήσουν την εμπιστοσύνη τους πριν καν αποκτήσουν την εξουσία, αναλώνονται σε πρωταθλητισμό με το ΠαΣοΚ για το ποιός θα είναι εκείνος που θα υπόσχεται στους άμοιρους τους Έλληνες τα πιο πολλά. Αλλά μόνο μέχρι εκεί.

Η προσπάθεια των κρατούντων να θέλουν να διακρίνουν τους Έλληνες κατά το δοκούν σε δεξιούς, αριστερούς, ακροαριστερούς, ακροδεξιούς και όλους τους δυνατούς συνδυασμούς και να το υπενθυμίζουν κατά το δοκούν όταν η λαϊκίστικη πολιτική του κυβερνώντος κόμματος το απαιτεί, είναι τέχνασμα του ΠαΣοΚ για να πολώνει το εκλογικό σώμα, κάθε φορά, στο εικονικό μαγνητικό πεδίο της επάρατης δεξιάς. Η διάκριση και η κατηγοριοποίηση των Ελλήνων σε κλάσεις πολιτών αποβλέπει σε μια «μαζοποίηση» και όχι «μαζικοποίηση» δηλαδή συσπείρωση και τον εγκλωβισμό τους σε κομματικές και ψηφοθηρικές «στάνες».

Η Ελλάδα έχει γεμίσει Γιατρούς και Δικηγόρους καθώς και κάθε λογής Δημοσιογράφους που μπαίνουν στην υπηρεσία των ΜΜΕ. Το ίδιο συμβαίνει και με την Βουλή. Τι συμπεράσματα βγάζουμε από το γεγονός αυτό; Ότι οι Έλληνες αρρωσταίνουν συχνά και συχνά πηγαίνουν στα δικαστήρια. Γιατί μη μου πείτε ότι οι γιατροί και οι δικηγόροι ασχολούνται με την έρευνα! Οι δε δημοσιογράφοι δημιουργούν και κατασκευάζουν διάφορες ιστορίες δευτερευούσης σημασίας κατ' εντολή των εργοδοτών τους. Βγαίνουν σωρηδόν από αμφιβόλου αξίας σχολές που σπάνια ξέρουν να χειρίζονται την μητρική τους γλώσσα, για να μην μιλήσουμε για μια ξένη γλώσσα η για την παιδεία τους γενικά. Αναρωτιέμαι λοιπόν ποίοι πραγματικά παράγουν σ' αυτό το τόπο. Οι δημόσιοι υπάλληλοι σίγουρα όχι! Οι γιατροί και οι δικηγόροι επίσης. Πώς είναι δυνατόν η χώρα να κυβερνάται από ανθρώπους που δεν παράγουν και ούτε ξέρουν τι σημαίνει παραγωγικότητα και ανταγωνιστικότητα, παρά μόνο από τα βιβλία των οικονομικών επιστημών; Για πολλούς αμφιβάλλουμε αν έχει γίνει ακόμα και αυτό.

Η παιδεία μας είναι σε τέλμα και ας μην μιλάμε για την έρευνα και την τεχνολογία, εκεί που είμαστε όντως, συγχωρείστε μου τον όρο «πάτοι». Η ανώτατοι εκπαιδευτικοί λειτουργοί τελούν εθελοντικά υπό ομηρία και σε καθεστώς δουλείας ανάλογα με την κομματική ταυτότητα του κάθε ενός και έτσι συμβιβάζονται με το τέλμα προβάλλοντας σιωπηρά το στενά προσωπικό τους συμφέρον. Συμφωνώ εδώ απολύτως με την κυρία Κατσέλη που σε συνέντευξη¹ της μίλησε περί δουλείας των δασκάλων στα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα. Πρότυπα δεν υπάρχουν είτε για την αλλαγή, και βέβαια τέτοια δεν προβάλλουν τα ΜΜΕ. Έχουμε στρατιές διπλωματούχων στην ανεργία σε ένα κράτος που κατά γενική ομολογία δεν έχουμε εξαντλήσει τις δυνατότητες ανάπτυξης και εξέλιξης. Δεν είμαστε ούτε Γερμανία ούτε Γαλλία, ούτε Βρετανία. Αυτά τα κράτη και άλλα βεβαίως προηγμένα έχουν φθάσει σε υψηλό επίπεδο ανάπτυξης και απορρόφησης επιστημόνων στην παραγωγική τους διαδικασία και λογικά βρίσκονται σε

¹ Συνέντευξη στην ET1 την Κυριακή 1.6.03, στην εκπομπή "Αποκλειστικά την Κυριακή" με την Βίκυ Φλέσσα

ένα "πλάτωμα" όσο αφορά την περαιτέρω ανάπτυξη τους. Εμείς ξοδεύουμε κάθε χρόνο, παλιά θα λέγαμε συνάλλαγμα, σήμερα εκατομμύρια ευρώ για να σπουδάσουν τα παιδιά μας στο εξωτερικό για να γυρίσουν οι περισσότεροι πίσω και να είναι καταδικασμένοι στην ανεργία. Η παιδεία στην Ελλάδα, είπε εύστοχα ένα φοιτητής του Πανεπιστημίου της Αθήνας, *θεωρείται ένα προϊόν που μπορεί να ολοκληρωθεί σε πέντε χρόνια, αντί σωστού και μακροχρονίου σχεδιασμού*. Είναι θύμα προσθέτω εγώ των μικροπολιτικών αντιπαραθέσεων των κομμάτων επειδή πάντα αυτό το θέμα "πουλάει" και φυσικά επηρεάζει την ψήφο του λαού.

Έτσι χτίζουμε την Ελλάδα του αύριο; Που είναι λοιπόν ο εκσυγχρονισμός του κράτους και ο προγραμματισμός της κυβέρνησης; Ουραγός, αναφέρει η Καθημερινή της 24.10.02, η Ευρώπη στον τομέα της έρευνας και η Ελλάδα μεταξύ αυτών ο ουραγός των ουραγών. Η Ελλάδα ξοδεύει το 1/3 του μέσου όρου της Ευρώπης και το $\frac{1}{4}$ του μέσου όρου των χωρών του ΟΟΣΑ ως ποσοστό του ΑΕΠ (με βάση τα στοιχεία του 1998) για έρευνα και ανάπτυξη (Research & Development). Για ποιά οικονομία της γνώσης μιλάτε κύριοι; Μάλλον θα εννοείτε ότι κάνετε οικονομία στην γνώση! Αφήστε δε την συνεισφορά των ιδιωτικών επιχειρήσεων στην έρευνα και την τεχνολογία. Οριακά η Ελλάδα είναι πάνω από την Πορτογαλία, το Μεξικό και την Νέα Ζηλανδία. Χώρες όπως η Τουρκία, σαν παράδειγμα έχει υπερδιπλασιάσει την συνεισφορά των ιδιωτικών επιχειρήσεων στην έρευνα και την ανάπτυξη από το 1999 στο 2000. Η ιδιωτική πρωτοβουλία στην Ελλάδα αυτοχειριάζεται με τις ευλογίες των εκσυγχρονιστών του ΠΑΣοΚ. Η ανεργία ήταν πάντα ένα πρόβλημα στην Ελλάδα, έχει όμως επικίνδυνα αυξηθεί και προβλέπω επιτάχυνση στο μέλλον μια και τα τελευταία 30 χρόνια καταστρέφουμε συστηματικά και μεθοδικά την παραγωγική μας βάση χωρίς να την αντικαθιστούμε με κάτι άλλο.

Η προσπάθεια του κυβέρνησης προσφάτως να αποκρατικοποιήσει τις ΔΕΚΟ έρχεται αργά, πάρα πολύ αργά και ολοκληρώνονται με μεγάλη ταχύτητα, χωρίς να έχουν δημιουργηθεί οι προϋποθέσεις και οι συνθήκες της ελεύθερης αγοράς, με μόνο σκοπό και γνώμονα την αποκόμιση εσόδων για το Δημόσιο και μόνο αυτό. Έτσι το κρατικό μονοπώλιο μετατρέπεται σε ιδιωτικό μονοπώλιο. Η κυβέρνηση αντί να προχωρήσει στην δημιουργία προϋποθέσεων για να λειτουργήσει η ελεύθερη οικονομία, να δώσει κίνητρα για να αναπτυχθεί μία υγιής ιδιωτική πρωτοβουλία, μία διαδικασία βεβαίως χρονοβόρα και άρα χωρίς άμεσα πολιτικά οφέλη, εφόσον και γι' αυτό θα έπρεπε να έχει ενημερώσει και να εκπαιδεύσει τον ελληνικό λαό πολλά χρόνια πριν, έχει επιδοθεί στον άκρατο λαϊκισμό και το ξεπούλημα των κρατικών ΔΕΚΟ στο μεγάλο κεφάλαιο και άρα δεν είναι προς το δημόσιο συμφέρον. Είναι όμως θέμα χρόνου για να γίνει μπούμερανγκ και για το μεγάλο ντόπιο κεφάλαιο η διαπλοκή του με την πολιτική. Από την άλλη πλευρά η κυβέρνηση γεμίζει τα ταμεία της για να δείξει ότι έχει έσοδα και πλεονασματικό προϋπολογισμό. Χειρίζεται άριστα τους κανόνες της δημιουργικής λογιστικής, όπως αποκαλύπτει η Eurostat, και διατείνεται ότι η οικονομία στην Ελλάδα είναι μία από τις πιο εύρωστες στην Ευρώπη. Μα πως γίνεται αυτό με τους χιλιάδες Γιατρούς και Δικηγόρους και με το πάνω από 800.000 δημοσίους υπαλλήλους για να εξυπηρετήσουν περίπου 3.000.000 πολίτες της παραγωγικής διαδικασίας; Αυτό και αν είναι διαστροφή! Ένας στους 4 πολίτες είναι δημόσιος υπάλληλος και πάλι υπάρχει τालαιπωρία. Μα τι γίνεται λοιπόν στην Ελλάδα; Ποιός παράγει;

Υποθήκευσε το ΠΑΣΟΚ και οι συνοδοιπόροι τους το μέλλον της Ελλάδος στο βωμό της εξουσίας από τον άκρατο λαϊκισμό του Ανδρέα Παπανδρέου, για τον οποίον έχουν γραφτεί βιβλία, μέχρι τις «εκσυγχρονιστικές» κυβερνήσεις του κ. Σημίτη, που μόνο ο ίδιος «βλέπει» εκσυγχρονισμό. Η Ελλάδα κατάντησε να έχει 20% του πληθυσμού της να ζει κάτω από τα όρια της φτώχειας, με 10% ανεργία επισήμως που ανεπισήμως είναι σίγουρα 15%-20% ιδιαίτερα στους νέους επιστήμονες, και με την βιομηχανική παραγωγή να συρρικνώνεται. Για να μην μιλήσουμε για την αγροτική Ελλάδα, που μάλλον πνέει τα λοίσθια κα με τα κόμματα να στρουθοκαμηλίζουν στην συχνότητα των διαφόρων επικοινωνιολόγων. Αυτοί που σαν σύγχρονοι μεσίτες και μεσσίες έχουν στρογγυλοκαθίσει στα γραφεία, και όχι μόνο του ΠΑΣΟΚ, για να κατασκευάσουν και να λιμάρουν το «Image» των υποψηφίων σαν άλλες εκδιδόμενες γυναίκες με σκοπό να τραβήξουν την προσοχή και την ψήφο των Ελλήνων, που ξαφνικά εκεί γύρω στις εκλογές γίνονται πολίτες και μετά μεταπίπτουν στην κατηγορία του «Λαού» η και για πολλούς σε «Λαουτζίκο». Δηλαδή έχουμε πέσει σε μια άλλη σύγχρονη διαστροφή την διαστροφή της εικονικής πραγματικότητας. Ακόμα και ο Αρχιεπίσκοπος Αθηνών έχει προσλάβει επικοινωνιολόγο. Μήπως για να τον διδάξει πως πρέπει να επικοινωνεί με το ποίμνιό του; Μαθαίνουμε δε ότι ο κ. Τζούμας, έτσι λέγεται ο σύμβουλος, θα πολιτευθεί με την ΝΔ στις ερχόμενες εκλογές! Αφού όλοι το κάνουν, γιατί όχι και αυτός;

Οι πόλεις μας έχουν γίνει ακατοίκητες και μη προσπελάσιμες. Η Αθήνα, το μικρό Παρίσι στην δεκαετία του 30, κατά την αιθαλή κυρία Μαρία Καλουτά, δυστυχώς δεν έγινε μεγάλο Παρίσι, αλλά μια τριτοκοσμική πόλη. Τότε έλεγε η κυρία Καλουτά στην εκπομπή Συν και Πλην στην ΝΕΤ, ο κόσμος δεν έφευγε το Σαββατοκύριακο να πάει στις εξοχές. Και πως να πάει εφόσον, ο τόπος κατοικίας του ήταν και τόπος αναψυχής, όπως τόνισε η κυρία Καλουτά. Εμείς αφού καταστρέψαμε την μεγάλη μας πόλη και την κάναμε ακατοίκητη, εδώ και πολλά χρόνια έχουμε επιδοθεί στην καταστροφή των εξοχών μας με τα κάθε λογής εξοχικά που τα χτίζουμε αυθαιρέτως, με χιλιάδες παρανομίες και χωρίς προγραμματισμό για την προστασία του περιβάλλοντος και όχι μόνο. Έτσι κάθε Σαββατοκύριακο συνωστίζονται χιλιάδες αυτοκίνητα, που εκπέμπουν εκατομμύρια τόνους ρύπων στην ατμόσφαιρα, για να πάμε στα εξοχικά μας που τα έχουμε χτίσει επειδή εμείς οι ίδιοι κάναμε ακατοίκητο τον συνήθη τόπο κατοικίας μας. Άλλη μια διαστροφή δημιουργείται. Σε λίγο είμαι σίγουρος ότι, αφού καταστρέψουμε και το περιβάλλον με την παράνομη ανέγερση και τις κάθε λογής παρανομίες με τις ευλογίες και τα φακελάκια στις Πολεοδομίες, θα ψάχνουμε να χτίσουμε, το εξοχικό του εξοχικού και πάει λέγοντας! Για να μην μιλήσουμε για τους νεκρούς που θρηνούμε κάθε τέτοιο Σαββατοκύριακο, τις χιλιάδες τόνους βενζίνης που καίγονται, την ανάγκη που δημιουργείται για περισσότερους δρόμους, και τα περισσότερα αυτοκίνητα που ρίχνονται στην αγορά για να γεμίσουν τους δρόμους! Τα πάντα είναι κύκλος, και το μοιραίο φυγείν αδύνατον, όπως θα έλεγαν και οι αρχαίοι ημών πρόγονοι.

Ομολογώ ότι έχω κουραστεί από τις ιαχές και ανάρθρες κραυγές νίκης των δύο κομμάτων να βγαίνουν κάθε φορά που γίνονται εκλογές, και επειδή ξέρω ότι κάθε φορά που κερδίζει κάποιος πρέπει λογικά να χάνει, ο χαμένος είναι αναγκαστικά ο κάθε πολίτης αυτού του κράτους, εκτός και εάν πέσουμε σε μια άλλη διαστροφή δηλαδή στην διαστροφή του όλοι κερδίζουν! Αυτό το σλόγκαν είναι βάση

επιχειρηματικής σχέσης αλλά δεν ισχύει στην πολιτική. Ο λαϊκισμός βέβαια μπορεί και κάνει την μέρα νύχτα και το αντίθετο κατά το δοκούν των εξουσιαστών. Έχω κουραστεί να ακούω από τα όργανα της αντιπολίτευσης και κυρίως της ΝΔ του πόσο κακό είναι το ΠΑΣοΚ λες και αυτή είναι η μόνη εναλλακτική λύση που μόνο και μόνο επειδή το ΠΑΣοΚ είναι κακό παραμερίζοντάς το ως δια μαγείας η Ελλάδα θα αλλάξει πρόσωπο! Η ΝΔ δεν πείθει έτσι, παρά μόνο αυξάνει την ανασφάλεια του «Λαού» κάνοντάς τον βορά στα νύχια του ΠΑΣοΚ και έτσι την τελευταία στιγμή ο Λαός ψηφίζει αυτό που ξέρει, δηλαδή: κακό το ΠΑΣοΚ αλλά τουλάχιστον το ξέρουμε...

Όμως πρέπει να καταλάβουν τα δύο μεγάλα κόμματα πως αυτό δεν περνάει πια. Στάνες και οικογενειοκρατία είναι σε παρακμή. Χρειαζόμαστε τους καλύτερους των καλύτερων, την αφρόκρεμα των ελλήνων πολιτών, χωρίς καν να αγγίζουμε το παρελθόν, χωρίς να μπορούμε στην διαδικασία ούτε καν να σκεφτούμε να ρωτήσουμε σε ποιο πολιτικό χώρο ανήκουν γιατί έτσι θα πέσουμε πάλι στην παγίδα της κατηγοριοποίησης και της λογικής της «Στάνης». Χρειαζόμαστε σύγχρονες μορφές κομμάτων, αν και η λέξη «κόμμα» δεν μου αρέσει γιατί κρεμιέται με τσιγκέλι στο παρελθόν. Κόμμα σημαίνει κομμάτι και το κομμάτι έχει όρια και χαρακώματα. Πολλές φορές βαθιά χαρακώματα. Φτάνουν ποιά τα χαρακώματα. Θέλουμε πολιτικούς σχηματισμούς με σύγχρονο πολιτικό λόγο και έργο, που να μπορούν να κοιτάζουν τον πολίτη *άμεσα* στα μάτια και όχι *μέσω* επικοινωνιολόγων. Το πολιτικό μάρκετινγκ δεν έχει χώρο στο σύγχρονο πολιτικό στερέωμα μια και η πολιτική δεν είναι απασχόληση κερδοσκοπικού χαρακτήρα και για το λόγο αυτό δεν χρειαζόμαστε μάρκετινγκ για να «πουλήσουμε» τηνπραμάτεια της στην «λαϊκή» αγορά των ψηφοφόρων.

Έχουν περάσει περίπου 30 χρόνια από την πτώση της Χούντας. Όμως τα πολιτικά κόμματα έτσι όπως παρουσιάζονται σήμερα δεν μπορούν να δώσουν απαντήσεις σε βασανιστικά ερωτήματα και να χαράξουν την πορεία που αρμόζει στην Ελλάδα. Η ομαδοποίηση της πολιτικής σε δεξί, αριστερό, κεντρώο κομμάτι, και τα διάφορα μορφώματα τους είναι σε προχωρημένη γήρανση και άμεσα προ του βιολογικού τους τέλους. Με νύχια και με δόντια κρατιέται και συντηρείται κυρίως από το ΠΑΣοΚ και τους συνοδοιπόρους τους η πόλωση με μόνο σκοπό να παραμένουν στην εξουσία. Η δε ΝΔ όπως τονίσαμε ήδη πέφτει στην παγίδα του ΠΑΣοΚ. Η πόλωση υποβιβάζει το ανθρώπινο ον, την λογική και την ηθική του υπόσταση, πολλές φορές και το σώμα του.

Αγκαλιάστε την νεολαία, χρησιμοποιείστε την δυναμική της, καταλύστε την οικογενειοκρατία και το βόλεμα των ημετέρων. Φέρτε πίσω την αξιοκρατία που ο Ανδρέας Παπανδρέου εξήγγειλε αλλά ποτέ δεν εφήρμοσε και δώστε νόημα στην ζωή των νέων. Δεν αρμόζει στην Ελλάδα να είναι ουραγός. Δεν αρμόζει στην Ελλάδα η δημιουργική λογιστική, δεν την έχει ανάγκη. Δεν πρέπει να καυχόμαστε που παίρνουμε τα χρήματα του Ευρωπαϊκού φορολογούμενου πολίτη. Ο κύριος Σημίτης καυχιέται για αυτό. Λυπάμαι πραγματικά. Η Ελλάδα δεν είναι και δεν πρέπει να είναι ζητιάνος - κατά το δώσε μου και μένα μπάμπια - πρέπει και μπορεί να γίνει ρυθμιστής στα τεκταινόμενα της παγκόσμιας οικογένειας, να αποκτήσει ανάστημα που το σέβονται και να ζητούν την γνώμη τους οι λεγόμενοι μεγάλοι. Έτσι και όχι αλλιώς. Λέμε ότι έχουμε ξεφύγει από την εποχή της ψυροκώσταϊνας, όμως δεν αρκεί να το λέμε, πρέπει και να το πράττουμε. Η σημερινή κατάσταση της πολιτικής ζωής μου θυμίζει σάπιο μήλο, που αρχίζει να μυρίζει...Μια Κραυγή μόνο αγωνίας: σώστε την Ελλάδα πριν

είναι όντως αργά. Θα σας θυμίσω τον Παπαδιαμάντη που έβλεπε τους ομοεθνείς του, υπό την επήρεια της Δύσης, *ν' αγωνίζονται να γίνουν μικροί*, ενώ η ιστορική αποστολή τους είχε τάξει να γίνουν μεγάλοι. Α και κάτι άλλο... Διώξτε τους επικοινωνιολόγους από τους προθαλάμους των γραφείων σας...δεν τους χρειάζεστε και αναμορφώστε τα ΜΜΕ για να μεταμορφωθούν από «Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης» σε «Μέσα Εκπαίδευσης Πολιτών». Από ΜΜΕ σε ΜΕΠ.

Στα επόμενα κεφάλαια καταθέτουμε μια συνολική πολιτική πρόταση σχετικά με ένα εξελικτικό μοντέλο του τρόπου παραγωγής στην μετακαπιταλιστική εποχή. Ο Καπιταλισμός, έλεγε ο Μαρξ, αναπαράγει τον εαυτόν του. Ο σημερινός τρόπος παραγωγής με την απόλυτη κυριαρχία του μονοπωλιακού κεφαλαίου θα οδηγήσει στην διευρυνόμενη παραγωγή στρατιών ανέργων και στην όλο και διογκούμενη συσσώρευση σε λίγους και όχι την αναδιανομή του πλούτου στους πολλούς. Στόχος μας είναι εδώ να δείξουμε το δρόμο για την αναστροφή αυτής της τάσης.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ
Η ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΕΠΟΧΗ

Η αποδυνάμωση των δημοκρατικών θεσμών

Βρίσκεται ο καπιταλισμός στην σημερινή του μορφή σε κρίση; Ο Μαρξ έλεγε ότι ο καπιταλισμός αναπαράγει τον εαυτόν του. Εγώ παραφράζοντας τον Μαρξ θα πω αλλά και ιστορικά έχει αποδειχθεί ότι, ο καπιταλισμός από την εποχή που εδραιώθηκε με την καθιέρωση του φιλελεύθερου κράτους, κάπου εκεί στις αρχές του 19 αιώνα μέχρι σήμερα, έχει βρει τρόπο να μεταμορφώνεται, και έτσι να ξεπερνά τις κρίσεις που κατά καιρούς εμφανίζονται. Με αυτή την πρόταση θα συμφωνούσαν πολλοί σύγχρονοι πολιτικοί, όμως αυτή η θεώρηση είναι κοντόφθαλμη και δεν βοηθά στην κατανόηση της εξέλιξης του καπιταλισμού, η μάλλον βοηθά μερικούς να αποπροσανατολίζουν τους πολίτες. Κυρίως δεν βοηθά να κατανοήσουμε πολλά από τα φαινόμενα που παρατηρούνται σήμερα στις λεγόμενες δυτικές δημοκρατίες.

Είναι γεγονός ότι στην πορεία εξέλιξης του καπιταλισμού από την φάση του ελεύθερου ανταγωνισμού μέχρι την φάση που βρισκόμαστε σήμερα, δηλαδή στην φάση του μονοπωλιακού καπιταλισμού, αυτό που παρατηρείται αργά αλλά σταθερά είναι η σταδιακή παρακμή της δημοκρατίας και η αποδυνάμωση του κοινοβουλίου. Και εάν αυτό το φαινόμενο είχε μια γραμμική μεταβολή στα αρχικά του στάδια και εποχές, έχει πάρει σήμερα μια ταχύτητα που αυξάνεται με γεωμετρική πρόοδο για να μην πω λογαριθμική. Είναι στην φύση του και στην ανάγκη για την επιβίωση του ο καπιταλισμός να συσσωρεύει όλο και περισσότερο κεφάλαιο, και μάλιστα όλο και περισσότερο κεφάλαιο σε όλο και λιγότερα "χέρια". Την εξέλιξη αυτή ακολουθεί και η λειτουργία του κράτους που σταδιακά και αυτό μετατρέπεται κάτω από την πίεση του συνασπισμού εξουσίας και καθοδηγούμενο από τα μονοπωλιακά συμφέροντα γίνεται σταδιακά πιο αυταρχικό και τίθεται κατευθείαν κάτω από την εποπτεία της κεφαλής της εκτελεστικής εξουσίας. Έτσι οι νόμοι εκπονούνται στα ανώτατα κλιμάκια της διοίκησης του κράτους που φέρονται στο κοινοβούλιο απλώς για την τυπική επικύρωση τους. Είναι κανόνας πια η άδεια αίθουσα του κοινοβουλίου τουλάχιστον στην Ελλάδα όταν συζητούνται (sic) νομοσχέδια.

Είναι χαρακτηριστικό αυτό που αναφέρει ο Νίκος Πουλαντζας² για τον ρόλο του κοινοβουλίου στην φάση αυτή του καπιταλισμού ήδη το 1978, και που μεταφέρω από το βιβλίο του, επειδή είναι τόσο επίκαιρο όσο ποτέ άλλοτε ειδικά στην Ελλάδα του 200X

² Το Κράτος, η Εξουσία, ο Σοσιαλισμός εκδόσεις Θεμέλιο (σελ. 319)

Η εκτελεστική εξουσία και η διοίκηση μονοπωλούν τον οργανωτικό και ηγετικό ρόλο του Κράτους έναντι του συνασπισμού εξουσίας, τον ρόλο του εκπονητή ενός μακροπρόθεσμου γενικού πολιτικού συμφέροντος αυτού του συνασπισμού και του πρωτοβούλου της αναπαραγωγής της ηγεμονίας. Συγκεντρώνουν στα χέρια τους την νομιμοποίηση του Κράτους έναντι των δυναστευόμενων τάξεων. Τέλος η θέση των κομμάτων εξουσίας όχι μόνο έχει συρρικνωθεί, αλλά και έχει ολότελα αλλάξει. Οι μεταβολές αυτές έχουν σοβαρές επιπτώσεις στο σύνολο της κρατικής δομής : υπάγονται σε ένα ριζικά νέο τρόπο πολιτικής λειτουργίας της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας.

Η εξέλιξη του κοινοβουλίου σ' εκείνο που πρώτος ο Harold Laski ονόμασε "θάλαμο καταγραφής" συγκράτησε αρκετά την προσοχή ως τώρα. Οι εξουσίες ελέγχου, εξέτασης, επαλήθευσης, κριτικής, πρότασης, υποβολής που έχει το κοινοβούλιο περιορίστηκαν και κουτσουρεύτηκαν με δρακόντειο τρόπο λίγο η πολύ παντού. Αυτή η περιστολή αφορά τόσο τις εξουσίες του κοινοβουλίου έναντι της καθαυτή διοίκησης, όσο και τις εξουσίες του έναντι της κυβέρνησης. Η χονδρική μετάθεση, τυπική και ουσιαστική, της κυβερνητικής ευθύνης του Κοινοβουλίου προς τις κορυφές της εκτελεστικής εξουσίας επιφέρει, αυτομάτως την αποφασιστική περιστολή των εξουσιών του κοινοβουλίου έναντι της διοίκησης, την αυτονόμηση της κυβέρνησης έναντι του κοινοβουλίου, την αποστασιοποίηση της διοίκησης έναντι της εθνικής αντιπροσωπείας.

Αυτό φαίνεται περίτρανα από τον ενσυνείδητο διαχωρισμό κυβέρνησης-κόμματος ΠΑΣΟΚ, σε πρόσφατες διαδηλώσεις διαμαρτυρίας εναντίον του πολέμου στο ΙΡΑΚ, αλλά και σε άλλες πορείες ή διαμαρτυρίες, όπου αλλιώς συμπεριφέρονται τα μέλη της κυβέρνησης και αλλιώς μέλη της κοινοβουλευτικής ομάδας του ΠΑΣΟΚ.

Αν και η αντιπολίτευση, προ πάντων όταν δεν αρκείται στον ρόλο της αντιπολίτευσης της Αυτού Μεγαλειότητας, είναι η πρώτη που δέχεται το πλήγμα, ο περιορισμός αυτός των εξουσιών θίγει και τους βουλευτές της πλειοψηφίας : κι αυτοί επίσης περιορίζονται στο ρόλο του πεζικάριου και της απλής μάζας ανειδίκευτων εργατών της κυβέρνησης. Αυτή όμως η περιστολή των εξουσιών των αντιπροσώπων του λαού δεν αφορά μόνο το κοινοβούλιο. Εκείνο που χαρακτήριζε ως τώρα την πραγματική λειτουργία των πολιτικών μηχανισμών ήταν το πολύμορφο πλέγμα των οργανικών, αν και εξωκοιβουλευτικών, δεσμών των βουλευτών με την διοίκηση του Κράτους. Οι βουλευτές στηριζόμενοι στην κοινοβουλευτική εξουσία τους έναντι της κυβέρνησης, επενέβαιναν απ' ευθείας στην διοίκηση με ολόκληρη σειρά κανάλια και κυκλώματα κωδικοποιημένα, αν όχι εγγεγραμμένα στα συνταγματικά κείμενα. Οι βουλευτές εκείνοι αποτελούσαν κατά κάποιον τρόπο τους έγκυρους συνομιλητές της διοίκησης, τους μεσολαβητές που εκφράζανε τα ιδιαίτερα αιτήματα και συμφέροντα, ενεργώντας απέναντί της με την ιδιότητά τους των εκλεκτών του λαού και ως νόμιμοι εκπρόσωποι αυτών των συμφερόντων, που παρουσιάζονται ως συνιστώσες του εθνικού συμφέροντος. Αυτή ήταν μία από τις βασικές, αν όχι θεσμοθετημένες λειτουργίες του αντιπροσωπευτικού συστήματος. Οι βουλευτές και τα πολιτικά κόμματα, όχι μόνον αντιπροσώπευαν το λαό στο κοινοβούλιο, αλλά τον αντιπροσώπευαν και μπροστά στην κρατική γραφειοκρατία, και σε όλα τα επίπεδά της. Οι βουλευτές συμμετείχαν έτσι άμεσα στη λήψη αποφάσεων μέσα στην διοίκηση: η εκπόνηση της πολιτικής προέκυπτε από μια στενή αντιπαράθεση ανάμεσα στην

διοίκηση, την κυβέρνηση, τους βουλευτές και τα πολιτικά κόμματα. Το αξιοσημείωτο σήμερα είναι ότι, παράλληλα με τη παρακμή του κοινοβουλίου, οι αντιπροσωπευτικοί δεσμοί μεταξύ βουλευτών και κρατικής διοίκησης έχουν κοπεί. Τα δίκτυα πρόσβασης των βουλευτών και των πολιτικών κομμάτων, ως νομίμων αντιπροσώπων "ενός εθνικού συμφέροντος", στη κρατική γραφειοκρατία έχουν σχεδόν ολότελα μπλοκαρισθεί και η διοίκηση έχει στεγανοποιηθεί. Αυτό ισχύει πριν απ' όλα για την αντιπολίτευση αλλά και για τους βουλευτές της πλειοψηφίας, η μάλλον για την μεγάλη πλειοψηφία τους. Τα κυκλώματα κόμματα-βουλευτές-διοίκηση επικοινωνούν σχεδόν αποκλειστικά μέσω των κορυφών της εκτελεστικής εξουσίας, των υπουργών και των υπουργικών γραφείων που αυτοί οι φορείς τα έχουν μετατρέψει σε δικά τους τσιφλίκια. Η προσέγγιση των βουλευτών στην διοίκηση γίνεται γενικά μόνο όταν αυτοί παρουσιάζονται υπό άλλες ιδιότητες εκτός από εκείνη των αντιπροσώπων του έθνους και του λαού: όταν εκφράζουν ιδιαίτερα και τοπικά συμφέροντα (στην περίπτωση που εκτελούν λόγου χάριν καθήκοντα δημάρχου) αλλά, τις περισσότερες φορές, όταν ενσαρκώνουν άμεσα τα διάφορα κυρίαρχα οικονομικά συμφέροντα".

Είναι λοιπόν γεγονός ότι στην σημερινή συγκυρία, όπου καταρρίπτονται σταδιακά και επιταχυνόμενα και τα τελευταία προπύργια η αναχώματα κατά της μονοπωλιακής συγκέντρωσης και μάλιστα παγκοσμίως να επιταχύνεται και συρρίκνωση του ρόλου του κοινοβουλίου, εφόσον δεν θα έχουν τον ρυθμιστικό πλέον ρόλο του προασπιστού του "εθνικού συμφέροντος". Σαν παράδειγμα αναφέρουμε το πρόσφατο παράδειγμα στις ΗΠΑ, όταν μία νομοθετική ρύθμιση του 1996 επέτρεψε σε δύο εταιρείες να αποκτήσουν την πλειονότητα των ραδιοφωνικών δικτύων (Το Βήμα, 31.5.03³). "Όπως τονίζει ο Αντριου Φέργκουςον, αναλυτής του πρακτορείου Bloomberg, αυτή η μεταβίβαση του ελέγχου συνεπάγεται επιπρόσθετες αρνητικές συνέπειες που απορρέουν από τις εκτεταμένες ενοποιήσεις στον χώρο της τηλεόρασης και του ραδιοφώνου. Μια από τις πλέον σημαντικές, τονίζει ο Φέργκουςον είναι η μετριότητα. Μέσω των συγχωνεύσεων και προκειμένου να μεγιστοποιήσουν τα κέρδη τους, οι μεγάλες εταιρείες υποβαθμίζουν το περιεχόμενο των προγραμμάτων τους στο ελάχιστο κοινό παρονομαστή, το πλέον εύκολο κατανοητό και προσβάσιμο σε όσο το δυνατόν μεγαλύτερα ακροατήρια περιεχόμενο και κατά συνέπεια το πλέον αδιάφορο. Κατάκτηση της δημοκρατίας είναι ο πλουραλισμός, ο οποίος έρχεται τώρα να καταργηθεί στο όνομα του καθαρού κέρδους. Σύμφωνα πάντα με τον Φέργκουςον, ο πλουραλισμός φαίνεται ότι αποτελεί το πρώτο θύμα κάθε ενοποιητικού κύματος στα μέσα ενημέρωσης και ακολουθείται από μια έκπτωση στην ποιότητα των προγραμμάτων. Παράλληλα οι αποδόσεις και τα κέρδη των εταιρειών ασφαλώς ευνοούνται. Ένα δεύτερο θύμα προσθέτω εγώ είναι και η μονοπώληση των ειδήσεων, που νομοτελειακά οδηγεί στην φίμωση πρακτικά της ελεύθερης δημοσιογραφίας και τελικά στην χειραγώγηση των πολιτών που καταντούν να γίνουν, όχι μόνο οι πεζικάριοι της εκάστοτε εξουσίας αλλά προλεταριάτο του χειρίστου είδους. Η τάση είναι ξεκάθαρη και στα τηλεοπτικά μέσα ενημέρωσης. Η εξουσία δεν θέλει πολίτες ενεργούς, θέλει πρόβατα που σαν μια αγέλη θα ακολουθούν αυτούς που τους εξουσιάζουν. Ένα τρίτο θύμα είναι οι θέσεις εργασίας και σε σχέση με την ασφάλεια του πληθυσμού που τελικά αποδεκατίζονται μετά από τέτοιες συγχωνεύσεις.

³ Οι παλιές καλές "μέρες ραδιοφώνου" αποτελούν παρελθόν για τις ΗΠΑ (Χρ, Καλύβα, Το ΒΗΜΑ, 31.05.03)

Χαρακτηριστικό παράδειγμα, αναφέρεται στο ίδιο άρθρο είναι η περίπτωση χημικού ατυχήματος στη πόλη Μινό των ΗΠΑ, όταν οι αστυνομικές αρχές στην προσπάθειά τους να θελήσουν να στείλουν επειγόντως οδηγίες στον πληθυσμό της πόλης σχετικά με τις προφυλάξεις που έπρεπε να πάρει, δεν μπόρεσαν ποτέ να έρθουν σε επικοινωνία με τους έξι (!) τοπικούς ραδιοφωνικούς σταθμούς της περιοχής, χωρίς όμως επιτυχία, αφού το προσωπικό των σταθμών είχε απολυθεί, και στις συγκεκριμένες εγκαταστάσεις υπήρχε μόνο ένας αναμεταδότης ο οποίος αναμετάδιδε το πρόγραμμα της μητρικής εταιρείας από χιλιάδες μίλια μακριά μέσω δορυφόρου!

Τόλμη και καινοτομία στην διαμόρφωση πολιτικών προτάσεων

Είναι πρόδηλο και πασιφανές ότι έχουμε μπει σε μια καινούργια εποχή. Όλοι το λένε όλοι το αναφέρουν, όμως κανένας δεν προτείνει λύσεις. Ακούμε συνεχώς και μονότονα παρόλες περί της ανάγκης βελτίωσης της παραγωγικότητας και τα μεγάλα λόγια περί ενισχύσεως της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας, περί των περίφημων διαρθρωτικών αλλαγών που πρέπει να γίνουν και λείπουν από τον τόπο, και όλα αυτά από μια κυβέρνηση, το κόμμα από το οποίο προέρχεται χειρίζεται τις τύχες τούτης της δύσμοιρης χώρας για τα τελευταία είκοσι χρόνια με μια μικρή αναλαμπή της ΝΔ για τρία χρόνια. Παρ' όλες τις φιλότιμες προσπάθειες της κυβέρνησης και του κόμματος η ανεργία καλπάζει, ήδη βρισκόμαστε προ της "λουκετοποίησης" πολλών μεταποιητικών και βιομηχανικών μονάδων ακόμα και του πρωτογενούς τομέα της αγροτικής οικονομίας με κίνδυνο να χαθούν 20.000 θέσεις εργασίας (Το Βήμα, 31.05.30). Το σενάριο το βλέπουμε κάθε μέρα και η κυβέρνηση κάνει το παν για να μας πείσει ότι είναι φυσιολογικό φαινόμενο. Έτσι λοιπόν το συνηθίζουμε και αυτό σιγά, σιγά, όπως συνηθίσαμε πολλά πράγματα. Εύλογα όμως, γεννιέται το ερώτημα, πως να βελτιώσουμε την παραγωγικότητα, όταν έχουμε καταστρέψει την παραγωγική βάση, και πως να ενισχύσουμε την ανταγωνιστικότητα όταν είμαστε "εκτός συναγωνισμού";

Στην ερώτηση πως θα αντιμετωπίσετε το θέμα των ανέργων και τα δύο κόμματα καταφεύγουν στις ίδιες προτάσεις με ασημαντες παραλλαγές: Θα τους εντάξουμε σε προγράμματα κατάρτισης και σε κοινωνικά προγράμματα στήριξης των ανέργων. Με προγράμματα βέβαια εννοούν, κοινοτικά προγράμματα. Ειλικρινά, αυτές οι προτάσεις μου θυμίζουν διαδικασία απόσυρσης παλιών αυτοκινήτων, που όταν ολοκληρώσουν την ζωή τους και δεν τα χρειαζόμαστε πια τότε μπαίνουν στα αζήτητα. Ποιός θυμάται αυτή την στιγμή που διαβάζεται αυτό το βιβλίο, την περίπτωση των 500 εργαζομένων που έμειναν άνεργοι εν μία νυκτί στο εργοστάσιο της Schiesser-Palco στα Πετράλωνα τον Μάιο του 2003 και τις ηχηρές παρόλες του υπουργού εργασίας κ.κ. Ρέππα σχετικά με την τύχη αυτών των συνανθρώπων μας; Βέβαια μιλούν και για μεσοπρόθεσμες λύσεις του τύπου: κίνητρα για την προσέλκυση και ενίσχυση των επενδύσεων, μεγαλοστομίες σε συνεντεύξεις στην τηλεόραση από βολεμένους δημοσιογράφους για την κοινωνία της γνώσης (sic) και άλλα τέτοια σχετικά, μόνο και

μόνο για να θαμπώνουν τα πλήθη και να ξεχασθούν μόλις σβήσει ο προβολέας. Να τι γράφει ο Νίκος Πουλαντζάς σχετικά με αυτήν την πολιτική προς τους ανέργους ⁴:

"Η πολιτική της βοήθειας στους ανέργους είναι κι αυτή άμεσα προσανατολισμένη στην αναπαραγωγή της ιδεολογίας της καπιταλιστικής εργασίας. Τα όρια σ' αυτή την βοήθεια δεν εξαρτώνται μόνο από τις οικονομικές απαιτήσεις του κεφαλαίου. Η βοήθεια αυτή δεν θα πρέπει σε καμία περίπτωση να κάνει τους ευεργετούμενους να ξεχνούν τον χαρακτήρα ξεπεσμού και αναξιοότητας που προσάπτεται στην κατάσταση του ανέργου".

Δυστυχώς λείπει από τους σημερινούς πολιτικούς μας πάντων των αποχρώσεων και η καινοτομία στην παραγωγή νέων προτάσεων και η τόλμη για την εφαρμογή τους. Μόνο ο Βασίλης Λεβέντης της Ένωσης Κεντρώων προσπαθεί και καταβάλλει υπεράνθρωπες προσπάθειες να πείσει τον μη προνομιούχο δια της λογικής να γυρίσει την πλάτη του στα δύο μεγάλα κόμματα εξουσίας, και τους καλά βολεμένους να αισθανθούν κοινωνική ευθύνη για τους μη έχοντες και να αποδεχθούν μείωση συντάξεων και μείωση ενοικίων, σαν ένα πρώτο μέτρο τουλάχιστον για την ανακούφιση των οικονομικά ασθενών τάξεων. Νομίζω όμως ματαίως, διότι ο Έλληνας ενώ ταυτίζεται με τον ασθενέστερο όταν πρόκειται για εξωτερικές συγκρούσεις (περιπτώσεις Σερβίας και Ιράκ) εν τούτοις και για κάποιους περιέργους λόγους, όταν στέκεται μπροστά στην κάλη θέλει να ταυτίζεται με τον δυνατό. Έτσι τα δύο κόμματα εξουσίας συγκεντρώνουν κάθε φορά πάνω από 90% του συνόλου των ψήφων.

Είναι όμως ανησυχητικό το ότι στο τόπο μας δεν παράγεται πια πολιτική και το μόνο που ενδιαφέρει τους βουλευτές και τα στελέχη των κομμάτων δεν είναι τι έργο θα παραχθεί, αλλά ποιά θέση θα πάρουν σε μία μελλοντική κυβέρνηση. Είναι επίσης εύκολη πολιτική το γεγονός ότι, πολλοί εκπρόσωποι και των δύο μεγάλων κομμάτων σήμερα ρίχνουν τα βάρη στους κεφαλαιούχους για την μη προθυμία επενδύσεων στην χώρα μας και προτείνουν να προσεχθεί τι έχουν να προτείνουν οι επιχειρηματίες για να επενδύσουν και να δημιουργήσουν έτσι θέσεις εργασίας και αύξηση του εθνικού εισοδήματος, ως εάν ο τρόπος αυτός να είναι και ο μοναδικός για την καταπολέμηση της ανεργίας. Έτσι αποφεύγουν τα δύσκολα, αφήνουν σε άλλους τις πρωτοβουλίες των κινήσεων και εθίζουν τον κόσμο στο ότι εμείς θέλουμε αλλά οι κακοί επιχειρηματίες είναι το πρόβλημα. Έχουν άρα αναρωτηθεί ποτέ για το αν υπάρχουν άλλοι τρόποι;

Οι τράπεζες σήμερα έχουν επιτύχει τεράστια συσσώρευση κερδών και πιέζουν την τράπεζα της Ελλάδος για απελευθέρωση στη χορήγηση καταναλωτικών δανείων. Έτσι πιστεύει η κυβέρνηση ότι θα αρχίσει να υπάρχει και κίνηση στην αγορά που αυξάνει την εσωτερική ζήτηση και που αυτή με την σειρά της αντανάκλαται στην ανάπτυξη ως ποσοστού του ΑΕΠ. Όμως φευ αυτό το χρήμα δεν προσθέτει αξία, δεν δημιουργεί παραγωγικές θέσεις. Το μόνο που δημιουργεί είναι κυκλοφορία του χρήματος, από την τράπεζα και πάλι πίσω στην τράπεζα φορτωμένο όμως με τεράστια κέρδη για το πιστωτικό ίδρυμα και με πολίτες φτωχότερους. Δεν χρειάζεται να έχει κανείς ιδιαίτερες γνώσεις οικονομικών για να το καταλάβει. Αν το χρήμα αυτό δεν περνάει στην διαδρομή του από την εγχώρια παραγωγή, τότε δεν προσθέτει αξία και επομένως ούτε αύξηση του ατομικού και του εθνικού εισοδήματος. Τουναντίον, κάνει πλουσιότερους αυτούς που το εισήγαγαν στην Ελλάδα και ενδεχομένως και τους

⁴ Το Κράτος, η Εξουσία, ο Σοσιαλισμός εκδόσεις Θεμέλιο (σελ. 270)

μεταπωλητές τους. Γιατί αυτά τα χρήματα να μην επενδυθούν στην παραγωγή; Γιατί να πρέπει ο έχων καλές επιχειρηματικές ιδέες να ανήκει στους ημετέρους ή σύμφωνα με τον κανόνα του Μαρξ (που σήμερα τηρείται αυστηρώς χωρίς να ομολογείται ανοικτά) στην κάστα των κεφαλαιούχων της μεγάλης ή μικρής διαπλοκής;

Γιατί δεν υποστηρίζεται και δεν ενισχύεται η συλλογική δράση; Μήπως είναι δέσμια η Ελλάδα του μεγάλου κεφαλαίου; Μήπως το ολιγοπωλιακό που δημιουργείται με μεγάλη ταχύτητα κεφάλαιο είναι εκείνο που δεν αφήνει άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες να αναπτυχθούν εάν δεν εκπορεύονται και άρα δεν ελέγχονται από το ίδιο; Αν η απάντηση είναι ναι σε αυτές τις ερωτήσεις, τότε λέω να κλείσουμε το μαγαζί που λέγεται "Ελλάς" και να μεταναστεύσουμε και εμείς προς αναζήτηση καλλίτερης τύχης. Όμως δεν το πιστεύω, δεν πιστεύω δηλαδή ότι δεν θα μπορούσαμε και αν ακόμα συνέβαινε αυτό να μην βρούμε τρόπους να το τιθασέψουμε και να δημιουργήσουμε χώρους δραστηριοποίησης και για το μικρό, και για το μεσαίο κεφάλαιο. Μήπως δηλαδή, το μικρό και μεσαίο κεφάλαιο θα μπορούσε να παίξει το ρόλο μιας καλώς εννοούμενης ανασχεσης της ταχύτητας με την οποία κινείται σήμερα το μεγάλο κεφάλαιο έτσι ώστε να ελέγχονται καλύτερα οι δράσεις του και να έχει ίδιον όφελος από την συνεργασία αυτή; Μήπως το μεγάλο κεφάλαιο μπορεί να γίνει ο πρεσβευτής του μικρού και μεσαίου κεφαλαίου στο εξωτερικό; Όταν μιλάμε βέβαια για μεγάλο κεφάλαιο, εννοούμε ένα κεφάλαιο που κινείται και μέσα και έξω από την Ελλάδα, που έχει δοκιμασθεί στον διεθνή ανταγωνισμό και όχι το κρατικοδίαιτο κεφάλαιο, που ταλανίζει την σημερινή Ελλάδα, και που δεν καταλαβαίνει ότι είναι θέμα χρόνου να εξαφανισθεί και αυτό αν συνεχίσει αυτή την τακτική. Θέλουμε και ποιές ξένες επενδύσεις στην Ελλάδα; Έχουμε μήπως αναρωτηθεί, ότι ο σημερινός τρόπος παραγωγής, δηλαδή ο καπιταλιστικός, που θέλει τον διαχωρισμό των μέσων παραγωγής από τους εργαζόμενους χρήζει αναθεώρησης και μήπως υπάρχουν μικτοί τρόποι. Πολλές ερωτήσεις που περιμένουν απαντήσεις. Θέλει καινοτομία στον σχεδιασμό και τόλμη στην εκτέλεση η μάχιμη πολιτική, αλλιώς δεν είναι μάχιμη, είναι απλώς μια άσκηση επί χάρτου, δηλαδή μένει στα συρτάρια, και από αυτά έχουμε χορτάσει τόσα χρόνια. Ας πάρουμε όμως τα πράγματα από την αρχή.

Περί ανταγωνιστικότητας, ανάπτυξης και απασχόλησης

Ποιός μπορεί σήμερα να ισχυρισθεί ότι δεν έχει ακούσει και δεν έχει διαβάσει με το κιλό περί ανταγωνιστικότητας που ηχεί βαρύγδουπα ειδικά όταν την προφέρει ο αγαπητός κατά τα άλλα υπουργός Ανάπτυξης κύριος Τζοχατζόπουλος. Η ανταγωνιστικότητα λοιπόν, εννοώ την λέξη, έχει μπει για καλά στην ζωή μας και η δαμόκλειος σπάθη του κυρίου Χριστοδουλάκη είναι έτοιμη να μας το υπενθυμίσει σε περίπτωση που κατεβάσουμε τα χέρια από την ανάταση που τα έχουμε, στο παράγγελμά του ψηλά τα χέρια! Όλος ο κόσμος μιλάει για αυτή, όμως είμαι σίγουρος ότι ισάριθμες ερωτήσεις σε πολίτες θα είχαν και ισάριθμες διαφορετικές απαντήσεις, όπως εξ' άλλου γίνεται και με δημοσιογράφους σχετικούς ή άσχετους επί του θέματος. Όμως επειδή η γνώση είναι δύναμη, που πολύ από αυτή δεν θα βρείτε, εννοώ την γνώση σε αντίθεση με την δύναμη, στα διάφορα μωσαϊκά των τηλεοπτικών καναλιών και συζητήσεων, ας τα δούμε λοιπόν μαζί.

Καταρχήν να συμφωνήσουμε σε ένα δύο σημεία: Τι είναι ο ανταγωνισμός και κατά συνέπεια, η ανταγωνιστικότητα. Κοιτάζοντας στο λεξικό του κ. Μπαμπινιώτη⁵ διαβάζουμε ότι ανταγωνισμός είναι: *ο αγώνας μεταξύ αντιπάλων που έχουν τις ίδιες ή παραπλήσιες επιδιώξεις, με σκοπό την ανάδειξη, την επικράτηση, την νίκη του ενός.* Όσον αφορά στην ανταγωνιστικότητα διαβάζουμε από το ίδιο λεξικό: *ο ανταγωνισμός, η δημιουργία αντιπαλότητας.* Ήδη από τον ορισμό αυτό που δίνει ο κ. Μπαμπινιώτης καταλαβαίνουμε ότι πρόκειται περί αγώνα μέχρι τελικής πτώσεως, βέβαια του πιο αδύνατου...

Ο ανταγωνισμός με οικονομικά κριτήρια είναι ο συνεχής αγώνας των παραγόντων της αγοράς για την κατάκτηση καλλίτερης θέσης μέσα σε αυτή. Ανταγωνισμός δεν υπάρχει σε κοινωνίες όπου δεν υπάρχει ελεύθερη αγορά, επειδή εκεί οι τιμές των προϊόντων ορίζονται από το κράτος και δεν υπάρχει ιδιωτική πρωτοβουλία παρά μόνο κρατικές επιχειρήσεις. Ο ανταγωνισμός στην ελεύθερη αγορά είναι αυθύπαρκτος επειδή γενικά δεν υπάρχουν περιορισμοί ως προς το αριθμό των ατόμων ή εταιρειών που θέλουν να δραστηριοποιηθούν σε κάποιο τομέα της οικονομίας. Πως όμως δημιουργείται ο ανταγωνισμός; Ανταγωνισμός γεννιέται από την στιγμή που θα υπάρχουν τουλάχιστον δύο επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στον ίδιο τομέα,

⁵ Λεξικό της νέας Ελληνικής Γλώσσας - Γ. Μπαμπινιώτη (εκδ. Κέντρο Λεξικολογίας, Β' έκδοση)

προσφέροντας τα προϊόντα τους στην ζήτηση των πελατών τους, δηλαδή στην αγορά. Ανάλογα με την προσφορά και την ζήτηση διαμορφώνονται και οι τιμές. Προσπάθεια και των δύο επιχειρήσεων στο παράδειγμά μας είναι να μπορέσουν να πάρουν όσο μεγαλύτερο μερίδιο της αγοράς γίνεται. Πως το καταφέρνουν αυτό; Ένα εργαλείο είναι η τιμή πώλησης. Εάν ρίξουν την τιμή πιστεύουν ότι θα έχουν μεγαλύτερες πωλήσεις επειδή περισσότεροι άνθρωποι θα πάνε να αγοράσουν τα προϊόντα τους. Εδώ όμως ξεκινά και η πρώτη δυσκολία. Στόχος των εταιρειών δεν είναι απλά να αυξήσουν τον τζίρο τους αλλά να αυξήσουν και τα κέρδη τους. Ο τζίρος μπορεί να αυξηθεί δεν σημαίνει όμως ότι τα κέρδη θα αυξηθούν, επειδή από τα έσοδα πρέπει να αφαιρεθούν όλα τα έξοδα της επιχείρησης. Όλα αυτά βέβαια, όταν η ζήτηση είναι σταθερή η αυξάνεται. Ας φαντασθούμε λοιπόν πολλές επιχειρήσεις που δρουν μέσα στην αγορά και αυτές θέλουν βεβαίως μια μερίδα από την πίτα. Καταλαβαίνουμε λοιπόν πόσο σύνθετο και περίπλοκο γίνεται το πρόβλημα ειδικά μάλιστα όταν η προσφορά και η ζήτηση αυξομειώνονται. Ακόμα όμως και σε αυτές τις αγορές πρέπει να υπάρχουν κανόνες, οι λεγόμενοι κανόνες του ανταγωνισμού, που διέπουν την ομαλή λειτουργία της αγοράς, έτσι ώστε να αποφεύγονται τα μονοπώλια και τελικά φθάσουμε από σημείο που ξεκινήσαμε, δηλαδή να έχουμε έναν και μοναδικό παίκτη ο οποίος θα μπορούσε κατά βούληση να ορίζει και τις τιμές. Τέτοια παραδείγματα μονοπωλίων είχαμε και έχουμε ακόμα στην Ελλάδα, σαν παράδειγμα τα κρατικά μονοπώλια του ΟΤΕ, της ΔΕΗ, των Πετρελαίων, των ΕΛΤΑ και άλλα. Τους κανόνες αυτούς τους θεσπίζει το κράτος με τις λεγόμενες πολιτικές ανταγωνισμού. Στην Ελλάδα έχει συσταθεί και λειτουργεί επιτροπή ανταγωνισμού, η οποία είναι υποχρεωμένη να ελέγχει την εφαρμογή αυτών των κανόνων. Πολλές φορές εμποδίζεται η ανάπτυξη του ανταγωνισμού κυρίως από την εκτελεστική εξουσία, με πρόσχημα την καλλίτερη εξυπηρέτηση του δημόσιου συμφέροντος. Όμως όπως θα συμφωνήσω και με τον καθηγητή κ. Γ. Μπήτρο ο οποίος σε άρθρο του στην εφημερίδα το Βήμα⁶ συνοψίζει: *το δημόσιο συμφέρον εξυπηρετείται καλλίτερα όταν προστατεύεται και αναπτύσσεται ο ανταγωνισμός*, και θα προσθέσω εγώ ο υγιής ανταγωνισμός.

Για να δούμε τι γίνεται λοιπόν με την λεγόμενη εσωτερική αγορά της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η ουσία της εσωτερικής αγοράς έγκειται στην παροχή στις επιχειρήσεις της δυνατότητας ανταγωνισμού με ίσους όρους στις αγορές όλων των κρατών μελών. Η πολιτική ανταγωνισμού αποβλέπει στην προώθηση της οικονομικής αποτελεσματικότητας με τη δημιουργία ευνοϊκού κλίματος όσον αφορά την καινοτομία και την τεχνολογική πρόοδο. Η πολιτική αυτή προστατεύει τα συμφέροντα των πολιτών επιτρέποντάς τους να προμηθεύονται αγαθά και υπηρεσίες με τις καλύτερες προϋποθέσεις. Επίσης, δεν επιτρέπει σε εταιρείες ή εθνικές αρχές που χρησιμοποιούν ενδεχομένως πρακτικές κατά του ανταγωνισμού να πλήξουν την υγιή δυναμική του. Η πολιτική ανταγωνισμού πρέπει να εγγυάται την ενότητα της εσωτερικής αγοράς και να αποφεύγει τη μονοπώληση ορισμένων αγορών, εμποδίζοντας την κατανομή της αγοράς μεταξύ των επιχειρήσεων μέσω συντηρητικών συμπράξεων, τα λεγόμενα καρτέλ. Η μονοπώληση της αγοράς μπορεί να πραγματοποιηθεί με σύμπραξη ή συγκέντρωση επιχειρήσεων. Η πολιτική αυτή προσπαθεί να αποφύγει την καταχρηστική εκμετάλλευση εκ μέρους μίας ή περισσότερων επιχειρήσεων της οικονομικής τους ισχύος έναντι λιγότερο ισχυρών

⁶ Δημόσιο συμφέρον και ανταγωνισμός - Γ. Μπήτρος (Το ΒΗΜΑ, 13/07/2003, Σελ. Β2)

επιχειρήσεων (κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης). Επίσης, η πολιτική ανταγωνισμού πρέπει να εμποδίζει τις κυβερνήσεις των κρατών μελών να νοθεύουν τους κανόνες του ανταγωνισμού μέσω διακριτικής μεταχείρισης υπέρ των δημοσίων επιχειρήσεων ή ενισχύσεων στις επιχειρήσεις του ιδιωτικού τομέα (κρατικές ενισχύσεις). Αυτά λοιπόν μας λέει η πολιτική ανταγωνισμού της κοινότητας και βεβαίως υπάρχει μια σειρά από νόμους που διέπουν αυτές τους κανόνες και που μπορείτε να ανατρέξετε για περισσότερες πληροφορίες στο διαδίκτυο⁷.

Η ικανότητα τώρα των επιχειρήσεων να ανταγωνίζονται ελεύθερα άλλους επίδοξους συν-αντιπάλους με επιτυχία μέσα στην ελεύθερη αγορά, λέγεται ανταγωνιστικότητα. Η κοινότητα ενισχύει τις ιδιωτικές επιχειρήσεις για την βελτίωση της ανταγωνιστικότητάς τους, όμως αυτές οι ενισχύσεις είναι προσωρινές και σκοπό έχουν να βοηθήσουν τις επιχειρήσεις αυτές, κυρίως μικρές και μικρομεσαίες να αναδιοργανωθούν και να εξοπλισθούν με τα εφόδια αυτά που θα αυξήσει την ικανότητα τους να λειτουργήσουν μέσα σε ένα ανταγωνιστικό περιβάλλον, δηλαδή στο περιβάλλον της εσωτερικής αγοράς (ευρωπαϊκής αγοράς). Οι ενισχύσεις ή επιδοτήσεις δεν δίνονται σε αντικατάσταση κάποιων διαφυγόντων εσόδων λόγω του ανοίγματος των αγορών. Αυτό είναι θεμελιακό σημείο και πρέπει να σταθούμε. Δυστυχώς στην Ελλάδα, ακόμη και σήμερα που μιλάμε, όλες οι κυβερνήσεις αλλά και τα πολιτικά κόμματα δεν είπαν έγκαιρα την αλήθεια στο λαό. Δεν τους ενημέρωσαν για το πραγματικό σκοπό των επιδοτήσεων και των ενισχύσεων με αποτέλεσμα, οι περισσότερες ενισχύσεις και επιδοτήσεις να έχουν καταναλωθεί σε σπίτια ή αυτοκίνητα και όχι επενδυθεί. Έχουμε πλέον καταντήσει να θεωρούμε ενισχύσεις και τις επιδοτήσεις αυτές σαν ένα είδος **κεκτημένων δικαιωμάτων**, που καλά θα κάνει η εκάστοτε κυβέρνηση να τα δίνει, δηλαδή να δίνει μάχες στις Βρυξέλλες για την επέκταση και μάλιστα αύξηση τους!! Άρνηση των κυβερνήσεων να ανταποκριθεί έχει πολιτικό κόστος και έτσι διαιωνίζεται το πρόβλημα. Πως όμως καταδεχόμαστε σαν λαός να μας πληρώνουν άλλοι, ες αεί; Μήπως θεωρούμε τον γερμανό, τον γάλλο, τον άγγλο κλπ πλούσιο και συνάμα χαζό, ενώ εμείς είμαστε οι πονηροί;

Ας σταθούμε στο θέμα της ανταγωνιστικότητας και να δούμε τι πραγματικά είναι και πως φυσικά μετράται. Εάν θέλουμε να βελτιώσουμε κάτι θα πρέπει να μπορούμε και να το μετρήσουμε. Θα αναρωτηθεί κάποιος μα υπάρχουν κανόνες που επιμετρούν την ανταγωνιστικότητα; Και βεβαίως υπάρχουν. Και για να μην σας αποπροσανατολίζουν και σας μπερδεύουν, έτσι που να αδιαφορείτε για αυτά που γίνονται γύρω σας, μια και δεν τα καταλαβαίνετε, διάφοροι καλοπροαίρετοι πολιτικοί και τα παπαγαλάκια, διάφοροι καλοθελητές τους, και τελευταίοι αλλά όχι έσχατοι η εργατική αριστοκρατία (εργατοπατέρες) πάμε πρώτα να δούμε τι είναι, πόσων ειδών ανταγωνιστικότητες (:) έχουμε. Μόλις πάρουμε αυτές τις γνώσεις θα είναι δύσκολο να τα βάλουν μαζί μας τουλάχιστον στην συζήτηση.

Ξετύρωσα λοιπόν ένα πολύ εύστοχο άρθρο σχετικά με την ανταγωνιστικότητα που παραθέτω την πηγή. Γράφει λοιπόν ο κ. Μηνάς Αναλυτής στο άρθρο του⁸ σχετικά με την ανταγωνιστικότητα:

Σήμερα, τόσο οι επιχειρήσεις όσο και οι ίδιοι οι εργαζόμενοι βρίσκονται εκτεθειμένοι στον διεθνή ανταγωνισμό. Για να είναι ανταγωνιστικές σε μια παγκόσμια

⁷ <http://europa.eu.int/scadplus/leg/el/s12000.htm>

⁸ Ανταγωνιστικότητα και Εργασιακό Περιβάλλον (Υγιεινή και Ασφάλεια της Εργασίας - Τεύχος 3)

οικονομία, οι επιχειρήσεις πρέπει να παράγουν διεθνώς ανταγωνίσσιμα προϊόντα, ενώ οι εργαζόμενοι σε αυτές πρέπει να έχουν υψηλή εξειδίκευση και απόδοση. Εκείνο που σήμερα αλλάζει δεν είναι μόνο η φύση της ίδιας της εργασίας (συρρίκνωση της απασχόλησης των ανειδίκευτων, νέες μορφές εργασίας, καινούργια οργανωτικά σχήματα) αλλά και οι σχέσεις μεταξύ των κοινωνικών εταίρων μέσα στην επιχείρηση, ως άμεση συνέπεια αυτών των αλλαγών. Είναι προφανές ότι από την μια μεριά οι εργοδότες χρειάζονται μεγαλύτερη ευελιξία (δυστυχώς εδώ, όταν οι εργοδότες μιλούν για ευελιξία, εννοούν περισσότερη άνεση στις απολύσεις, το σχόλιο δικό μου ΑΤ) και συγκεκριμένα εργαζόμενους με προσόντα τα οποία θα τους επιτρέψουν να αποδίδουν σε διάφορες θέσεις μέσα στην επιχείρηση (εσωτερική ευελιξία). Από την άλλη οι εργαζόμενοι χρειάζονται εξασφάλιση της ικανότητάς τους για επαγγελματική ένταξη και εγγύηση των προοπτικών τους. Χρειάζεται λοιπόν να επιτευχθεί μια σταθερή ισορροπία μεταξύ ευελιξίας και ασφάλειας, μια δηλαδή "ευέλικτη ασφάλεια", η οποία σε συνδυασμό με την νέα οργάνωση εργασίας θα αναδείξει τα ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα των επιχειρήσεων. Από την επίτευξη αυτής της ισορροπίας που αποτελεί κατεξοχήν τομέα δράσης των κοινωνικών εταίρων, θα εξαρτηθεί εάν θα διατηρηθεί η ικανότητα προσαρμογής των επιχειρήσεων στο νέο μεταβαλλόμενο κόσμο. Η "ευέλικτη ασφάλεια", η ύπαρξη της οποίας προϋποθέτει μια καλύτερη οργάνωση της εργασίας είναι δυνατόν να διασφαλίσει τις προοπτικές των εργαζόμενων με την μεγαλύτερη συμμετοχή τους στην οργάνωση της εργασίας, την παροχή περισσότερων εναλλακτικών λύσεων για τις εργασιακές ρυθμίσεις, την μεγαλύτερη ικανοποίησή τους από το αποτέλεσμα της εργασίας τους και την δυνατότητα ανάπτυξης των δεξιοτήτων τους. Συγχρόνως να παρέχει στους εργοδότες μεγαλύτερη ευελιξία με την μορφή ενός εργατικού δυναμικού με περισσότερα προσόντα, να είναι ευέλικτο και να είναι σε θέση να αναλαμβάνει πρωτοβουλίες να αντιμετωπίζει τις αλλαγές και να συμμετέχει ενεργά στην προσπάθεια για την οικονομική ευρωστία της επιχείρησης από την οποία εξαρτάται και η δική του θέση. Ο κοινωνικός λοιπόν διάλογος καλείται λοιπόν να διαδραματίσει πρωταγωνιστικό ρόλο στην προσπάθεια για την επίτευξη της "ευέλικτης ασφάλειας", διάλογος ο οποίος ήρθε ως συνέπεια της υποχώρησης του ταιλοριζμού που για μεγάλο χρονικό διάστημα στηρίχθηκε στην απουσία συμμετοχικών διαδικασιών μέσα στην επιχείρηση, στην ελλιπή πληροφόρηση, στην άκαμπτη ιεραρχική δομή και στις συγκρουσιακές διαδικασίες επίλυσης διαφορών. Στόχος του κοινωνικού διάλογου δεν θα πρέπει να είναι η δημιουργία μεγαλύτερης ανασφάλειας που θα μπορούσε να έχει οικονομικό αλλά και πρωτίστως κοινωνικό κόστος, αλλά η επίτευξη ασφάλειας με την αύξηση της ευελιξίας και της ικανότητας για απασχόληση του εργατικού δυναμικού. Το ζητούμενο σήμερα είναι η "ασφάλεια μέσω της αλλαγής και όχι η ασφάλεια κατά της αλλαγής".

Είναι σαφές ότι στο περιβάλλον των ανοικτών αγορών, της κοινωνίας των πληροφοριών και της μετάλλαξης των εργασιακών προτύπων, η ίδια η έννοια της ανταγωνιστικότητας αλλάζει. Μέχρι πρόσφατα η κυρίαρχη άποψη ήταν εκείνη η οποία μέσω της χρήσης ορισμένων οικονομικών δεικτών, προσπαθούσε να μετρήσει την εξέλιξη των επιδόσεων του εξωτερικού τομέα της οικονομίας σε σχέση με τους εμπορικούς της ανταγωνιστές. Ο πλέον διαδεδομένος δείκτης, ο οποίος είχε χρησιμοποιηθεί και από τον Ο.Ο.Σ.Α (Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και

Αναπτύξεως) ήταν εκείνος που αντανakλούσε το μισθολογικό κόστος ανά μονάδα προϊόντος. Οι συνέπειες από την αποδοχή αυτής της άποψης ήταν εμφανείς: ανταγωνιστικότητα και μισθολογικό κόστος συνδέθηκαν αρνητικά. Έτσι μια άνοδος στο μισθολογικό κόστος μπορούσε να οδηγήσει σε πτώση της ανταγωνιστικότητας όπως αυτή μετράται μέσω των επιδόσεων του εξωτερικού εμπορίου της οικονομίας. Η προσέγγιση αυτή, η οποία κατ' ουσίαν αντανakλούσε την επικρατούσα αμερικανική άποψη θεωρούσε ότι ο διεθνής ανταγωνισμός μεταξύ των οικονομιών οδηγεί αναπόφευκτα σ' ένα "παιχνίδι με μηδέν αποτέλεσμα": τα κέρδη που αποκομίζει μια χώρα με ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα, τα πραγματοποιεί εις βάρος άλλων χωρών. Η υιοθέτηση αυτής της άποψης οδηγεί εκ των πραγμάτων στην εφαρμογή προστατευτικών μέτρων, στην συρρίκνωση του διεθνούς εμπορίου και τελικά στην επιδείνωση του βιοτικού επιπέδου των φτωχότερων χωρών. Η ευρωπαϊκή προσέγγιση για την ανταγωνιστικότητα διαφέρει άρδην από την αμερικανική. Η είσοδος στο 21ο αιώνα, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η Λευκή Βίβλος της Επιτροπής για την ανάπτυξη, την ανταγωνιστικότητα και την απασχόληση, πρέπει να στηριχθεί σε μια οικονομία ανοιχτή. Ο προστατευτισμός θα ήταν αυτοκτονία για την Ευρωπαϊκή Ένωση και μόνο η ελεγχόμενη αλληλεξάρτηση μπορεί να εξασφαλίσει "θετικό παιχνίδι" για όλους, υπογραμμίζοντας έτσι την διαφορετικότητα στις δύο προσεγγίσεις.

Μπορεί σε όρους εξωτερικού εμπορίου μια οικονομία να είναι ανταγωνιστική και αυτή η ανταγωνιστικότητα να συνυπάρχει με διεύρυνση της φτώχειας και των κακών συνθηκών εργασίας. Το παράδειγμα της Βραζιλίας όπου στην δεκαετία του 1980 κατέγραφε ένα τεράστιο εμπορικό πλεόνασμα είναι αποκαλυπτικό της απλοϊκής όπως έχει αποδειχθεί άποψης περί ανταγωνιστικότητας, η οποία στηρίζεται στην μείωση του μισθολογικού κόστους. Εμπειρικές μελέτες έχουν δείξει ότι αρκετές χώρες έχουν επεκτείνει τα ανταγωνιστικά τους πλεονεκτήματα κατακτώντας νέες αγορές συγχρόνως με την αύξηση του μισθολογικού κόστους.

Το γεγονός ότι σε ορισμένες χώρες οι μισθοί είναι χαμηλοί, αυτό δεν σημαίνει αυτομάτως ότι οι επιχειρήσεις που δρουν σ' αυτές τις χώρες είναι πιο ανταγωνιστικές. Οι χαμηλοί μισθοί αντικατοπτρίζουν χαμηλή παραγωγικότητα, πράγμα που σημαίνει ότι το μοναδιαίο κόστος παραγωγής ίσως να μην είναι χαμηλότερο. Τόσο μάλλον, χώρες που διαθέτουν ένα ανειδίκευτο εργατικό δυναμικό και εκ της θέσεως αυτής είναι αναγκασμένες να παράγουν μόνο ένα περιορισμένο φάσμα προϊόντων και αγαθών χαμηλής ποιότητας.

Υπάρχει συνεπώς μια πολυδιάστατη και όχι μονοσήμαντη έννοια της ανταγωνιστικότητας που αντανakλάται στο μικροοικονομικό επίπεδο, στο επίπεδο δηλαδή της επιχείρησης και μεταξύ των άλλων σχετίζεται με την δημιουργία ενός φιλικού εργασιακού περιβάλλοντος, μέσα στο οποίο ο εργαζόμενος καλείται να αναπτύξει όλες του τις δεξιότητες. Σχετίζεται με τον ίδιο τον ανθρώπινο παράγοντα, δηλαδή τον πολυτιμότερο συντελεστή παραγωγής και με την ικανότητά του να συνεργάζεται αποτελεσματικά για την επίτευξη στόχων. Αυτή η έννοια της ανταγωνιστικότητας φαίνεται ότι ταιριάζει καλύτερα με την νέα οργάνωση της εργασίας μέσα στην επιχείρηση που στηρίζεται στις καλές εργασιακές σχέσεις, στο πνεύμα συνεργασίας και στις απλοποιημένες διαδικασίες λήψης των αποφάσεων και ελέγχου. Μέσα στα πλαίσια αυτά ο σύγχρονος εργαζόμενος δεν αντιμετωπίζεται ως ένας απλός εκτελεστής κάποιου έργου αλλά ως ενεργός συνεργάτης με υψηλού

βαθμού γνώσεις και ικανότητες, έτοιμος να ελέγξει τις αντιξοότητες που τυχόν θα παρουσιασθούν κατά την διάρκεια της εκτέλεσης του έργου του. Η δημιουργία συνεπώς ενός καλού εργασιακού περιβάλλοντος αποτελεί την βασική συνιστώσα της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων, η οποία με την σειρά της οδηγεί σε ανάπτυξη, σε αύξηση των πραγματικών μισθών και στην δημιουργία νέων και καλύτερα αμειβομένων θέσεων εργασίας. Υπό την άποψη αυτή η εν γένει βελτίωση των συνθηκών εργασίας και ειδικότερα η τήρηση των κανόνων για την υγιεινή και την ασφάλεια των εργαζομένων συσχετίζονται θετικά με την ανταγωνιστικότητα.

Το εργασιακό περιβάλλον μπορεί και πρέπει να γίνει μοχλός για την αύξηση της ανταγωνιστικότητας. Αποτελεί εξάλλου μονόδρομο στην εποχή του Ευρώ που βρισκόμαστε. Η ανταγωνιστικότητά μας θα εξαρτηθεί σε μεγάλο βαθμό από την ικανότητα των επιχειρήσεων να παράγουν ποιοτικώς αναβαθμισμένα προϊόντα, πράγμα που σημαίνει επιχειρήσεις οι οποίες προάγουν τους κανόνες υγιεινής και ασφάλειας, που δημιουργούν ένα καλό εργασιακό περιβάλλον χωρίς συγκρούσεις και που αξιοποιούν και ανταμείβουν κατάλληλα τον ανθρώπινο παράγοντα, εφαρμόζοντας μια αποτελεσματική πολιτική κινήτρων. Η εποχή των ανταγωνιστικών υποτιμήσεων που προσέδιδε βραχύβια πλεονεκτήματα στην εθνική μας οικονομία έχει παρέλθει ανεπιστρεπτή. Κάποτε στηριζόμενοι σε νομισματικά τεχνάσματα αδιαφορούσαμε ουσιαστικά για την πραγματική οικονομία. Σήμερα οι όροι έχουν αλλάξει. Στον τομέα αυτό θα δίδεται εφεξής η μάχη της ανταγωνιστικότητας και ο ρόλος των κοινωνικών εταίρων μπορεί να αποδειχθεί καθοριστικός επιτυγχάνοντας ταυτόχρονα την ανταγωνιστική αναβάθμιση της ελληνικής οικονομίας και την βελτίωση του εργασιακού περιβάλλοντος στόχους καθαρά συμβατούς.

Ποιά είναι λοιπόν τα κύρια σημεία αυτού του άρθρου και τι νέο έχουμε μάθει. Καταρχήν μάθαμε ότι υπάρχουν δύο τύποι ανταγωνιστικότητας: η μία σχετίζεται με την ανταγωνιστικότητα σε επίπεδο κράτους, και η άλλη σχετίζεται με την ανταγωνιστικότητα σε επίπεδο επιχείρησης, και ότι οι δύο αυτές ανταγωνιστικότητες δεν συσχετίζονται απαραίτητα. Είναι δηλαδή δυνατόν να έχουμε μια πολύ ανταγωνιστική εθνική οικονομία και επιχειρήσεις με πολύ χαμηλή ανταγωνιστικότητα. Το παράδειγμα της Βραζιλίας είναι συγκεκριμένο και υπαρκτό. Όταν λοιπόν η κυβέρνηση μιλάει για αύξηση της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας και ο ΣΕΒ μιλάει για αύξηση της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων, αυτά τα δύο δεν θα πρέπει να συνδέονται επειδή με διαφορετικά μέσα ενισχύεται η ανταγωνιστικότητα στα δύο αυτά επίπεδα. Δεν θα πρέπει συνεπώς να συγκρίνουμε μήλα με πορτοκάλια. Δυστυχώς όμως όταν ο ΣΕΒ μιλάει για ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων αναφέρεται κυρίως σε φιλικό περιβάλλον όχι των εργασιακών σχέσεων και σε αναβάθμιση του προσωπικού και προϊόντων και υπηρεσιών που προσφέρονται, αλλά ευελιξίας στις απολύσεις, σε μείωση μισθών, μείωση της φορολογίας και μείωση των ασφαλιστικών εισφορών. Δηλαδή ο ΣΕΒ παραμένει σταθερός στις αξίες του ταιηλορισμού, όταν δηλαδή ο εργάτης η ο εργαζόμενος ήταν απλός εκτελεστής ενός έργου και τίποτε παραπάνω. Άρα εδώ πρόκειται απλώς για κατανάλωση εργατικής δύναμης όσο γίνεται πιο φθηνής και δεν μπαίνει στην λογική της δημιουργίας ενός καλού εργασιακού περιβάλλοντος με αναβαθμισμένο υψηλού επιπέδου και ειδικευσης προσωπικό που αποτελεί και την βασική συνιστώσα της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων, η οποία με την σειρά της οδηγεί σε ανάπτυξη, σε αύξηση των

πραγματικών μισθών και στην δημιουργία νέων και καλύτερα αμειβομένων θέσεων εργασίας. Ο ΣΕΒ προσπαθεί να επιτύχει τα ίδια αποτελέσματα που πετύχαινε με την λογική των υποτιμήσεων της δραχμής πριν την είσοδο του Ευρώ με άλλα μέσα μεταφέροντας το πρόβλημα στους μισθούς, την μερική απασχόληση, τις απολύσεις και το φορολογικό και βέβαια το ασφαλιστικό. Αυτή όμως η πολιτική είναι βραχύβια, διότι ως μόνο στόχο έχει την αύξηση των κερδών ή την διατήρηση των κερδών και όχι της ανταγωνιστικότητας. Αυτός είναι ένας φαύλος κύκλος μείωσης του κόστους (sic) που νομοτελειακά οδηγεί ή σε κλείσιμο της επιχείρησης, ή σε μεταφορά της εκτός συνόρων. Δυστυχώς η ελληνική βιομηχανική και επιχειρηματική κοινότητα δεν έχει ή δεν θέλει να καταλάβει ότι έχουμε μπει στο 21ο αιώνα.

Εν τάξει τώρα τα βάλουμε με τους βιομηχάνους και επιχειρηματίες και τους είπαμε ότι φταίνε για ότι κακό γίνεται στην Ελλάδα και για την αυξανόμενη ανεργία. Μήπως όμως φταίει και κάτι άλλο; Τελείως τυχαία, την 3.6.2003 στο ραδιόφωνο του Σκάι ακούγοντας το πρόεδρο του ΣΕΒ κ. Κυριακόπουλο σε συνέντευξη του προς στον δημοσιογράφο κ. Κομήνη⁹, μεταξύ των άλλων του έλεγε ότι η πολιτική πολλών κυβερνήσεων της Ελλάδος για πολλά χρόνια ήταν προσανατολισμένη στην πολιτική του χαμηλού εργατικού κόστους. Ήταν η εποχή της αντίληψης περί ψωροκώσταινας που θα θυμούνται πολλοί από εμάς. Έτσι ενίσχυε επενδύσεις με χαμηλή προστιθέμενη αξία όπου το μεγαλύτερο μέρος των εργαζομένων ήταν χαμηλής εξειδίκευσης ή και ανειδίκευτοι. Στο σημείο αυτό παρενέβη ο κ. Κομήνης για να του υπενθυμίσει, ότι αυτό είναι ένα μεγάλο θέμα και δεν είχε το χρόνο να το συζητήσει! Το κακό είναι ότι το ίδιο ισχύει και σήμερα εν πολλοίς, προσθέτω εγώ.

Δεν έχω κανένα λόγο να μην πιστέψω τον κ. Κυριακόπουλο, μια και αυτή ειδικά η πολιτική ήταν συμβατή και τις επιδιώξεις της επιχειρηματικής κοινότητας, δηλαδή όπως σχολιάσαμε και παραπάνω, στόχο είχε την υψηλή και πολλές φορές υπέρμετρη κερδοφορία των κεφαλαιούχων. Μας υπενθύμισε επίσης ο κ. Κυριακόπουλος ότι οι επενδύσεις δεν επιβάλλονται και ότι ο ξένος ή εγχώριος επενδυτής είναι αυτός που θα εκτιμήσει πότε το περιβάλλον θα είναι πρόσφορο για την εκτέλεση της επένδυσης. Έτσι ενώ βιώνουμε μια πλέον της εικοσαετίας αποβιομηχάνιση της Ελλάδας, οι περισσότερες επιχειρήσεις που έκλεισαν τουλάχιστον τα τελευταία 5-10 χρόνια είναι εταιρείες που παρήγαν προϊόντα με χαμηλή προστιθέμενη αξία, για παράδειγμα φασόν, και οι οποίες μεταφέρονται τώρα σε χώρες με χαμηλό εργατικό κόστος έτσι ώστε να μεγιστοποιήσουν τα κέρδη τους των κεφαλαίων τους, ακόμα και εάν η παραγωγικότητα και επομένως και η ανταγωνιστικότητά των επιχειρήσεων αυτών τους είναι χαμηλότερη από αυτές της Ελλάδος. Το φαινόμενο σήμερα επιταχύνεται και θα επιταχυνθεί ακόμα περισσότερο. Δεν άκουσα όμως τον Κυριακόπουλο να ενδιαφέρεται για αναβάθμιση των εργασιακών και εταιρικών σχέσεων με τους εργαζομένους στις επιχειρήσεις.

Εδώ θέλω να ξεκαθαρίσω δύο πράγματα. Πολλές φορές ακούω τον όρο, ανταγωνιστική αγορά, να ταυτίζεται με το πόσο φιλικό ή εχθρικό είναι το περιβάλλον για τους κεφαλαιούχους ξένους ή εγχώριους επενδυτές, που μεταφράζεται, στο πόσο γρήγορα θα γίνει η απόσβεση του κεφαλαίου, και πόσο θα είναι το ποσοστό κέρδους όταν ο κεφαλαιούχος πωλήσει τα προϊόντα του στην Ελλάδα ή το εξωτερικό. Δηλαδή,

⁹ Στην εκπομπή του Άσπρο και Μαύρο σε φόντο κίτρινο

αντιστρέφοντας την πρόταση μπορούμε αβίαστα να ισχυρισθούμε, ότι τελικά αν εμείς στην Ελλάδα προσφέραμε το εξής πλαίσιο: 0% φορολογία στα κέρδη ή τον τζίρο, και μια γραφειοκρατία που να κοιτάζει στα μάτια τον επιχειρηματία και να του παραδίδει όλες τις υπηρεσίες πριν εκείνος την ζητήσει, πιστεύω ότι ακόμα και ο πιο απαιτητικός θιασώτης της ελεύθερης οικονομίας θα ήταν ευχαριστημένος. Είναι υπό αυτές τις προϋποθέσεις η αγορά μας ανταγωνιστική;

Ας δούμε όμως σε απλά ελληνικά τι σημαίνει αυτό. Αυτό σημαίνει ότι οι πολίτες στην Ελλάδα θα χρηματοδοτούσαν εμμέσως τον κεφαλαιούχο να στήσει την επιχείρησή του, να βγάλει κέρδη και να μην αφήσει τίποτε στο τόπο, μια και τα κέρδη του θα τα έβγαζε πάλι στο εξωτερικό. Με την υψηλή κερδοφορία θα πετύχαινε μια ταχεία απόσβεση του αρχικού του κεφαλαίου, και το μόνο που θα είχαμε εμείς θα ήταν η παρηγοριά μας να έχουμε πράγματι φροντίσει να δείχνουμε τουλάχιστον προσωρινά υψηλό δείκτη απασχόλησης. Και λέω προσωρινά γιατί και πάλι αυτός ο κεφαλαιούχος δεν θα ήταν ευχαριστημένος επειδή το κέρδος δεν θα αυξάνεται αλλά θα μειώνεται εάν όλα τα άλλα κόστη είναι σταθερά και μόνο το εργατικό αυξάνεται. Πάλι λοιπόν θα κινδυνεύαμε να τον χάσουμε από πολύτιμο πελάτη. Σας λέει κάτι αυτή η περίπτωση; Μπορούμε να βασισθούμε σε μια τέτοια στρατηγική επενδύσεων;

Κοντολογίες: οι εταιρείες φασόν, η ξένοι που έρχονται και επενδύουν στην Ελλάδα, και απλώς μόνον νοικιάζουν μη εξειδικευμένο εργατικό δυναμικό για κάποιο πεπερασμένο χρονικό διάστημα δεν είναι το είδος των επενδύσεων που ζητούμε στον τόπο μας. Αυτό οι περασμένες κυβερνήσεις δεν το είδαν; Το τραγικό είναι ότι πολλές από τις εταιρείες αυτές επιδοτήθηκαν από την ευρωπαϊκή κοινότητα. Πολλοί δηλαδή αετονύχηδες δεν έβαλαν φράγκο για την λεγόμενη επένδυσή τους και βεβαίως τα κέρδη τους ήταν τεράστια.

Εμείς λοιπόν δεν "κατεβάζουμε τα βρακιά μας" (επιτρέψτε μου) στον βωμό της όποιας απασχόλησης. Αυτό κάνει τώρα η Βουλγαρία και η Ρουμανία: 280 ώρες εργασία για 150€ το μήνα διαβάζω στο Βήμα της Κυριακής (1.6.2003) ότι πληρώνονται εργάτριες στην νότιο Βουλγαρία. Πρόκειται για δουλοκτητικό σύστημα και ούτε καν καπιταλιστικό, και είναι η χειρότερη μορφή εκμετάλλευσης. Έτσι δεν φτιάχνεις σίγουρα ανταγωνιστική αγορά, η τουλάχιστον αυτού του είδους την ανταγωνιστική αγορά δεν την θέλουμε, μόνο και μόνο για να αυξήσουμε την απασχόληση και τις θέσεις εργασίας. Ποιες λοιπόν επενδύσεις θέλουμε; Ποια στρατηγική θα έπρεπε να έχουμε ακολουθήσει; Βέβαια η στρατηγική εξαρτάται και από τον τομέα στον οποίον θέλεις να αναπτύξεις την οικονομία σου και να γίνεις πραγματικός παίκτης στον διεθνή ανταγωνισμό. Το πρώτο πράγμα που θα πρέπει να σκεφθεί κάθε λογικός άνθρωπος είναι να δει τα συγκριτικά πλεονεκτήματά του σε σχέση με τα άλλα κράτη της Ευρώπης, μια και είμαστε πλέον της 20ετίας μέλη της κοινότητας. Η Ελλάδα δεν έχει αντιληφθεί ακόμα, ότι εξαρτάται και από αυτήν την ίδια η ανταγωνιστικότητα της ΕΕ (παρόλο που η οικονομία της Ελλάδας αποτελεί περίπου το 1% του συνόλου της ΕΕ) και δεν είναι θέμα μεγάλης ή μικρής οικονομίας. Ο Frederic Vester¹⁰ στο βιβλίο του "Ο κόσμος μας - ένα δικτυακό σύστημα" αναφέρει ότι υπάρχει ένας νόμος της φύσης που λέει: *όσο πιο υψηλή είναι η λειτουργία, τόσο λιγότερο είναι το ποσοτικό, η αύξηση της ποσότητας. Έτσι δημιουργείται μία από τις υψηλότερες λειτουργίες, δηλαδή η νοημοσύνη (εξυπνάδα), όχι μέσω της αύξησης των κυττάρων του εγκεφάλου,*

¹⁰ Frederic Vester: Unsere Welt - ein vernetztes System (Deutscher Taschenbuchverlag dtv)

αλλά τουναντίον τότε μόνο όταν έχουν σταματήσει αυτά να πολλαπλασιάζονται, και μάλιστα μέσω της οργάνωσης και της διαφοροποίησης. Πόσο αλήθεια είναι αυτό όταν μάλιστα το συνδυάσουμε με το καινούργιο εργασιακό περιβάλλον που χρειαζόμαστε σήμερα στις επιχειρήσεις μας για να αυξήσουν την ανταγωνιστικότητά μας και να συνεισφέρουμε στο δυνάμωμα της ΕΕ, στην κοινή προσπάθειά μας για ένα καλλίτερο κόσμο; Πως άλλως αναμένουμε άλλες χώρες να τρέχουν για βοήθεια προς την Ευρώπη και όχι αποκλειστικά προς την Αμερική;

Η αντίληψη περί ψωροκώσταινας έχει εγκαταλειφθεί για πάντα. Δεν θέλουν να το πουν στους πολίτες. Το χρησιμοποιούν όμως κατά το δοκούν. Γι αυτό όμως εκτός από την βοήθεια που μας προσφέρει η ΕΕ πρέπει να δουλέψουμε και εμείς προς συγκεκριμένες κατευθύνσεις. Δυστυχώς η Ελλάδα δεν αντέδρασε νωρίτερα για πολλούς και διαφόρους λόγους. Άποψη μου είναι, ότι αν και πάντα είχαμε μια υγιή και μορφωμένη νεολαία, με μεγάλες εξαγωγές φοιτητών την τελευταία τριακονταετία για σπουδές στο εξωτερικό, δεν καταφέραμε να κεφαλαιοποιήσουμε αυτή την γνώση και να την εντάξουμε στην εγχώρια παραγωγή. Ακούω συνεχώς και ακατάπαυστα ότι δεν είμαστε βιομηχανική χώρα. Σήμερα όμως εκλιπαρούμε για νέες επενδύσεις στην παραγωγή, σκηκώνουμε τους τόνους για την ανταγωνιστικότητα, κάνουμε απεργίες και πορείες γιατί εταιρείες φασόν κλείνουν, και διαμαρτυρόμαστε για το υψηλό ποσοστό ανεργίας των πτυχιούχων μας. Υπάρχει βέβαια και η λύση του πως να περνάμε ωραία χωρίς να δουλεύουμε. Έτσι μας πληροφορεί μέσω της τηλεόρασης του ΜΕΓΑ μια κυρία και μάλιστα επιστήμων οικονομολόγος που δεν θα ήθελα να αναφέρω το όνομα της και που διαφήμιζε το βιβλίο της "Ταπί και Ψύχραιμος". Έτσι λοιπόν γαλουχεί η ελεύθερη ιδιωτική τηλεόραση ελεύθερους, υπεύθυνους και δημοκρατικούς πολίτες;

Βέβαια ας μην ξεχνάμε, ότι το όλο θέμα περί ανταγωνιστικότητας έρχεται από τα πρωτοκλασάτα μέλη αυτής της ΕΕ: Γερμανία και Γαλλία, επειδή έχει ενταθεί ο διεθνής ανταγωνισμός και η ανταγωνιστικότητα των οικονομιών και των επιχειρήσεων στην ΕΕ υφίσταται σοβαρές πιέσεις. Έτσι η Ελλάδα καλείται να συνεισφέρει στον ανταγωνισμό και να αυξήσει την ανταγωνιστικότητά της και στα δύο επίπεδα. Δεν είναι μόνο θέμα σύγκλισης για την σύγκλιση, είναι σύγκλιση για την ενίσχυση και αύξηση της ανταγωνιστικότητας της κοινότητας. Που βρίσκεται όμως η Ελλάδα από πλευράς ανταγωνιστικότητας στο διεθνές στερέωμα; Θα επικαλεσθούμε διεθνείς οργανισμούς και στατιστικές και παραθέτουμε τις πηγές μας για του λόγου το αληθές:

Αναφερόμαστε εδώ στο ινστιτούτο IMD και το World Competitiveness Yearbook (WCY)¹¹ που αποτελεί την πιο λεπτομερή και συνεκτική ετήσια αναφορά στην ανταγωνιστικότητα κρατών και που εκδίδεται ανελλιπώς από το 1989. Θεωρείται ότι αποτελεί το πρώτο σημείο πρόσβασης στην παγκόσμια ανταγωνιστικότητα, με την παροχή αντικειμενικών συγκρίσεων και τάσεων. Το WCY αναλύει και κατατάσσει την ικανότητα των εθνών να δημιουργήσουν και να συντηρήσουν ένα περιβάλλον το οποίο διατηρεί την ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων. Η ανταγωνιστικότητα μιας οικονομίας δεν μπορεί να περιορισθεί μόνο στην μέτρηση του ΑΕΠ (ακαθάριστου εγχωρίου προϊόντος) και την παραγωγικότητα επειδή οι επιχειρήσεις έχουν να αντιμετωπίσουν πολιτικά, κοινωνικά και πολιτισμικά δεδομένα.

¹¹ www01.imd.ch/wcy/

Επομένως τα κράτη θα πρέπει να παρέχουν ένα περιβάλλον το οποίο θα έχει την πιο αποδοτική δομή, θεσμούς και πολιτικές τα οποία ενθαρρύνουν την ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων. Στην ιστοσελίδα την οποία την διεύθυνση παραθέτουμε θα βρείτε λεπτομερή αναφορά στον τρόπο και την μεθοδολογία αξιολόγησης της ανταγωνιστικότητας κάθε κράτους. Συνοπτικά όμως να πούμε ότι τα 59 κράτη και περιφέρειες χωρίζονται σε δύο κατηγορίες: 30 κράτη η περιφέρειες με πληθυσμό πάνω από 20 εκατομμύρια και 29 κράτη η περιφέρειες με πληθυσμό κάτω από 20 εκατομμύρια. Για την αξιολόγηση της ανταγωνιστικότητας οι επιστήμονες του IMD, κατηγοριοποίησαν τους παράγοντές της σε 4 κατηγορίες όπως φαίνονται και στο πιο κάτω πίνακα:

Οικονομική απόδοση Εσωτερική Οικονομία	Αποδοτικότητα της Κυβέρνησης Δημόσια Οικονομικά	Αποδοτικότητα των επιχειρήσεων Παραγωγικότητα	Υποδομή Βασική υποδομή
Διεθνές Εμπόριο	Φορολογική πολιτική	Αγορά Εργασίας	Τεχνολογική υποδομή
Ξένες επενδύσεις	Θεσμικό Πλαίσιο	Οικονομικά	Επιστημονική υποδομή
Απασχόληση	Επιχειρησιακή Νομοθεσία	Πρακτικές Διαχείρισης	Υγεία και περιβάλλον
Τιμές	Εταιρικό Πλαίσιο	Στάσεις και Αξίες	Εκπαίδευση

Επειδή ένας στόχος του βιβλίου είναι να εκπαιδεύσει τους αναγνώστες του στο πως να σκέπτονται, ακόμα και αυτούς που δεν έχουν γνώση οικονομικών, δεν θα αναφερθώ περαιτέρω σε οικονομικές αναλύσεις. Θα περιορισθώ μόνο σε βασικά στοιχεία σχετικά με την ανταγωνιστικότητα της χώρας μας όπως αυτή αξιολογείται από διεθνώς αναγνωρισμένα ινστιτούτα, έτσι ώστε να μπορούν να ελέγχουν τους κυβερνήτες των, την αντιπολίτευση και τους πάσης φύσεως επιφορτισμένους με την ενημέρωσή του. Ελπίζω ότι με αυτό τον τρόπο θα ξεκινήσει μια δυναμική που θα οδηγήσει πολλούς από εμάς να εμβαθύνουμε σε επί μέρους θέματα που θα μας ενδιαφέρουν περισσότερο. Είπαμε ότι η γνώση είναι δύναμη και θέλουμε να ξέρουμε τι μας serβίρουν και γιατί διάφοροι επιτήδριοι όλων των χώρων και χρωμάτων και να κρίνουμε τους άρχοντες καθημερινά και όχι μόνο όταν έλθει η ώρα της κρίσης, δηλαδή στις εκλογές, διότι τότε είναι πολύ αργά. Ποιος δεν έχει ακούσει τις παρόλες περί ισχυρής Ελλάδος όμως με μισθούς πείνας; Ουμάστε το παράδειγμα της Βραζιλίας. Ας

μην ξεχνάμε ότι στόχος της κάθε εξουσίας (και της αντιπολίτευσης) είναι το φιλτράρισμα και η εκλέπτυνση της πληροφορίας, ειδικά σήμερα που η επιστήμη της επικοινωνιολογίας χρησιμοποιείται κατά 80% για την λεγόμενη ενημέρωση του πολίτη μέσω των οργάνων της και εγκάθετων δημοσιογράφων. *Η δύναμη του λαού δεν είναι η ψήφος του. Η ψήφος είναι δύναμη του ενημερωμένου, καταρτισμένου και κριτικού πολίτη.* Μόνο έτσι θα αλλάξουν τα πράγματα, όταν εμείς συλλογικά, και ο κάθε πολίτης ξεχωριστά και όχι με γνώμονα το στενά εννοούμενο ατομικό συμφέρον ζητά και απαιτεί από τον αντιπρόσωπό του λύσεις, χωρίς συμψηφισμούς και κομματική αντιμετώπιση των προβλημάτων.

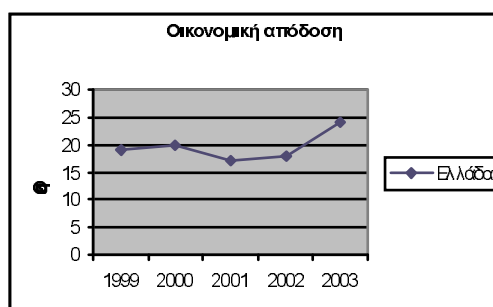
Έτσι λοιπόν σύμφωνα με τα στοιχεία του IMD και την κατηγοριοποίηση που περιγράψαμε παραπάνω καταθέτουμε τα ακόλουθα γραφικά που δείχνουν την θέση της Ελλάδας, όχι σε σχέση με το γκρουπ των ισχυρών (sic) όπως διατείνεται ο κ. Σημίτης αλλά στο γκρουπ των "μικρών" και ασθενών οικονομιών, καθώς επίσης και τις τάσεις που παρουσιάζει η ανταγωνιστικότητα. Είναι βασικό στοιχείο η τάση, διότι επιδεικνύει προς ποια κατεύθυνση κινείται η ανταγωνιστικότητα, σχετικά με τους άλλους παίκτες της αγοράς. Επίσης καταθέτουμε και ποιοι είναι οι ομόλογοί μας σε αυτό το γκρουπ των "μικρών".

Οικονομική απόδοση

Πληθυσμός μικρότερος των 20 εκατομμυρίων

	1999	2000	2001	2002	2003
Αυστρία	9	9	9	10	13
Βαυαρία (Γερμανία)	0	0	0	0	11
Βέλγιο	5	5	2	1	1
Καταλονία (Ισπανία)	0	0	0	0	23
Χιλή	16	18	18	16	19
Δημοκρατία της Τσεχίας	14	14	13	15	15
Δανία	12	13	11	6	7
Εσθονία	0	0	19	22	21
Φιλανδία	15	12	15	13	18
Ελλάς	19	20	17	18	24
Χονγκ Κονγκ	10	7	1	7	6
Ουγγαρία	17	17	21	20	22
Ισλανδία	11	15	20	17	26
Ile-de-France (Γαλλία)	0	0	0	0	10
Ιρλανδία	7	2	7	5	9
Ισραήλ	20	19	16	19	29
Ιορδανία	0	0	0	0	28
Λομβαρδία (Ιταλία)	0	0	0	0	16
Λουξεμβούργο	2	3	5	3	3
Ολλανδία	1	1	3	2	2
Νέα Ζηλανδία	18	16	14	12	17
Νορβηγία	13	11	10	8	12
Πορτογαλία	6	10	12	14	20
Rhone-Alps (Γαλλία)	0	0	0	0	14
Σιγκαπούρη	4	6	4	11	4
Δημοκρατία της Σλοβακίας	0	0	23	23	27
Σλοβενία	21	21	22	21	25
Σουηδία	8	8	8	9	8
Ελβετία	3	4	6	4	5

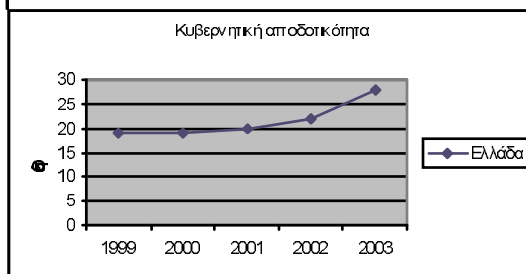
Τάση της ανταγωνιστικότητας: πτωτική

Κυβερνητική Αποδοτικότητα
Πληθυσμός μικρότερος των 20 εκατομμυρίων

	1999	2000	2001	2002	2003
Αυστρία	10	13	7	9	12
Βαυαρία (Γερμανία)	0	0	0	0	25
Βέλγιο	17	16	17	19	20
Καταλονία (Ισπανία)	0	0	0	0	18
Χιλή	11	12	13	12	11
Δημοκρατία της Τσεχίας	20	20	22	17	19
Δανία	9	8	9	5	5
Εσθονία	0	0	12	8	9
Φιλανδία	4	3	4	3	1
Ελλάς	19	19	20	22	28
Χονγκ Κονγκ	1	2	2	4	3
Ουγγαρία	16	17	18	18	22
Ισλανδία	13	10	10	15	7
Ile-de-France (Γαλλία)	0	0	0	0	23
Ιρλανδία	5	5	6	7	10
Ισραήλ	18	18	16	20	27
Ιορδανία	0	0	0	0	17
Λομβαρδία (Ιταλία)	0	0	0	0	26
Λουξεμβούργο	3	6	3	2	4
Ολλανδία	6	4	8	11	15
Νέα Ζηλανδία	8	11	14	10	8
Νορβηγία	12	9	15	14	14
Πορτογαλία	14	15	19	16	16
Rhone-Alps (Γαλλία)	0	0	0	0	21
Σιγκαπούρη	2	1	1	1	2
Δημοκρατία της Σλοβακίας	0	0	21	21	24
Σλοβενία	21	21	23	23	29
Σουηδία	15	14	11	13	13
Ελβετία	7	7	5	6	6

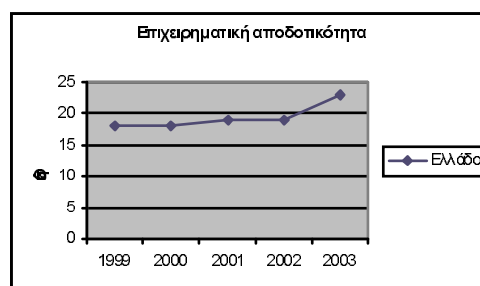
Τάση της ανταγωνιστικότητας: πτωτική

Επιχειρηματική Αποδοτικότητα Πληθυσμός μικρότερος των 20 εκατομμυρίων

	1999	2000	2001	2002	2003
Αυστρία	14	13	8	10	8
Βαυαρία (Γερμανία)	0	0	0	0	24
Βέλγιο	16	14	15	17	15
Καταλονία (Ισπανία)	0	0	0	0	19
Χιλή	13	15	12	7	11
Δημοκρατία της Τσεχίας	21	21	23	20	27
Δανία	4	10	10	5	5
Εσθονία	0	0	14	15	16
Φιλανδία	2	3	2	2	1
Ελλάς	18	18	19	19	23
Χονγκ Κονγκ	5	8	1	6	2
Ουγγαρία	17	17	18	18	21
Ισλανδία	10	7	6	4	3
Ile-de-France (Γαλλία)	0	0	0	0	18
Ιρλανδία	8	5	5	3	6
Ισραήλ	7	11	13	14	17
Ιορδανία	0	0	0	0	28
Λομβαρδία (Ιταλία)	0	0	0	0	22
Λουξεμβούργο	3	4	4	9	7
Ολλανδία	1	1	3	1	10
Νέα Ζηλανδία	12	16	16	13	12
Νορβηγία	15	6	17	16	14
Πορτογαλία	19	19	21	22	29
Rhone-Alps (Γαλλία)	0	0	0	0	20
Σιγκαπούρη	6	2	9	8	4
Δημοκρατία της Σλοβακίας	0	0	20	23	26
Σλοβενία	20	20	22	21	25
Σουηδία	11	9	7	11	9
Ελβετία	9	12	11	12	13

Τάση της ανταγωνιστικότητας: πτωτική

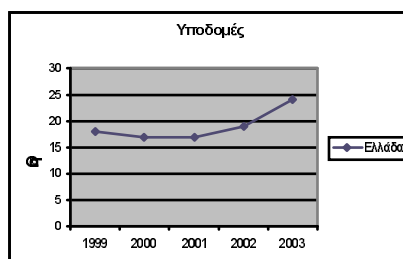

Υποδομές

Πληθυσμός μικρότερος των 20 εκατομμυρίων

	1999	2000	2001	2002	2003
Αυστρία	9	7	6	6	8
Βαυαρία (Γερμανία)	0	0	0	0	11
Βέλγιο	11	10	9	10	12
Καταλονία (Ισπανία)	0	0	0	0	19
Χιλή	20	21	23	22	25
Δημοκρατία της Τσεχίας	17	18	18	16	20
Δανία	5	5	5	5	6
Εσθονία	0	0	19	18	22
Φιλανδία	3	2	3	2	2
Ελλάς	18	17	17	19	24
Χονγκ Κονγκ	15	16	15	15	17
Ουγγαρία	16	15	16	17	23
Ισλανδία	8	6	7	9	4
Ile-de-France (Γαλλία)	0	0	0	0	5
Ιρλανδία	14	14	12	14	18
Ισραήλ	10	11	11	11	13
Ιορδανία	0	0	0	0	26
Λομβαρδία (Ιταλία)	0	0	0	0	21
Λουξεμβούργο	12	12	13	12	15
Ολλανδία	4	4	4	4	10
Νέα Ζηλανδία	13	13	14	13	16
Νορβηγία	6	8	10	8	9
Πορτογαλία	19	19	22	23	28
Rhone-Alps (Γαλλία)	0	0	0	0	14
Σιγκαπούρη	7	9	8	7	7
Δημοκρατία της Σλοβακίας	0	0	20	21	29
Σλοβενία	21	20	21	20	27
Σουηδία	2	3	1	1	3
Ελβετία	1	1	2	3	1

Τάση της ανταγωνιστικότητας: πτωτική

Τι μαθαίνουμε λοιπόν από τα στοιχεία που καταθέτει η IMD; Είναι ξεκάθαρο ότι από τα 29 κράτη που ανήκουν στο γκρουπ των μικρών οικονομιών η Ελλάδα βρίσκεται στην 23 η 24 θέση και στην 28 θέση όσο αφορά στην αποδοτικότητα της κυβερνητικής δουλειάς (μόνο η Σλοβενία είναι κάτω από εμάς). Το ανησυχητικό είναι βέβαια ότι η τάση της ανταγωνιστικότητας και στις τέσσερες κατηγορίες είναι πτωτική και μάλιστα ταχέως πτωτική όπως μπορούμε να συμπεράνουμε από τα γραφικά. Κατά τα άλλα ανήκουμε στο γκρουπ των ισχυρών και βέβαια πέστο-πέστο θα το πιστέψουμε τελικά. Δυστυχώς το πολιτικό μάρκετινγκ δεν διαφέρει από το επιχειρηματικό. Αιδώς Αθηναίοι!

Είναι σημαντικό να το κατανοήσουμε το θέμα της ανταγωνιστικότητας ειδικά των επιχειρήσεων, γιατί είναι αυτή που με την σειρά της οδηγεί σε ανάπτυξη, σε αύξηση των πραγματικών μισθών και στην δημιουργία νέων και καλύτερα αμειβομένων θέσεων εργασίας. Χωρίς αύξηση και βελτίωση της ανταγωνιστικότητας δεν υπάρχει ανάπτυξη. Αυτός είναι κανόνας απaráβατος. Αλλιώς μιλάμε για λογιστικά τερτίπια, η για δημιουργική λογιστική. Παράδειγμα τέτοιας δημιουργικής λογιστικής αποτελούν τα εισρεόμενα κονδύλια της ΕΕ που δεν θα πρέπει να λογίζονται ως μέρος της ανάπτυξης της οικονομίας, εφόσον αυτά δίδονται για την βελτίωση της ανταγωνιστικότητας.

Επειδή το εισόδημα του κράτους οφείλεται κυρίως στην αξία που παράγεται μέσα στο κράτος, σημαίνει ότι η βελτίωση και αύξηση της ανταγωνιστικότητας θα πρέπει να προέλθει από την αναδιάρθρωση της παραγωγικής βάσης, από την δημιουργία νέων προτύπων απασχόλησης, και την αναθεώρηση των σημερινών σχέσεων εργασίας. Παράλληλα απαιτείται η αναδιοργάνωση της δημόσιας διοίκησης, με την δημιουργία και εκεί καινούργιων προτύπων εργασίας και εργασιακών σχέσεων για να μπορεί να συνδράμει στην αύξηση της ανταγωνιστικότητας από το δικό της μέρος (προτελευταία στο γκρουπ των μικρών οικονομιών).

Η σημερινή κατάσταση στην δημόσια διοίκηση αποτελεί τροχοπέδη στην όποια ανάπτυξη θέλουμε να επιτύχουμε. Δεν θα πρέπει να θεωρείται η κρατική μηχανή τρόπος για την απορρόφηση των ανέργων. Ο μισός προϋπολογισμός πηγαίνει σήμερα στους μισθούς των κρατικών υπαλλήλων. Γιατί πρέπει να είναι οι υπόλοιποι μισοί Έλληνες τα θύματα; Είναι αυτό δημοκρατία; Πρέπει σε αυτό το τόπο να πούμε επί τέλους τα πράγματα με το όνομά τους, χωρίς φόβο και πάθος, χωρίς τη γάγγραινα του πολιτικού κόστους. Εάν έχουμε συμφωνήσει στο ότι χρειάζονται βαθύτομες αλλαγές μετά από όλα αυτά που συζητήσαμε γιατί είναι προς το συμφέρον μας, ε τότε αυτές οι αλλαγές δεν γίνονται εάν ο καθένας από μας σκέπτεται το προσωπικό του διαπλεγμένο και διαπλεκόμενο μικροσυμφέρον στο μέτρο που του αναλογεί. Δεν θα περιμένουμε τις αλλαγές να μας τις φέρουνε, γιατί δεν θα το κάνει κανένας, πρέπει να τις απαιτήσουμε, πρέπει να αγωνισθούμε να έρθουν και όχι να περιμένουμε να μας ελεήσουν. Αυτοί καλά έχουν βολευτεί. Οι καιροί άλλαξαν, τα κόμματα με την σημερινή τους μορφή παρήκμασαν και δεν μπορούν να βοηθήσουν μια και έχουν πέσει στην παγίδα των διαπλεκομένων και διαπλεγμένων μικρών και μεγάλων συμφερόντων.

Πρέπει να βγούμε στους δρόμους και να διαμαρτυρηθούμε γιατί δεν προχωρούν στις τομές που χρειάζονται. Η Ελλάδα μπορεί και πρέπει να δείξει το νέο δρόμο. Είναι δυνατόν να είμαστε ουραγοί; Στο νέο σύνταγμα που ετοιμάζεται για την Ευρώπη, ξεκινά με τους στοίχους από τον Επιτάφιο του Θουκυδίδη, όπου ο Περικλής μιλά για

την δημοκρατία. Ας γίνουμε πάλι αντάξιοι της ιστορίας μας και υπεύθυνοι για το μέλλον της Ευρώπης. Ας βγούμε στους δρόμους για να διατρανώσουμε εμείς που θα πρέπει να θέλουμε να μας πάνε. Ποια πρέπει να είναι η νέα κοινωνία στην εποχή του μετακαπιταλισμού. Ραφές και επιδιορθώσεις του παλιού συστήματος δεν βοηθούν, απλώς παρατείνουν την προθανάτια αγωνία του σημερινού πολιτικού και οικονομικού αδιεξόδου. Αυτό τον νέο δρόμο θέλουμε να υποδείξουμε και να υποκινήσουμε μια διαπολιτική συζήτηση. Η νέα τάξη πραγμάτων δεν είναι αυτή που μας έχουν προετοιμάσει άλλοι, αλλά μια που θα έχουμε διαλέξει εμείς, και εμείς θα κερδίσουμε, γιατί έχουμε την γνώση και τα κότσια, αρκεί να το θέλουμε. Συλλογική δράση χρειάζεται και όχι το δεξιά, το αριστερά ή το κέντρο, λες και είναι μνηστήρες που διεκδικούν για τον εαυτόν τους την νύφη.

Και κάτι ακόμα, η ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας δεν θα έλθει απλώς από τη ταχύτερη απορρόφηση των κονδυλίων έτσι δια μαγείας. Μην σαν παραμυθιάζουν. Η κυβέρνηση απλώς ενδιαφέρεται για την εισροή πόρων στα ταμεία της έτσι ώστε να μπορεί να λέει ότι στην Ελλάδα υπάρχει ανάπτυξη. Σε αυτά τι τους απαντάμε; Ξέρουμε εμείς τώρα...δεν μας κοροϊδεύουν πια. Η Πάλκο πήγε στην Βουλγαρία για μεγαλύτερη εκμετάλλευση του κεφαλαίου και συσσώρευση πλούτου για τους επιχειρηματίες, και όχι γιατί στην Βουλγαρία η παραγωγικότητα είναι πιο μεγάλη. Δεν ενδιαφέρει το κεφάλαιο η παραγωγικότητα, όταν αυτό μπορεί να εκμεταλλευθεί την άμεση υπεραξία που παράγουν οι εργαζόμενοι. Και αυτό ακριβώς συμβαίνει στην σημερινή Βουλγαρία. Σε μερικά χρόνια, όταν η Βουλγαρία θα είναι μέλος της ΕΕ η Πάλκο θα αναζητήσει άλλους παράδεισους άμεσης εκμετάλλευσης για το κεφάλαιο της. Και η αλήθεια για τον πολύ εκθιαζόμενο γάμο ΕΛΠΕ-Πετρόλα του Γιάννη Λάτση που είχε σαν σλόγκαν του: "Δουλειές έξω, στην Ελλάδα μόνο ευεργεσίες". Άραγε η σύναψη της συμφωνίας με την Πετρόλα ήταν ευεργεσία μια και το κράτος έχει ανάγκη από χρήματα; Ο Λάτσης θα έπρεπε να δαπανήσει χρήματα για αναβάθμιση του διυλιστηρίου αν δεν έδινε τις εγκαταστάσεις - σαν αποθήκες στην ΕΛΠΕ, έτσι έδωσε 326 εκατομμύρια ευρώ και έβαλε και 2 άτομα στο μανάτζμεντ, βασικά για βοήθεια στην ΕΛΠΕ και όχι για έλεγχο. Ούτε αποκρατικοποίηση ούτε ιδιωτικοποίηση - αλλά ευεργεσία; Πως εμφανίζεται όμως ο καπιταλισμός στο κράτος;

4.

Το σύγχρονο καπιταλιστικό κράτος

Όλες οι κατακτήσεις των λαϊκών αγώνων απέναντι στο κεφάλαιο είναι υποχωρήσεις του συνασπισμού εξουσίας κυρίως απέναντι στην εργατική τάξη για να αποφύγει αποσταθεροποίηση του συστήματος. Αυτές οι κατακτήσεις μέσα στην διάρκεια εξέλιξης του καπιταλισμού από της αρχές του αιώνα με την καθιέρωση του φιλελευθέρου κράτους, δηλαδή του ανταγωνιστικού καπιταλισμού μέχρι σήμερα στην εποχή του μονοπωλιακού καπιταλισμού (κάποιοι το ονομάζουν ολιγοπωλιακό καπιταλισμό) ονομάσθηκαν: κεκτημένα δικαιώματα των εργαζομένων. Το αποκορύφωμα της εξέλιξης αυτής μέσα στον καπιταλισμό ήταν η δημιουργία του λεγόμενου "κοινωνικού κράτους" από τις σοσιαλοδημοκρατίες στην Ευρώπη κυρίως. Η ιδέα ήταν να προστατευθεί ο εργαζόμενος σε περίπτωση ανεργίας, να μετέχει δωρεάν περίθαλψης σε περίπτωση ασθένειας και να λάβει σύνταξη όταν πια αποσυρθεί από την ενεργό δράση. Η άποψη ότι ο εργαζόμενος είναι ανίσχυρος μπροστά στο κεφάλαιο και ότι χρειάζεται προστασία έγινε η βάση της ιδεολογίας των κομμάτων της αριστεράς. Γεννήθηκε κατά την γνώμη μας επειδή το κεφάλαιο μέσω της απόσπασης των μέσων παραγωγής από το άμεσο παραγωγό και κατακτώντας έτσι την κυριότητα και την νομή των μέσων, αντάλλαξε την εργατική δύναμη των εργαζομένων με μισθό. Ο μισθός όμως ήταν ένα μέρος της τιμής την οποίαν ο κεφαλαιούχος πετύχαινε στην αγορά. Έτσι γεννήθηκε και η έννοια του κέρδους που στην μαρξιστική φιλοσοφία προκύπτει από την εκμετάλλευση της εργατικής δύναμης των εργαζομένων, εκμετάλλευση θεμελιωμένη βασικά στην γρήγορη φυσική φθορά μιας εύκολα ανανεώσιμης εργασιακής δύναμης. Έτσι ο εργαζόμενος στερούμενος τα μέσα παραγωγής μένει στην διάθεση του κεφαλαιούχου. Οι κατακτήσεις λοιπόν των εργαζομένων έναντι των κεφαλαιούχων αποτελούν ένα αντίβαρο στην εκμετάλλευση αυτή. Πως εμφανίζεται όμως ο καπιταλισμός στο Κράτος;

Ο καπιταλισμός γίνεται ο κυρίαρχος και εγκαθιδρύεται ως το πολιτικό-ιδεολογικό περιεχόμενο αναπαραγωγής της κυρίαρχης ιδεολογίας και διχασμού των λαϊκών μαζών που διαποτίζει από άκρη σ' άκρη τις λειτουργίες του Κράτους, λέει ο Νίκος Πουλαντζας¹² και συνεχίζει. Τα μέτρα που παίρνει το Κράτος στην εκπαίδευση και στην κατάρτιση γενικά της εργασιακής δύναμης με σκοπό την ειδίκευση-απειδίκευση αυτής της δύναμης σημαδεύονται, ταυτόχρονα, από το δυνάμωμα της

¹² Το Κράτος, Η Εξουσία, Ο Σοσιαλισμός (εκδόσεις Θεμέλιο, σελ. 268)

διαίρεσης διανοητικής εργασίας - χειρωνακτικής εργασίας, σ' όλη την πολιτικό-ιδεολογική διάσταση αυτής της διαίρεσης: πράγμα που αποσκοπεί στην αύξηση των χωρισμών μέσα στις λαϊκές τάξεις (υπάλληλοι, μεσαία στελέχη, τεχνικοί εργάτες). Η οργάνωση του χώρου στις μεταφορές ή στην στέγαση, όχι μόνον αναπαράγει την ιδεολογία του οικογενειακού πυρήνα και τη απομόνωση, αλλά και σχεδιοποιεί την διαίρεση ανάμεσα στις λαϊκές τάξεις (έμμισθη, μικροαστική, εργατική τάξη, εργαζόμενοι, μετανάστες, κ.τ.λ.). Η πολιτική για την δημόσια υγεία ακολουθεί την ίδια γραμμή, και ένας θεσμός όπως η Κοινωνική Ασφάλιση απέχει πολύ από το ν' αποτελέσει έναν ενιαίο μηχανισμό, είναι διαιρεμένος σε δίκτυα που διαφέρουν πολύ μεταξύ τους, ανάλογα με τις τάξεις και τις κατηγορίες στις οποίες απευθύνεται. Η πολιτική της βοήθειας στους ανέργους είναι κι αυτή άμεσα προσανατολισμένη στην αναπαραγωγή της ιδεολογίας της καπιταλιστικής εργασίας. Οι θεσμικοί μηχανισμοί της δημόσιας υγείας (κοινωνική ασφάλιση, ιατρική, νοσοκομεία, άσυλα), της κοινωνικής μέριμνας, της πολεοδομίας, των συλλογικών εξοπλισμών, της ψυχαγωγίας, φέρουν την αστική σφραγίδα. Τα μέτρα εξυπηρετούν την καπιταλιστική αναπαραγωγή της εργασιακής δύναμης και τον κοινωνικό καταμερισμό της εργασίας, έστω και εάν η ύπαρξή τους οφείλεται εν μέρει στους λαϊκούς αγώνες και αντιπροσωπεύει, κάποτε, μια κατάκτησή τους.

Καλά τα λέει ο Νίκος και αν ζούσε σήμερα (πέθανε το 1979) να βιώσει τα σημερινά αδιέξοδα του καπιταλισμού, όχι μόνο στην Ελλάδα αλλά και στην Ευρώπη γενικά ελπίζω να συμφωνούσε με τις απόψεις μου που αμέσως καταθέτω.

Έχουμε πει και αλλού ότι ο καπιταλισμός βρίσκει τρόπο να μεταμορφώνεται, και έτσι να ξεπερνά τις κρίσεις που κατά καιρούς εμφανίζονται. Η σημερινή όμως κρίση του καπιταλισμού έρχεται σε μια φάση όπου η μετατόπιση προς την εντατική εκμετάλλευση της εργασίας και τη σχετική υπεραξία έχει πλέον φθάσει στα όριά της και όπου τα ποσοστά κέρδους μειώνονται επικίνδυνα για το κεφάλαιο. Έχουμε δηλαδή εξαντλήσει όλα τα περιθώρια που η καπιταλιστική οργάνωση της εργασίας μας παρέχει: διευρυνόμενη υποταγή της εργασιακής δύναμης στο κεφάλαιο - αριθμητική αύξηση της εργατικής τάξης - άνοδος της παραγωγικότητας της εργασίας και δυνάμωμα του πόλου της ειδίκευσης στη συνεχή διαδικασία της ειδίκευσης/απειδίκευσης αυτής της δύναμης - διευρυνόμενη παραγωγή, με νέα μορφή, της διαίρεσης διανοητικής εργασίας / χειρωνακτικής εργασίας - αναδιάρθρωση των εργασιακών διαδικασιών σε ορισμένους βιομηχανικούς κλάδους, μαζί με την σημερινή μορφή των τεχνολογικών καινοτομιών. Το αποτέλεσμα είναι εκτίναξη της ανεργίας που τείνει να γίνει μόνιμος και διαχρονικός για ορισμένες κοινωνικές μερίδες.

Κυρίως η εικόνα αυτή απαντάται στα ανεπτυγμένα ευρωπαϊκά κράτη. Στην Ελλάδα, λόγω της βιομηχανικής μας (α)πολιτικής και της πολιτικής των χαμηλών μισθών που συνοδεύτηκε με την αστυφιλία και το μαρασμό της υπαίθρου, η βιομηχανία μας συνδέθηκε με την παραγωγή προϊόντων με χαμηλή προστιθέμενη αξία. Έτσι δεν έχουμε φθάσει στο ίδιο τύπο κρίσης συγκριτικά με τα άλλα κράτη της Ευρώπης. Εμείς αντιμετωπίζουμε τα προβλήματα που η υπόλοιπη Ευρώπη αντιμετώπιζε πριν ίσως είκοσι χρόνια, με την μαζική φυγή των επιχειρήσεων με χαμηλή προστιθέμενη αξία προς τις χώρες της Νοτιοανατολικής Ασίας και αλλαχού για φθηνό εργατικό. Άρα το πρόβλημα της δομικής ανεργίας είναι εγγενές και θα ενταθεί στα επόμενα χρόνια.

Καλώς προέβλεψε ο κ. Κυριακόπουλος, πρόεδρος του ΣΕΒ τον Μάιο του 2003. Απλώς μένει να επαληθευθεί η προφητεία του.

Μια νέα λοιπόν φιλοσοφία χρειάζεται που θα δώσει όχι απλά και μόνο μια νέα ώθηση στην οικονομία αλλά θα αλλάξει τους κανόνες του παιχνιδιού που σήμερα βασίζονται στην πολλάκις ακόμη επικρατέστερη, αλλά από την πράξη ξεπερασμένης, ιδεολογίας της ανάπτυξης. Από που όμως θα αντληθούν νέα αποθέματα για την παραγωγή περισσότερης προστιθέμενης αξίας, εφόσον έχουμε εξαντλήσει όλα τα τεχνολογικά και πολιτικά μέσα που έχουμε στην διάθεση μας; Τις αγορές μας τις έχουμε ανοίξει, ο ανταγωνισμός έχει ενταθεί, οι τεχνολογίες από μόνες τους δεν είναι πανάκεια. Ακόμα και το Κράτος-Πρόνοια έχει αρχίσει να καταργείται. Ένα σημαντικό προπύργιο της Σοσιαλδημοκρατίας στην Γερμανία πέφτει με τις καινούργιες εξαγγελίες του Καγκελάρου Σρέντερ στο συνέδριο του Κόμματος του τον Ιούνιο του 2003. Θα ακολουθήσει το φορολογικό νομοσχέδιο που θα προβλέπει χαμηλότερους φόρους για τις επιχειρήσεις και ευελιξία στις απολύσεις (sic). Θα είναι άραγε η κινητήριος δύναμη της οικονομίας; Μπορεί κανείς, απλώς επειδή έδωσε η θα δώσει κάποιες μονεταριστικές ενέσεις στην επιχειρηματική κοινότητα να λειτουργήσει ως πνοή ζωής στην τελματισμένες οικονομίες της Ευρώπης; Κοντολογίς: να δημιουργήσει φιλικό κλίμα για επενδύσεις; Η απάντησή μας είναι ότι ναι θα δώσει αλλά θα είναι πολύ βραχύβιες, γιατί πολύ σύντομα τα πλεονεκτήματα θα εξανεμισθούν, μια και οι άνθρωποι όπως είναι γνωστό συνηθίζουν πολύ γρήγορα σε μια άνοδο των μισθών. Το ίδιο ισχύει και για τις επιχειρήσεις μια και θα έχουν καλύτερευση των κερδών τους, όμως παροδικά, βασικά όμως δεν θα έχουν καλύτερευση την ικανότητα των επιχειρήσεών τους να παράγουν πλούτο. Το αυτό ισχύει και για την Ελλάδα. Αν μείνουμε μόνο σε αυτά τα μέτρα, δυστυχώς το μόνο που θα κατορθώσουμε είναι να κάνουμε κάποιες επιχειρήσεις πλουσιότερες, και τους εργαζομένους φτωχότερους και έτσι να επιτύχουμε αντίθετα αποτελέσματα από αυτά που επιδιώκουμε. Η κατάσταση μοιάζει με ένα μπαλόνι που το φουσκώνουμε ώσπου να φτάσει στα όριά του. Ακόμα και αν κατασκευάσουμε ένα πιο ανθεκτικό υλικό πάλι το μπαλόνι θα φτάσει κάποια βελτιωμένα όρια, αλλά είναι θέμα χρόνου για το πότε θα σκάσει πάλι. Η λογική λοιπόν του μπαλονιού δεν μας βοηθά και δεν είναι ο δρόμος για την λύση του προβλήματος. Η αλόγιστη και άλογη ανάπτυξη δεν είναι πανάκεια για την ευημερία.

Για να κατανοήσουμε το πρόβλημα καλύτερα και για να δούμε που σε ποία φάση του καπιταλισμού ακριβώς βρισκόμαστε σήμερα πριν προχωρήσουμε να κάνουμε προτάσεις για την απαραίτητη κατά την άποψή μου αλλαγή πλεύσης σας μεταφέρω με μεγάλη προσοχή τα στοιχεία αυτά που γράφει ο Νίκος Πουλαντζας¹³ σχετικά με το θέμα. Είναι απαραίτητο να το κατανοήσουμε γιατί γίνονται αυτά που γίνονται στο τόπο μας και να μην πέφτουμε στην παγίδα ούτε των "εκσυγχρονιστών" του ΠαΣοΚ ούτε και των "νεοφιλελεύθερων" της ΝΔ. Ακούμε και τους δύο να μιλούν για την οικονομία της αγοράς, για το ελεύθερο εμπόριο, για τον ελεύθερο ανταγωνισμό και ότι όλα αυτά είναι καλά για τον κάθε πολίτη αυτής της χώρας μια και μέσα από αυτόν τον ανταγωνισμό και την διευρυνόμενη έντασή του θα πέφτουν και οι τιμές για τον καταναλωτή και βεβαίως θα υπάρχει ανάπτυξη και άρα θέσεις εργασίας λένε.

Κατ' αρχήν, το μόνο θέμα που δεν ενδιαφέρει τον ανταγωνισμό είναι πόσες θέσεις εργασίας θα δημιουργήσει. Τον ανταγωνισμό τον ενδιαφέρει το πόσο κέρδος θα

¹³ Οι κοινωνικές τάξεις στον σύγχρονο καπιταλισμό (Εκδόσεις Θεμέλιο)

αποκομίσει. Όταν ακούω λοιπόν τις παρόλες περί ελεύθερης αγοράς και ανταγωνισμού ως εάν να είναι "ο από μηχανής θεός" θα πρέπει και να ξέρουμε σε πια περίοδο του καπιταλισμού βρισκόμαστε, έτσι ώστε να ξέρουμε και για τι μιλάμε και ποιός προσπαθεί να μας παραπλανήσει. Η αλήθεια λένε σπάει κοκάλια και η αλήθεια δεν βλάπτει τουλάχιστον τους αγαθούς κατά του αρχαίους μας.

Σύμφωνα με τον Πουланτζά, βρισκόμαστε στο στάδιο του ιμπεριαλιστικού ή μονοπωλιακού καπιταλισμού:

Ο καπιταλιστικός τρόπος παραγωγής (ΚΤΠ) χαρακτηρίζεται - κατά την διευρυνόμενη αναπαραγωγή του - από μια διπλή τάση, που οι δύο όψεις της ξετυλίγονται ταυτόχρονα: από την αναπαραγωγή του μέσα σ' ένα κοινωνικό σχηματισμό όπου εδραιώνεται και εγκαθιστά την κυριαρχία του και από την επέκταση της κυριαρχίας έξω από αυτόν τον σχηματισμό. Ο ΚΤΠ, για λόγους που θα δούμε παρακάτω, δεν μπορεί να υπάρξει παρά διευρύνοντας τις σχέσεις του παραγωγής και επεκτείνοντας έτσι τα όριά του. Αν η διπλή αυτή τάση χαρακτηρίζει τον ΚΤΠ από τις αρχές του, στο ιμπεριαλιστικό του στάδιο προσλαμβάνει ιδιαίτερη σημασία. Το στάδιο αυτό που, δυναμώνει την τάση για πτώση του ποσοστού κέρδους, χαρακτηρίζεται, σε ότι αφορά την επέκταση του ΚΤΠ στο εξωτερικό, από την υπεροχή της εξαγωγής κεφαλαίων έναντι της απλής εξαγωγής εμπορευμάτων. Είναι γνωστό ότι το χαρακτηριστικό αυτό είναι αποφασιστικής σημασίας... Στην πραγματικότητα όμως αυτό δεν σημαίνει καθόλου ότι στο ιμπεριαλιστικό στάδιο η τάση για εξαγωγή εμπορευμάτων και διεύρυνση της παγκόσμιας αγοράς "κάμπτεται", κάθε άλλο: σημαίνει πως η εξαγωγή κεφαλαίων είναι η βασική και καθοριστική τάση του ιμπεριαλισμού. Τέλος το ιμπεριαλιστικό στάδιο, που αντιστοιχεί στον μονοπωλιακό καπιταλισμό, σημαδεύεται από την μετάθεση της υπεροχής από το οικονομικό στο πολιτικό επίπεδο (το κράτος), τόσο στον κοινωνικό σχηματισμό όσο και στην ιμπεριαλιστική αλυσίδα. Η ιμπεριαλιστική αλυσίδα είναι και αυτή σημαδεμένη από την άνιση ανάπτυξη. Όλη η αλυσίδα αντανakλάται στον κάθε ένα κρίκο της σαν μια ιδιοτυπία του κοινωνικού σχηματισμού. Η ιδιοτυπία αυτή εξαρτάται από τις μορφές που παίρνει διεθνώς η επικράτηση του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής σε βάρος των άλλων τρόπων και μορφών παραγωγής μέσα στο κάθε κοινωνικό σχηματισμό. Πράγματι, η διπλή τάση αναπαραγωγής του ΚΤΠ μαρτυρεί ότι ο ΚΤΠ δεν μπορεί να υπάρξει παρά υποτάσσοντας τους άλλους τρόπους και μορφές παραγωγής και αφομοιώνοντας τα στοιχεία τους (εργατική δύναμη, μέσα εργασίας). Η άνιση ανάπτυξη προέρχεται πράγματι από την συνάρθρωση αυτή του ΚΤΠ, κατά την αναπαραγωγή του με τους τρόπους και μορφές παραγωγής κοινωνικών σχηματισμών

Την μεταβατική φάση από τον ανταγωνιστικό καπιταλισμό στο ιμπεριαλιστικό στάδιο, που απλώνεται από το τέλος του 19ου αιώνα ως τη μεσοπολεμική περίοδο: αντιστοιχεί για τις μητροπόλεις του ιμπεριαλισμού, στην περίοδο της ασταθούς ισορροπίας μεταξύ του ανταγωνιστικού καπιταλισμού και του μονοπωλιακού καπιταλισμού. Κατά την επέκταση του ΚΤΠ προς τα "έξω" και την δημιουργία της ιμπεριαλιστικής αλυσίδας, αυτή η φάση αντιστοιχεί σε μια σχετική ισορροπία ανάμεσα στην καπιταλιστική-εμπορική-εξαγωγής εμπορευμάτων μορφή κυριαρχίας των κυριαρχημένων κοινωνικών σχηματισμών και στην κυριαρχία μέσω της εξαγωγής κεφαλαίων. Σ' αυτή την περίοδο οι ιμπεριαλιστικές μητροπόλεις και οι σχέσεις τους

με τους κυριαρχημένους σχηματισμούς σημαδεύονται από ασταθή ισορροπία ανάμεσα στην υπεροχή της οικονομίας και τη υπεροχή της πολιτικής του κράτους.

Η φάση στερέωσης του ιμπεριαλιστικού σταδίου: αυτή συντελείται στον μεσοπόλεμο, ιδιαίτερα μετά την κρίση του 1930, την σταθεροποίηση ή την εγκαθίδρυση των φασισμών και του ρουσβελτιανού *New Deal* (το καινούργιο μοίρασμα, η μετάφραση δική μου ΑΤ). Στις μητροπόλεις, ο μονοπωλιακός καπιταλισμός εδραιώνει την υπεροχή του έναντι του ανταγωνιστικού καπιταλισμού, με συνακόλουθη την υπεροχή του πολιτικού στοιχείου - του κράτους - μέσα σ' αυτούς τους σχηματισμούς. Αλλά από τις αντιφατικές συνέπειες διάλυσης - συντήρησης, που ο μονοπωλιακός καπιταλισμός επιφέρει είτε στις προ-καπιταλιστικές μορφές (μορφή της απλής εμπορευματικής παραγωγής, παραδοσιακή μικροαστική τάξη κλπ), είτε στον ανταγωνιστικό καπιταλισμό (μη-μονοπωλιακό κεφάλαιο), οι συνέπειες συντήρησης είναι εκείνες που υπερτερούν και πάλι των συνεπειών της διάλυσης. Στην ιμπεριαλιστική αλυσίδα, η εξαγωγή κεφαλαίων είναι εκείνη που υπερτερεί της εξαγωγής εμπορευμάτων και το πολιτικό στοιχείο είναι εκείνο που έχει το προβάδισμα στις σχέσεις μητροπόλεως/κυριαρχημένων κι εξαρτημένων σχηματισμών.

Η σημερινή φάση χαρακτηρίζεται από τούτη την "εξ επαγωγής" αναπαραγωγή του αμερικανικού μονοπωλιακού καπιταλισμού στο εσωτερικό των άλλων μητροπόλεων, από τις επιδράσεις της στους τρόπους και μορφές παραγωγής τους (προκαπιταλιστικούς, ανταγωνιστικά καπιταλιστικούς) και ακόμα, από την διευρυνόμενη αναπαραγωγή στο εσωτερικό τους των πολιτικών και ιδεολογικών συνθηκών αυτής της ανάπτυξης του αμερικανικού ιμπεριαλισμού. Ωστόσο πρόκειται πάντα για έναν ασύμμετρο διχασμό των διαχωριστικών γραμμών. Η νέα αυτή εξάρτηση δεν ταυτίζεται μ' εκείνη που χαρακτηρίζει τις σχέσεις μητροπόλεων / κυριαρχημένων σχηματισμών και δεν μπορεί καθόλου να θεωρηθεί ανάλογή της, εφόσον ακριβώς οι μητροπόλεις αυτές συνεχίζουν ν' αποτελούν ξέχωρα κέντρα συσσώρευσης του κεφαλαίου και εφόσον εξακολουθούν να κυριαρχούν οι ίδιες πάνω στους εξαρτημένους σχηματισμούς. Την υποτίμηση ίσα ίσα αυτή κάνουν όσοι μιλούν για υπέρ-ιμπεριαλισμούς: στην πραγματικότητα, ο αμερικανικός ιμπεριαλισμός και ο ιμπεριαλισμός των λοιπών μητροπόλεων μάχονται για την κυριαρχία και την εκμετάλλευση αυτών των σχηματισμών. Αναφέρουμε απλώς εδώ μια από τις πιο σημαντικές αντιφάσεις μεταξύ ΗΠΑ και ΕΟΚ (τότε, σχόλιο δικό μου ΑΤ) είναι σήμερα εκείνη που αφορά τις διάφορες "προτιμησιακές συμφωνίες", που έχουν συναφθεί ανάμεσα σε ΕΟΚ και διάφορες χώρες του Τρίτου Κόσμου: αυτό δείχνει πόσο σημαντική είναι για τις ενδο-ιμπεριαλιστικές σχέσεις η κυριαρχία πάνω στους εξαρτημένους σχηματισμούς.

Ο Πουλαντζάς γράφει για την "παγκοσμιοποίηση" ήδη το 1974 τα παρακάτω:

Από την μια μεριά, ορισμένοι συγγραφείς θεωρούν ως τόπο της αναπαραγωγής του ΚΤΠ μια υποτιθέμενη "διαδικασία" αυτού του τρόπου ως τέτοιου - αφηρημένα -, μη βλέποντας στους κοινωνικούς σχηματισμούς παρά μια συγκεκριμενοποίηση και "χωροθέτηση" των "φάσεων" αυτής της διαδικασίας, απ' όπου έχει παραμεριστεί η πάλη των τάξεων. Αυτή η θέση παίρνει συχνά - στο πλαίσιο των αναλύσεών τους - που αφορούν την σημερινή φάση του ιμπεριαλισμού - την μορφή μιας αντίληψης για ένα "παγκόσμιο καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής", του οποίου οι κοινωνικοί σχηματισμοί είναι τάχα απλώς τα κατανεμημένα στο χώρο στοιχεία του. Αυτό μας οδηγεί

κατευθείαν στην ιδεολογία της "παγκοσμιοποίησης", μιας αφηρημένης δηλαδή διαδικασίας που η άνιση ανάπτυξη δεν είναι τάχα παρά οι "σκωρίες" της συγκεκριμενοποίησης σε κοινωνικούς σχηματισμούς. Ωστόσο η άνιση ανάπτυξη δεν αποτελεί ένα "κατάλοιπο" ή μια "ακαθαρσία", που οφείλονται στον συγκεκριμένο "συνδυασμό" τρόπων παραγωγής αναπαραγόμενων αφηρημένα: είναι η συστατική μορφή αναπαραγωγής του ΚΤΠ στο ιμπεριαλιστικό στάδιο στις σχέσεις του με τους άλλους τρόπους παραγωγής συγκεκριμενοποιημένους σε κοινωνικούς σχηματισμούς.

Είναι σημαντικά αυτά που μας λέει ο ΝΤΠ γιατί μας βοηθά να κατανοήσουμε που βρισκόμαστε σήμερα παγκοσμίως, σε σχέση με την αναπαραγωγή του ΚΤΠ και επίσης να ξέρουμε ακριβώς πως φθάσαμε στο σημερινό στάδιο της παγκοσμιοποίησης. Πρέπει να αποσαφηνίσουμε εδώ ότι η Ελλάδα σε αντίθεση με πολλά ισχυρά κράτη της ΕΕ δεν ήταν και ούτε πρόκειται ποτέ να γίνει ιμπεριαλιστική μητρόπολη, (τουλάχιστον στην νεώτερη ιστορία της) τουναντίον, με 400 χρόνια υποτέλεια στην Οθωμανική αυτοκρατορία ήταν ένας κυριαρχημένος λαός, αλλά πρέπει να πούμε όχι υπό την καπιταλιστική έννοια. Μετά την απελευθέρωση και την ανεξαρτητοποίηση η εξέλιξή της ήταν πάντα εξαρτημένη από τις θελήσεις άλλων ιμπεριαλιστικών δυνάμεων της Δύσης (Αγγλία, Γαλλία, Τσαρική Ρωσία). Μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο και την καταστροφή της ιμπεριαλιστικής Γερμανίας, η Ελλάδα υπάχθηκε στην Δύση στην συμφωνία της Γιάλτας, όπου τρεις ιμπεριαλιστικές δυνάμεις, Η Αγγλία, η ΗΠΑ και η κόκκινη Ρωσία μοίρασαν τα λάφυρα και τις επιρροές. Έτσι ο καπιταλισμός και ο ΚΤΠ άργησε πολύ να εδραιωθεί στην πατρίδα μας, μια και το διάλειμμα των 400 χρόνων οθωμανικής επιρροής και κατοχής δεν βοήθησε και μάλλον διέκοψε στην αναπαραγωγή του. Με την ένταξη στην Δύση μετακόμισε στην Ελλάδα, αργά αλλά σταθερά και ο ΚΤΠ, που μας ήρθε βέβαια εισαγόμενος. Η Ελλάδα έγινε έτσι καλώς ή κακώς ένας κρίκος στην ιμπεριαλιστική αλυσίδα. Η ιστορία της εδραίωσης του καπιταλισμού στην Ελλάδα είναι σχετικά βραχεία με εκείνη των άλλων πρωταγωνιστών στην ΕΕ. Υπολογίζω ότι σήμερα η Ελλάδα έχει μια απόσταση 30 με 50 χρόνια διαφορά στο επίπεδο εδραίωσης του σημερινού σταδίου του καπιταλισμού (μονοπωλιακού καπιταλισμού), κάλυψε δηλαδή πολύ γρήγορα την διαφορά των 400 χρόνων από τις υπόλοιπες δυτικές χώρες, κυρίως τα τελευταία 20 χρόνια, παρά το παράδοξο ότι είχαμε σοσιαλιστικές στα πρώτα 10-12 χρόνια και κεντροαριστερές (sic) αργότερα κυβερνήσεις του ΠΑΣοΚ. Συμφωνώ με τον Γιώργο Κύρτσο που στην εφημερίδα του City Press της 5.6.2003 αναφερόμενος στο βιβλίο του γράφει ότι η Ελλάδα είναι πολύ λιγότερο διαπλεκόμενη από χώρες όπως η Γαλλία, η Ιταλία και η Μ. Βρετανία. Διαφωνώ όμως ως προς την ανάλυση περί των λόγων. Συγκεκριμένα και οι τρεις αυτές χώρες έζησαν την βιομηχανική επανάσταση και ήταν και οι τρεις ιμπεριαλιστικές χώρες. Απλώς λοιπόν σύμφωνα με αυτά που έχουμε γράψει και πιο πάνω, η διαπλοκή σε αυτές τις χώρες είναι εξωστρεφής. Στην Ελλάδα ένα μεγάλο μέρος των οικονομικών συμφερόντων είναι κρατικοδίδαιοι και απολύτως εσωστρεφείς, εκτός από ένα ή δύο ομίλους που δραστηριοποιούνται κυρίως στο εξωτερικό και έτσι εκτίθενται στον διεθνή ανταγωνισμό. Η πίτα είναι σχετικά μικρή και άρα οι συγκρούσεις μεγάλες. Έτσι ισχύει ο νόμος "ο θάνατός σου η ζωή μου".

Το ότι ο καπιταλισμός έφτασε πολύ αργότερα στην Ελλάδα, αυτό είναι από την μια καλό και από την άλλη κακό. Καλό θα ήταν εάν η Ελλάδα παίρνοντας μαθήματα και τα καλά και τα κακά από τις άλλες χώρες θα μπορούσε να αναπτύξει ένα ελληνικό δρόμο

προς την ευημερία και αυτή η ευκαιρία της δόθηκε με την ένταξη μας στην ΕΟΚ και την ΕΕ. Από τη άλλη είναι κακό διότι αυτό που βιώνουμε σήμερα με την έλευση και επικράτηση των λεγομένων εκσυγχρονιστών του ΠαΣοΚ δεν είναι παρά μια επιτάχυνση με γεωμετρική πρόοδο των διαδικασιών ένταξης και υποταγής στο ΚΤΠ στο πιο προχωρημένο στάδιό του αυτό που ο Πουλαντζάς ονομάζει ιμπεριαλιστικό ή μονοπωλιακό καπιταλισμό κάτω από την πίεση της απελευθέρωσης των αγορών της που εφαρμόζεται σταδιακά και είμαστε υποχρεωμένοι να ακολουθήσουμε σαν μέλη στην ΕΕ. Την διεκπεραίωση αυτή ανέλαβε η ομάδα υπό τον κ. Σημίτη, με την ευλογία του ελληνικού λαού και με προκάλυμμα τον σοσιαλισμό. Μια προσπάθεια ενδιάμεσα στις δύο αυτές φάσεις του ΠΑΣΟΚ που ανέλαβε η ΝΔ το 1990 με τον κ. Μητσοτάκη δεν ευοδώθηκε, διότι κάποια από τα μεγάλα επιχειρηματικά συμφέροντα, δεν συμφώνησε με τις κινήσεις της ΝΔ που ήθελε να προχωρήσει ταχέως στο άνοιγμα και την απελευθέρωση αγορών και οικονομικών τομέων πιο γρήγορα απ' ό,τι θα ήθελαν αυτά. Έτσι ο κ. Μητσοτάκης εβλήθη, με τον ίδιο τρόπο με τον οποίον είχε πλήξει τον Γεώργιο Παπανδρέου το 1963, με την αποστασία του κ. Αντώνη Σαμαρά και τα παραλείπόμενα που δεν έχουν σημασία στην συζήτηση μας. Προσπαθούμε δηλαδή μέσα σε μερικά χρόνια να μετασχηματίσουμε την οικονομία "βιαίως" μια και ήρθε η ώρα της αλήθειας. Οι διαρθρωτικές αλλαγές που χρειάζονται χρόνια να γίνουν και να αποδώσουν δεν έχουν γίνει, και η κυβέρνηση έχει μετασχηματισθεί σε εισπράκτορα εκποιώντας όσο, όσο την εθνική περιουσία σε αμφιβόλου ποιότητας ιδιώτες, απαξιώνοντας εταιρείες σαν την Ολυμπιακή Αεροπορία, που θα μπορούσε να είναι μια από τις καλλίτερες αεροπορικές εταιρείες του κόσμου. Η ΟΑ έγινε στίβος των λογιστικών τερτιπιών διαφόρων κυβερνήσεων με σκοπό να εξαπατήσουν την EUROSTAT, και τελικά να απαξιώσουν και να πουλήσουν τον εθνικό αερομεταφορέα. Όμως φαίνεται ότι το παράκαναν και η ΟΑ έφτασε τόσο χαμηλά που δεν την θέλει κανένας. Ο Αριστοτέλης (Ωνάσης) θα θλίβεται πράγματι από εκεί που είναι, καθώς και εμείς που αγαπάμε τον εθνικό αερομεταφορέα, που ψυχорραγεί με το παιδοκτόνο μαχαίρι στο λαιμό της εδώ και χρόνια σαν "πρόβατο επί σφαγή". Η παρόλα "λιγότερο κράτος" έχει καταντήσει να σημαίνει εκποίηση εθνικού πλούτου όσο-όσο, ακόμα και δημοσίων επιχειρήσεων που είναι αποδεδειγμένα κερδοφόρες! Δεν ακούω όμως ότι "λιγότερο κράτος" σημαίνει και αποκέντρωση εξουσιών, σημαίνει και λιγότεροι δημόσιοι μηχανισμοί, λιγότερες διαδικασίες και πάρε δώσε με τους υπαλλήλους του κράτους, λιγότεροι διαπλοκή. Τα δικά μας δικά μας λοιπόν και τα δικά σου πάλι δικά όπως έλεγε και ο καραγκιόζης. Εγώ θα ήθελα να δω λιγότερο "δημόσιο" κράτος.

Ο Ανδρέας Παπανδρέου ήταν ο μοιραίος πολιτικός, ο οποίος παρά τις ευνοϊκές πολιτικές συνθήκες εκείνης της εποχής, προτίμησε τον λαϊκισμό, τελικά αφομοιώθηκε από το σύστημα και όσα κήρυττε πριν κερδίσει τις εκλογές ξεχάστηκαν ή δεν υλοποιήθηκαν ποτέ. Εφάρμοσε ένα σχέδιο που στόχο είχε την στερέωση της εξουσίας από το ΠΑΣΟΚ και το έπραξε αυτό με το να εξαρθρώσει το κράτος της "επάρατης" δεξιάς και να διαρθρώσει ένα άλλο κράτος με το να διορίσει περίπου 800.000 δημοσίους υπαλλήλους που βέβαια θα του εξασφάλιζαν ψήφους. Το κακό δεν είναι ότι διορίσε περισσότερους από ό,τι χρειαζόταν πραγματικά το κράτος για ψηφοθηρία, το μόνιμο κακό που τελικά έγινε δομική αδυναμία του σημερινού παραγωγικού δυναμικού της χώρας είναι ότι μαθακοποίησε τους Έλληνες σπέρνοντας την ιδέα της κρατικής εξασφάλισης, και πολεμώντας τουλάχιστον στα λόγια την ιδιωτική πρωτοβουλία. Έτσι

σήμερα ακόμα ο διορισμός στο δημόσιο είναι σκοπός ζωής για την πλειονότητα των Ελλήνων γονέων, όταν πρόκειται για το μέλλον των παιδιών του. Ακόμη και σήμερα το κάθε κόμμα παίρνει ψήφους με αυτό το κριτήριο. Αν δεν είναι αυτός κρατισμός χειρίστου είδους, τότε ποιος είναι.

Το 1981 όταν Έλληνες και Ελλάδα ζητούσαν αλλαγή, ο Αντρέας πιάνοντας τον παλμό της εποχής την υποσχέθηκε: κήρυξε αξιοκρατία, πρότεινε κίνητρα για να επιστρέψουν Έλληνες επιστήμονες που είχαν διαπρέψει στο εξωτερικό, πρόσφερε με τα λόγια πακτωλό χρημάτων για την παιδεία, και μια παλλαϊκή κινητικότητα για την παλιγγένεση του έθνους, δημοκρατία για όλους και άλλα ωραία και ελκυστικά. Και ο λαός τον εμπιστεύθηκε και τότε τον ψήφισαν ακόμη και οι "πέτρες" κατά την έκφραση του λαού. Πήρε 48%, ένα ποσοστό που μεγαλύτερο μόνο ο πατέρας του ο αείμνηστος Γέρος της Δημοκρατίας είχε πάρει με 51%. Ένα μεγάλο κομμάτι της τότε δεξιάς τον υποστήριξε. Και εξελέγη, και το ΠΑΣΟΚ επεδόθη στην άλωση του κρατικού μηχανισμού, ξέχασε τα περί "ΕΟΚ και ΝΑΤΟ το ίδιο συνδικάτο" και τα συμπλέγματα έναντι του κεφαλαίου με το αμίμητο: υπάρχει Κεφάλαιο και Κεφάλαιο! Και καλώς λέμε εμείς, όμως τι έκανε με τα χρήματα που εισέρευσαν από την τότε ΕΟΚ στα ταμεία του κράτους; Γέμισε την κρατική μηχανή με δημοσίους υπαλλήλους, έβαλε τον φορολογούμενο και μη δυνάμενο φοροδιαφυγής να πληρώνει χρόνια για να βρίσκουν καταφύγιο οι ημέτεροι στις προβληματικές επιχειρήσεις. Οι προβληματικές έγιναν άντρα πιστών του πράσινου ήλιου. Οι ιδέες και προτάσεις του περί ενός συστήματος αυτοδιαχείρισης πετάχτηκαν στο κάλαθο της λήθης καθώς και η δέσμευση περί απλής αναλογικής. Και από τότε γεννήθηκε ο περίφημος ορισμός, ότι πολιτική είναι η επιστήμη του εφικτού (sic), μια και βολεύει όλους με τον ευέλικτο αυτόν ορισμό για το τι είναι εφικτό και τι όχι. Είναι ίσως η ελληνική κακόγουστη μεταφορά του όρου "Realpolitik" των γερμανών φιλελευθέρων με ισχυρότερο εκπρόσωπο τον Hans Dietrich Genscher. Η ελληνική όμως εκδοχή ακολούθησε το ρητό στην "Ελλάδα είσαι ότι δηλώσεις" έτσι και η πολιτική επί ΠΑΣΟΚ κατάντησε το μαύρο να το κάνει ταυτόχρονα και μαύρο αλλά και άσπρο, κατά το ρητό ΟΦΑ (όπου φυσάει ο άνεμος). Και έτσι για μην ξεχνάμε τι είχε κατά νου το ΠΑΣΟΚ να κάνει, σας καλούμε να επισκεφθείτε την ιστοσελίδα του Ιδρύματος Ανδρέα Παπανδρέου¹⁴ σχετικά με την Διακήρυξη Βασικών Αρχών και Στόχων του Πανελλήνιου Σοσιαλιστικού Κινήματος της 3ης του Σεπτεμβρίου του 1974, και ας αναλογισθεί ο αναγνώστης μας τι έχουν πραγματοποιηθεί μέχρι σήμερα. Άποψη μας είναι ότι 30 σχεδόν χρόνια αργότερα, αυτή η διακήρυξη δεν θα χρειαζόταν αλλαγές...! Βέβαια πολλοί θα πουν ότι ο Αντρέας είδε ότι αυτά που κήρυττε περί σοσιαλισμού ήταν ανέφικτα και άρα ο σοσιαλισμός είναι ανέφικτος. Είναι σκόπιμο να διδαχθούμε από την σκέψη του ΝΤ για ακόμη μια φορά. Λέει λοιπόν ο ΝΤ¹⁵ σχετικά:

Υπάρχει πάντα μια δομική απόσταση ανάμεσα στην θεωρία και την πράξη, ανάμεσα στην θεωρία και την πραγματικότητα. Το να θέλουμε να την καταργήσουμε ισοδυναμεί με το να κάνουμε οποιαδήποτε θεωρία να λέει οτιδήποτε, να κάνουμε στο όνομα της θεωρίας οτιδήποτε. Διότι η απόσταση αυτή δεν σημαίνει μία τάφρο που δεν μπορούμε να την γεμίσουμε, αλλά το αντίθετο: μέσα σε τούτη την απόσταση, την

¹⁴ www.agp.gr/greek/agp/pasok.stm

¹⁵ Το κράτος, η εξουσία, ο σοσιαλισμός (Εκδόσεις Θεμέλιο, σελ. 30)

πάντοτε ανοιχτή, σπεύδουν οι βουλωτές (οι ζηλωτές του "εφικτού" λέω εγώ ΑΤ) που καιροφυλακτούν.

Και να προσθέσω εγώ, ότι δεν φταίει ο σοσιαλισμός για τις επιλογές του Αντρέα καθώς ούτε και ο "Μαρξ που έγνοια του διαρκής και πρωταρχική ήταν ο μαρασμός του κράτους (Πουλαντζάς)" για τον κρατισμό που μας κατακλύζει σήμερα.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η ΑΓΟΡΑ ΣΤΗΝ ΜΕΤΑΚΑΠΙΤΑΛΙΣΤΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

Νέος τρόπος παραγωγής

Για την Ελλάδα το πέρασμα σε ένα μεταστάδιο του καπιταλισμού θα είναι ενδεχομένως πιο εύκολο από την υπόλοιπη Ευρώπη. Πάντως θα είναι διαφορετικό. Η καθιέρωση ενός φιλικού κλίματος βοηθά αλλά δεν λύνει το πρόβλημα της ανάπτυξης, γιατί ανάπτυξη έρχεται μόνο σε συνάρθρωση με προστιθέμενη αξία και με την ικανότητα των επιχειρήσεων να παράγουν αξία. Πως λοιπόν μπορεί να επιτευχθεί αυτό σε βάθος χρόνου; Είναι ξεκάθαρο ότι το πέρασμα από την φάση αυτή του καπιταλισμού στην μετακαπιταλιστική εποχή θα βασισθεί σε μια νέα αντίληψη για τον ρόλο του ανθρώπινου δυναμικού στην αγορά εργασίας. Στην μετακαπιταλιστική επιχείρηση η αντίληψη περί διαχωρισμού διανοητικής και χειρωνακτικής εργασίας εγκαταλείπεται, και ακόμα τα μέσα παραγωγής πρέπει να μην αποτελούν μέρος του κεφαλαίου. Τα μέσα παραγωγής θα είναι στην κυριότητα των επιχειρήσεων που θα τα κατασκευάζουν και θα εκχωρούν επί αμοιβή (υπό την μορφή χρονομίσθωσης) τη νομή σε ανθρώπινο δυναμικό που θα θελήσει να τα χρησιμοποιήσει για την παραγωγή προϊόντων. Τότε ποιός θα είναι ο ρόλος του κεφαλαιούχου; Θα γίνουν μήπως οι εργαζόμενοι επιχειρηματίες; Και πως θα γίνεται...σιγά μπερδεύτηκα, δεν καταλαβαίνω, εξήγησέ μου τι εννοείς.

Εν τάξει καταλαβαίνω την αγωνία σου. Άφησε με να σου εξηγήσω, και για αυτό θα επικαλεσθώ και πάλι τις αναλύσεις και τις παρατηρήσεις του Πουλαντζά ¹⁶ σαν βάση για να συζητήσουμε μετά μαζί τι έχω να προτείνω. Ο καπιταλιστικός τρόπος παραγωγής βασίζεται στην πολύ παλιά αντίληψη του "διαίρει και βασίλευε" και εγώ θα συμπληρώσω "συσώρευε", επειδή αυτός ο τρόπος είναι ο καλύτερος για την αναπαραγωγή και την διεύρυνση του καπιταλισμού στο κράτος το ίδιο, που πολύ καλά το έχουμε ζήσει στο πετσί μας στην πατρίδα μας, με τους διάφορους ξενοκίνητους διχασμούς. Το "διαίρει και βασίλευε", είναι αγγλοσαξονικής προελεύσεως. Ενώ όμως ξέρουμε τι σημαίνει αυτό στην πολιτική, πως εφαρμόζεται αυτή η αρχή στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής; Ας πάρουμε λοιπόν σαν παράδειγμα το εργοστάσιο και μετά θα επεκταθούμε και στην υπόλοιπη κοινωνία και τους κρατικούς μηχανισμούς.

¹⁶ Οι Κοινωνικές Τάξεις στον σύγχρονο Καπιταλισμό (Εκδόσεις Θεμέλιο)

Το εργοστάσιο πρέπει να το φανταστείς σαν μια κοινωνία σε μικρογραφία. Μέσα σε αυτό το εργοστάσιο βρίσκονται και αλληλεπιδρούν άτομα τα οποία κάτω από μια συγκεκριμένου τύπου οργάνωση ακολουθούν μια συγκεκριμένη *εργασιακή διαδικασία*. Γράφει λοιπόν ο Πουλαντζάς:

*Οι καπιταλιστικές σχέσεις παραγωγής (κυριότητα και κατοχή ανήκουν στο κεφάλαιο), η οργάνωση του συνόλου της εργασιακής διαδικασίας υποτάσσεται στις απαιτήσεις του κεφαλαίου. Η αποκοπή και αποστέρηση των εργαζομένων από τα μέσα παραγωγής, χαρακτηριστικό της καπιταλιστικής τους εκμετάλλευσης, σημαίνει ότι δεν υπάρχει καταμερισμός και συντονισμός των εργασιών που να αντιστοιχούν σε καθαρά "τεχνικές" ανάγκες της "παραγωγής, και που να υπάρχουν σαν τέτοιες. Η καπιταλιστική διευθυντική και εποπτική εργασία δεν είναι μια τεχνική εργασία, όπως δεν είναι ούτε ο καταμερισμός της εργασίας μέσα στην εργατική τάξη, κυρίως η τμηματική εργασία, δεν είναι συνέπεια της "μηχανοκρατίας" και της "μεγάλης βιομηχανίας" σαν τέτοιες, αλλά το αποτέλεσμα της καπιταλιστικής τους ύπαρξης. Από αυτή την κυριαρχία του κοινωνικού καταμερισμού της εργασίας πάνω στον τεχνικό καταμερισμό, εξαρτάται η ιδιαίτερη οργάνωση της καπιταλιστικής εργασίας που ο Μαρξ ονομάζει *δεσποτισμό του εργοστασίου*. Αν λοιπόν η καπιταλιστική διεύθυνση, ως προς το περιεχόμενό της, έχει μια διπλή όψη, επειδή το αντικείμενο που έχει να διευθύνει είναι, από την μία μεριά, *συνεργασιακή παραγωγική διαδικασία* και από την άλλη, *διαδικασία παραγωγής υπεραξίας*, η μορφή αυτής της διεύθυνσης γίνεται κατ' ανάγκη *δεσποτική*. Κοντολογίς ο δεσποτισμός του εργοστασίου αποτελεί ακριβώς τον τύπο της κυριαρχίας του κοινωνικού καταμερισμού της εργασίας πάνω στον τεχνικό καταμερισμό, όπως αυτός υπάρχει στον καπιταλισμό. Αυτή η καπιταλιστική διευθυντική και εποπτική εργασία είναι η άμεση αναπαραγωγή, μέσα στην ίδια την παραγωγική διαδικασία, των πολιτικών σχέσεων μεταξύ της κεφαλαιοκρατικής και εργατικής τάξης. Και ερχόμαστε τώρα στον περίφημο διαχωρισμό χειρωνακτικής και διανοητικής εργασίας.*

Ο καπιταλιστικός διαχωρισμός χειρωνακτικής/ διανοητικής εργασίας συνδέεται άμεσα με την ιδιομορφία των καπιταλιστικών σχέσεων παραγωγής, συγκεκριμένα με την αποκοπή και αποστέρηση του άμεσου παραγωγού από τα μέσα παραγωγής, τέτοια που αναπαράγεται με την πραγματική υπαγωγή της εργασίας στο κεφάλαιο: οι διανοητικές δυνάμεις της παραγωγής αναπτύσσονται από την μια μόνο πλευρά γιατί εξαφανίζονται από όλες τις άλλες. Ότι παράγουν οι τμηματικοί εργάτες συγκεντρώνεται απέναντί τους στο κεφάλαιο. Ο καταμερισμός στην μανιφατούρα τους αντιτάσσει τις διανοητικές δυνάμεις της παραγωγής σαν ξένη ιδιοκτησία και σαν εργασία που τους εξουσιάζει. Αυτή η διάσπαση...ολοκληρώνεται στην μεγάλη βιομηχανία που μετατρέπει την επιστήμη σε παραγωγική δύναμη ανεξάρτητη από την εργασία και την επιστρατεύει στην υπηρεσία του κεφαλαίου. Για να δείξει την εξαιρετικά σημαντική μορφή που παίρνει έτσι αυτός ο καπιταλιστικός διαχωρισμός, ο Μαρξ θα φτάσει να πει: είναι ίδιον του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής να χωρίζει τις διάφορες εργασίες, επομένως και τις χειρωνακτικές από τις διανοητικές. Και προσθέτω εγώ: η αρχή του διαίρει και βασίλευε στη δόξα του! Και συνεχίζει ο Πουλαντζάς:

Στις αναλύσεις αυτές ο Μαρξ αρχίζει με μια πρώτη συσχέτιση της διανοητικής εργασίας με την επιστήμη. Και οι δύο είναι αποκομμένες από τον άμεσα εργαζόμενο και

αντίθετές του....Θα πούμε εδώ για την επιστήμη για την οποία γίνεται λόγος, και που την έχει ιδιοποιηθεί το κεφάλαιο, δεν βρίσκεται ποτέ καθαρή η ουδέτερη, αλλά πάντα ιδιοποιημένη από την κυρίαρχη τάξη, δηλαδή σαν γνώση άμεσα συνδεδεμένη με την κυρίαρχη ιδεολογία. Τέτοια είναι και η περίπτωση της βασικής έρευνας: πρόκειται για την καθαυτό επιστήμη που εξαρτάται από τις κοινωνικές, πολιτικές και ιδεολογικές συνθήκες της σύστασής της, και όχι μόνο για τις τεχνολογικές εφαρμογές της αφού δεν υπάρχει ουσιαστικός διαχωρισμός - τουλάχιστον από την εποχή της βιομηχανικής επανάστασης (εκμηχάνιση και μεγάλη βιομηχανία) - μεταξύ επιστήμης και τεχνικής....Οι τεχνολογικές αυτές εφαρμογές της επιστήμης βρίσκονται στην άμεση υπηρεσία της καπιταλιστικής παραγωγής, με την έννοια ότι υπηρετούν την ανάπτυξη των καπιταλιστικών παραγωγικών δυνάμεων, μια και οι παραγωγικές δυνάμεις δεν υπάρχουν παρά μόνο κάτω από την κυριαρχία των σχέσεων παραγωγής. Έτσι οι εφαρμογές αυτές είναι συνυφασμένες με την ιδεολογική πρακτική που αντιστοιχεί στην κυρίαρχη ιδεολογία: αυτή η ίδια κυρίαρχη ιδεολογία δεν υπάρχει μόνο μέσα στις "ιδέες", μέσα στα αρθρωμένα ιδεολογικά σύνολα, αλλά ενσαρκώνεται και πραγματοποιείται σε μια ολόκληρη σειρά υλικών πρακτικών, τελετουργικών δεξιοτήτων, κ.λ.π. που υπάρχουν και στην παραγωγική διαδικασία. Οι τεχνολογικές εφαρμογές της επιστήμης είναι εδώ άμεσα παρούσες σαν υλοποίηση της κυρίαρχης ιδεολογίας.

Μπορούμε να βγάλουμε ένα πρώτο συμπέρασμα ως προς το θέμα των μηχανικών και των τεχνικών. Η εργασία τους που συνίσταται στην τεχνολογική εφαρμογή της επιστήμης, βρίσκεται κάτω από την επιρροή της κυρίαρχης ιδεολογίας την οποία υλοποιούν στην ίδια την επιστημονική εργασία τους. Αποτελούν έτσι τα στηρίγματα της αναπαραγωγής των ιδεολογικών σχέσεων μέσα στην ίδια την παραγωγική διαδικασία. Ο ρόλος τους μέσα σε αυτή την αναπαραγωγή μέσω των τεχνολογικών εφαρμογών της επιστήμης, παίρνει ακριβώς το καπιταλιστικό σχήμα ενός διαχωρισμού μεταξύ χειρωνακτικής και διανοητικής εργασίας, που εκδηλώνει τις ιδεολογικές συνθήκες της καπιταλιστικής παραγωγικής διαδικασίας.

Στην πραγματικότητα δεν υπάρχει κανείς εγγενής τεχνικός λόγος της παραγωγής ώστε οι εφαρμογές αυτές να παίρνουν την μορφή ενός διαχωρισμού μεταξύ της χειρωνακτικής και της διανοητικής εργασίας, αφού ξέρουμε καλά ότι η επιστήμη είναι σε τελευταία ανάλυση το αποτέλεσμα της συσώρευσης πείρας των ίδιων των άμεσων εργαζομένων. Ασφαλώς η επιστημονική διαδικασία δεν είναι μόνο αυτό: Προϋποθέτει μια ιδιαίτερη εργασία επιστημονικής συστηματοποίησης (την γενική εργασία κατά τον Μαρξ) και επιστημονικού πειραματισμού που δεν ανάγεται στην "άμεση εμπειρία". Αλλά μόνο με την καπιταλιστική της μορφή η ιδιαίτερη αυτή εργασία υπάρχει στο πλαίσιο του διαχωρισμού μεταξύ χειρωνακτικής και διανοητικής εργασίας. Έτσι ο διαχωρισμός αυτός συνδέεται άμεσα με το μονοπώλιο της γνώσης, μορφή καπιταλιστικής ιδιοποίησης των επιστημονικών γνώσεων και αναπαραγωγής των ιδεολογικών σχέσεων κυριαρχίας υποταγής, με τον διηνεκή αποκλεισμό της υποδεέστερης πλευράς εκείνων που δεν γνωρίζουν ή εκείνων που υποτίθεται ότι δεν γνωρίζουν...

Οι αναλύσεις αυτές οδηγούν κατευθείαν σε μια δεύτερη παρατήρηση, που αφορά το ίδιο το περιεχόμενο της καπιταλιστικής διανοητικής εργασίας μέσα στην παραγωγική διαδικασία, και που συναντά τις προηγούμενες αναλύσεις. Αν η

τεχνολογική εφαρμογή της επιστήμης συνδέεται, κάτω από τις καπιταλιστικές ιδεολογικές μορφές της, με την διανοητική εργασία, δεν έπεται καθόλου ότι και κάθε καπιταλιστική διανοητική εργασία στην παραγωγή ταυτίζεται με παρόμοιες εφαρμογές. Ο καπιταλιστικός διαχωρισμός καπιταλιστικής / διανοητικής εργασίας δεν είναι το προϊόν ενός διαχωρισμού επιστήμης / άμεσων εργαζομένων: αυτός ο διαχωρισμός δεν είναι ο ίδιος, παρά μια από τις συνέπειες της αποκοπής των άμεσων εργαζομένων από τα μέσα τους της εργασίας, και αυτός που καθορίζει άμεσα την σχέση μεταξύ διανοητικής εργασίας και της αναπαραγωγής των καπιταλιστικών ιδεολογικών σχέσεων. Ωστόσο από την μια μεριά δεν βρίσκουμε ποτέ τεχνολογικές εφαρμογές της επιστήμης σαν τέτοιες, αλλά οργανικά συνδεδεμένες με την υλοποίηση της κυρίαρχης ιδεολογίας κάτω από την μορφή διαφόρων τεχνολογικών μυστικών. Από την άλλη, η διανοητική εργασία περιλαμβάνει επίσης μια σειρά πρακτικές που δεν έχουν καμία σχέση με αυτές τις εφαρμογές: από τα διάφορα τελετουργικά του "know-how" ως τις "τεχνικές της διεύθυνσης", περνώντας από τις διάφορες "ψυχο-κοινωνικο-τεχνικές" πρακτικές της επιχείρησης, ο κατάλογος είναι μακρύς.

Βλέπουμε δηλαδή να ξεπροβάλλει το θέμα της συνάρθρωσης των πολιτικών και των ιδεολογικών σχέσεων στο σχήμα της διανοητικής εργασίας. Ας σταθούμε όμως προς το παρόν στις τελευταίες: Αν και αυτές οι πρακτικές δεν έχουν καμία σχέση με τις τεχνολογικές εφαρμογές - ακόμα και "ιδεολογικοποιημένες" - της επιστήμης, ωστόσο δικαιώνονται, κι αυτό δεν είναι τυχαίο, ως εφοδιασμένες με μία γνώση που δεν κατέχουν οι εργαζόμενοι. Μπορούμε έτσι να πούμε ότι κάθε εργασία που παίρνει την μορφή μιας γνώσης κι από την οποία οι άμεσοι εργαζόμενοι έχουν αποκλειστεί - είτε ξέρουν να την κάνουν και δεν την κάνουν (κι αυτό όχι τυχαία), είτε δεν ξέρουν ουσιαστικά να την κάνουν (γιατί τους κρατούν συστηματικά σε απόσταση), είτε δεν υπάρχει εδώ απλούστατα τίποτα που να χρειάζεται να ξέρουν να κάνουν - πέφτει "προς την μεριά" της διανοητικής εργασίας στην ίδια την καπιταλιστική παραγωγική διαδικασία κι έξω από κάθε εμπειρική - νατουραλιστική εκτίμηση του περιεχομένου της.

Η σχέση αυτή μεταξύ κυρίαρχης ιδεολογίας και γνώσης που εκδηλώνεται σαν δικαίωση της διανοητικής εργασίας - αποκομμένης από την χειρωνακτική εργασία, και κατόχου αυτής της γνώσης -, προσιδιάζει ολότελα στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής και στην αστική ιδεολογία. Σχετίζεται, βασικά, με την ανάγκη που έχει η αστική τάξη να "επαναστατικοποιεί" διαρκώς τα μέσα παραγωγής, ανάγκη που ο Μαρξ αναλύει στο Κεφάλαιο. Η σχέση αυτή εκφράζεται σ' όλους τους τομείς της αστικής ιδεολογίας. Για να αναφέρουμε ένα μόνο χαρακτηριστικό παράδειγμα: ακόμα και κατά την μεταβατική περίοδο από την φεουδαρχία στον καπιταλισμό, και κατόπιν στο στάδιο του ανταγωνιστικού καπιταλισμού, και τα δύο σημαδεμένα από την συγκρότηση του αστικού κράτους και από την υπεροχή μέσα στην αστική ιδεολογία, του ιδεολογικού νομικό-πολιτικού τομέα, αυτός ο τομέας - η πολιτική, το δίκαιο - υποστηρίχθηκε ρητά, από τον Μακιαβέλι και τον Θωμά Μόρο μέχρι και στις κατοπινές του θεωρητικοποιήσεις (από τον Μοντεσκιέ, τον Μπενζαμέν Κονστάν κ.α.) σαν ένα είδος επιστημονικής τεχνικής, δηλαδή ως θεμελιωμένος πάνω στο μοντέλο των αποδεικτικών επιστημών. Αντίθετα από την γνώση που νομιμοποιείται σαν "φυσική" ή "ιερή", η γνώση αυτή νομιμοποιείται εδώ σαν "ορθολογική επιστημονική πρακτική", και

συγκροτείται στο πλαίσιο της ίδιας της νομικοπολιτικής ιδεολογίας, σε αντίθεση με εκείνο που χαρακτηρίζει σαν "ουτοπία". Και ο Πουλαντζάς συνεχίζει:

Τούτο εκδηλώθηκε άμεσα με τις επιδράσεις της νομικό-πολιτικής ιδεολογίας στην συγκρότηση του σώματος των δημοσίων υπαλλήλων και της συγκεντρωμένης "γραφειοκρατίας" του αστικού κράτους. Ο ολότελα ιδιότυπος διαχωρισμός χειρωνακτικής και διανοητικής εργασίας που συνεπάγεται η συγκρότηση του αστικού κράτους (διαχωρισμός του "δημοσίου" από τον "ιδιωτικό" τομέα) και των φορέων του σαν ξεχωριστού "σώματος της κοινωνίας", θεμελιώθηκε πάνω στην επένδυση της γνώσης στην νομικό-πολιτική ιδεολογία με την μορφή της "επιστήμης". Αλλά αυτή η σχέση μεταξύ της αστικής ιδεολογίας και της γνώσης ενισχύεται σημαντικά, παίρνοντας συγχρόνως ιδιαίτερες μορφές, στο στάδιο του μονοπωλιακού καπιταλισμού, (δηλαδή το σημερινό στάδιο, το σχόλιο δικό μου ΑΤ) που χαρακτηρίζεται από την μετατόπιση της κυριαρχίας, στην αστική ιδεολογία, προς την οικονομική περιοχή αυτής της ιδεολογίας: ξαναβρίσκουμε εδώ τις διάφορες μορφές του "τεχνοκρατισμού". Την σχέση αυτή, ενισχυμένη, την συναντάμε αντιστραμμένη σε ορισμένες πλευρές εξέγερσης ενάντια σ' αυτή την ιδεολογία, εξέγερσης που βιώνεται με ακριβώς αντιθετικό τρόπο (και με ηθική μορφή), και επομένως δεσπόζεται ακόμα από την αστική ιδεολογία: πράγμα που δίνει τις διάφορες μορφές: νατουριστικού "αντιεπιστημονισμού", "οικολογικής" επανόδου στις πηγές της "φύσης", κ.λ.π.

Πιστεύω πως με αυτά που διαβάσαμε από τον Πουλαντζά να άρχισες να υποψιάζεσαι που θέλω να οδηγήσω την συζήτησή μας. Ας δούμε τα βασικά σημεία μαζί:

Το "διαίρει και βασίλευε" είναι η κυρίαρχη ιδεολογία της αστικής τάξης, που την χρησιμοποιεί για να την καλύτερη απόδοση του κεφαλαίου της και την μεγιστοποίηση του κέρδους. Αυτή η διαίρεση δεν έχει "τεχνοκρατικά" αίτια, παρά μόνο ιδεολογικό-πολιτικά. Ο απόσπαση των μέσων παραγωγής από τον εργαζόμενο συνοδεύτηκε από τον διαχωρισμό της διανοητικής από την χειρωνακτική εργασία, επειδή έτσι η εξουσία της αστικής τάξης πάνω στην εργατική τάξη καθίσταται απόλυτη. Στην φάση του μονοπωλιακού καπιταλισμού που βρισκόμαστε σήμερα και με την επαναστατικοποίηση των μέσων παραγωγής που επιχειρεί το Κεφάλαιο έχουμε μια μετατόπιση της αστικής ιδεολογίας προς την οικονομική πλευρά, με τους κάθε λογής "τεχνοκράτες" να υπερισχύουν των νομικών ή πολιτικών εξουσιών της αστικής τάξης. Στόχος είναι η μονοπώληση της "γνώσης" ακόμα και μεταξύ τους! Με βάση το γνωστό σλόγκαν: η γνώση είναι δύναμη και μάλιστα οικονομική και ο χρόνος χρήμα στην φάση αυτή, δημιουργείται μέσα στην καπιταλιστική επιχείρηση μία ιεραρχία πληροφόρησης, όπου η διακίνηση της πληροφορίας φιλτράρεται κατά το δοκούν και πολλές φορές αλλάζει καθοδόν σε άλλα επίπεδα. Το ίδιο ισχύει και στα πολιτικά αστικά κόμματα. Έτσι αναπαράγεται ο καπιταλιστικός τρόπος παραγωγής ακόμα και μεταξύ των άσπρων κολάρων, όπως συνηθίζουμε να καλούμε τα μεσαία εμπορικά και διευθυντικά στελέχη.

Εδώ όμως που θέλω να σταθώ ιδιαίτερα, είναι ο ιδιότυπος διαχωρισμός χειρωνακτικής και διανοητικής εργασίας που συνεπάγεται η συγκρότηση του αστικού κράτους (διαχωρισμός του "δημοσίου" από τον "ιδιωτικό" τομέα) και των φορέων του σαν ξεχωριστού "σώματος της κοινωνίας". Γιατί πράγματι το όλο οικοδόμημα του αστικού κράτους είναι βασισμένο στον διαχωρισμό αυτό. Και θα τολμήσω να πάω λίγο

παρακάτω και να πω ότι με βάση αυτόν τον διαχωρισμό και την δημιουργία ενός ξεχωριστού "σώματος της κοινωνίας" του "δημοσίου σώματος", που συνεπάγεται την ύπαρξη ενός "ιδιωτικού σώματος" σε αντιδιαστολή, στηρίχθηκε και η ανάγκη να κανονικοποιηθεί και αυτό έγινε με την μορφή ξεχωριστής επιστήμης που καθορίζει τις σχέσεις των μελών του κάθε ενός από τα σώματα. Έτσι εκτός από τα φυσικά πρόσωπα, τα μόνα τα οποία υπάρχουν στην φύση, δημιουργήθηκαν και ιδεατά πρόσωπα, τα λεγόμενα "νομικά πρόσωπα". Κατ' επέκταση και εφόσον υπάρχουν δύο σώματα στην κοινωνία, τα δύο αυτά σώματα αποτελούνται από νομικά πρόσωπα που είτε υπάγονται στους νόμους του δημοσίου, είτε στους νόμους του ιδιωτικού δικαίου. Πάλι εδώ βλέπουμε την προσπάθεια αφαίρεσης (απόσπασης) από το φυσικό πρόσωπο, της φυσικής ύπαρξής του και την αυθαίρετη αναγωγή του σε άυλο "σώμα", για να κατηγοριοποιηθεί κατόπιν ως ανήκον στον "ιδιωτικό" ή το "δημόσιο" σώμα. Έτσι με τον διαχωρισμό αυτό το αστικό κράτος και μέσω αυτού ο συνασπισμός εξουσίας μπορεί να επιβάλλεται στα υπόλοιπα "σώματα της κοινωνίας" ακολουθώντας πάντα την αρχή του "διαίρει και βασίλευε", όπως είδαμε και παραπάνω.

Ωραία λοιπόν, καλά ως εδώ μου λες, όμως τι θα αλλάξει και γιατί είναι νομοτελειακή και αυτόματη η αλλαγή όπως ευαγγελίζεσαι. Τώρα μπαίνουμε στην ουσία: στην εποχή του μετακαπιταλισμού, το αστικό κράτος υπό την παρούσα μορφή του θα μαραθεί σταδιακά για τους ακόλουθους λόγους. Στην μετακαπιταλιστική επιχείρηση και κατ' επέκταση στο μετακαπιταλιστικό κράτος δεν θα υπάρχει ο διαχωρισμός διανοητικής και χειρωνακτικής εργασίας! Και δεν θα υπάρχει επειδή η κυρίαρχη ιδεολογία δεν θα είναι η αστική ιδεολογία που βασίζεται στην απόσπαση των μέσων παραγωγής από τους άμεσους παραγωγούς. Απεναντίας θα υπάρχει η αντίθετη αυτόματη προσπάθεια να δώσουμε όσο περισσότερες και ποιοτικά προχωρημένες πληροφορίες μπορούμε προς τα μέλη της "επιχείρησης" και αυτά θα είναι κατά βάση τα μέσα παραγωγής. Ο μετακαπιταλιστικός τρόπος παραγωγής θα βασίζεται στην αρχή του "ένωνε και βασίλευε" που μόλις τώρα εμείς εδώ δημιουργούμε και που είναι μια άλλη εκδοχή του ρητού: εν τη ενώσει η δύναμη. Η μετακαπιταλιστική επιχείρηση θα αποτελείται από ένα ευέλικτο δίκτυο ομάδων εξειδικευμένων φυσικών προσώπων, που θα συνεργάζονται για την παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών. Αυτές οι ομάδες που θα τις περιγράψουμε με λεπτομέρεια πιο κάτω θα ονομάζονται "κυψέλες". Τα δε φυσικά πρόσωπα (οι ειδικοί) που θα αποτελούν τις κυψέλες θα ονομάζονται "εργογνώστες", άτομα δηλαδή που θα μπορούν να μετατρέπουν όχι "την γνώση σε έργο" όμως επαγγέλλεται η Siemens στις αγγελίες αναζήτησης στελεχών¹⁷ της αλλά "με την ειδική γνώση θα δημιουργούν έργο με προστιθέμενη αξία". Έτσι η γνώση γίνεται ο καταλύτης στην μετακαπιταλιστική επιχείρηση για την παραγωγή αξίας και όχι η παραγωγή της γνώσης αυτή καθαυτή. Είναι βασικό αυτό, για να αντισταχθούμε σε αυτούς που πιστεύουν ότι η Ευρώπη θα παράγει γνώση (sic) και μιλούν για εργάτες της γνώσης και τα συναφή. Ένα δίκτυο κυψελών, η φυσικών προσώπων το οποίο συστήνεται για την συγκρότηση της μετακαπιταλιστικής επιχείρησης θα ονομάζεται "κοινότητα προστιθέμενης αξίας (ΚΠΑ)". Η ΚΠΑ δεν θα είναι κεφαλαιουχική εταιρεία υπό την μορφή που την ξέρουμε σήμερα να περιγράφεται σαν Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου (ΝΠΙΔ). Οι εργογνώστες μέλη μιας κυψέλης, δεν θα είναι

¹⁷ Το Βήμα της Κυριακής 22.06.03 (σελίδα B28)

μισθωτοί υπό την σημερινή έννοια της λέξης. Θα είναι ισότιμα μέλη, συμμετοχοί (όχι συνέταιροι) και θα κατανέμουν την δουλειά μεταξύ τους όπως αυτοί νομίζουν καλύτερα. Έτσι η ΚΠΑ δεν θα έχει την ιεραρχική δομή (ιδεολογική και τεχνοκρατική της αστικής επιχείρησης), αλλά θα υπόκειται στους κανόνες της *"αγοράς των πολιτών-ιδιωτών"* που εισάγουμε εδώ. Θα αποτελεί μια ροή υλικών και πληροφοριών, μία προμηθευτική αλυσίδα, από τον προμηθευτή υλικών, τεχνολογίας και ενέργειας για την ικανοποίηση των αναγκών της αγοράς των πολιτών-ιδιωτών. Ο τελικός χρήστης στην μετακαπιταλιστική κοινωνία είναι ο πολίτης-ιδιώτης, ακόμα και αν υπό την στενή έννοια η εργασία μπορεί να είναι από ΚΠΑ σε ΚΠΑ κατά τον σημερινό δόκιμο όρο του B2B (business to business). Αυτό έχει σημασία, διότι ναι μεν δεν έχουμε την εκμετάλλευση του εργαζόμενου από το αφεντικό, όμως πρωταρχικός στόχος είναι εδώ η πλήρης ικανοποίηση του τελικού χρήστη, και επομένως θα υπόκειται η εργασία στους κανόνες του συναγωνισμού και όχι ανταγωνισμού όπως στην καπιταλιστική αγορά. Πως θα το επιτύχουμε αυτό θα το αναλύσουμε πιο κάτω.

Η αγορά των πολιτών-ιδιωτών

Ξεκινήσαμε παραπάνω να αγγίζουμε βασικά σημεία της νέας δομής της αγοράς στην μετακαπιταλιστική εποχή. Εδώ θα συνεχίσουμε να βάζουμε τις βάσεις για το πως θα λειτουργήσει μια τέτοια αγορά, δηλαδή τους κανόνες του παιχνιδιού, και που πρέπει να βασισθεί ένα νέο σύστημα δικαίου για τις σχέσεις συνεργασίας και οργάνωσης στην αγορά των πολιτών-ιδιωτών.

Πρώτα απ' όλα πρέπει να ξεκαθαρίσουμε ένα πράγμα. Στην νέα αγορά των πολιτών-ιδιωτών, τα πρόσωπα που θα υφίστανται και θα κάνουν συναλλαγές θα είναι μόνο φυσικά πρόσωπα. Αυτά θα μπορούν να αποκτούν και να πωλούν ιδιοκτησίες, να συνεργάζονται σε κυφέλες και σε ΚΤΑ ευέλικτα με δικά τους κριτήρια. Δεν σημαίνει βέβαια ότι αποκλείουμε στην καινούργια αγορά να υπάρχουν και κεφαλαιουχικές εταιρείες, εάν όμως υπάρχουν αυτές δεν θα έχουν το δικαίωμα σαν "νομικά πρόσωπα" δημοσίου ή ιδιωτικού δικαίου να αποκτούν και να πωλούν περιουσιακά στοιχεία. Μόνο τα φυσικά πρόσωπα, μέτοχοι μιας κεφαλαιουχικής εταιρείας θα μπορούν να αποκτούν και να πωλούν περιουσία. Μπορεί να μην καταλαβαίνεις τώρα γιατί όλα αυτά, όμως άφησε με να προχωρήσω και να ολοκληρώσω την σκέψη και πιστεύω να σε πείσω ή τουλάχιστον να καταλάβεις τους λόγους. Ένας λόγος πολύ σοβαρός είναι προφανής και χωρίς συζήτηση: χτυπιέται στην ρίζα της η διαπλοκή, εφόσον ιδιοκτήτες εταιρειών είναι αποκλειστικά φυσικά πρόσωπα και όχι μια σειρά από μετοχικές εταιρείες άλλων εταιρειών, που τελικά χάνεις την κλωστή της Αριάδνης όταν αρχίζεις να το ξετυλίγεις για να βρεις άκρη. Θυμήσου τον νόμο περί βασικού μετόχου...για τις εταιρείες που κατέχουν μέσα ενημέρωσης και παίρνουν μέρος στους διαγωνισμούς για τις προμήθειες του δημοσίου...

Ένας άλλος είναι ότι όταν κάνεις επιχειρηματικές κινήσεις είσαι πιο προσεκτικός και πιο αξιόπιστος στην αγορά έναντι των συναδέλφων σου πολιτών-ιδιωτών (εναντίον κανονιών και σκανδάλων) όταν ευθύνεσαι με την περιούσια σου ατομικά και έτσι σε εμπιστεύεται κανείς ευκολότερα. Δες περίπτωση Ιντερσατ...του κ. Μπατατούδη κ.λπ.

Μπαίνουμε λοιπόν στο θέμα μας. Στην καινούργια κοινωνία, την κοινωνία των πολιτών-ιδιωτών, κάθε νόμιμος πολίτης της ελληνικής επικράτειας θα μπορεί να είναι στην ουσία ένας *εργογνώστης*. Μέσω της εκπαίδευσής του αποκτά δεξιότητες και τις γνώσεις τις οποίες παρέχει δωρεάν το μετακαπιταλιστικό κράτος. Για την παιδεία

μιλάμε πιο κάτω, αλλά άσε με να πω κάτι στα γρήγορα. Τα εκπαιδευτικά ιδρύματα θα είναι ιδρύματα που θα στηρίζονται οικονομικά από το μετακαπιταλιστικό κράτος, θα λειτουργούν όμως από επιστημονικό και διοικητικό προσωπικό που θα είναι πολίτες-ιδιώτες και όχι πολίτες-δημόσιοι υπάλληλοι. Τα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα θα είναι ενιαία και δεν θα υπάρχει ο διαχωρισμός επιστημονικής και τεχνικής κατάρτισης (όπως σήμερα τα ΑΕΙ-ΤΕΙ-ΣΕΛΕΤΕ κλπ). Θα έχουν άμεση σύνδεση με την "παραγωγή" και οι λειτουργοί του θα είναι δοκιμασμένοι στην πράξη και την έρευνα άνθρωποι). Το αποτέλεσμα θα μετράται σε μονάδες προστιθέμενης αξίας και όχι μόνο σε αριθμό δημοσιεύσεων όπως γίνεται σήμερα. Κοινοτικά κονδύλια αν υπάρχουν θα απορροφώνται εάν και εφόσον είναι μέσα στους στόχους της χώρας και όχι επειδή υπάρχουν, απλώς για απασχόληση ερευνητών. Την ίδρυση, οργάνωση και λειτουργία θα αναλαμβάνουν ΚΠΑ. Η λειτουργία των υπαρχόντων ΑΕΙ, ΤΕΙ θα περάσουν σε ΚΠΑ. Δεν θα είναι δυνατόν να ιδρυθούν και να λειτουργούν αμιγώς ιδιωτικά Εκπαιδευτικά Ιδρύματα, χωρίς την εποπτεία με κάποιο τρόπο του κράτους.

Η νέα μορφή επιχείρησης στο μετακαπιταλιστικό κράτος είναι αυτή που θα αποτελείται από ένα αριθμό ευρωγνωστών που αποφασίζουν να συνεργαστούν και να βάλουν τα διαθέσιμα μέσα παραγωγής που διαθέτει ο καθένας στην παραγωγή αγαθών ή υπηρεσιών. Αυτή την επιχείρηση την ονομάσαμε ΚΠΑ (κοινότητα προστιθέμενης αξίας). Για μεγαλύτερη ευελιξία στην οργάνωση και την εκτέλεση του έργου, πιστεύω πως θα δημιουργηθούν ομάδες ευρωγνωστών που θα μπορούν να επιτελέσουν ολοκληρωμένα μια συγκεκριμένη φάση στην αλυσίδα εκτέλεσης ενός έργου. Σαν παράδειγμα μια ομάδα σχεδιασμού και ανάπτυξης προϊόντων επίπλου, η μια ομάδα παραγωγής οπωροκηπευτικών, η μια ομάδα μελετών για νοσοκομεία ταχείας αποθεραπείας κλπ. Τέτοιου είδους ομάδες τις ονομάσαμε κυψέλες εργογνώσης. Η συνεργασία δύο ή περισσότερων ανάλογα με την περίπτωση κυψέλων θα οδηγεί στην δημιουργία και την σύσταση μιας ΚΠΑ. Τα μέλη μιας κυψέλης δεν θα είναι μισθωτοί υπό την στενή σημερινή έννοια της λέξης. Η οργάνωση της κυψέλης είναι αυτοτελής και θα διέπεται από ένα εσωτερικό κανονισμό που θα είναι συναποδεκτός από τα μέλη της κυψέλης σαν ένα είδος συνεταιρισμού. Δεν θέλω να μπω εδώ σε λεπτομέρειες, όμως εξυπακούεται ότι ο κανονισμός θα βασίζεται στην αρχή της επικουρικότητας και μεταξύ τους τα μέλη θα πρέπει να έχουν καθορίσει πως θα μοιράζονται τα χρήματα. Παρόλο που η σύνθεση τέτοιων ΚΠΑ μπορεί να είναι ευέλικτη, και θα εξαρτάται από την φύση και το είδος της παρεχόμενης υπηρεσίας ή αγαθού, εν τούτοις αναμένω ότι με το καιρό θα δημιουργηθούν ΚΠΑ, η σύνθεση των οποίων θα είναι σταθερή, γιατί ποίος αλλάζει συνεργάτες και συνεταίρους αν κάτι πηγαίνει καλά και οι επιχειρηματικές δραστηριότητες αυξάνονται. Μην αλλάζεις μια ομάδα που κερδίζει λέμε στο ποδόσφαιρο, ακόμα και στην πολιτική.

Ανάλογα τώρα με την επιχειρηματική δραστηριότητα της ΚΠΑ, δηλαδή σε ποιόν οικονομικό κλάδο θέλει να προσφέρει τις υπηρεσίες της θα δημιουργούνται ευέλικτα σχήματα συμμαχιών. Δηλαδή θα είναι απολύτως δυνατόν να υπάρχουν και συμμαχίες πολλών εξειδικευμένων ΚΠΑ για την ολοκλήρωση ενός μεγάλου έργου. Ένα είδος κοινοπραξίας δηλαδή. Μισθωτοί δεν έχουν θέση στο νέο σχήμα, ανειδίκευτοι εργάτες επίσης. Όλοι θα είναι ειδικευμένοι στο τομέα και στο βαθμό που απαιτεί το έργο, το αγαθό ή η προσφερόμενη υπηρεσία.

Μια ΚΤΠΑ τυπικά θα έχει την μορφή μιας εφοδιαστικής αλυσίδας - ένα δίκτυο δηλαδή ροής των αναγκαίων υλικών, πληροφοριακών και χρηματικών πόρων (ενέργειας) - που θα ξεκινά από τον τελικό χρήστη που είναι και το σημείο "χρήσης" και όχι σημείο κατανάλωσης και επεκτείνεται πίσω μέχρι το σημείο "παροχής". Κάθε κόμβος στο δίκτυο αυτό αντιστοιχεί και σε μια ενδιάμεση φάση ολοκλήρωσης του προϊόντος ή υπηρεσίας. Έτσι το κάθε αγαθό ή υπηρεσία θα παράγεται με βάση την ζήτηση και όχι ("auf dem Teufel kommt raus" = άντε κι ότι βγει) έτσι μαζικά όπως έχει συμβεί μέχρι σήμερα σε πολλούς τομείς της παραγωγής καταναλωτικών και γεωργικών προϊόντων και έχει οδηγήσει συχνά στην καταστροφή και τον αφανισμό ολοκλήρων κλάδων λόγω υπερπαραγωγής. Αυτό συμβαίνει διότι δεν λαμβάνονται υπόψη αλληλεξαρτήσεις, που τουλάχιστον στην φύση είναι προφανείς. Σαν παράδειγμα σου αναφέρω την περίπτωση της ντομάτας: όταν υπάρχει μεγάλη ζήτηση και οι ντομάτες είναι λίγες τότε οι τιμές οδηγούνται στα ύψη. Τότε όλο και περισσότεροι αγρότες αρχίζουν να φυτεύουν ντομάτα. Το σύστημα αρχίζει να χάνει τον έλεγχο. Ακριβώς εκείνη την στιγμή αρχίζει η ποσότητα της ντομάτας να μεγαλώνει και η προσφορά στη αγορά να ξεπερνά το όριο της ζήτησης και οι τιμές αρχίζουν να πέφτουν με ταχύτητα (στην Ελλάδα βέβαια οι μεγαλέμποροι των καρτέλ φροντίζουν να μην πέφτουν οι τιμές για τον τελικό αποδέκτη - τον καταναλωτή - και έτσι βάζουν στο χέρι τόσο τον παραγωγό επειδή οι τιμές πράγματι γι αυτούς πέφτουν όσο και τον τελικό χρήστη που δεν πέφτουν όσο θα έπρεπε να πέφτουν). Η αντίδραση που ακολουθεί έρχεται συνήθως με χρονική καθυστέρηση, και έτσι με μεγαλύτερη ένταση. Μεγάλες συγκομιδές καταστρέφονται για να κρατηθούν οι τιμές (ποιός δεν θυμάται τις χωματερές...και τις επιδοτήσεις της ευρωπαϊκής ένωσης) και όλο και λιγότεροι αγρότες φυτεύουν ντομάτα πλέον. Αλλά πάλι βγαίνει το σύστημα εκτός ελέγχου. Οι ντομάτες γίνονται τώρα πάλι λιγότερες και πιο ακριβές σε σχέση με την πρώτη φορά. Και πάλι αντιδρούν οι αγρότες: ακολουθεί εντατική καλλιέργεια ντομάτας και οι τιμές πέφτουν πάλι στο ναδίρ! Και ο φαύλος κύκλος αρχίζει πάλι από την αρχή, μέχρι να καταστραφούν οικονομικά οι άμοιροι οι αγρότες, και όχι μόνο επειδή οι έμποροι ξεκινούν αυξημένη εισαγωγή φθηνής ντομάτας από το εξωτερικό! Μας θυμίζει κάτι αυτό; Έτσι σπάμε μόνοι μας το πόδι στο βωμό της ελεύθερης οικονομίας και του ελεύθερου εμπορίου. Τώρα ξέρουμε ότι δεν φταίει βασικά η ελεύθερη οικονομία και το ελεύθερο εμπόριο, αλλά το ότι αγνοούμε βασικούς κανόνες αλληλεξάρτησης που ισχύουν στη φύση, και που έχει αντιγράψει και μεταφέρει με την μορφή μοντέλου ή οικονομική θεωρία στους κόλπους της.

Έτσι για να μιλήσουμε και με όρους οικονομικούς και να μην δώσουμε τροφή σε αυτούς τους τεχνοκράτες που μπορούν να μας θεωρήσουν ρομαντικούς ή μη πραγματιστές διαβάζουμε από το πολύ κατατοπιστικό και εκπαιδευτικό άρθρο του κ. Κεράνη, οικονομολόγου¹⁸ που παραθέτω αμέσως: *Η οικονομική θεωρία ορίζει ότι μια φάση οικονομικής ανάπτυξης (και ειδικά όταν αυτή συνοδεύεται από υπέρμετρες προσδοκίες) αυξάνει σημαντικά τη ζήτηση για αγαθά και υπηρεσίες, άρα (αρχικά) και την τιμή τους. Στην αύξηση της τιμής αυτής, η απάντηση των παραγωγών είναι να αυξήσουν την προσφορά τους υλοποιώντας και πολλές νέες επενδύσεις. Οι παραγωγοί όμως υπερεκτιμούν συχνά την κατάσταση και όταν βλέπουν έναν ενάρετο κύκλο (όπου*

¹⁸ Εξάντληση πυρομαχικών (Το Βήμα της Κυριακής - 22/06/03, σελ. Β10)

η ζήτηση αυξάνει τις επενδύσεις και αυτές με τη σειρά τους την ανατροφοδοτούν) σπεύδουν μαζικά και με υπερβολικό ενθουσιασμό να προεξοφλήσουν μια, φανταστική εν τέλει, «διαχρονική» αύξηση της ζήτησης. Όπως είναι φυσικό, λίγο καιρό μετά η μαζική αυτή ανταπόκριση οδηγεί σε έναν κατακλυσμό αγαθών τα οποία μένουν απούλητα στις αποθήκες. Τότε οι τιμές αρχίζουν να υποχωρούν, τα κέρδη μειώνονται και πολλοί παραγωγοί συνειδητοποιούν το λάθος τους. Το αποτέλεσμα είναι οι περικοπές των δαπανών, οι απολύσεις, οι χρεοκοπίες, η μείωση της παραγωγής και, αν είναι συνολικό αυτό το φαινόμενο, ο αποπληθωρισμός (αρνητικός πληθωρισμός, το σχόλιο δικό μου ΑΤ).

Έτσι δημιουργούνται οι περίοδοι ύφεσης στην παγκόσμια οικονομία, όχι μόνο στην Ελλάδα. Συνεχίζει όμως ο κ. Κεράνης:

Μια ύφεση δεν είναι κακή από οικονομικής απόψεως, αφού αποτελεί και τον μόνο τρόπο για να διορθωθούν οι προαναφερθείσες υπερβολές (που θα έπρεπε όμως να είχαν αποφευχθεί πριν εκδηλωθούν, το σχόλιο δικό μου ΑΤ, κοίταξε στην βιβλιογραφία σχετικά με για το περίφημο φαινόμενο: bullwhip, που λέγεται και Forrester, από τον ομώνυμο καθηγητή που το μελέτησε πρώτος). Ωστόσο μια ύφεση, καθώς μάλιστα πλήττει ανομοιομερώς τον πληθυσμό, είναι κοινωνικώς δυσάρεστη και συνεπώς είναι πολιτικώς απαράδεκτη. Έτσι οι πολιτικοί σπεύδουν να διορθώσουν τα αδιόρθωτα και τότε αρχίζουν τα λάθη. Στην ουσία οι πολιτικοί, εκτός από το να καθησυχάζουν τον κόσμο, μπορούν να παρέμβουν στην οικονομία και με δύο ακόμη «φιλολαϊκούς» τρόπους:

1. *Με το να αρχίσουν να αγοράζουν την πλεονάζουσα παραγωγή στις προ της υφέσεως τιμές, δια των επονομαζομένων δημοσίων επενδύσεων, οι οποίες ωστόσο επιβαρύνουν το δημόσιο χρέος (και άρα στην ουσία «δανείζονται» ανάπτυξη από το μέλλον).*
2. *Μειώνοντας τα επιτόκια ώστε να μπορέσουν να επιβιώσουν για λίγο ακόμη κάποιες από τις «λάθος» επενδύσεις και να διοχετευθεί παράλληλα αρκετό ρευστό στην οικονομία για να συντηρηθεί το γενικό επίπεδο των τιμών στα τρέχοντα - τουλάχιστον - επίπεδα μέσω ορισμένων συγκεκριμένων κινήσεων (π.χ. φθηνά στεγαστικά δάνεια) και να αποφευχθεί ο «εφιάλτης του αποπληθωρισμού». (αυτό συμβαίνει σήμερα που μιλάμε, 6/03 με την απελευθέρωση των καταναλωτικών δανείων από τις τράπεζες, και προσθέτω με το να κάνουν πιο φτηνά τα μεγάλα δάνεια προφανώς για την τεχνητή αύξηση της ζήτησης¹⁹, το σχόλιο δικό μου ΑΤ)*

Εδώ υπάρχει μια τεράστια παρανόηση. Η αύξηση της ρευστότητας μπορεί να γίνεται μεν κατά τρόπο που να καταπολεμά τον αποπληθωρισμό και να μη δημιουργεί παράλληλα ανεπιθύμητο πληθωρισμό στο γενικό επίπεδο τιμών, αλλά που αδιαφορεί παντελώς για το τι συμβαίνει στις επιμέρους συνιστώσες αυτού. Ενώ δηλαδή σε κλάδους στους οποίους υφίσταται υπερπροσφορά αγαθών συνεχίζεται, έστω και βραδύτερα, η διόρθωση και οι τιμές υποχωρούν, σε κλάδους όπως τα ακίνητα παρατηρείται μια έκρηξη του πληθωρισμού η οποία είναι και αυτή που τελικά αντισταθμίζει την πτώση των τιμών στους άλλους κλάδους. Παραδείγματος χάριν, ο

¹⁹ Το Βήμα - Ανάπτυξη 28/07/2003

προσφάτως ανακοινωθείς πληθωρισμός του Μαΐου στις ΗΠΑ έμεινε στην ουσία αμετάβλητος σε σχέση με τον Απρίλιο, αλλά ο δείκτης της στέγασης που αποτελεί και το περίπου 41% του συνολικού Δείκτη Τιμών Καταναλωτή αυξήθηκε κατά 0,6%, που σημαίνει ότι το υπόλοιπο 59% του δείκτη (ενέργεια, τρόφιμα, αυτοκίνητα κ.ο.κ.) υποχώρησε 0,42%. Αν όμως έρθει και η σειρά των τιμών των ακινήτων να υποχωρήσουν καθώς ήδη στις ΗΠΑ τα κενά ακίνητα που προσφέρονται προς ενοικίαση έχουν αυξηθεί σημαντικά λόγω των νέων κατασκευών που ευνοήθηκαν χάρις στη νομισματική χαλάρωση, ενδέχεται (και ιδίως αν δεν μπορεί να αυξηθεί περαιτέρω η ρευστότητα με τα ήδη τόσο χαμηλά επιτόκια) να συναντηθούν σε μια παράλληλη αποπληθωριστική πορεία οι δύο αυτές συνιστώσες του Δείκτη Τιμών Καταναλωτή και να εισέλθουν οι ΗΠΑ σε έναν ιαπωνικού τύπου φαύλο κύκλο.

Έτσι λοιπόν, η υπερπροσφορά δηλαδή η υπερπαραγωγή αγαθών και υπηρεσιών που δεν ανταποκρίνεται στις πραγματικές ανάγκες της αγοράς δημιουργούν μια σειρά από σοβαρές "παράπλευρες απώλειες" έτσι για να χρησιμοποιήσω ένα δόκιμο όρο από την στρατιωτική ορολογία, που "φοριέται" πολύ τελευταία. Αυτό συμβαίνει επαναλαμβάνω, όταν οι έχοντες τις τύχες του λαού στα χέρια τους αγνοούν εκουσίως ή ακουσίως τους νόμους της φύσης ή αν θέλετε, δεν τηρούν επαρκώς τους κανόνες της οικονομικής θεωρίας. Μια πραγματικά ελεύθερη αγορά πρέπει να παίρνει υπόψη της αλληλεξαρτήσεις αυτού του τύπου, να αποφεύγει τις μαζικές υπερπαραγωγές και την δημιουργία αποθεμάτων στους καλούς καιρούς προεξοφλώντας μια συνεχώς αυξανόμενη ζήτηση. Αλλιώς και μόνο η "συνήθως ύποπτη" λύση των μαζικών απολύσεων, που σ' αυτή καταφεύγουν, οι μόνοι υπαίτιες για το φαινόμενο, δηλαδή οι ίδιες οι επιχειρήσεις και που υποχρεώνονται να κάνουν σε μικρό χρονικό διάστημα στην προσπάθειά τους να "αδυνατίσουν" με εντατικό μασάζ για να διασώσουν τα κέρδη τους, δεν καλυτερεύει την απόδοση της εταιρείας και άρα δεν είναι βιώσιμη λύση. Μου θυμίζουν τις κοκόνες που πριν την έναρξη της καλοκαιρινής σαιζόν, αφού έφαγαν τον άμπακο όλους τους προηγούμενους μήνες, προσπαθούν με τεχνητές πρακτικές να αδυνατίσουν εξπρές. Συνδυάζοντας δίαιτες και μηχανήματα, που κοστίζουν παραπάνω χρήματα από αυτά που ξόδεψαν για να παχύνουν με φυσικούς τρόπους ξαναπαχαίνουν βέβαια αργότερα, ίσως και περισσότερο από την προηγούμενη σαιζόν, μη διδασκόμενες τα αυτονόητα. Πώς δηλαδή, ένα "σώμα" χρειάζεται να τρέφεται σύμφωνα με τις πραγματικές ανάγκες του και όχι σύμφωνα με τις δυνατότητες που έχει να καταναλώσει τροφή σε αυτή την περίπτωση. Το ίδιο ισχύει και για την παραγωγή. Η λύση "απόλυση" απλά βελτιώνει προσωρινά το "bottom line" των εταιρειών, δηλαδή την διατήρηση του ποσοστού κέρδους, όμως το διαχειριστικό κόστος επαναλαμβανόμενων κύκλων προσλήψεων και απολύσεων επιβαρύνουν τα γενικά τους έξοδα, κάτι που συνήθως δεν μετρούν, αλλά είναι υπαρκτό και απλώς οι επιχειρήσεις στρουθοκαμηλίζουν με το να βάζουν το κεφάλι μέσα στην άμμο. Και όχι μόνο αυτό: δεν μαθαίνουν δυστυχώς από τα ίδια τους τα λάθη και μπαίνουν ξανά στο γνωστό φαύλο κύκλο που περιγράψαμε. Αλλά και για την εθνική οικονομία τέτοιοι κύκλοι ύφεσης - ανάπτυξης είναι εξίσου καταστροφικοί, επειδή χρειάζονται ξαφνικά επί πλέον κονδύλια σαν αντιστάθμισμα για την στήριξη των ανέργων, για τους χαμένους φορολογικούς και ασφαλιστικούς πόρους που δεν θα εισπραχθούν λόγω μη προγραμματισμένης απόλυσης. Αποτέλεσμα είναι ο μη προγραμματισμένος δανεισμός,

άρα η αύξηση του ελλείμματος και του δημόσιου χρέους, η περικοπή κονδυλίων που συνήθως γίνεται από την παιδεία, την υγεία, τις κοινωνικές δαπάνες.

Να λοιπόν γιατί θα πρέπει να είμαστε προσεχτικοί με θριαμβολογίες περί...ταχείας ανάπτυξης, όπως βιώνουμε σήμερα ένα χρόνο πριν την έναρξη των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004 στην Αθήνα. Μια περίοδο ανάπτυξης της οικονομίας συνήθως ακολουθείται από μια περίοδο ύφεσης. Όλα τα "λεφτά" είναι το πως θα μπορέσουμε να ρυθμίζουμε τις μεταβατικές περιόδους, έτσι ώστε να μην παραβιάζονται σημεία ισορροπίας και το σύστημα εγκαταλείπει την ζώνη σταθερότητας, όπως αναφέραμε και παραπάνω. Την επισήμανση αυτή κάνουν διεθνείς οργανισμοί όπως το ΔΝΤ και ο ΟΟΣΑ σε πρόσφατες εκθέσεις τους. Το έχει επισημάνει και ο κ. Κυριακόπουλος, ο νυν πρόεδρος του ΣΕΒ. Ας προσέχουμε λοιπόν τα ρούχα μας να έχουμε τα μισά!

Η αγορά στην μετακαπιταλιστική εποχή θα πρέπει να αντιμετωπισθεί κάτω από το πνεύμα που αναπτύχθηκε παραπάνω. Δηλαδή παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών που θα ανταποκρίνεται στις πραγματικές ανάγκες και όχι στις δυνατότητες που έχει η παραγωγή να παράγει ή ο πελάτης να αγοράσει. Η παραγωγή να γίνεται σε μικρές ποσότητες, αποφεύγοντας την υπερπαραγωγή, τις μονοκαλλιέργειες και τις υπεραλιεύσεις. Ο τρόπος να το επιτύχουμε αυτό, είναι μέσα από ένα δίκτυο ΚΤΑ. Αργότερα αναλύω σε μεγαλύτερη λεπτομέρεια αυτή μου την πρόταση. Μετά από αυτή την παρένθεση επανέρχομαι στην δομή και το ρόλο μιας ΚΤΑ και πως αυτή θα δραστηριοποιείται στον τομέα της.

Ο στόχος της δημιουργίας μιας ΚΤΑ η ενός δικτύου ΚΤΑ είναι η παραγωγή και παράδοση της μεγαλύτερης δυνατής προστιθέμενης αξίας (αγαθό η υπηρεσία) στον χρήστη στο ταχύτερο δυνατό χρόνο με την μικρότερη δυνατή κατανάλωση ενέργειας. Αξίζει να δούμε τώρα την σύνθεση μιας τυπικής ΚΤΑ στον κλάδο της μεταποίησης για να μπούμε στην πρακτική πλευρά του θέματος: ποιές δράσεις είναι αναγκαίες για την ολοκλήρωση του κύκλου ζωής ενός προϊόντος; Ας απαριθμήσουμε μερικές από αυτές:

1. Σχεδιασμός και ανάπτυξη προϊόντος (R&D)
2. Έρευνα αναγκών αγοράς
3. Προμήθεια πρώτων υλών και εξαρτημάτων
4. Προμήθεια μηχανολογικού εξοπλισμού
5. Διάθεση παραγωγικού ανθρώπινου δυναμικού
6. Προώθηση πωλήσεων και διαφήμιση
7. Διανομή στην αγορά
8. Οικολογική μελέτη
9. Προμήθεια συστημάτων πληροφορικής
10. Χρηματοδότηση του κύκλου ζωής

Για κάθε μία από τις παραπάνω δράσεις θα μπορεί να υπάρχει μια κυψέλη εργογνωστών ειδικών στο τομέα τους. Επομένως θεωρητικά στο παράδειγμα αυτό θα μπορούμε να πούμε ότι 10 κυψέλες τουλάχιστον σχηματίζουν την συγκεκριμένη ΚΤΑ. Είναι αξιοσημείωτο να τονίσουμε ότι η χρηματοδότηση αποτελεί μέρος της ΚΤΑ και συμμετέχει ενεργά. Αυτή η συγκεκριμένη κυψέλη θα μπορεί να είναι μια ομάδα ενός χρηματοπιστωτικού οργανισμού όπως μια τράπεζα, η θα μπορεί να είναι και μια ομάδα πολιτών-ιδιωτών που κάνουν χρηματοδότηση σαν ανεξάρτητοι επενδυτές. Όλες αυτές

οι κυψέλες συνεργάζονται σε ένα ευέλικτο σχήμα που δεν θα λογίζονται σαν υπεργολάβοι που πουλούν απλώς υπηρεσίες σε κάποιο εργολάβου/εργοδότη υπό την κλασική μορφή αλλά "συμμέτοχοι". Ο "ιδιοκτήτης" του προϊόντος που είναι ο τύποις "εργοδότης" χωρίς να εξουσιάζει τα μέσα παραγωγής δεν είναι μέλος της ΚΠΑ. Μια κεφαλαιουχική εταιρεία θα μπορεί να είναι "ιδιοκτήτης" εργοδότης. Για το πως θα γίνεται η χρηματοδότηση εξηγούμε παρακάτω.

Η ΚΠΑ δεν είναι μια μορφή επιχείρησης που υποκαθιστά μια άλλη κεφαλαιουχικής μορφής επιχείρησης που στόχο έχει μόνο το καθαρά οικονομικό κέρδος. Το βάρος είναι στην παραγωγή προστιθέμενης αξίας για τον χρήστη με βάση τις ανάγκες του και όχι τις δυνατότητάς του όπως τονίσαμε και παραπάνω. Ομολογώ ότι διαβάζοντας ένα άρθρο του Ι. Μπουτάρη από το Ιντερνετ πριν από μερικές μέρες, αισθάνομαι ότι δίνω μια απάντηση και λύσεις στους προβληματισμούς του. Παραθέτω ένα κομμάτι από την ομιλία του:

Αν οι τράπεζες που χρηματοδοτούν μια επένδυση δεν αξιολογούσαν για τη βιωσιμότητά της μόνο τα προσδοκώμενα χρηματικά κέρδη, αλλά είχε μεγαλύτερη βαρύτητα η απασχόληση που προσφέρει, το είδος της επένδυσης κ.λ.π. και όλα αυτά σε μια πρώτη φάση μέχρι ν' αρχίσουμε να συνηθίζουμε.

Φαντάζεστε γεωργό που να μην χρειάζεται λιπάσματα για να αυξήσει την παραγωγή του και μετά να μην ξέρει τι να την κάνει παρά μόνο να την οδηγεί στις χωματερές, μια και το σύστημα δεν επιτρέπει η υπερπαραγωγή του να πάει σε πεινασμένους λαούς, όταν δεν την απορροφά η αγορά;

Φαντάζεστε διευθυντή πωλήσεων που να θέτει στόχο στην ομάδα του με κριτήριο κυρίως ποιοτικό και όχι ποσοτικό και καταναλωτή που να αγοράζει κάτι με κριτήριο την πραγματική του ανάγκη και όχι τη δυνατότητα του;

Μπορείτε να ονειρευτείτε κριτήρια αξιολόγησης επένδυσης ή χρηματοδότησης όπου η συνεχής εκπαίδευση του εργαζόμενου, η αναζήτηση των ικανοτήτων του κάθε εργαζομένου, η συμφωνία ωραρίων εργασίας να έχουν το ίδιο βάρος για το χρηματοδότη με την αποδοτικότητα του κεφαλαίου;

Μπορείτε να αντιμετωπίσετε με σοβαρότητα μαντάρισμα κάλτσας ή να πάτε στην αγορά με ζεμπίλι στο χέρι αντί πλαστική σακούλα για τα ψώνια σας, να πάψουμε δηλαδή να είμαστε καταναλωτικοί;

Η πρότασή μου είναι να αλλάξουμε τα όρια αυτά που σήμερα θεωρούμε ότι χωρίζουν την πραγματικότητα από την ουτοπία. Ή, για να είμαι πιο ειλικρινής, αυτό που μας βολεύει να λέμε ουτοπία.

Και η πρότασή μου απευθύνεται κατ' αρχήν στους ανθρώπους του οικονομικού τομέα. Όχι στους περιβαλλοντολόγους ή τους άλλους ειδικούς. Φυσικά και σ' αυτούς. Αλλά οι άνθρωποι σε όλα τα πεδία του οικονομικού τομέα είναι αυτοί κυρίως που μπορούν να ακούσουν, αν κατανοήσουν, αν αποδεχτούν μια τέτοια άποψη στη συνέχεια να αλλάξουν το δρόμο, να αλλάξουν δηλαδή ριζικά τη νοοτροπία. Αν πραγματικά θέλουμε ελεύθερους ανθρώπους.

Η δική μου διάθεση και θέληση δυναμώνει καθημερινά από τη συνειδητοποίηση ότι ο δρόμος που ακολουθούμε μας παγιδεύει και ότι αξίζει τον κόπο να ψάχνω πέρα από τα όρια αυτού που θεωρείται σήμερα ουτοπία, για το νέο ορισμό της έννοιας του κέρδους...

Στόχος με τις κυφέλες και τις ΚΠΑ είναι να δημιουργήσει ομάδες πολιτών-ιδιωτών που θα συνεργάζονται σε μια επίπεδη σχέση, χωρίς ιεραρχίες και εγωισμούς, χωρίς φιλτραρίσματα στην ροή πληροφορίας, χωρίς το κέρδος που απορρέει από την κατάσταση μισθωτού προς αφεντικό και άρα προωθεί την κοινωνική αλληλεγγύη μέσω της αρχής της επικουρικότητας. Ο τρόπος αυτός συνεργασίας τελικά δίνει την δυνατότητα στο κάθε ένα και με γνώμονα μοναδικό τις ικανότητές του/της να λάβει μέρος στην μετακαπιταλιστική κοινωνία χωρίς αποκλεισμούς και να προσφέρει στην παραγωγή πλούτου. Βασικό στοιχείο της οργάνωσης αυτής είναι η δυνατότητα της αρχικής και της δια βίου εκπαίδευσης, έτσι ώστε να έχουμε επικαιροποιημένους εργογνώστες από πλευράς γνώσεως.

Η αλλαγή της νοοτροπίας στην οποία αναφέρεται ο κ. Μπουτάρης παραπάνω θα είναι φυσικό επακόλουθο της διεργασίας αυτής. Γιατί, ας μην τρέφουμε αυταπάτες: ένας απλά μισθωτός εργαζόμενος δεν θα αισθανθεί ποτέ μέρος της εταιρείας, σε όσα και σεμινάρια ανθρωπίνου δυναμικού και αν λάβει μέρος, όσο και υψηλή στάθμη γνώσεων και προσόντων έχει, ακόμα και εάν το ύψος του μισθού του είναι ικανοποιητικό, και όσες δυνατότητες εξέλιξης, μπορεί να έχει σε μια επιχείρηση για να πάρουμε το καλύτερο σενάριο, εάν δεν είναι συν-μέτοχος στα τεκταινόμενα. Αυτό και μόνο αυτό είναι ικανό να τον κάνει να αλλάξει νοοτροπία, την οποία στο κάτω, κάτω δεν έχει κληρονομήσει, αλλά φροντίζουν να του την υπενθυμίζουν οι εργατοπατέρες συνδικαλιστές. Δηλαδή την παραδοσιακή και αέναη σύγκρουση μεταξύ εργοδοσίας και εργαζομένων που κυριαρχεί βεβαίως στον καπιταλισμό και που καταλήγει συχνά σε απεργιακές κινητοποιήσεις.

Το θέμα λοιπόν είναι σοβαρό, όχι μόνο για τους εργοδότες που χάνουν ώρες εργασίες και για τους εργάτες που χάνουν βέβαια ημερομίσθια, αλλά και για την εθνική οικονομία. Η Ελλάδα είναι από τους πρωταθλητές σε απεργιακές κινητοποιήσεις. Βέβαια πρέπει να πούμε, ότι οι απεργιακές εκρήξεις είναι αντιστρόφως ανάλογες με τους ρυθμούς αύξησης της ανεργίας. Το απεργιακό «θερμόμετρο» πέφτει όταν έξω από τις επιχειρήσεις περιμένει η στρατιά των ανέργων, ενώ αντιθέτως, όταν η απασχόληση αυξάνεται και υπάρχουν δουλειές για περισσότερα άτομα, τότε αυξάνονται και οι απαιτήσεις-αιτήματα, που διεκδικούνται και μέσω απεργιακών αγώνων. Αυτό είναι σημαντικό γιατί δεν θα πρέπει να ξεχνάμε, ότι είναι το καλό εργασιακό κλίμα που μειώνει τον ενθουσιασμό για απεργίες, ειδικά αυτούς τους σημερινούς χαλεπούς καιρούς. Το γνωστό σλόγκαν της λεγόμενης εργασιακής ειρήνης.

Έτσι για ενημερωτικούς λόγους καταθέτουμε από στοιχεία που μπορέσαμε να συλλέξουμε από το Ιντερνετ σε άρθρο του Λεωνίδα Βατικιώτη με τον τίτλο Εργατικό Κίνημα και Αριστερά ²⁰, ότι στο διάστημα 1990-1998, ούτε λίγο ούτε πολύ χάθηκαν περίπου 23.000 ανθρωποχρόνια!!! Δηλαδή είναι σαν να λέμε ότι 23.000 άτομα απεργούσαν για 8 χρόνια συνεχώς!

Παραθέτω ένα άρθρο που πάλι ψάρεψα στο Ιντερνετ με ανώνυμο συγγραφέα, σχετικά με το πως μείωσαν τις απεργιακές κινητοποιήσεις στην Νέα Ζηλανδία. Επιφυλάσσομαι για την πηγή, αλλά εγώ προσωπικά πιστεύω πως τα στοιχεία είναι πραγματικά:

²⁰ http://www.geocities.com/CapitolHill/Senate/4270/priv/461/461_22.htm

Η Ελλάδα είναι ως γνωστόν η χώρα με τις περισσότερες απεργίες μεταξύ των κρατών μελών του ΟΟΣΑ. Στη σχετική στατιστική όμως, μια χώρα η οποία βρισκόταν επίσης στις υψηλές θέσεις από πλευράς αριθμού χαμένων ημερών εργασίας, ήταν η Νέα Ζηλανδία. Από το 1983 μέχρι το 1990 κατά μέσο όρο χάνονταν στη χώρα αυτή 519.000 ημέρες εργασίας ετησίως λόγω απεργιών. Εντούτοις, στα επόμενα χρόνια της δεκαετίας του 90, οι αριθμοί των χαμένων ημερών εργασίας στην Νέα Ζηλανδία άλλαξαν δραματικά. Από το 1990 μέχρι το 1994 ο ετήσιος μέσος όρος των χαμένων ημερών εργασίας έπεσε στις 68.000 ημέρες ετησίως. Τι συνέβη και πώς προέκυψε η δραματική αυτή αλλαγή;

*Την απάντηση δίνει ένας νόμος ο οποίος ψηφίστηκε το 1991 στη Νέα Ζηλανδία υπό τον τίτλο *Employment Contracts Act* (Νόμος για τις Εργασιακές Συμβάσεις). Με τον νόμο αυτό οι εργασιακές συμβάσεις εξισώθηκαν στα περισσότερα χαρακτηριστικά τους με τις άλλες συμβάσεις που διέπουν τις οικονομικές δραστηριότητες. Κάθε εργοδότης έχει μια γραπτή σύμβαση με κάθε εργαζόμενο. Η σύμβαση μπορεί να είναι ατομική, συλλογική ή ένας συνδυασμός ατομικής και συλλογικής. Ο κάθε εργαζόμενος μπορεί να διαλέξει τον δικό του εξουσιοδοτημένο διαπραγματευτή για να διεξάγει για λογαριασμό του τις διαπραγματεύσεις με τον εργοδότη. Οι συνδικαλιστικές οργανώσεις μπορούν να λειτουργήσουν ως συλλογικοί διαπραγματευτές, δεν απολαμβάνουν όμως κανενός ιδιαίτερου νομικού καθεστώτος (εκτός του γεγονότος ότι εξαιρούνται από τους περιορισμούς της νομοθεσίας περί ανταγωνισμού). Ο νόμος προβλέπει διαδικασίες επίλυσης διαφορών, όμως τα συμβαλλόμενα μέρη -εφόσον όλα το επιθυμούν- μπορεί να χρησιμοποιήσουν τις δικές τους διαδικασίες.*

Ο νόμος προβλέπει ορισμένες ελάχιστες προϋποθέσεις που οφείλει να τηρεί ένα εργασιακό συμβόλαιο, στις οποίες περιλαμβάνονται ένας ελάχιστος μισθός, μια ελάχιστη άδεια διακοπών, άδειες για τους γονείς και ίση αντιμετώπιση ανδρών και γυναικών.

Το αποτέλεσμα του νόμου ήταν να αυξηθούν σημαντικά οι εργασιακές συμβάσεις που προέρχονται από ατομική διαπραγμάτευση ή από διαπραγμάτευση που έχει γίνει μέσω επιχειρήσεων που προσφέρουν τις σχετικές διαπραγματευτικές υπηρεσίες: τον Δεκέμβριο του 1995 το ποσοστό του εργατικού δυναμικού που καλύπτεται από συλλογικές συμβάσεις τις οποίες έχουν διαπραγματευτεί συνδικάτα, είχε πέσει μόλις στο 17%. Η εξέλιξη αυτή, η οποία είχε ως αποτέλεσμα τη δραματική μείωση των χαμένων ημερών από απεργίες, συνοδεύτηκε και από μια ταχεία αποκλιμάκωση της ανεργίας και παράλληλη αύξηση της απασχόλησης με ρυθμό κατά μέσο όρο 3,3% ετησίως τα τελευταία χρόνια. Το μυστικό αυτής της μεταρρύθμισης ήταν η αντιμετώπιση των υπηρεσιών εκπροσώπησης των εργαζομένων ως μιας -ιδιάζουσας ασφαλώς- αγοράς, στην οποία αφέθηκε να λειτουργήσει η δύναμη του ανταγωνισμού και καταργήθηκε η μονοπωλιακή δύναμη την οποία διέθεταν τα συνδικάτα μέχρι το 1991.

Στον μετακαπιταλισμό και την νέα δομή της οικονομικής ζωής, οι προϋποθέσεις της σύγκρουσης αυτής καταργούνται αυτομάτως. Είναι πιο εύκολο και σχεδόν ανέξοδο να επιτύχεις μια μείωση αμοιβής, όταν έχεις να κάνεις με τους ιδιοκτήτες τους ίδιους, παρά να περιορίσεις ως πούμε μια αύξηση μισθών σαν εργοδότης.

Η έννοια του κεφαλαίου στον μετακαπιταλισμό

Θα μιλήσουμε εδώ για την νέα έννοια του κεφαλαίου που θα στηρίζεται στην έννοια της προστιθέμενης αξίας και όχι του κέρδους και την ανάγκη η όχι να υπάρχει τρόπος άντλησης κεφαλαίων από την νέα αγορά. Επίσης ποιές θα είναι οι σχέσεις παραγωγής (κυριότητα και κατοχή των μέσων παραγωγής) στον μετακαπιταλιστικό τρόπο παραγωγής και το ρόλο του ανθρωπίνου κεφαλαίου και την αξία της γνώσης.

Θα αρχίσω με μια ρητορική ερώτηση: χρειάζεται κεφάλαιο για να ξεκινήσει μια οικονομική δραστηριότητα στην μετακαπιταλιστική κοινωνία; πιστεύω πως εδώ δεν ανακαλύπτουμε την ρόδα αν πούμε πως η φυσική είναι η ίδια παντού επί της γης. Άρα χρειάζεται κεφάλαιο. Που διαφέρει λοιπόν η νέα κατάσταση από την παλιά;

Όπως είπαμε σε πολλάκις σε αυτό το βιβλίο ήδη η μετακαπιταλιστική αγορά θα αποτελείται από ένα δίκτυο κυψελών για την δημιουργία ΚΤΑ. Τα μέλη αυτής της ΚΤΑ δεν πουλούν και δεν αγοράζουν τίποτε ο ένας από τον άλλον. Όλοι πληρώνονται από το τελικό αποτέλεσμα. Τους ονομάσαμε "συμμέτοχους" και όχι υπεργολάβους αν θυμάσαι πριν από λίγο. Δεν υπάρχει δηλαδή η κλασσική σχέση εργολάβου - υπεργολάβου, που στην ουσία ο υπεργολάβος δεν αισθάνεται συν-Μέτοχος του τελικού αποτελέσματος με τα γνωστά πολλές φορές καταστροφικά αποτελέσματα. Το ρίσκο δηλαδή αλλά και η ευθύνη στην αλυσίδα ροής της προστιθέμενης αξίας είναι κατανομημένο εξίσου σε όλα τα μέλη της ΚΤΑ, άσχετα από το οικονομικό όφελος που αντιστοιχεί σε κάθε ένα μέλος του δικτύου. Ωραία μέχρι εδώ, αλλά ακόμα αποφεύγεις να μιλήσεις για το κεφάλαιο μου λες. Άκουσε με λοιπόν προσεκτικά.

Ας ξεκινήσουμε με τα μέσα παραγωγής. Το κάθε μέλος του δικτύου θα διαθέτει τα δικά του μέσα παραγωγής για την εκτέλεση της εργασίας του. Αυτά τα μέσα παραγωγής δεν θα τα αγοράζουν σαν κεφαλαιουχικό εξοπλισμό, αλλά θα τα χρονοενοικιάζουν από εταιρείες ή άλλες ΚΤΑ ή κυψέλες που θα παρέχουν αυτήν την υπηρεσία της χρονομίσθωσης (Leasing). Επομένως δεν θα χρειάζεται αρχικό κεφάλαιο. Για κάθε όμως ανάγκη χρηματοδότησης, η χρηματοπιστωτική κυψέλη είναι ούτως ή άλλως μέλος της ΚΤΑ. Ο ρόλος τους θα είναι βασικός για την χρηματοδότηση χρονομίσθωσης μηχανολογικού εξοπλισμού. Ένα από τα πλεονεκτήματα της χρονομίσθωσης εκτός από τα προφανή, είναι και η συχνή σχετική ανανέωση ή επικαιροποίηση του μηχανολογικού εξοπλισμού ενός εργοστασίου και όχι μόνο.

Μια άλλη πηγή πρόσβασης σε χρηματικό κεφάλαιο θα προέρχεται και από τον τρόπο φορολόγησης των εργασιών της ΚΠΑ ή της κυψέλης. Όπως είπαμε οι κυψέλες και οι ΚΠΑ θα αποτελούνται από πολίτες-ιδιώτες που θα συνεργάζονται. Τα φυσικά αυτά πρόσωπα και όχι οι κυψέλες ή οι ΚΠΑ θα φορολογούνται. Επίσης και ο "ιδιοκτήτης" εργοδότης θα φορολογείται είτε είναι φυσικό είτε πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου. Τα φυσικά πρόσωπα μιας κυψέλης ή μιας ΚΠΑ θα φορολογούνται ανάλογα με τα έσοδά τους ως εξής: 50% των εσόδων θα φορολογούνται βάσει ισχυόντων φορολογικών κλιμάκων. Το άλλο 50% των εσόδων από εργασία σε κυψέλη ή σε ΚΠΑ δεν θα φορολογείται, θα αποδίδεται όμως ο αναλογούν φόρος στο κράτος υπό την μορφή δανείου με υψηλότερο επιτόκιο από τις τράπεζες και θα συλλέγει μόρια. Ο χρόνος του δανείου δεν θα μπορεί να είναι μεγαλύτερος των δύο ετών με την δυνατότητα να ανανεωθεί εάν το επιθυμεί ο καταθέτης. Το κεφάλαιο το ίδιο επί του οποίου δεν θα παρακρατείται ουσιαστικά φόρος, θα είναι στην διάθεση του πολίτη-ιδιώτη που το απέκτησε (μειωμένο κατά το ποσοστό του που θα έχει παραχωρηθεί στο κράτος υπό την μορφή δανείου). Εισφορές για κοινωνική ασφάλιση και ιατροφαρμακευτική περίθαλψη δεν θα υπάρχουν. Το κράτος θα αναλαμβάνει δωρεάν την κάλυψη τους. Αυτό επιφέρει και την κατάργηση των ασφαλιστικών ταμείων υπό την σημερινή μορφή τους. Στη ηλικία συνταξιοδότησης, οι απολαβές θα είναι συνδεδεμένες με τις φορολογικές δηλώσεις και τα μόρια που θα έχουν συγκεντρωθεί για κάθε φυσικό πρόσωπο. Αυτό θα ισχύει και για τους "ιδιοκτήτες" εργοδότες που θα φορολογούνται σαν φυσικά πρόσωπα. Εάν οι "ιδιοκτήτες" εργοδότες είναι κεφαλαιουχικές εταιρείες δεν θα απολαμβάνουν της φοροαπαλλαγής όπως αυτή περιγράφηκε πιο πάνω, όπως δεν θα απολαμβάνουν και της δυνατότητας συγκέντρωσης μορίων αλλά θα εφαρμόζονται οι νόμοι περί κεφαλαιουχικών εταιρειών. Ο φόρος προστιθέμενης αξίας θα παρακρατείται στην πώληση του τελικού προϊόντος.

Όσο πιο πολλά μόρια συλλέγονται από τα φυσικά πρόσωπα που αποτελούν μια κυψέλη, τόσο πιο δυνατή θα θεωρείται η κυψέλη. Είναι ένα μέτρο οικονομικής μέτρησης του ανθρώπινου κεφαλαίου που διαθέτει η κυψέλη. Αυτό θα αποτελέσει και το μέτρο δυναμικής και ικανότητας στην μετακαπιταλιστική αγορά και θα είναι ένας βασικός δείκτης συναγωνισμού και όχι ανταγωνισμού παράλληλα με τα τυπικά προσόντα των μελών πολιτών-ιδιωτών. Θα προβλεφθούν επίσης φοροαπαλλαγές και επομένως συλλογή μορίων για κάποιον(α) που θα θελήσει να αναβαθμίζει τις γνώσεις μέσω της δια βίου εκπαίδευσης, που θα οδηγεί στην απόκτηση διπλωμάτων αναγνωρισμένων από την ΕΕ που ήδη έχει μπει σε διάφορα κράτη σχετικά με την μη τυπική εκπαίδευση (informal training). Η γνώση λοιπόν αποκτά και οικονομική αξία υπό την έννοια ότι συνδέεται άμεσα με την δυνατότητα να παράγει προστιθέμενη αξία. Η κλασσική λογιστική πρέπει βεβαίως να προσαρμοσθεί κατάλληλα. Η δυναμική που θα δημιουργηθεί με τα μέτρα αυτά, πιστεύω αγαπητέ φίλε ότι, θα οδηγήσει σε ένα οργανισμό στην αγορά εργασίας, θα περιορίσει σε σημαντικό βαθμό την παραοικονομία και θα εκμηδενίσει πρακτικά την ανεργία.

Τα έσοδα ενός πολίτη-ιδιώτη που προέρχονται από την εργασία του σε κυψέλη ή ΚΠΑ, θα μπορούν να επενδυθούν για την συγχρηματοδότηση άλλων έργων που θα απορρέουν από την οικονομική δραστηριότητα της κυψέλης ή της ΚΠΑ. Για τα ποσά αυτά που θα επανεπενδύονται στην δραστηριότητα αυτή θα ισχύουν και οι φοροαπαλλαγές που ανεφέρθησαν παραπάνω και μόνο για αυτά. Αν ο πολίτης-ιδιώτης

αποκτήσει περιουσιακό στοιχείο δηλαδή ακίνητα ή πολυτελή κινητά, τότε θα πρέπει να δικαιολογήσει το "πόθεν έσχες". Αν μεν τα έσοδά του δικαιολογούν την απόκτηση του περιουσιακού στοιχείου τότε θα επιβάλλεται μια ετήσια εισφορά σαν τέλος ακίνητης περιουσίας (ΤΑΠ) ή ένα τέλος κινητής περιουσίας (ΤΚΠ) που θα αναλογεί στο 1% της πραγματικής αξίας του ακινήτου ή του κινητού και κανένας άλλος φόρος. Αν όχι, θα πρέπει να καταβάλλει στην εφορία φόρο 30% επί της πραγματικής αξίας του ακινήτου. Πως όμως θα είναι γνωστή η πραγματική αξία του κινητού ή του ακινήτου; Ο πωλητής θα μπορεί με την κατάθεση του συμβολαίου πώλησης στην εφορία να τυγχάνει πλήρους φοροαπαλλαγής για έσοδα που θα αποκτά από την ενοικίαση άλλου ακινήτου που τυχόν θα έχει στην ιδιοκτησία του και βέβαια να αυξάνει το δικό του "πόθεν έσχες". Τα έσοδα από πώληση ακινήτου ή κινητού θα υπόκειται σε φορολόγηση της υπεραξίας, δηλαδή της διαφοράς μεταξύ αγοράς και πώλησης. Υπενθυμίζω ότι κινητή ή ακίνητη περιουσία μπορούν να αγοράζουν μόνο πολίτες-ιδιώτες και όχι νομικά πρόσωπα, είτε ιδιωτικού, είτε δημοσίου δικαίου.

Πως όμως θα παίρνει πίσω το κεφάλαιο όταν το χρειασθεί ο πολίτης-ιδιώτης και κάτω από ποιές προϋποθέσεις; Τα χρήματα που έχουν κατατεθεί υπό την μορφή δανείου, θα μπορούν να επιστραφούν μετά την λήξη της 2ετίας όπως είπαμε και παραπάνω, και εάν μεν επενδυθούν σε κυψέλη ή ΚΠΑ για συμμετοχή σε έργο, τότε δεν θα συμπεριληφθούν στο φορολογητέο εισόδημα της επόμενης χρονιάς, και μόνο σε αυτή την περίπτωση. Αλλιώς θα παρακρατείται εφ' άπαξ φόρος της τάξης του 15% επί του ποσού. Τα % ποσοστά αναφέρονται εδώ ως σχετικά και όχι απόλυτα. Αναφέρονται εδώ για χάριν παραδείγματος.

Υπάρχει λοιπόν η πρόνοια να επιβραβεύουμε τους καθαρούς λογαριασμούς να εξαλείψουμε την συνδιαλλαγή με το δημόσιο και ειδικά με την εφορία και να τονωθεί η επιχειρηματική δραστηριότητα με την 100% φοροαπαλλαγή εσόδων που επανεπενδύονται στην αγορά.

Προτρέχω να σου δώσω μια απάντηση σύντομη με το τι θα απογίνει το υπάρχον Χρηματιστήριο Αξιών. Ξέρω έχεις πολλές ερωτήσεις και γι αυτό άκουσε τι θα σου πω: Γιατί υπάρχει το Χρηματιστήριο; πολλοί αν όχι οι περισσότεροι θα πουν, ότι είναι το μέσον για να αντλούν οι εταιρείες κεφάλαια για τις επενδύσεις τους. Δεν θα μπω στο πειρασμό των ημερών και κάποιων καλοθελητών που μόνο για μικροπολιτικούς και προεκλογικούς λόγους εκμεταλλεύονται την φούσκα του Χρηματιστηρίου Αξιών Αθηνών (ΧΑΑ) του 1999 με όλα τα επακόλουθα, και να το δεχτώ αυτό, αλλά να ρωτήσω: πόσες εταιρείες είναι εισηγμένες σε σχέση με το σύνολο των ελληνικών επιχειρήσεων; Από στοιχεία του ΧΑΑ, βλέπω ότι 323 συναπτές εταιρείες είναι οι εισηγμένες στο ΧΑΑ, ενώ σου λέω ότι πρόκειται για ένα κλαμπ προνομιούχων. Λίγοι και εκλεκτοί, και ίσως και ημέτεροι...άρα δεν μπορεί να λέγεται και αγορά. Τι κάνουν οι εταιρείες που δεν μπορούν να μπουν στο χρηματιστήριο και που είναι χιλιάδες, από που θα μπορούν να αντλούν αυτές κεφάλαια; Άρα και το σύστημα δεν είναι δίκαιο. Δεν θέλω να μπω στην κουβέντα της διαπλοκολογίας και κατά πόσο λειτουργεί ο θεσμός (sic) για την προστασία του επενδυτικού κοινού, των πολλών μικρών εννοώ που ενώ δεν είχαν και δεν έχουν τις εξειδικευμένες γνώσεις αλλά και που έχουν εξουδετερωμένη την διαδικασία σκέψης της κοινής λογικής, εν τούτοις έτρεξαν να πουλήσουν κινητά και ακίνητα και την ψυχή τους ακόμα στο βωμό του γρήγορου άμεσου και προ πάντων ακοπιάστου κέρδους.

Ας το βάλουμε καλά στο μυαλό μας και στο πετσί μας. Από το μηδέν δεν παράγεται παρά μηδέν: αυτός είναι νόμος απαράβατος της φύσης (ο γνωστός περί αφθαρσίας της ύλης για τους μνημένους). Πλουτισμός από το μηδέν δεν υπάρχει και προκαλώ οποιοδήποτε σε ταυρομαχία. Δεν θα μας τον ανατρέψει ο οποιοσδήποτε ψευτοειδικός. Μηδέν από τον πλούτο και φυσικά υπάρχει σε αντίθεση με τον νόμο περί αφθαρσίας της φύσης! Εδώ βέβαια για να είμαστε ακριβοδίκαιοι προς την φύση, στην περίπτωση αυτή, όταν χάσουμε τα λεφτά μας στο χρηματιστήριο, τα λεφτά δεν χάθηκαν, απλώς άλλαξαν χέρια, έτσι για να εξηγούμαστε. Πάντως για τον συγκεκριμένο άνθρωπο χάθηκαν ανεπιστρεπτί. Ας είναι, εγώ πάντως ενθυμούμενος τον μακαρίτη τον πατέρα μου, που στην αναγγελία του θανάτου λόγω αυτοκτονίας ενός στενού του φίλου εκεί περίπου στο 1965, επειδή είχε χάσει πολλά χρήματα στο χρηματιστήριο και ουσιαστικά καταστράφηκε, στην εύλογη ερώτησή μου τι είναι το χρηματιστήριο, μου είχε απαντήσει τότε: είναι κάτι, που όταν το ακούς να φεύγεις μακριά! Τήρησα φυσικά την προτροπή του όλα αυτά τα χρόνια που πέρασαν, και παρόλο που ξέρω λίγα περισσότερα σήμερα σε σχέση με το '65, διαπιστώνω έτι, πόσο επίκαιρη είναι 40 χρόνια μετά η συμβουλή του για τον κάθε ένα από μας.

Στην μετακαπιταλιστική αγορά θα αντικατασταθεί σταδιακά το Χρηματιστήριο Αξιών από το λεγόμενο ΧΠΑ (Χρηματιστήριο Προστιθέμενης Αξίας). Μην προτρέχεις να μου πεις, ότι άλλαξε ο Μανωλιός και έβαλε την σκούφια του αλλιώς και άσε με να ολοκληρώσω. Δεν θα καταργηθεί το χρηματιστήριο, όμως προβλέπουμε ότι θα χάσει την σημασία που έχει σήμερα, μια και οι κυρίως μικροί επενδυτές θα στραφούν προς την μετακαπιταλιστική αγορά, η όπως έχεις αρχίσει ήδη να αντιλαμβάνεσαι καλά, θα είναι το ιδανικό περιβάλλον για την ανάπτυξη των μικρών και μεσαίων συμμετοχών και συνεργασιών. Οι επενδύσεις των μικρών θα γίνονται μέσω των τραπεζών μια και οι τράπεζες τώρα θα παίζουν σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη και την εξέλιξη των ΚΠΑ. Οι τράπεζες στην μετακαπιταλιστική εποχή από ιδρύματα παροχής υπηρεσιών γίνονται συμμετοχοί στην παραγωγή και την διανομή της προστιθέμενης αξίας. Είναι μια καινούργια εντελώς διάσταση που θα ενισχύσει ακόμα πιο πολύ το ρόλο τους στην αγορά εργασίας. Έτσι ο μικροεπενδυτής θα έχει την δυνατότητα μέσα από τις τράπεζες να γίνει ενεργός συμμετοχος στην παραγωγή πλούτου και να εισπράττει εκτός από τον τόκο που σήμερα ούτως ή άλλως είναι μικρός, και μέρος των εσόδων της ΚΠΑ μέσω των τραπεζών. Ένας μεγαλύτερος επενδυτής θα μπορεί φυσικά να γίνει άμεσος χρηματοδότης μιας ΚΠΑ. Δεν το συστήνουμε αυτό για τους μικροεπενδυτές. Υπάρχει μια μεγάλη διαφορά σε σχέση με το χρηματιστήριο. Στο χρηματιστήριο αγοράζεις μετοχές κάποιας συγκεκριμένης κεφαλαιουχικής εταιρείας, με σκοπό κάποτε να ανέβουν σε αξία οι μετοχές και να κερδίσεις χρήματα. Δεν είχες καμία συμμετοχή στο πως θα μπορούσε να γίνει αυτή η αύξηση τιμής και όπως γνωρίζουμε το χρηματιστήριο είναι ένας χώρος που οι συναλλαγές βασίζονται σε φήμες και πληροφορίες. Συνήθως όμως προεξοφλούνται οικονομικές προοπτικές και άρα τα πάντα βασίζονται στην πρόβλεψη. Η πρόβλεψη όμως από την φύση της δεν έχει καμία σχέση με την πραγματικότητα. Αυτό το πρόβλημα είναι άλυτο και όποιος το έχει λύσει του δίνω ένα εκατομμύριο ευρώ. Θα πρέπει να είσαι πολύ τυχερός για να πέσεις έστω και 30% μέσα στις προβλέψεις σου και αυτό θα είναι τυχαίο φαινόμενο (η στοχαστικό θα πουν οι μνημένοι). Όμως επειδή η πραγματικότητα δεν δουλεύει με ποσοστά: είτε πέφτεις μέσα 100% είτε πέφτεις έξω 100%, το ποσοστό των 30% η

40% η.. οποιοδήποτε τις % να πέσεις μέσα στις προβλέψεις σου δεν βοηθάει. Άκουσα πρόσφατα τον κ. Ανέστη Ντόκα, τον οικονομικά αναλυτή του ραδιοφωνικού σταθμού Σκάι να λέει ότι στο χρηματιστήριο: *πουλάς στην φήμη και αγοράζεις στην είδηση!* Χωρίς σχόλια, και ελπίζω να το μεταφέρω σωστά. Δεν ξέρω τι ποσοστά επιτυχίας δίνει αυτός ο κανόνας, όμως για περισσότερες πληροφορίες απευθυνθείτε στον κ. Ντόκα.

Στην καινούργια αγορά, δεν θα υπάρχουν μετοχές, μια και δεν θα υπάρχει μετοχικό κεφάλαιο για κατανομή, δεν θα υπάρχει πρόβλεψη (το κοινώς σπέκουλο από την αγγλοσαξονική λέξη speculation), δεν θα υπάρχουν πιθανότητες και όλα τα παρελκόμενα. Είναι χρήματα που θα αποφέρουν προβλέψιμα έσοδα, και αυτά θα τα ξέρουμε εκ των προτέρων. Είναι συμμετοχή στην χρηματοδότηση κάποιας οικονομικής δραστηριότητας μιας ή περισσότερων ΚΤΑ, βασικά με πολύ μικρό ρίσκο. Προβλέπω η αγορά αυτή να γίνει το Ελντοράντο για τους μικροεπενδυτές που ζητούν να συμπληρώσουν τα έσοδά τους που αποκτούν από την εργασία τους και που πολλοί από αυτούς θα είναι ήδη μέλη μιας ΚΤΑ. Πιστεύω επίσης ότι και πολλοί μικροεπενδυτές από άλλα κράτη θα επενδύσουν με αυτό τον τρόπο. Έτσι νομοτελειακά το χρηματιστήριο θα μαραθεί, ή θα μείνουν οι πολύ μεγάλοι παίκτες μεταξύ τους και ίσως τότε να σταθεροποιηθεί και να εξυγιανθεί η όζουσα για πολλούς και διαφόρους λόγους σημερινή κατάσταση. Μιλώ για το ΧΑΑ και όχι γενικά και αόριστα.

Τώρα με ποιά κριτήρια θα γίνεται η επιλογή της ΚΤΑ για μελλοντική επένδυση και πως θα έχω πρόσβαση στις πληροφορίες σχετικά με τις δραστηριότητές της, τα άτομα που την απαρτίζουν, τι επίπεδο γνώσης έχουν, ποιά είναι το επίπεδο της προστιθέμενης αξίας που έχουν ήδη θέσει στην διάθεση της αγοράς, και τα έργα που πρόκειται να εκτελέσει ή έχει πρόθεση να εκτελέσει;

Ενδιαφέρον, πρέπει τώρα να ξέρω όλες αυτές τις πληροφορίες... Πριν δεν με ενδιέφεραν, θα μου πεις, το επίπεδο γνώσης των ανθρώπων, οι συγκεκριμένοι άνθρωποι, που έχουν όνομα και καριέρα πίσω τους, η προστιθέμενη αξία...Ναι που είναι τα νούμερα για την κερδοφορία προ φόρων, για τον μηχανολογικό εξοπλισμό, τα πάγια, που είναι οι τζίροι, που οι επενδύσεις; Εν τάξει ξέρω πως είσαι λογιστής και ψάχνεις για ισολογισμούς και τα σχετικά. Όμως σκέψου μετά από αυτά που έχουμε συζητήσει μέχρι τώρα, τι τα χρειαζόμαστε όλα αυτά. Τι μας νοιάζει η περιφέρεια, το παρελθόν, αφού δεν μπορούμε να προβλέψουμε το μέλλον;

Γιατί δεν με ρωτάς, π.χ. αν βάλω 1000 € στην μία ή την άλλη ΚΤΑ τι θα πάρω στο τέλος του χρόνου; Αυτό είναι πολύ εύκολο να απαντηθεί στην αγορά των ΚΤΑ. Θα εξαρτάται, από την συσσωρευμένη προστιθέμενη αξία που έχει ήδη πραγματοποιήσει η εταιρεία, από τον βαθμό γνώσης των συνεργατών της και από το ύψος των εργασιών που έχει ήδη αναλάβει για την περίοδο αυτή και από το ποσοστό που είναι διατεθειμένοι οι συν-μέτοχοι να δώσουν πίσω στην αγορά για τον συγκεκριμένο χρόνο. Όλα αυτά είναι συγκεκριμένα πράγματα, τίποτε δεν είναι σπέκουλο και σχεδόν τίποτε δεν αφήνεται στην τύχη. Λέω σχεδόν τίποτε γιατί δεν θέλω να υπάρχει κάτι το οποίο δεν έχω σκεφθεί. Άνθρωπος είμαι και εγώ. Μπορεί κάτι να μου έχει ξεφύγει.

Ποιός όμως θα μου δίνει όλες αυτές τις λεπτομέρειες; Ένας τρόπος είναι να τις πάρεις μέσα από το ολοκληρωμένο πληροφοριακό σύστημα που θα λειτουργεί στις τράπεζες και οι οποίες θα κρατούν ακριβές μητρώο για κάθε ΚΤΑ που δημιουργείται

και δραστηριοποιείται στην μετακαπιταλιστική αγορά. Κάθε ΚΠΑ θα σπεύδει να ενημερώνει και μάλιστα online τις τράπεζες με τις οποίες συνεργάζεται. Θα δημιουργηθεί επίσης ένα επιμελητήριο το οποίο θα εξοπλισθεί με τα πιο σύγχρονα πληροφοριακά συστήματα που θα επιτρέπει την πρόσβαση του επενδυτικού κοινού. Επειδή η αγορά θα είναι συναγωνιστική και όχι ανταγωνιστική, οι πληροφορίες θα είναι ανοιχτές και πλήρως προσβάσιμες σε όλους, ακόμα και στους συναγωνιστές! Σκέψου ότι η αγορά διευκολύνεται όταν όλα είναι ανοικτά σε όλους. Δεν θα υπάρχουν στεγανά, και όλη η αγορά των ΚΠΑ θα είναι ένα απέραντο ΧΠΑ, που θα κινείται μέσω Ιντερνετ και δεν θα έχει την ανάγκη, φυσικού χώρου, όπου θα αγοράζονται και θα πωλούνται μετοχές μέσω χρηματιστών. Δεν θα υπάρχει κάτι ανάλογο όπως υπάρχει και για τις εισηγμένες. Από την στιγμή που μια ΚΠΑ θα πάρει την αναγκαία άδεια λειτουργίας από την στιγμή αυτή θα έχει δικαίωμα εγγραφής στο μητρώο ΚΠΑ και έτοιμη να δεχθεί συμμετοχές.

Έτσι και με αυτόν το τρόπο δίνεται η δυνατότητα στο κάθε έλληνα πολίτη-ιδιώτη να επενδύει στο Χρηματιστήριο των ΚΠΑ (ΧΠΑ), όντας και αυτός σε πολλές περιπτώσεις μέλος μιας άλλης ΚΠΑ. Αυτό σημαίνει ότι, πολλά από τα έσοδα των μικρών και μεσαίων κυρίως νοικοκυριών θα επανατοπο-θετούνται στην αγορά χωρίς τη σκέψη ή την παγίδα του τζόγου. Η κοινωνικοποίηση της αγοράς είναι γεγονός!

Σύσταση, οργάνωση και λειτουργία των ΚΤΑ

Ωραία λοιπόν τα περί ΜΚ αγοράς και της δομής της, μιλήσαμε επίσης και το νέο ρόλο που αποδώσαμε στο κεφάλαιο και πως θα γίνεται η χρηματοδότηση των ΚΤΑ. Μιλήσαμε για τους παράγοντες που θα πρωταγωνιστήσουν στην επιλογή μιας επένδυσης, για την αξία της γνώσης και πως θα λαμβάνεται υπόψη. Καιρός τώρα να μιλήσουμε για τα "ενδότερα" ζητήματα της ΚΤΑ: την σύσταση την οργάνωση και την λειτουργία μιας ΚΤΑ και βέβαια από πού και πως θα αντλούνται στελέχη σαν πιθανοί εταίροι.

Πριν μπούμε όμως στο κύριο θέμα μας θα ήθελα να συζητήσουμε κάποια ταμπού που κυριαρχούν στην καπιταλιστική αγορά εργασίας. Κατ' αρχή να θυμίσουμε ότι η καπιταλιστική δομή της αγοράς (δηλαδή από την φύση της) προϋποθέτει μισθωτούς, είτε υπό την μορφή των *άμεσων* παραγωγών κατά την έκφραση του Μαρξ, είτε υπό την μορφή υπαλλήλων. Ο μισθωτός στην ουσία ανταλλάσσει την εργατική του δύναμη με ένα μισθό. Τα μέσα παραγωγής ανήκουν κατά κυριότητα και κατοχή στον επιχειρηματία κεφαλαιούχο (όχι μόνο χρηματικό). Μέσω της υπεραξίας που παράγει ο μισθωτός δημιουργείται το κέρδος που φυσικά παραμένει ιδιοκτησία του κεφαλαιούχου στον καπιταλισμό. Παρόλο που ο Μαρξ έχει πεθάνει εδώ και κάμποσα χρόνια η θεωρία του επαληθεύεται με την μια ή την άλλη παραλλαγή επακριβώς. Δεν νοείται λοιπόν καπιταλισμός χωρίς την ύπαρξη μισθωτών. Δεν νοείται κέρδος χωρίς την απόσπαση της υπεραξίας από τον κεφαλαιούχο. Ως εδώ καλά, βλέπω ότι συμφωνείς.

Ας δούμε λοιπόν τι ζητούν τα συνδικάτα σήμερα: ζητούν, καθαρά και ξάστερα την διασφάλιση των θέσεων εργασίας από τους κεφαλαιούχους. Αυτό δεν ζητούν; Στην ουσία λοιπόν ζητούν την διαιώνιση του καπιταλισμού και άρα συμφωνούν εμμέσως με την απόσπαση της υπεραξίας από τον κεφαλαιούχο! Κάτι δηλαδή που στα λόγια τουλάχιστον αντιπαλεύονται! Αληθινά αδελφοί δεν καταλαβαίνω, τις κινητοποιήσεις σας, αλλά θέλετε και άλλα λέτε ότι θέλετε. Βέβαια υπάρχει και εξήγηση: ο συνασπισμός εξουσίας έχει καταφέρει σε μεγάλο ποσοστό να σας αποδυναμώσει. Κρατώντας μια ισορροπία ανάμεσα σε απολύσεις και μη απολύσεις, περιορίζονται οι απεργίες λόγω φόβου περισσότερων απολύσεων και επίσης η συνεχής διεκδίκηση υπέρ των μισθωτών/εργατών κομματιού από το κέρδος των κεφαλαιούχων/καπιταλιστών. Όμως αδελφοί και σύντροφοι, αυτό δεν είναι λύση, είναι φαύλος κύκλος. Έχω την σίγουρη υποψία, ότι αυτή η κατάσταση διαιωνίζεται εκουσίως

- δηλαδή η λεγόμενη πάλη των τάξεων - και από τα δύο μέρη, βεβαίως όμως για διαφορετικούς λόγους και συμφέροντα ο καθένας. Και βέβαια η πλευρά της εργοδοσίας δεν με απασχολεί και δεν θέλω ούτε να ξέρω τους λόγους τους. Με απασχολεί ιδιαίτερα το θέμα των συνδικαλιστών και των κομμάτων που στηρίζουν υποτίθεται τους μισθωτούς/εργάτες, ειδικά το ΚΚΕ. Από τα λόγια τους και το τρόπο που συμπεριφέρονται έχω την σοβαρή υποψία ότι έχουν "βουλευτεί" μέσα στο σύστημα, και ότι το μόνο που τους ενδιαφέρει είναι να διατηρούν το δικαίωμα στην μονοπώληση της διαμαρτυρίας στα πλαίσια της πάλης των τάξεων και ως εδώ, τέλεια και παύλα. Τους βολεύει δηλαδή να παραμένει η κατάσταση ως έχει, οι εργάτες να παραμένουν εργάτες, οι μισθωτοί να παραμένουν μισθωτοί, γιατί έτσι στηρίζουν ένα ολόκληρο μηχανισμό κομματικών στελεχών, συνδικαλιστών που δεν δουλεύουν σαν τους συνανθρώπους τα συμφέροντα των οποίων υποτίθεται ότι προστατεύουν. Είναι λοιπόν προφανείς οι λόγοι που θέλουν να διαιωνίζεται αυτή η κατάσταση: χωρίς μισθωτούς και εργάτες δεν θα υπήρχε λόγος ύπαρξής τους. Όταν λοιπόν ακούτε, την λέξη διασφάλιση θέσεων εργασίας ειδικά από τα αριστερά κόμματα, ξέρετε γιατί φωνάζουν. Δεν εννοώ βεβαίως όλους τους αριστερούς που απλώς παρασύρονται από τις παρόλες των εργατοπατέρων, παρά μόνο αυτούς που έχουν συμφέρον, και κυρίως την συνδικαλιστική αριστοκρατία.

Μια άλλη λέξη που συνδέεται με την διασφάλιση των θέσεων εργασίας και "φοριέται" πολύ σήμερα είναι: διασφάλιση των κεκτημένων δικαιωμάτων. Τι σημαίνει αυτό πάλι και γιατί αναστάται σε κάθε πιθανή στιγμή. Ένα κεκτημένο δικαίωμα είναι το περίφημο: "δικαίωμα στην εργασία" που μάλιστα είναι και συνταγματικά κατοχυρωμένο (sic) ! Γιατί η εργασία είναι δικαίωμα και δεν είναι υποχρέωση; Τίνος δικαίωμα είναι και τίνος υποχρέωση; Είναι ξεκάθαρο τι εννοούν οι καρεκλοκένταυροι εργατοπατέρες: κάθε έλληνας πολίτης έχει το δικαίωμα να παραμένει μισθωτός και έχει το δικαίωμα να απαιτεί να έχει ένα μισθό. Απαιτώ δηλαδή από κάποιον να με εκμεταλλεύεται εν γνώσει μου. Σπουδαία, που φθάσαμε με την διαστροφή, σύντροφοι; Εγώ έχω άλλη γνώμη και αν δεν συμφωνείς πες μου το: η εργασία είναι *υποχρέωση* του κάθε ενός και ο καθένας θα πρέπει να συνεισφέρει ανάλογα με τις δυνάμεις του στο κοινό συμφέρον. Αλλιώς, αν δεχθούμε πως η εργασία είναι απλώς και μόνο δικαίωμα τότε εκτός από την παραπάνω διαστροφή οδηγούμαστε στο εάν κάποιος θέλει να παραμένει άνεργος είναι δικαίωμά του να το κάνει! Ε λοιπόν εγώ δεν θέλω να πληρώνω φόρους για τέτοιους εκουσίως "άνεργους". Δίκιο είχε λοιπόν ο καγκελάριος Σρέντερ, ο οποίος πρόσφατα είπε (και πέρασε) ότι αν θέλουμε να μειώσουμε την ανεργία στην Γερμανία θα πρέπει να πάρουμε κάποια αρνητικά μέτρα για τους άνεργους και πρότείνει μείωση των επιδομάτων ανεργίας και χαλάρωση των προϋποθέσεων απόλυσης των υπαλλήλων στον ιδιωτικό τομέα; Εγώ δεν το δέχομαι αυτό, εγώ λέω ότι θα πρέπει να υπάρχουν αντικίνητρα για τους εν δυνάμει εκουσίους άνεργους. Άνεργος στην κοινωνία που οραματίζομαι δεν θα υπάρχει, διότι άνεργος σημαίνει ότι δεν έχει προσπαθήσει να ενταχθεί σε μια κυψέλη η ΚΤΤΑ, είτε διότι δεν θα έχει προσόντα είτε διότι δεν θέλει για κάποιους λόγους. Σε κάθε περίπτωση όμως το επίδομα ανεργίας θα χορηγείται για κάποιο χρονικό διάστημα υπό την μορφή άτοκου δανείου από το κράτος. Το δάνειο αυτό θα πρέπει να επιστραφεί στο κράτος σε δόσεις βέβαια, αφού ο άνεργος ενταχθεί πάλι στην αγορά.

Στην ΜΚ εποχή και κοινωνία, δεν τίθεται θέμα ούτε διασφάλισης θέσεων, ούτε κεκτημένων δικαιωμάτων, ούτε δικαιώματος στην εργασία, γιατί δεν θα υπάρχει η κατηγορία των μισθωτών. Όλοι οι ενεργοί πολίτες-ιδιώτες θα μπορούν να συνεταιρίζονται ελεύθερα για την παραγωγή προστιθέμενης αξίας, τους καρπούς της οποίας θα καρπούνται και θα διανέμουν μεταξύ τους. Δεν τίθεται θέμα ασφάλειας της θέσης εργασίας γιατί η θέση εργασίας θα δημιουργείται από τον ίδιο τον πολίτη-ιδιώτη. Η ασφάλισή του θα αναλαμβάνεται από το κράτος, και η σύνταξή του θα υπολογίζεται με βάση της προστιθέμενης αξίας που προσέφερε στο κοινωνικό σύνολο. Αυτός το μόνο για το οποίο θα πρέπει να φροντίσει είναι να αυξάνει δια βίου τις γνώσεις του στο κλάδο που διάλεξε να δραστηριοποιηθεί και να θέτει εαυτόν υπόψη της αγοράς για την δημιουργία κυψελών και ΚΤΑ. Και προπαντός δεν θα υπάρχει και χώρος για τους εργατοπατέρες, για να θυμηθώ τον φίλο μου τον Σαράντο Καργάκο που γράφει το 1987 στο δοκίμιό του "Το δικαίωμα στην τεμπελιά" από το βιβλίο του Ελληνική Ζωονομία²¹: *...Το εντυπωσιακό μία και μιλάμε για εργασία, είναι πως ο Έλληνας διαθέτει και συνδικαλιστική ηγεσία, ήγουν μια ιδιότυπη κοινωνική λέπρα. Ο εργαζόμενος διαφθείρει την εργασία και οι συνδικαλιστές διαφθείρουν τον εργαζόμενο. Συνδικαλιστής είναι ένα "επάγγελμα" που σου δίνει το δικαίωμα να μιλάς υπέρ των εργαζομένων, χωρίς να εργάζεσαι. Αλλά για να το πετύχεις αυτό πρέπει να μάχεσαι για να μην εργάζονται ούτε και οι εργαζόμενοι. Έτσι φτάσαμε στο σημείο οι μόνοι σκληρά εργαζόμενοι στον τόπο αυτό να είναι οι υπουργοί, που ευτυχώς είναι αρκετοί σε αριθμό και ανεβάζουν το δείκτη της παραγωγής...*

Καταρχήν πρέπει δώσουμε ένα δύο ορισμούς. Μιλάμε τόση ώρα για μετακαπιταλισμό και μετακαπιταλιστική αγορά και πως βρίσκουμε μέσα σε αυτή τις ΚΤΑ. Όμως πριν θέλω για λόγους δεοντολογίας να πω ότι ο όρος Μετακαπιταλισμός, απ' όσα γνωρίζω, πρωτοεμφανίστηκε στο βιβλίο²² με τον ομώνυμο τίτλο των Grady Means και David Schneider, που είναι και οι δύο ανώτατα στελέχη της γνωστής εταιρείας συμβούλων PricewaterhouseCoopers. Θα ορίσουμε με την βοήθειά τους τον όρο, ο οποίος είναι τεχνοκρατικός και όχι κοινωνικό-πολιτικός και θα εξηγήσω που διαφοροποιούμαι ουσιαστικά από την θέση την οποίαν έχουν πάρει. Συνοψίζω λοιπόν από τα αγγλικά για να έχεις μια καλύτερη ενημέρωση σχετικά με τις τεχνοκρατικές αυτές αντιλήψεις των συναδέλφων της PriceWaterhouseCoopers. Έχει ενδιαφέρον γιατί και στο μοντέλο το δικό μας η τεχνολογία παίζει ρόλο κλειδί.

Μετακαπιταλισμός, για τους Grady Means και David Schneider είναι ένα παγκόσμιος οικονομικός μετασχηματισμός ο οποίος θα οδηγήσει σε δραματική οικονομική ανάπτυξη. Ο μετασχηματισμός ξεκίνησε με την εισαγωγή του Ιντερνέτ και των νέων τεχνολογιών που έχουν επιτρέψει στις εταιρείες να ενσωματώσουν και να μεγιστοποιήσουν τις αλλαγές που έλαβαν χώρα στην δεκαετία του '90, όπως η αναδόμηση, η τυποποίηση επιχειρηματικών διεργασιών, συστήματα ERP, η ενσωμάτωση παγκοσμιοποιημένων αγορών και η εστίαση στον πυρήνα των δεξιοτήτων (core skills) και της υπεργολαβίας. Καθώς τα παραδοσιακά επιχειρηματικά μοντέλα καθίστανται

²¹ Ελληνική Ζωονομία, ήτοι ζωοφυσική μελέτη περί των συγχρόνων ελλήνων (Gutenberg, 1987)

²² MetaCapitalism: The e-Business Revolution and the Design of 21st- Century Companies and Markets

άχρηστα, η κίνηση προς εξωτερικές δικτυακές κοινότητες αναπτύσσεται. Οι οικονομικές αγορές έχουν ξεκινήσει να ανταμείβουν εταιρείες οι οποίες επαναπροσανατολίζονται μακριά από την διαχείριση της παραγωγής και τις μεγάλες εσωτερικές κεφαλαιουχικές βάσεις και μετακινούνται προς τις ανάγκες του καταναλωτή και τα πλεονεκτήματα που σχετίζονται με ένα δικτυωμένο επιχειρηματικό μοντέλο. Ο μετακαπιταλισμός είναι μια μαζική επιχειρηματική επανάσταση η οποία θα σαρώσει τον κόσμο σαν ένα παλιρροιακό κύμα και θα μετασχηματίσει τις επιχειρήσεις παγκοσμίως.

Μετακαπιταλισμός για την βιομηχανική διαδικασία σημαίνει αλλαγή. Πολλοί από τους βιομηχανικούς πελάτες τους με αυστηρά καθετοποιημένη παραγωγή έχουν ήδη κάνει ένα αποφασιστικό βήμα προς την αποκεφαλαιοποίηση και την χρήση εξωτερικών δικτύων, και έχουν εγκαταλείψει την λογική του να κατέχουν όλα τα μέσα παραγωγής. Αυτό συμβαίνει σε μια σειρά από βιομηχανίες, όπως οι οικονομικές υπηρεσίες, η ενέργεια, η ύδρευση, καταναλωτικά προϊόντα, η βιομηχανία αυτοκινήτων, η εκπαίδευση και ο δημόσιος τομέας. Παραδοσιακά, εταιρείες αυτοκινήτων όπως η Φορντ στις αρχές του 20ου αιώνα, στο εργοστάσιο του River Rouge της έβαζε χάλυβα και δέρμα από την μια άκρη και έβγαζε το μοντέλο T από την άλλη. Η ιδέα ήταν να έχεις μια πολύ μεγάλη εταιρεία, με πολλά εργοστάσια και μια μεγάλη κεφαλαιουχική βάση. Εταιρείες όπως αυτές μπορούσαν να ελέγχουν όλες τα στάδια της παραγωγής και να κάνουν ότι θέλουν, με υψηλά επίπεδα παραγωγικότητας και μειωμένο κόστος. Σήμερα όμως πολλές εταιρείες σήμερα έχουν εξαντλήσει όλη την παραγωγικότητα που μπορούσαν να επιτύχουν. Τώρα κατασκευαστές αυτοκινήτων που δούλευαν για λογαριασμό άλλων άρχισαν να γίνονται οι ίδιοι ιδιοκτήτες επωνύμων προϊόντων. Άρχισαν να δίνουν σε υπεργολαβία τα εξαρτήματα, και ανακάλυψαν ότι σε πολλές περιπτώσεις θα μπορούσαν να δώσουν σε υπεργολαβία όλο το αυτοκίνητο. Ο μετακαπιταλισμός φέρνει την υπεργολαβία σε ένα άλλο επίπεδο, το οποίο ονομάζουν Κοινότητες Προστιθέμενης Αξίας. Τι είναι αυτές και πως λειτουργούν; Μια Κοινότητα Προστιθέμενης Αξίας (ΚΠΑ) είναι εξωτερικά δίκτυα τα οποία καλύπτουν και την εφοδιαστική αλυσίδα και τις διεργασίες της, όπως την οικονομική λογιστική και τις υπηρεσίες διαχείρισης ανθρωπίνων πόρων. Έχουν ήδη δημιουργηθεί πολλές εξειδικευμένες επιχειρήσεις για την προσφορά τέτοιων υπηρεσιών. Στην PricewaterhouseCoopers, έχουν δει πελάτες να καταφεύγουν σε τέτοιου είδους δίκτυα τα οποία μπορούν να είναι πιο αποτελεσματικά στην παροχή εξειδικευμένων υπηρεσιών απ' ό,τι είναι οι ίδιοι οι πελάτες τους. Την πρωτοβουλία για την δημιουργία τέτοιων ΚΠΑ θα την έχουν ηγετικές εταιρείες στην βιομηχανία που θα αποφασίζουν τι χρειάζεται μια κοινότητα για την προμήθεια των εξαρτημάτων για τα προϊόντα τους. Η μία εταιρεία ίσως να χρειασθεί ένα εξωτερικό δίκτυο για να την βοηθήσει να προωθήσει τα προϊόντα της. Και έτσι η ίδια η εταιρεία θα δημιουργήσει αυτές τις εξωτερικές κοινότητες.

Η επιχείρηση θα χρησιμοποιεί το Ιντερνετ για να επιτρέψει σε προμηθευτές να κάνουν προσφορές για την προμήθεια εξαρτημάτων ή υπηρεσιών παρόμοιο σε αυτό της δημοπρασίας. Αυτό το περιβάλλον δρέπει καρπούς και επιτρέπει στους συμμετέχοντες να πετυχαίνουν την καλύτερη δυνατή τιμή. Παίρνουν ακριβώς αυτό που θέλουν και μπορούν να χρησιμοποιήσουν την τεχνολογία για να οργανώσουν όλα τα επί μέρους τμήματα.

Πηγαίνοντας πίσω στην βιομηχανία αυτοκινήτων: μια εταιρεία υπεργολαβίας σαν παράδειγμα θα μπορεί να κατασκευάζει τους τροχούς του αυτοκινήτου, μία άλλη θα κατασκευάζει την μηχανή, μια άλλη τις θέσεις και μια άλλη το σασί. Όλα αυτά τα εξαρτήματα ρέουν μέσω της ΚΤΑ που δημιουργήσε η εταιρεία αυτοκινήτων. Στο τέλος, η εταιρεία πωλήσεων αυτοκινήτων και ο τελικός πελάτης παίρνει ένα καλύτερο ποιοτικά προϊόν, που παραδόθηκε ακριβώς όποτε αυτοί το ζητήσουν και σε καλύτερη τιμή. Και η εταιρεία εμπορίας αυτοκινήτων μπορεί να ανταποκριθεί στους πελάτες πολύ πιο γρήγορα από ποτέ πριν.

Στον μετακαπιταλισμό θα δημιουργηθούν μετα-αγορές που είναι σύνολα ΚΤΑ. Αντιπροσωπεύουν την φυσιολογική κατεύθυνση εξέλιξης του καπιταλισμού. Πιστεύουν επίσης ότι επειδή θα υπάρξουν σταθεροποιητικές τάσεις σε αυτές τις αγορές, θα προκύψουν τεράστια πλεονεκτήματα από την στενή συνεργασία αυτών των δικτύων. Έτσι μπορεί να υπάρξει χώρος μόνο για πέντε έως δέκα μετα-αγορές παγκοσμίως, που σημαίνει ότι οι αγορές αυτές θα είναι πάρα πολύ σταθερές.

Αυτά λοιπόν λένε εν συντομία οι συνάδελφοι και αυτό είναι και το ζουμί. Πιστεύω να κατάλαβες από την σύντομη αυτή περιγραφή ότι τον μετακαπιταλισμό αυτοί τον βλέπουν σαν μία αλλαγή της μορφής και της φύσης του καπιταλισμού, (γι αυτό και η λέξη "μετά"), και ότι τα παραδοσιακά οικονομικά των επιχειρήσεων τα οποία βασίζονται στον έλεγχο του κεφαλαίου και το εργατικό δυναμικό για την δημιουργία αξίας θα παραχωρήσουν την θέση τους στην οικονομία του καινούργιου κόσμου, το οποίο θα καθοδηγείται στο μεγαλύτερο του μέρος από ιδέες, αποτελεσματικές διεργασίες και διαχειριστική πειθαρχία.

Στον καινούργιο, όμως αυτό κόσμο ο πολίτης-ιδιώτης δεν θα είναι και πάλι ο πρωταγωνιστής: δεν του έχει ανατεθεί ένας καινούργιος ρόλος, δεν είναι αυτός που θα αλλάξει τα δεδομένα στην οικονομία και τους κανόνες του παιχνιδιού. Παραμένει εγκλωβισμένος στα δίκτυα του κεφαλαίου, έστω και αν αυτό καλείται τώρα μετακαπιταλιστικό. Αντίθετα αφήνονται όλες οι πρωτοβουλίες στις μεγάλες εταιρείες, οι οποίες έχοντας χρησιμοποιήσει όλα τα μέσα για την υπερεντατικοποίηση της εργασίας και της μεγιστοποίησης της παραγωγικότητας, βλέπουν τα κέρδη τους που προέρχονται από εμπορικοποίηση της *σχετικής υπεραξίας* που παράγουν οι μισθωτοί τους να μειώνονται. Έτσι και νομοτελειακά, προτείνει την αποδέσμευση της τεράστιας βάσης του επενδυμένου κεφαλαίου σε ενοποιημένες παραγωγές και την δημιουργία δικτύων υπεργολαβιών που τις ονομάζει ΚΤΑ, που έτσι και αλλιώς θα ελέγχει η ίδια η επιχείρηση. Δηλαδή πάλι εδώ το γνωστό ρητό, του "άλλαξε ο μανωλιός και έβαλε τη σκούφια του αλλιώς". Αυτός είναι ένας πολύ καλός τρόπος, ισχυρά μονοπώλια ή ολιγοπώλια βλέποντας ότι τα ποσοστά κέρδους των κεφαλαίων τους μειώνονται και προκειμένου να ελέγξουν το μη-μονοπωλιακό κεφάλαιο να προτείνουν και να επιβάλουν συνεργασίες αυτού του τύπου, που στη ουσία είναι συνεργασίες ελέγχου της αγοράς, έστω και εάν λέγονται μετα-αγορές.

Είναι ίσως κατάλληλη η στιγμή να δούμε τι γράφει ο Πουλαντζάς (1974) σχετικά με τις τάσεις αυτές του μονοπωλιακού κεφαλαίου²³:

Οι διαλυτικές επιδράσεις εκδηλώνονται σήμερα, βασικά, και πάντα παράλληλα με τις μορφές νομικής απορρόφησης διαμέσου της τυπικής απαλλοτρίωσης - πτώχευσης -

²³ Οι Κοινωνικές Τάξεις στο Σύγχρονο Καπιταλισμό, Σελ. 181-182 (Εκδόσεις Θεμέλιο)

των εμμέσων και πολλαπλών μορφών εξάρτησης του μη-μονοπωλιακού κεφαλαίου από το μονοπωλιακό κεφάλαιο. Κάτω από την επίφαση, συχνά, της διατήρησης της αυτόνομης νομικής κυριότητας του μη-μονοπωλιακού κεφαλαίου, τις εξουσίες - η ορισμένες απ' αυτές - που απορρέουν από την οικονομική του κυριότητα, τις ιδιοποιείται το μονοπωλιακό κεφάλαιο. Τέτοια είναι συγκεκριμένα η περίπτωση πολλών υπεργολαβιών. Το μη μονοπωλιακό κεφάλαιο δεν κατέχει καθόλου δικές του εξουσίες, όσον αφορά την χρήση των μέσων εργασίας και την διάθεση των πόρων της επιχείρησής του...Και συνεχίζει πιο κάτω:

Στην πραγματικότητα, εκτός αυτό που γίνεται με την οικονομική κυριότητα, διαπιστώνουμε σήμερα ότι ακόμα και η διεύθυνση και η επιστασία της εργασιακής διαδικασίας, που ξετυλίγεται σε μια επιχείρηση του μη-μονοπωλιακού κεφαλαίου, ξεφεύγει όλο και περισσότερο από τον έλεγχό του, προς όφελος του μονοπωλιακού κεφαλαίου. Διαπιστώνεται μια μετατόπιση των εξουσιών η ορισμένων απ' αυτές, που απορρέουν από την κατοχή προς το μονοπωλιακό κεφάλαιο, Αυτό ακολουθεί πολλούς δρόμους: την τυποποίηση των βασικών προϊόντων και των αρχών της οργάνωσης της εργασίας, που επιβάλλονται στο σύνολο των εργασιακών διαδικασιών από το μονοπωλιακό κεφάλαιο, την τεχνολογική εξάρτηση του μη- μονοπωλιακού κεφαλαίου από το μονοπωλιακό κεφάλαιο (ευρεσιτεχνία, άδειες εκμετάλλευσης μιας εφεύρεσης), την υποταγή του μη-μονοπωλιακού κεφαλαίου σ' ένα κοινωνικό καταμερισμό που το στριμώχνει, σε ένα μεγάλο βαθμό, στους τομείς με χαμηλή παραγωγικότητα και με κατώτερη τεχνολογία, κλπ. Περιττό άλλωστε να επιμείνουμε στο γεγονός ότι τα στενά περιθώρια αυτό-χρηματοδότησης του μη-μονοπωλιακού κεφαλαίου, το κάνουν - μέσα στο γενικό πλαίσιο μιας αναγκαίας γρήγορης ανακύκλωσης του κεφαλαίου - να είναι εξαιρετικά εξαρτημένο από το κεφάλαιο-χρήμα και την κεντροποίησή του, από τους λεοντείους ελέγχους που του επιβάλλουν οι μεγάλες τράπεζες, προκειμένου να του χορηγήσουν πιστώσεις. Πραγματικά, τι να σχολιάσει κανείς στο κείμενο αυτό. Νομίζω πως ο Νίκος λέει τα πράγματα με το όνομά τους.

Σε γενικές γραμμές, η διαφορά μας είναι στην ουσία: αυτοί μιλούν για δίκτυα συνεργασιών κεφαλαιουχικών εταιρειών για την παραγωγή προστιθέμενης αξίας, ενώ εγώ μιλώ για δίκτυα συνεργασιών κυψελών, που θα αποτελούνται και αυτές από συν-μέτοχους και δεν θα είναι κεφαλαιουχικές εταιρείες. Οι ίδιοι οι συμμετέχοντες θα είναι και ιδιοκτήτες, κάτοχοι και κύριοι των μέσων παραγωγής. Αυτοί μιλούν για την ανάγκη να οριζοντιοποιηθούν οι σε μεγάλο βαθμό μεγάλες και βαθιά καθετοποιημένες επιχειρήσεις, βασικά λόγω του ότι δεν μπορούν πλέον να προσφέρουν στην ανάπτυξη και στην περαιτέρω μείωση του κόστους. Εγώ δανείζομαι αυτόν τον όρο γιατί πιστεύω ότι αντικατοπτρίζει καλύτερα τις προτάσεις μου για μία *κοινωνία των πολιτών-ιδιωτών* που εγώ ονειρεύομαι και που καταθέτω σε τούτο εδώ το βιβλίο. Και μιλώ κυρίως για την ανάγκη ανάπτυξης δικτύων μικρών και μεσαίων μεγεθών ΚΤΑ για την προσφορά υπηρεσιών προστιθέμενης αξίας στην αγορά, κάτι που βέβαια είναι πιο κοντά στην ελληνική πραγματικότητα από την πραγματικότητα των ΗΠΑ ή της ανεπτυγμένης Ευρώπης. Εν τάξει πιστεύω, ότι βάλαμε ορισμένα πράγματα στην θέση τους και τώρα πάμε να κατατροπώσουμε τους αντιπάλους.

Κοινότητα Προστιθέμενης Αξίας (ΚΠΑ)

Έχουμε συζητήσει και σε προηγούμενα κεφάλαια ότι στόχος της δημιουργίας μιας ΚΠΑ η ενός δικτύου ΚΠΑ είναι η παραγωγή και παράδοση της μεγαλύτερης δυνατής προστιθέμενης αξίας (αγαθό ή υπηρεσία) στον χρήστη στο ταχύτερο δυνατό χρόνο με την μικρότερη δυνατή ενέργεια. Μια ΚΠΑ θα αποτελείται από μια σύνθεση κυψέλων εργογνωστών η εργογνωστών που δεν θα είναι απαραίτητα οργανωμένοι σε κυψέλες. Η ΚΠΑ θα είναι μια αλυσίδα εφοδιασμού ας πούμε προϊόντος η και υπηρεσιών που θα είναι αυτοτελής και αυτόνομος. Το πως όμως θα συγκροτείται μια ΚΠΑ θα εξαρτάται κάθε φορά από τις απαιτήσεις της αγοράς. Σε αυτό το κεφάλαιο έχουμε δώσει ήδη ένα παράδειγμα μιας ΚΠΑ από την μεταποιητική βιομηχανία. Στο αμέσως επόμενο κεφάλαιο θα μιλήσουμε για συγκεκριμένα παραδείγματα από άλλους τομείς της οικονομίας. Η σύνθεση και η επανασύνθεση των ΚΠΑ από κυψέλες ενδεχομένως να είναι πιο εύκολη παρά να πρέπει να συντίθεται κάθε φορά από την αρχή, εφόσον υπάρχουν ήδη έτοιμες κυψέλες που πληρούν τους όρους διαδικτύωσης (interfacing) και άρα θα μπορούν πολύ γρήγορα και χωρίς χρονοβόρες διαδικασίες να αρχίζουν την συνεργασία. Αναμένουμε δηλαδή να δημιουργηθούν οντότητες (κυψέλες) οι οποίες θα μπορούν να αυτό-οργανώνονται για την δημιουργία μιας ΚΠΑ όπως στο γνωστό παιχνίδι LEGO η τελική σύνθεση με μια σχετικά μεγάλη ευκολία. Για το λόγο αυτό όμως οι κυψέλες αλλά και μεμονωμένοι πολίτες-ιδιώτες θα πρέπει να είναι συμβατοί με πρότυπα τα οποία προτείνουμε πιο κάτω.

Εάν συμβεί αυτό τότε η σύσταση μιας ΚΠΑ θα είναι δυνατή σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα. Σε αυτό το υγιές "κυνήγι κεφαλών" η τεχνολογία της πληροφορικής θα διαδραματίσει ένα πολύ σημαντικό ρόλο. Το ζητούμενο θα είναι να δημιουργηθεί μια βιβλιοθήκη κυψέλων εργογνωστών αλλά και μεμονωμένων ειδικών που θα είναι στην διάθεση επιχειρηματιών η γενικά της αγοράς όπου εκεί θα μπορεί ενδεχομένως να προτείνονται και ιδανικές συνθέσεις. Ειδικό λογισμικό θα μπορεί με χρήση της τεχνολογίας για την διαχείριση της γνώσης να προτείνει τέτοιες συνθέσεις. Για να γίνει όμως αυτό χρειάζεται να γίνει μια καταγραφή των κριτηρίων (γνώση, προστιθέμενη αξία, άτομα...). Αρχή έχει γίνει σε επίπεδο έρευνας και είναι προς την σωστή κατεύθυνση, δεν έχει όμως ακόμα την μορφή που θέλουμε και επιδιώκουμε ²⁴.

Ας τα πάρουμε όμως τα πράγματα με την σειρά: για να επιτύχουμε και να πραγματοποιήσουμε τη ευέλικτη μετακαπιταλιστική επιχείρηση, η οποία θα είναι σε θέση να προσαρμόζεται κάθε φορά στις ανάγκες της αγοράς θα πρέπει να συζητήσουμε τις βασικές αντιλήψεις πάνω στις οποίες θα στηρίζεται η δομή της. Βασικό στοιχείο της μετακαπιταλιστικής επιχείρησης (ΜΚΕ) είναι όπως είπαμε η ΚΠΑ. Για να εξασφαλίσουμε την προσαρμοστικότητα της ΜΚΕ, η ίδια η ΚΠΑ θα πρέπει να αποτελείται από ένα σύνολο συστατικών μερών τα οποία ήδη έχουμε ονομάσει κυψέλες των οποίων οι αλληλεπιδράσεις περιορίζονται και καθίστανται δυνατές μέσα σε ένα κοινό πλαίσιο. Θα εξετάσουμε λοιπόν εδώ μαζί την φύση αποδεκτών πλαισίων, δέκα αρχές σχεδιασμού για την πραγματοποίηση υψηλής προσαρμοστικότητας, πραγματικά παραδείγματα αυτών των αρχών σε εφαρμογή, και

²⁴ Eisentraut, R., Koch, M., / Möslin, K. (2001): Building trust and reputation in communities and virtual enterprises, *Seventh Americas Conference on Information Systems, 2001*, conference annals, (pp.1506)

μεθοδολογίες για την δημιουργία ΜΚΕ που να μπορεί να επιτυγχάνει υψηλά ποσοστά ευελιξίας και ανταπόκρισης στην δημιουργία προστιθέμενης αξίας.

Για την συζήτησή μας θα δανεισθώ μερικές προτάσεις του Rick Dove από το βιβλίο του "Response Ability"²⁵ σχετικά την δυνατότητα δημιουργίας μιας δομής που έχει την ικανότητα να προσαρμόζεται στις απαιτήσεις της αγοράς. Ο Rick αναφέρεται στο πως πρέπει να σχεδιασθούν οργανωτικά συστήματα μέσα σε μια ήδη υπάρχουσα εταιρεία, έτσι όπως τις ξέρουμε σήμερα, για να μπορούν να αλλάζουν όταν πρέπει να αλλάζουν. Για την οργάνωση της ΚΤΑ θα υιοθετήσω τις αρχές σχεδιασμού και δομής που προτείνει ο Rick επειδή είναι ένα σχήμα που ικανοποιεί απόλυτα τις απαιτήσεις και τους στόχους της ΚΤΑ που έχουμε θέσει. Αυτές οι αρχές δεν είναι δεσμευτικές (δηλαδή μόνο αυτές και όχι άλλες) για την οργάνωση μιας ΚΤΑ. Είναι όμως αρχές οι οποίες έχουν εφαρμοσθεί και έχουν πρακτική εφαρμογή σε πολλές περιπτώσεις, που αυτές αναφέρονται στο βιβλίο του και σας συνιστώ να το διαβάσετε. Ο Rick Dove, κάνει ευρεία χρήση των αρχών που είναι γνωστές στην διεθνή βιβλιογραφία: RRS (Reusable, Reconfigurable, Scalable) για να ορίσει τα συστατικά αυτό-οργάνωσης της επιχείρησης που οραματίζεται και που ονομάζει "Agile Enterprise" (ευέλικτη επιχείρηση). Θα περπατήσω και εγώ πάνω στα χνάρια του για να ορίσω τις αρχές οργάνωσης και λειτουργίας των κυψελών και βεβαίως των ΚΤΑ. Θα ξεκινήσουμε λοιπόν με την περιγραφή της δομής αυτής και των αρχών πάνω στις οποίες στηρίζεται και θα χρησιμοποιήσουμε στην δομή στην οργάνωση των κυψελών και των ΚΤΑ. Θα με συγχωρέσετε για την θεωρητική μας προσέγγιση καταρχήν η οποία είναι απαραίτητη σε αυτή την φάση.

Εισαγάγει λοιπόν ο Rick μια δομή την οποία ονομάζει "δομή με ικανότητα απόκρισης". Η έρευνα δείχνει, γράφει, ότι η δομή ενός επιχειρηματικού οργανισμού το οποίο αποτελείται από συστατικά μέρη που υπόκεινται σε αρχές σε σχέση με την επαναχρησιμοποίηση, και την συνεχή παραμετροποίηση μέσα σε ένα επεκτάσιμο πλαίσιο μπορεί να αποτελέσει μια αποτελεσματική βάση για την δημιουργία συστημάτων με υψηλή προσαρμοστικότητα. Η φύση του πλαισίου φαίνεται να είναι ένας κρίσιμος παράγοντας. Για να φωτισθεί αυτό το σημείο και για εισαγάγουμε την ιδέα πλαισίου /συστατικού μέρους, θα ασχοληθούμε με τρεις τύπους παιχνιδιών για κατασκευές και θα παρατηρήσουμε πως χρησιμοποιούνται στην πράξη παρά να μελετήσουμε τι θα μπορούσε να κάνει κάποιος με αυτά στην θεωρία. Κατασκευαστικά παιχνίδια προσφέρουν μια πολύ χρήσιμη μεταφορά επειδή τα επιχειρησιακά συστήματα τα οποία μας απασχολούν πρέπει να μπορούν να παραμετροποιηθούν και να είναι συνεχώς παραμετροποιήσιμα, δηλαδή ακριβώς ο στόχος των περισσοτέρων (αν και όχι όλων των) παιχνιδιών για κατασκευές.

Εγώ προσωπικά ανήκω στη γενιά του Mecano. Πολλά από τα νέα παιδιά μεγάλωσαν με το Lego. Και τα δύο υπερίσχυσαν στην αγορά παιχνιδιών για κατασκευές της εποχής τους (Το Lego συνεχίζει ακόμα). Μπορείς πράγματι να κατασκευάσεις οτιδήποτε ξανά και ξανά και με τα δύο. Αλλά βασικές διαφορές στην δομή τους δίδουν σε κάθε σύστημα μοναδικά δυναμικά χαρακτηριστικά. Και τα δύο αποτελούνται από ένα βασικό σύνολο θεμελιωδών κατασκευαστικών συστατικών, και τα δύο έχουν ένα δομικό πλαίσιο, το οποίο επιτρέπει την σύνδεση των συστατικών σε

²⁵ Dove, R (2001): Response Ability - The Language Structure and Culture of the Agile Enterprise, John Wiley & Sons Inc., 2001

μια άπειρη ποικιλία τελικών σχηματισμών. Αν όμως παρατηρήσουμε από κοντά τα δύο συστήματα θα διαπιστώσουμε γρήγορα και αβίαστα τα εξής:

- Το σύστημα του Mecano δεν είναι τόσο επεκτάσιμο όσο το σύστημα Lego. Ίσως να είναι κουραστική η κατασκευή με βίδες και παξιμάδια που κάνει την κατασκευή μεγάλου τελικού σχηματισμού απαγορευτική.
- Το σύστημα του Mecano παρά το γεγονός ότι αποτελείται από ξεχωριστά εξαρτήματα (modularity) δεν είναι τόσο παραμετροποιήσιμο στην πράξη όσο το σύστημα Lego. Το σύστημα Mecano πωλείται σε κιτ με συγκεκριμένη τελική κατασκευή. Το Lego, όπως μπορεί να σας αποδείξει και ένα μικρό παιδί, μπορεί ξανά και ξανά να επανασυνδεθεί εύκολα σε άλλες και διαφορετικές τελικές μορφές.
- Το σύστημα του Mecano παρά το γεγονός ότι αποτελείται από ξεχωριστά εξαρτήματα (modularity) δεν είναι τόσο επαναχρησιμοποιήσιμο στην πράξη όσο το σύστημα Lego. Αυτό οφείλεται στο ότι, όλα τα εξαρτήματα του Lego μπορούν να ενωθούν μεταξύ τους καθώς διαθέτουν το πλαίσιο διασύνδεσης ως ένα ενσωματωμένο χαρακτηριστικό του εξαρτήματος. Ενώ στο σύστημα Mecano το πλαίσιο διασύνδεσης είναι ένα εξειδικευμένο ενδιάμεσο υποσύστημα το οποίο χρησιμοποιείται για να ενωθεί το ένα μέρος με το άλλο που βασίζεται σε βίδες και παξιμάδια. Αν χαθεί ένα παξιμάδι αυτό το εξάρτημα πιθανώς να μη μπορεί να επαναχρησιμοποιηθεί. Όλα τα συστατικά του συνόλου στο σύστημα Lego μπορούν να χρησιμοποιηθούν και να επαναχρησιμοποιηθούν.

Υπάρχουν πολλά "καλά" συστήματα παιχνιδιών για κατασκευές στην αγορά, όμως το Lego είναι το πιο "καλό" από πλευράς προσαρμοστικότητας. Κάθε εξάρτημα του Lego είναι εξοπλισμένο με ότι χρειάζεται για την διασύνδεσή του με άλλα εξαρτήματα καθώς το πλαίσιο διασύνδεσης απορρίπτει όλα τα μη προβλεπόμενα μέρη.

Στηριζόμενοι στα παραπάνω μπορούμε τώρα να προχωρήσουμε στην σύντομη σύνοψη των γενικών αρχών πάνω στις οποίες θα στηρίζεται η ευέλικτη δομή των ΚΠΑ και αντίστοιχα παραδείγματα για του λόγου το αληθές. Πριν όμως επαναπροσδιορίσουμε τους εξής ορισμούς:

- **Κυψέλες** - μια ομάδα εργογνωστών με αυτοτελή ικανότητα, σκοπό και ταυτότητα και ικανή να αλληλεπιδράσει με άλλες κυψέλες
- **Πλαίσιο** - ένα σύνολο προδιαγραφών που περιορίζουν και καθιστούν ικανές τις διασυνδέσεις των συμβατών κυψελών
- **ΚΠΑ** - ένα σύνολο περισσότερων κυψελών οι οποίες μοιράζονται ένα κοινό πλαίσιο διασύνδεσης και οι οποίες εξυπηρετούν ένα κοινό σκοπό.

Παρακάτω περιγράφουμε τις αρχές πάνω στις οποίες προτείνουμε να στηριχθεί μια ευέλικτη οργάνωση, μια οργάνωση που θα έχει την ικανότητα να ανταποκρίνεται άμεσα στους στόχους που της τίθενται.

1. Αυτοτελείς Μονάδες

Τα συστατικά μέρη μιας ευέλικτης οργάνωσης είναι διακριτές, διαχωριστές, αυτόρκες μονάδες που συνεργάζονται προς ένα κοινώς αποδεκτό σκοπό.

Η έννοια της μονάδος και του συστατικού μέρους φέρει και κάποια ειδική επιπρόσθετη σημασία με την λέξη αυτοτελή πέρα από αυτή του απλώς ξεχωριστού είδους. Αυτοτέλεια σημαίνει στην προκειμένη περίπτωση ότι είναι γνωστό τι μπορεί να κάνει η μονάδα ή το συστατικό μέρος, αλλά το πως το κάνει δεν θα πρέπει να είναι γνωστό ή τουλάχιστον δεν θα πρέπει να επεμβαίνει ή να γίνεται πλεονέκτημα για κάποιο άλλο συστατικό. Αυτό είναι πολύ σημαντικό για μια ευέλικτη οργάνωση επειδή επιτρέπει τις εσωτερικές αλλαγές χωρίς τις ακούσιες επιπτώσεις να διαδίδονται μέσα στο υπόλοιπο του συστήματος.

Σαν παράδειγμα δίνουμε εδώ την περίπτωση μιας μονάδας ειδικών δυνάμεων σε μια αποστολή, όπου ο καθένας ξέρει ποιος είναι ο σκοπός, ποιος είναι ο δικός του ρόλος και αυτός των άλλων στην ομάδα. Δεν χρειάζεται να καταναλώσουν χρόνο για την ανάπτυξη εμπιστοσύνης μεταξύ τους και την διακρίβωση της ικανότητας του καθενός. Δεν θα χρειασθεί να συζητήσουν για την ηθική υπόσταση του σκοπού για τον οποίον είναι εκεί. Ο ομαδάρχης μπορεί στην ουσία να διατάξει τους αντικειμενικούς στόχους αλλά ο ειδικός σε κάθε τομέα θα αποφασίσει για το πως θα εκπληρώσει το καθήκον του. Ο κάθε ένας από αυτούς θα μπορούσε να είναι ένας από πολλούς άλλους.

Η έννοια της αυτοτέλειας είναι πολύ σημαντική στην οργάνωση κυψελών, και βέβαια και στην οργάνωση μιας ΚΠΑ. Οι εργογνώστες είναι οι ειδικοί που θα ο κάθε ένας από αυτούς θα πρέπει ξέρει ποιος είναι ο σκοπός και ο δικός του ρόλος καθώς και ο ρόλος των άλλων στην ομάδα. Το πως θα εκτελεσθεί η εργασία είναι δική του υπόθεση και όχι υπόθεση του εκάστοτε ομαδάρχη. Το ίδιο θα ισχύει και για την ΚΠΑ στο επίπεδο των κυψελών που θα την αποτελούν. Στην περίπτωση αυτή είναι η κυψέλη το αυτοτελές συστατικό ή μονάδα.

2. Συμβατότητα διασύνδεσης

Συστατικά ή μονάδες μιας ευέλικτης οργάνωσης μοιράζονται συγκεκριμένα πρότυπα για την αλληλεπίδραση και την διασύνδεση με σκοπό την εύκολη ένταξη και αντικατάστασή τους.

Συμβατότητα διασύνδεσης για μια ευέλικτη οργάνωση σημαίνει περισσότερο από μια φυσική διασύνδεση του συστατικού ή της μονάδας σε ένα σύστημα, ακόμα και αν πρόκειται για ένα νέο πρόσωπο που εντάσσεται σε μια κυψέλη, ή μια κυψέλη όταν εντάσσεται σε μια ΚΠΑ. Δηλαδή δεν θα αρκούν τα τυπικά προσόντα για την ένταξη ενός εργογνώστη μέσα σε μια ομάδα για το αν θα πρέπει να προτιμάται από κάποιον άλλο. Θα πρέπει να έχουν ορισθεί συγκεκριμένα πρότυπα μέτρησης παραμέτρων και συσσώρευσης "αξίας" που θα ακολουθεί το κάθε άτομο τα οποία θα χρησιμοποιούνται για την διακρίβωση της συμβατότητας διασύνδεσης των επί μέρους συστατικών μιας ευέλικτης οργάνωσης ανάλογα με τους σκοπούς και τους στόχους της, σε επίπεδο κυψέλης ή ΚΠΑ.

Όσον αφορά στην ένταξη σε μια ευέλικτη οργάνωση αυτό που θα πρέπει να είναι ο στόχος είναι ένα γενικά αποδεκτό πρότυπο και όχι η δημιουργία πολλών προτύπων.

Ποίος από όσους από εμάς που ταξιδεύουμε σε χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, δεν κουβαλάει μαζί με τον υπολογιστή του και μια σακούλα με διαφορετικές πρίζες για την χρήση τους σε διαφορετικές χώρες. Αλλά και σε πολλές χώρες, και στην Ελλάδα υπάρχουν πολλαπλά πρότυπα πριζών! Θυμίζω σούκο και απλές στην πατρίδα μας. Το πρόβλημα δεν είναι τα πρότυπα, το πρόβλημα είναι ο αριθμός των προτύπων. Ένα λοιπόν πρότυπο!

Όσον αφορά στην αντικατάσταση μίας μονάδας σε μια ευέλικτη οργάνωση, αυτό που θα πρέπει να αποφεύγεται είναι η πλήρης ενσωμάτωση των συστατικών η μονάδων στο τελικό σχήμα. Η πλήρης ενσωμάτωση μίας μονάδας η συστατικού έχει φέρει βέβαια βελτιώσεις στην απόδοση μίας ομάδας, λειτουργεί όμως αρνητικά όταν χρειασθεί να αντικατασταθεί η να απομακρυνθεί. Εάν όμως κάποιο από αυτά τα συστατικά η μονάδες δεν λειτουργούν σωστά και άρα δεν εξασφαλίζεται στην αγορά η προβλεπόμενη προστιθέμενη αξία, η χρειασθεί να αυξηθεί το επίπεδο της προστιθέμενης αξίας τότε θα πρέπει να μπορεί να γίνει η αντικατάσταση χωρίς απώλειες όσο αφορά το επίπεδο της αξίας που θα παράγει. Παράδειγμα η ενσωμάτωση προμηθευτών στην παραγωγή στα τέλη '90 είχε πολύ καλά αποτελέσματα, όταν λειτουργούσε σωστά. Όταν όμως κάτι δεν πάει καλά με το σύστημα, οι προμηθευτές είναι τόσο στενά συνδεδεμένοι με το σύστημα που δεν είναι εύκολη η απομάκρυνση και κυρίως η αντικατάστασή τους.

3. Αλληλεπίδραση χωρίς ιεραρχίες

Συστατικά η μονάδες μιας ευέλικτης οργάνωσης επικοινωνούν κατευθείαν με άλλα ισότιμα συστατικά και ευνοούνται οι παράλληλες από τις αλυσιδωτές σχέσεις.

Αυτή η αρχή είναι και η βάση πάνω στην οποία στηρίζεται η ευέλικτη οργάνωση της μετακαπιταλιστικής επιχείρησης. Ενώ για πρακτικούς και οργανωτικούς λόγους θα υπάρχει μια συναποδεκτή δομή λειτουργίας, αυτή η αρχή είναι υποχρεωτική και αυτονόητη για τα μέλη της κυψέλης η της ΚΤΑ. Τυπική και μη τυπική επικοινωνία είναι προφανείς στην ΚΤΑ. Μια τέτοια επικοινωνία μέσα σε ένα σύστημα μπορεί να ξεκινήσει επικοινωνίες σε οποιαδήποτε κατεύθυνση σε οποιαδήποτε στιγμή. Δεν υπάρχουν στεγανά πληροφορίας και κάθε πληροφορία που μπορεί να επηρεάσει την προστιθέμενη αξία είτε θετικά είτε αρνητικά είναι απαραίτητη από οπουδήποτε και οποιονδήποτε και αν προέρχεται στην ευέλικτη οργάνωση.

Πολλές επιχειρήσεις στα '90 προχώρησαν σε ανασχεδιασμό των διεργασιών τους και εστιάστηκαν στον μετασχηματισμό της αλυσιδωτής εργασίας σε παράλληλη εκτέλεση. Ασφαλιστικές υποθέσεις βελτιώθηκαν δραματικά κάνοντας ένα πρόσωπο να είναι υπεύθυνο για όλα τα διαδικαστικά βήματα παρά να μεταφέρεται η υπόθεση από πρόσωπο σε πρόσωπο, το κάθε ένα από τα οποία θα είναι υπεύθυνα για ένα μόνο βήμα. Παρομοίως στην βιομηχανική παραγωγή, η εργασία σε κυψέλες προτιμήθηκε από την αλυσιδωτή παραγωγή μερικώς επειδή η διεργασία που δημιουργούσε και το πρόβλημα είχε την ικανότητα και την αυτάρκεια να το επιδιορθώσει την ίδια στιγμή και άμεσα.

4. Αναβολή απόφασης

Η σχέσεις μεταξύ των συστατικών ή μονάδων σε μια ευέλικτη οργάνωση είναι μεταβατικές όσο είναι δυνατόν. Αποφάσεις και σταθερές δεσμεύσεις μετατίθενται μέχρι να γίνουν απαραίτητες, και οι σχέσεις προγραμματίζονται και δεσμεύονται σε πραγματικό χρόνο.

Αποφάσεις σε αναβολή βασικά κρατούν τις εναλλακτικές λύσεις ανοικτές όσο είναι δυνατόν. Η υποβόσκουσα σοφία εδώ λέει ότι μην πάρεις οποιαδήποτε απόφαση μέχρι να είναι απαραίτητο, γνωρίζοντας ότι θα έλθουν περισσότερες πληροφορίες με το χρόνο και οι αποφάσεις πρέπει να παίρνουν υπόψη τους αυτήν την ροή. Αυτό βέβαια είναι δίκαιο μαχαίρι για την ταχύτητα απόκρισης που θέλουμε να επιτύχουμε: (1) σχηματοποιεί τα πράγματα την τελευταία δυνατή στιγμή για την αποφυγή της πιθανότητας μιας μη παραγωγικής αλλαγής και αλλαγής στην αλλαγή, και (2) μπλοκάρει την σε άλλη περίπτωση πρόωρη χρήση πόρων για εναλλακτική χρήση εάν εμφανισθεί μεγαλύτερη ανάγκη. Η αντίληψη της χαλαρής σύνδεσης σε άλλη περίπτωση ενσωματωμένων μονάδων σε ξεχωριστά συστατικά μέρη είναι συχνά αυτό που μας δίνει την ικανότητα να μπορούμε να αναβάλουμε την χρονική στιγμή μιας απόφασης.

Κάποιες αποφάσεις μπορούν να αναβάλλονται συνεχώς και αενάως. Όταν οι στρατηγοί της LSI Logic σχεδίαζαν ένα εργοστάσιο ολοκληρωμένων κυκλωμάτων στο Όρεγκον των ΗΠΑ το 1998, αποφάσισαν να χρησιμοποιήσουν ανθρώπους αντί αυτοματισμών για την μετακίνηση κασετών με πλακέτες σιλικόνης από την μια μηχανή στην άλλη. Οι άνθρωποι είναι πιο ευέλικτοι ακόμα και από τα πιο αυτοματοποιημένα κατευθυνόμενα οχήματα που υπήρχαν τότε, και ανέμεναν ότι θα μπορούσαν με ευκολία να αναδιοργανώσουν το εργοστάσιό τους από καιρού εις καιρόν για την βελτιστοποίηση της παραγωγής για ταχεία απόκριση στις μεταβολές της αγοράς προσαρμόζοντας την ποικιλία και την ποσότητα των παραγόμενων προϊόντων.

5. Κατανεμημένος έλεγχος και πληροφορία

Συστατικά ή μονάδες στην ευέλικτη οργάνωση διευθύνονται από τον σκοπό και όχι από την μέθοδο. Οι αποφάσεις λαμβάνονται κατά την στιγμή της μεγίστης γνώσης. Η πληροφορία συνδέεται με τον τόπο, είναι προσβάσιμη από παντού (μέσα στην οργάνωση) και είναι ελεύθερα διακινήσιμη.

Η ενδυνάμωση στο επίπεδο της ομάδας και του ατόμου είναι το κλασσικό παράδειγμα όταν εμπλέκονται άνθρωποι και οργανισμοί. Είναι επίσης το αρνητικό κλασσικό παράδειγμα ενός κεντριοποιημένου κράτους, όπως αυτό υφίσταται τουλάχιστον στην Ελλάδα. Με μια αυτοδιοίκηση η οποία μόνο στα λόγια είναι αυτοτελής και αυτοδιοικούμενη και ένα κράτος να παραμένει δέσμιος στις αρχές του "διατάζω και ελέγχω" (command and control). Πολλές φορές μπορεί να διατάζει αλλά επειδή δεν είναι σε θέση να ελέγχει, λόγω έλλειψης ελεγκτικών μηχανισμών, αυτό που διατάζει ή δεν γίνεται ή γίνεται ανελλιπέστατα ή και πολλές φορές γίνεται το αντίθετο από αυτό που έχει διατάξει. Έχουμε μιλήσει και σε άλλο μέρος του βιβλίου γι' αυτή την γάγγραινα. Με αυτό το σύστημα της διαταγής και του ελέγχου δεν πάμε πολύ μακριά, διότι είναι αδύνατο με μια κεντριοποιημένη διοίκηση να ελέγχουμε τα πάντα. Αυτό θα σας το πουν και οι Ιρακινοί στον πρόσφατο πόλεμο, όπου όλες οι εντολές που διαβιβάζονταν από την κεντρική διοίκηση, όταν οι επικοινωνίες διεκόπησαν

κατέρρευσε και το μέτωπο. Οι αμερικανικές δυνάμεις οργανωμένες σε αυτοτελείς μονάδες ήξεραν πως να ελιχθούν και κινούμενες με βάση τον σκοπό έφερναν σε πέρας τις αποστολές τους. Δεν είμαι πολεμοχαρής και δράττομαι των παραδειγμάτων από το στρατό. Όμως μια τέτοια οργάνωση που ήταν κατεξοχήν κεντριοποιημένη και στην οποία χωρίς διαταγή δεν γίνεται τίποτε, έχει αλλάξει φιλοσοφία και για λόγους όχι μεθοδολογίας αλλά σκοπού και αποτελέσματος έχει προσπαθήσει και έχει καταφέρει να φέρει την γνώση σε αυτούς που δρουν κατευθείαν στο πεδίο των επιχειρήσεων. Το ίδιο ισχύει και στα εργοστάσια της Ιαπωνίας με την ενδυνάμωση των ομάδων της παραγωγής, όπου οι ομάδες αυτές είναι αυτοτελείς και ο σκοπός τους είναι να βελτιώνουν κάθε μέρα την παραγωγή τους. Δεν υπάρχουν συγκεκριμένες εντολές από "πάνω". Για την εκπλήρωση της εργασίας αυτής μεταφέρεται όσο πιο πολύ γνώση γίνεται και οι επιτυχίες διαδίδονται άμεσα και στα άλλα τμήματα για την δυνατότητα άμεσης εκμετάλλευσης όσο γίνεται των επιτυχιών αυτών.

Ένα άλλο παράδειγμα είναι και η οργάνωση την οποία πρότεινε ο χριστιανοδημοκράτης Πρωθυπουργός της Ρηνανίας-Βεσφαλίας, ενός ομόσπονδου κράτους της Γερμανίας και μέλος της Συντακτικής Συνέλευσης για το Σύνταγμα της Ευρώπης όταν ερωτήθηκε σχετικά σε τηλεοπτική συνέντευξη για την οργάνωση των τοπικών κοινωνιών, είπε χαρακτηριστικά: *όλα θα γίνονται στο επίπεδο της κοινότητας, ότι δεν μπορεί να το κάνει η κοινότητα θα το κάνει ο δήμος, ότι δεν μπορεί να κάνει ο δήμος θα το κάνει ο νομός, ότι δεν μπορεί να κάνει ο νομός θα το κάνει η περιφέρεια, και δεν μπορεί να κάνει η περιφέρεια θα το κάνει η κεντρική κυβέρνηση.* Συμφωνούμε και προσυπογράφουμε την πρόταση του πρωθυπουργού, που είναι σημειωτέον χριστιανο-δημοκράτης! Αυτό το μοντέλο θα το συζητήσουμε σε λεπτομέρεια στο κεφάλαιο που αφορά την οργάνωση του μετακαπιταλιστικού κράτους.

6. Ελαστική χωρητικότητα

Ο αριθμός των συστατικών η μονάδων σε ευέλικτες οργανώσεις μπορεί να αυξηθεί ή να μειωθεί ευρέως μέσα στο υπάρχον πλαίσιο.

Νωρίτερα σε αυτό το κεφάλαιο μιλήσαμε για το παιχνίδι Lego για να βάλουμε τη βάση σχετικά με την έννοια του πλαισίου. Ένα εξάρτημα Lego είναι τελείως αυτοτελές και περιβλημένο στο πλαίσιό του που έχει την ικανότητα να συνδεθεί απλώς με οποιοδήποτε άλλο εξάρτημα Lego μέσω μη ελευθέρων θηκών, οπουδήποτε η πάνω σε μια βάση πλαισίου Lego. Αυτό το πλαίσιο μπορεί να επεκταθεί στο διηνεκές ενώνοντας πρόσθετες βάσεις. Δεν υπάρχει εσωτερικό όριο στον αριθμό των εξαρτημάτων Lego που μπορεί να χρησιμοποιήσει κάποιος στην κατασκευή και που να επιβάλλεται από το πλαίσιο Lego.

Όταν η υπεργολαβία έγινε θέμα στρατηγικής σημασίας στις αρχές του 1990, εστιάσθηκε η προσοχή γενικά σε θέματα θεμελιώδους ικανότητας της επιχείρησης: το μοτίβο ήταν η επικέντρωση στις στρατηγικές διαφοροποιήσεις και η μεταφορά του υπολοίπου σε άλλους που μετατρέπουν σε ικανότητα αυτό που οι εργοδότες της υπεργολαβίας ονομάζουν υποστηρικτική λειτουργία. Αυτό ίσως να ήταν αλήθεια "στα χαρτιά", αλλά η αντίληψη αυτή προωθήθηκε στην εφαρμογή της από εταιρείες που είχαν ανάγκη από ταχεία μεταβολή στην ικανότητα παραγωγής. Έτσι δημιουργήθηκε μια ολόκληρη αγορά υπεργολαβιών για να καλύψει ανάγκες πρωταγωνιστών στην βιομηχανία ηλεκτρονικών, επειδή η κατάλληλη χρονική στιγμή εισαγωγής ενός

προϊόντος στην αγορά θα έπρεπε να υποστηριχθεί και από την ικανότητα να ικανοποιηθεί η αυξημένη ζήτηση, και έτσι να επιτευχθεί μια ικανοποιητική μερίδα και θέση στην παγκόσμια αγορά ηλεκτρονικών. Αντίστροφα, όταν η ζήτηση θα έπεφτε θα έπρεπε να μπορεί η εταιρεία να μειώσει την παραγωγή χωρίς να υποστεί την διαδικασία της λεγόμενης συρρίκνωσης (downsizing) με τα γνωστά οδυνηρά αποτελέσματα: απολύσεις και το υψηλό κόστος που συνεπάγεται αυτή η διαδικασία. Το παράδειγμα αυτό ακολούθησαν και άλλες εταιρείες σε άλλες βιομηχανίες και κλάδους. Για να είναι όμως δυνατόν η υπεργολαβία να λειτουργεί σαν πραγματική εναλλακτική λύση για την αντιμετώπιση της μεταβολής της ζήτησης χωρίς προβλήματα, θα πρέπει να έχει γίνει ο κατάλληλος σχεδιασμός ενός πλαισίου για την παραγωγική διαδικασία. Δεν γίνεται δηλαδή αυτομάτως ούτε και χωρίς κόστος. Παράδειγμα προς μίμηση αποτελεί η εταιρεία LSI Logic, η οποία οργάνωσε μια διαχειριστική ομάδα και διαδικασίες αξιολόγησης και διατήρησης υπεργολαβιών για την διάθεση παραγωγικών πόρων με συμβατότητα διασύνδεσης που θα μπορούσαν να υποκαθιστούν άμεσα τους υπάρχοντες ισοδύναμους εσωτερικούς παραγωγικούς πόρους, σαν να ήταν δικοί τους.

Η αρχή αυτή είναι πολύ σημαντική όπως καταλαβαίνεις και για την οργάνωση του μετακαπιταλιστικού κράτους. Το ζήτημα βέβαια είναι τι σημαίνει "υπεργολαβία" στην περίπτωση ας πούμε της δημόσιας διοίκησης και τι επίσης σημαίνει "συμβατότητα διασύνδεσης". Σημαίνει πολύ απλά ότι αν σε περίπτωση που μια υπηρεσία δεν μπορεί να αντεπεξέλθει στο φόρτο εργασίας, αποδεδειγμένα και μετρήσιμα, μέρος αυτής να μπορεί να εκτελεσθεί από άλλες κυψέλες εξωτερικές προς την συγκεκριμένη υπηρεσία. Αυτές οι κυψέλες θα μπορούν κάτω από ορισμένες συνθήκες να γίνουν και από ιδιωτικές κυψέλες, που όμως να έχουν πιστοποιηθεί από το κράτος. Αυτή η πρόταση αφορά κυρίως την δημόσια διοίκηση και την οργάνωσή της για την ταχύτερη διεκπεραίωση των εργασιών της. Βέβαια ποία θα είναι τα κίνητρα για να εκτελεσθεί μια εργασία σε χρόνο ρεκόρ; Γιατί να πρέπει μια υπηρεσία να παράσχει γρήγορα το προϊόν της; Σήμερα το ξέρει και ο τελευταίος πολίτης ότι χωρίς "γρηγορόσημο" δεν γίνεται η δουλειά του. Μια λοιπόν εφαρμογή αυτής της αρχής είναι και εκ περιτροπής ανάληψη και εκτέλεσης καθηκόντων στις πιο βασικές από τις ποίο αμαρτωλές υπηρεσίες. Για να θυμηθούμε και τον κ. Κρουσταλάκη που έλεγε σε άρθρο στο Βήμα ότι με την σειρά: Εφορίες, Πολεοδομίες, Αστυνομία και Τελωνεία είναι οι πιο διεφθαρμένες υπηρεσίες της δημόσιας διοίκησης. Έτσι λοιπόν πιστεύω ότι αν εφαρμοσθεί η εκ περιτροπής, ας πούμε κάθε 2 χρόνια, αλλαγή φρουράς των οργάνων σε αυτές τις υπηρεσίες τότε είναι σίγουρο ότι θα έχουμε μια σοβαρή βελτίωση στην καταπολέμηση της διαπλοκής και της διαφθοράς. Σε συνδυασμό με το παραπάνω μέτρο θα πρότεινα επίσης ένα bonus παραγωγικότητας! Θα τα συζητήσουμε όμως αυτά τα θέματα εκτενέστερα αργότερα.

Ας προχωρήσουμε όμως με τις αρχές πάνω στις οποίες θα πρέπει να στηρίζεται η οργάνωση ενός ευέλκτου, ικανού προς απόκριση, και αποτελεσματικού σχήματος.

7. Πλεονασμός και Ποικιλία

Διπλά συστατικά και μονάδες χρησιμοποιούνται σε ευέλικτες οργανώσεις για την προμήθεια των σωστών εναλλακτικών λύσεων και την ανοχή σε περιπτώσεις λαθών. Έτσι γίνεται η καλύτερη εκμετάλλευση της ποικιλίας μεταξύ ομοίων συστατικών που χρησιμοποιούν διαφορετικές μεθόδους.

Είναι συχνά καλύτερα να υπάρχουν δύο μηχανές που η κάθε μία κάνει την μισή δουλειά, παρά να υπάρχει μια που κάνει ολόκληρη, εάν βέβαια δεν είναι δυνατόν η μία μηχανή να μένει εκτός υπηρεσίας. Πόσοι από μας δεν έχουν ζήσει την περίπτωση σε τράπεζες με προφανώς ένα σύστημα, όταν οι υπεύθυνοι μας λένε ότι "έπεσε το σύστημα" και ελάτε αργότερα ή αύριο. Αυτό συμβαίνει και σε σούπερ-μάρκετ όταν πάλι το σύστημα πέφτει. Στην βιομηχανία είναι προτιμότερο να έχεις δύο γραμμές συναρμολόγησης με έξη θέσεις εργασίας παρά να έχεις μια γραμμή με δώδεκα θέσεις εργασίας, εάν η ζήτηση μεταβάλλεται και δεν είναι σταθερή.

Σε πολλές περιπτώσεις είναι καλή ιδέα να έχεις εναλλακτικές λύσεις παρά να βασίζεσαι σε μία μόνο ιδανική προσέγγιση. Μου θυμίζει τώρα που το συζητάμε, Ιούνιο 2003, ότι με την έλευση του πρώτου καύσωνα του χρόνου, η ΔΕΗ είχε προβλήματα στην ηλεκτροδότηση με μεγάλες και πολύωρες διακοπές σε μεγάλα τμήματα του λεκανοπεδίου λόγω μεγάλης κατανάλωσης ηλεκτρικού ρεύματος, κλιματιστικών και άλλων και ότι έφτασε τα όριά της. Μας είπαν λοιπόν ότι οι εναλλακτικές λύσεις: Ιταλία και Βουλγαρία, δεν μπορούν να μας βοηθήσουν να καλύψουμε τις αυξημένες ανάγκες μας λόγω του ότι και αυτές οι χώρες αντιμετωπίζουν τις ίδιες κλιματολογικές συνθήκες! Εδώ λοιπόν εγκέφαλοι σχεδιαστές, αγνόησαν και την αρχή της "ελαστικής χωρητικότητας" δηλαδή την αρχή που συζητούμε εδώ. Ενώ βέβαια, σχεδίαζαν εναλλακτικές λύσεις, δεν έλαβαν υπόψη τους ότι οι εναλλακτικές λύσεις θα μπορούσαν να έχουν το ίδιο πρόβλημα με εμάς!! Άρα λοιπόν δεν είναι εναλλακτικές λύσεις.

Η LSI Logic που αναφέραμε και παραπάνω, διατηρεί ένα σύνολο πόρων ικανούς να παράγουν ημιαγωγούς. Μερικοί από αυτούς είναι δικές της και κάποιοι είναι πιστοποιημένοι υπεργολάβοι. Όταν έρχεται μια παραγγελία, μια αλυσίδα παραγωγής μπορεί να συγκροτηθεί άμεσα από αυτούς τους πόρους, χωρίς να πρέπει περιμένει η εταιρία ένας συγκεκριμένος πόρος ή κάποιος πόρος με συγκεκριμένη ικανότητα να τελειώσει προηγουμένως ανειλημμένη εργασία.

Συχνά είναι πιο χρήσιμο να έχεις πολυδιάστατους συνεργάτες όσον αφορά την γνώση παρά στενά εξειδικευμένα άτομα. Εκπαίδευση σε ομάδες συχνά δικαιολογείται με την ανάγκη να έχεις πάντα κάποιον που να καλύπτει οποιαδήποτε ανάγκη, ανεξάρτητα από το εάν κάποιος είναι απών για οποιονδήποτε λόγο. Ποικιλία σε μια ομάδα ανθρώπων που προσπαθούν να φτάσουν σε αποτέλεσμα θα βοηθήσει ουσιαστικά στην κατανόηση του προβλήματος και συνεπώς θα διευρύνει την εφαρμογή της λύσης.

Να μην σχεδιάζεις ένα πλαίσιο που να ικανοποιεί αυστηρά ένα υπάρχον ειδικό πρόβλημα. Αντίθετα, να κοιτάς να βρεις λύση για μια γενική περίπτωση, για την οποία το συγκεκριμένο πρόβλημα να αποτελεί μια ειδική περίπτωση. Έτσι για να έρθουμε στην γνωστή φράση: *η πολιτική είναι η τέχνη του εφικτού*. Η αντίληψη αυτή είναι λάθος. Η πολιτική δεν είναι για να μας λύνει στιγμιαία προβλήματα. Η πολιτική είναι για να λύνει τα προβλήματα μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα με σχεδιασμό και πρόγραμμα, και κυρίως ενημέρωση των πολιτών για κάθε κίνηση που κάνει. Αλλιώς

φτάνουμε συχνά στους γόρδιους δεσμούς που πολλούς από αυτούς ξέρουμε και των οποίων την λύση πάλι ξέρουμε! Αυτό γίνεται δεκαετίες τώρα.

8. Αυτό-οργάνωση

Οι σχέσεις των συστατικών ή των μονάδων σε ευέλικτες οργανώσεις αυτοκαθορίζονται και η αλληλεπίδραση μεταξύ τους είναι αυτορρυθμιζόμενη ή συναποδεκτή.

Αυτό-οργάνωση σχετίζεται συνήθως με φυσικά συστήματα όπως οι οικοσυστήματα, οι κοινωνίες, οι μέλισσες, όπου δεν είναι προφανής κεντρικός έλεγχος ή κεντρική διεύθυνση.

Στο επίπεδο της οργάνωσης της κυψέλης ή της ΚΠΑ, είναι σημαντικό να αναφέρουμε ότι: η ενδυνάμωση του προσωπικού, η ομαδικότητα, να ακούς την φωνή του πελάτη, οργανωτική εκμάθηση (organisational learning) - είναι βασικές ικανότητες. Η αρχή της αυτό-οργάνωσης βασικά σημαίνει ότι τα συστατικά ενός συστήματος έχουν κάποια διακριτικότητα στη απόφαση του πως να εκπληρώσουν τους στόχους που τους έχουν τεθεί: ποιές διεργασίες να χρησιμοποιήσουν, ποιές προτεραιότητες να θέσουν, και πότε να χρησιμοποιήσουν ποίους πόρους. Σε πιο προχωρημένα συστήματα, το συστατικό ή η μονάδα μπορεί να διαλέξει τι να κάνει, πότε να το κάνει και με ποιόν να το κάνει. Σε μεγάλα συστήματα η απορρέουσα συμπεριφορά τυπικά αντανακλά πολλές ατομικές αποφάσεις ή δράσεις και *καλείται αναδύουσα συμπεριφορά*, επειδή καμία ξεχωριστή μονάδα δεν είναι υπεύθυνη για το αποτέλεσμα. Συνολικά λοιπόν σημαίνει ότι μια διασάλευση του συστήματος επιφέρει μια αυτόματη ρύθμιση - σαν ένα οικοσύστημα το οποίο αντιδρά σε ένα νέο εισβολέα.

Στην οργάνωση μιας κυψέλης ή μιας ΚΠΑ είναι προφανής η αξία της αυτοοργάνωσης όπως αυτή περιγράφεται εδώ. Πρέπει ωστόσο να τονίσουμε, ότι το επίπεδο αυτό της αυτοοργάνωσης απαιτεί ανεξάρτητους και υπεύθυνους πολίτες-ιδιώτες οι οποίοι θα μπορούν να καταλάβουν ότι και μόνο μέσω της συνεργασίας θα μπορεί να επιτευχθεί η παραγωγή της προστιθέμενης αξίας και όχι μέσω της ατομικής προσπάθειας και μάλιστα της μισθωτής προσπάθειας. Η ελεύθερη διακίνηση της πληροφορίας μεταξύ των μελών μιας κυψέλης είναι η βάση του οικοδομήματος. Ατομικές αξιολογήσεις δεν έχουν χώρο στην κυψέλη. Η κυψέλη κρίνεται εκ του αποτελέσματος όσον αφορά την προστιθέμενη αξία και την ταχύτητα απόκρισης στην παραγωγή της.

9. Διευκόλυνση στην επαναχρησιμοποίηση

Συστατικά μέρη ή μονάδες μιας ευέλικτης οργάνωσης μπορούν να επαναχρησιμοποιηθούν ή να αναπαραχθούν καθώς και οι αρμοδιότητες για την εύκολη χρήση ή αναπαραγωγή και η διαχείριση, η συντήρηση και η βελτίωσή του υπάρχοντος αποθέματος είναι ξεκάθαρα προσδιορισμένες.

Κλασσικά παράδειγμα αυτής της αρχής αποτελούν οι προσπάθειες για την διαχείριση τυποποιημένης γνώσης (formalized knowledge management). Η παραγωγή νέας γνώσης παράλληλα με τον βασικό εστιασμό στην διαχείριση της γνώσης αποτελεί η κινητικότητα της υπάρχουσας γνώσης: με την μετακίνησή της από εκεί που είναι, εκεί που χρειάζεται, και κάνοντας το αποτελεσματικά με την

επαναχρησιμοποίηση της γνώσης σε καινούργιες εφαρμογές. Οι επιχειρήσεις άρχισαν να ασχολούνται με την διαχείριση γνώσης όταν έγινε προφανές ότι κανένας δεν ήταν υπεύθυνος στο να κάνει και να κρατήσει αυτή την δραστηριότητα αποτελεσματική. Ένα τυπικό πρώτο βήμα στις περισσότερες οργανισμούς είναι η συλλογή και η αποθήκευση της υπάρχουσας γνώσης σε εναποθετήρια, προσδιορίζοντας διεργασίες και ανθρώπους αρμοδίους για αυτές τις δραστηριότητες.

Έχουμε πει και παραπάνω ότι η γνώση είναι εργαλείο και όχι αυτοσκοπός. Για αυτό ακριβώς και η παραγόμενη γνώση δεν θα πρέπει να "χάνεται", αλλά να είναι διαθέσιμη στο χώρο και στον χρόνο που θα χρειασθεί. Μια ΚΠΑ η κυψέλη η οποία παράγει γνώση μέσω των εργογνωστών θα πρέπει να έχει την δυνατότητα άμεσης πρόσβασης στην γνώση αυτή για την εφαρμογή της σε καινούργιες εφαρμογές. Εγώ όμως πιστεύω ότι οι ΚΠΑ πρέπει να παράγουν συνεχώς "νέα" γνώση έτσι ώστε να δημιουργούν πραγματικά προστιθέμενη αξία. Δεν αρκεί δηλαδή η επαναχρησιμοποίηση της υπάρχουσας γνώσης σε καινούργιες εφαρμογές για την δημιουργία προστιθέμενης αξίας. Αυτή η υπάρχουσα γνώση, θα πρέπει να είναι προσβάσιμη και διαθέσιμη σε όλη την αγορά, κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις, έτσι ώστε να δώσει την δυνατότητα και σε άλλες ΚΠΑ να την χρησιμοποιήσουν αν την χρειασθούν και να μην πρέπει να ανακαλύπτουν τον τροχό κάθε φορά.

Είναι σημαντική αυτή η επισημάνση επειδή αν θυμάσαι είπαμε ότι η παραγωγή της προστιθέμενης αξίας θα πρέπει να γίνεται με την λιγότερη δυνατή χρήση ενέργειας. Γιατί όμως επιμένουμε σ' αυτή την θέση που ίσως να ξενίζει τους θιασώτες του "διαίρει και βασίλευε" και στην απόκρυψη της γνώσης από τους καλούμενους "ανταγωνιστές" τους. Στην μετακαπιταλιστική εποχή στόχος είναι μια ταχεία ανακύκλωση και ταυτόχρονα η αποτελεσματική εφαρμογή της παραγόμενης γνώσης, έτσι ώστε να υπάρχει πραγματική ανάπτυξη της παραγόμενης αξίας και επομένως πλούτου και μάλιστα όχι μόνο χρηματικού πλούτου. Πάνω και πέρα από αυτό θα θέτει και τις βάσεις για την παραγωγή νέας γνώσης που θα έχει πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα στην παραγωγή της προστιθέμενης αξίας. Και ένας νέος κύκλος παραγωγής πλούτου θα ξεκινάει, η μετακαπιταλιστική αγορά θα αναπτύσσεται και νέες απαιτήσεις γνώσης θα δημιουργούνται. Η διαρκής και αέναη εκπαίδευση είναι προφανής σε αυτό το περιβάλλον. Είναι λοιπόν προς το συμφέρον του κάθε παράγοντα της αγοράς να διαθέτει τα αποτελέσματα της εργασίας του στην ελεύθερη χρήση. Βεβαίως δεν παραγνωρίζουμε το γεγονός ότι η διαδικασία παραγωγής νέας γνώσης μέχρι να χρησιμοποιηθεί σε καινούργιες εφαρμογές θα είναι απόκτημα και ιδιοκτησία της ΚΠΑ που την δημιούργησε, που θα μπορεί όμως να την μεταβιβάζει κατά βούληση για χρήση από άλλη ΚΠΑ με την καταβολή κάποιου αντιτίμου. Μετά όμως από κάποιο χρονική περίοδο αυτή η γνώση θα γίνεται ελεύθερα προσβάσιμη, ειδικά όταν η γνώση αυτή χρησιμοποιηθεί σε εμπορικές εφαρμογές. Το χρονικό αυτό διάστημα δεν θα είναι μεγαλύτερο από δύο χρόνια, και αυτό γιατί πρέπει να αναγνωρίσουμε την προτεραιότητα επαναχρησιμοποίησης αυτής της παραγόμενης γνώσης από την πηγή της για κάποιο εύλογο χρονικό διάστημα. Αν έχεις κέφι μπορείς να ανατρέξεις στην διεθνή βιβλιογραφία όπου έχω ήδη καταθέσει τις απόψεις μου σε επιστημονικό άρθρο που δημοσιεύθηκε στο βιβλίο που εκδόθηκε από τους Tseng and Piller²⁶ όπου μιλώ

²⁶ The Customer Centric Enterprise, Tseng and Piller (eds), Springer

για τον "κύκλο παραγωγής συνολικής αξίας". Εμπρός λοιπόν για την απελευθέρωση της γνώσης.

10. Εξελισσόμενα πρότυπα (Πλαίσιο)

Πλαίσια ευέλικτων συστημάτων προτυποποιούν την επικοινωνία και την αλληλεπίδραση των συστατικών μερών ή μονάδων. Καθορίζουν την συμβατότητα των συστατικών μερών και παρακολουθούνται / επικαιροποιούνται για να μπορούν να δεχθούν παλαιά, τρέχοντα και νέα συστατικά μέρη ή μονάδες.

Ο σκοπός του πλαισίου σε μια ευέλικτη οργάνωση είναι να διευκολύνει τον επανασχηματισμό, την επαναχρησιμοποίηση και την επεκτασιμότητα. Ένα πλαίσιο θα πρέπει να κάνει και τα δύο: και να περιορίζει και να απελευθερώνει αυτά τα χαρακτηριστικά, περιορίζοντας το σύνολο των πιθανών τελικών σχηματισμών ενός αποδεκτού συστήματος, ενώ από την άλλη μεριά να ενθαρρύνει πλήρη εξερεύνηση των πιθανοτήτων. Το πλαίσιο για ένα οργανισμό είναι η κουλτούρα του, που παρέχει και τα δύο, και περιορισμούς και ελευθερίες για να καθοδηγήσει τον οργανισμό καθώς αναπτύσσεται ή αλλάζει. Μια λογική και καθαρά εκφρασμένη κουλτούρα παρέχει τους περιορισμούς που καθοδηγούν τον οργανισμό μακριά από συμπεριφορές που θέλει να αποφεύγει και μακριά από το να γίνει κάτι που δεν θέλει, καθώς επίσης παρέχει και ελευθερίες προς συμπεριφορές που θέλει να εκδηλώνει και προς πράγματα που θέλει να γίνει.

Σε ένα τέτοιο πλαίσιο, οι αξίες και τα πιστεύω τα οποία σχηματίζουν και την ραχοκοκαλιά είναι περιγραφές των δεσμών τα οποία συνδέουν τους ανθρώπους. Γενικά ένα δυνατό πλαίσιο οργανωτικής κουλτούρας θα προσελκύσει και θα κρατήσει ανθρώπους συμβατούς μεταξύ τους, ενώ θα απορρίψει ανθρώπους που δεν ταιριάζουν. Βέβαια οι άνθρωποι είναι όντα με θέληση, και υπάρχει πάντα η πιθανότητα να υπάρξει προσωρινή προσπάθεια συγκάλυψης μιας μη συμβατότητας, όμως αργά ή γρήγορα θα ξεκαθαρίσει η κατάσταση. Αν και η συμβατότητα διασύνδεσης με ένα πλαίσιο οργανωτικής κουλτούρας μπορεί να μην είναι άμεσα προφανές, όπως είναι σε ένα φυσικό πλαίσιο όπως αυτό του Lego, όταν όμως εδραιωθεί και καθιερωθεί είναι πολύ ισχυρό και ανθεκτικό σε συνθήκες εχθρικού περιβάλλοντος. Ενώ μια κατασκευή Lego μπορεί να χάσει κάποια κομμάτια της, αν τύχει να πέσει η υποστεί μια ισχυρή δόνηση, αντίθετα οι σχέσεις κουλτούρας συμβαίνει να ενισχύουν την συνοχή τους όταν ο οργανισμός δεχθεί επίθεση.

Και είναι ακριβώς αυτές η αρχή αυτή που πρέπει να διέπει την οργάνωση των κυψελών όταν πρόκειται να δημιουργηθεί μια ΚΤΑ, αλλά όμως και στην οργάνωση μιας κυψέλης. Ένα πλαίσιο οργάνωσης και λειτουργίας μιας κυψέλης ή μιας ΚΤΑ είναι το υπόστρωμα πάνω στο οποίο θα μπορούν να κολλήσουν τα συστατικά, είτε αυτά είναι άτομα υπό τη ιδιότητά τους ως εργογνώστες, είτε ως αυτοτελείς κυψέλες όταν πρόκειται για την προσχώρησή της σε μια ΚΤΑ. Το ερώτημα βέβαια παραμένει σχετικά με πως θα δημιουργούνται αυτά τα πλαίσια στην μετακαπιταλιστική αγορά των πολιτών-ιδιωτών και τίνος αρμοδιότητα είναι. Πιστεύουμε χωρίς να κινδυνεύσουμε να κατηγορηθούμε για ρομαντικοί, ότι επειδή πρόκειται για οργανισμούς που θα αποτελούνται από ελεύθερους πολίτες-ιδιώτες που στόχος τους δεν θα είναι η μεγιστοποίηση του μισθού τους αλλά η συμμετοχή τους στην μεγιστοποίηση της αξίας

του τελικού προϊόντος, πολύ γρήγορα η σχετική κουλτούρα θα αναπτυχθεί σχεδόν αυτομάτως. Το μέλλον θα δείξει αν θα δικαιωθώ. Είθε...!

Αυτές λοιπόν είναι κάποιες αρχές, βασικές πιστεύουμε πάνω στις οποίες θα στηριχθεί και η ίδρυση, οργάνωση και λειτουργία των κυψελών και των ΚΠΑ. Δεν προτίθεμαι να μπω στην διαδικασία σχεδιασμού ΚΠΑ, κυρίως γιατί πιστεύω πως δεν θα πρέπει και δεν υπάρχει ανάγκη μιας ειδικής και μοναδικής μεθοδολογίας, υπάρχει μόνο ανάγκη να προσεχθούν ιδιαίτερα αυτές οι αρχές που ιχνηλατήσαμε μαζί. Όχι ότι είναι οι μοναδικές για τους στόχους μας, αλλά είναι αρχές που θα μπορούσε κανείς να προσέξει στην αρχή. Δεν θα χρειασθούν στρατιές συμβούλων που ως άλλοι μεσσίες θα έλθουν επί της γης να σας διδάξουν τον μετακαπιταλισμό. Πιστεύω πως αν υπάρχουν απλά και μόνο κάποιοι διευκολυντές που ως ανθρώπινοι καταλύτες δράσουν για να διευκολύνουν την παραγωγή ιδεών και προτάσεων από τα μέλη της υποψηφίας ΚΠΑ η κυψέλη αυτό θα αρκεί για μια γρήγορη ανάπτυξη αυτού του σχήματος της αγοράς που προτείνουμε. Στόχος είναι μια ταχεία ανάπτυξη κυψελών και ΚΠΑ που θα εμφανισθούν στη αγορά σαν μανιτάρια και θα διεκδικήσουν αρχικά ένα σημαντικό κομμάτι αγοράς από τις λεγόμενες κεφαλαιουχικές εταιρείες. Εμπρός λοιπόν και θάρρος χρειάζεται.

Ο νέος ρόλος των πιστωτικών ιδρυμάτων

Αποφάσισα να αφιερώσω ένα ιδιαίτερο κεφάλαιο στο νέο ρόλο των πιστωτικών ιδρυμάτων στην ΜΚ αγορά και εποχή, επειδή πιστεύω ότι τα ιδρύματα αυτά μπορούν να γίνουν η ατμομηχανή της δημιουργίας πλούτου και της αναδιανομής του στην Ελλάδα.

Οι τράπεζες σήμερα είναι απλώς κερδοσκοπικές επιχειρήσεις που στόχο έχουν την αύξηση των κερδών τους. Ενδιαφέρον είναι να τονίσουμε σήμερα έχουν μια εσωστρέφεια και όταν αξιολογούν επενδύσεις το μόνο που τους ενδιαφέρει είναι το χρηματικό κέρδος, όπου η ενέργειά τους προσανατολίζεται κυρίως στην παραγωγή των λεγόμενων "τραπεζικών προϊόντων". Στην καπιταλιστική εποχή που ζούμε υπάρχει η τάση της συγκέντρωσης κεφαλαίων και της ένωσης περισσότερων τραπεζών σε μεγαλύτερα ακόμα σχήματα. Ο κίνδυνος δημιουργίας μονοπωλίων είναι εμφανής. Ευτυχώς που το πάντρεμα της Εθνικής τράπεζας με την τράπεζα Πίστωσης δεν ευοδώθηκε, μάλλον λόγω μη εναρμονισμένης κουλτούρας, όπως συζητήσαμε και στο προηγούμενο κεφάλαιο. Θα συμφωνήσω επί αυτού με τον καθηγητή κ. Μπήτρο, που αυτός είχε εκδηλωθεί εναντίον της συγχώνευσης κυρίως για λόγους μείωσης του ανταγωνισμού για να δεχθεί την άδικη επίθεση του προέδρου της επιτροπής ανταγωνισμού. Κάτω από την σπάθα της βιωσιμότητας και άλλες τράπεζες προσπαθούν να βρουν καταφύγιο σε μεγαλύτερα λιμάνια, φοβούμενες ότι δεν θα μπορούν να ανταγωνισθούν επί μακρόν στο εντεινόμενο αλληλοφάγωμα όπου το μεγάλο ψάρι τρώει το μικρό. Παράδειγμα αποτελεί η δημοσίευση της συνέντευξης του προέδρου της Ασπίς Bank στο Βήμα της Κυριακής²⁷, όπου ούτε λίγο ούτε πολύ ο κ. Καρατζάς προτρέπει την συνεργασία των ελληνικών τραπεζών σε μια μεγάλη δύναμη. Όμως είναι αυτό καλό για τον πολίτη-ιδιώτη; Προφανώς ο κ. Καρατζάς δεν ενδιαφέρεται και πολύ για τον πολίτη, ενδιαφέρεται κυρίως για την τράπεζα που διευθύνει. Δεν μας εξηγεί γιατί αυτό το σχήμα θα είναι καλύτερο από μια αγορά πιστωτικών ιδρυμάτων, μικρότερων ευέλικτων που θα είναι πιο κοντά στις ανάγκες του πολίτη-ιδιώτη και όχι του απλώς καταναλωτή, και καταναλωτή των προϊόντων των τραπεζών.

²⁷ Το Βήμα της Κυριακής - 29.06.03

Όμως στην εποχή του μετακαπιταλισμού οι ανάγκες της αγοράς θα προσανατολίζονται σε μικρότερα ευέλικτα σχήματα, και όχι σε τράπεζες μολόχ. Οι τράπεζες μολόχ στην καινούργια αγορά δεν θα έχουν την ευελιξία και την ικανότητα απόκρισης να ικανοποιήσουν τις αυξημένες απαιτήσεις των ΚΠΑ που θα ζητούν πηγές χρηματοδότησης και εταιρικής σχέσης με τα πιστωτικά ιδρύματα που θα ξεπερνούν τις απλές σχέσεις του χιλιοφορεμένου σχήματος: Business Plan, έλεγχος βιωσιμότητας, προσδοκώμενα κέρδη... και τέλος. Οι τράπεζες έτσι όπως είναι οργανωμένες σήμερα δεν μπορούν να αντεπεξέλθουν στην *κοινωνία της προστιθέμενης αξίας*.

Στο καινούργιο μοντέλο για το έλεγχο της βιωσιμότητας μιας ΚΠΑ καίριο ρόλο θα παίζουν η απασχόληση που προσφέρει, το είδος της επένδυσης, και πάνω από όλα η *προστιθέμενη αξία* που θα παραχθεί και όλα αυτά σε μια πρώτη φάση μέχρι ν' αρχίσουμε να συνηθίζουμε, έτσι για να θυμηθώ και πάλι τον Ι. Μπουτάρη. Το καινούργιο μοντέλο τράπεζας θα πρέπει να μπορεί να ενσωματωθεί στην λογική της ΚΠΑ, να γίνει εταίρος της και να συμμετέχει ενεργά στην παραγωγή της προστιθέμενης αξίας. Θα είναι η πύλη για την χρηματοδότηση μικροεπενδυτών, βασικά όλων των ενεργών πολιτών-ιδιωτών, στις ΚΠΑ και θα είναι επίσης η πύλη για την πρόσβαση στα αρχεία μητρώων των ΚΠΑ. Θα παρακολουθεί την παραγωγή προστιθέμενης αξίας στην χώρα και θα δίνει συμβουλές σε αυτούς που θέλουν να επενδύσουν που πως και γιατί να επενδύσουν. Επειδή αναμένουμε να επέλθει μαρασμός του Χρηματιστηρίου Αξιών, βασικά ο αριθμός των ΚΠΑ, που θα μπορεί να επενδύσει κάποιος θα είναι τεράστιος και επομένως οι απαιτήσεις στην χρήση και την λειτουργία της σύγχρονης τεχνολογίας θα είναι τεράστια. Οι ΕΛΔΕ έτσι όπως τις ξέρουμε σήμερα, δεν θα χρειάζεται να υφίστανται, πολλές όμως από αυτές θα μπορούν σε συνεργασία με άλλες να δημιουργούν ΚΠΑ ή κυψέλες για την υποστήριξη επενδύσεων σε άλλες ΚΠΑ. Μικρές τράπεζες θα κάνουν λοιπόν την εμφάνισή τους και η επιτυχία τους θα εξαρτάται από την ευελιξία τους να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις της μετακαπιταλιστικής αγοράς.

Αναμένω ότι μάλιστα, πολλές από τις τράπεζες με την μορφή που υπάρχουν σήμερα θα αρχίζουν να διασπώνται για να μπορέσουν να ανταποκριθούν στις κλαδικές απαιτήσεις της μετακαπιταλιστικής αγοράς. Έτσι θα μπορεί να δημιουργηθούν ευέλικτα τραπεζικά σχήματα για την αγροτική οικονομία, για την βιομηχανία χημικών, την βιομηχανία μηχανημάτων, του τουρισμού και άλλες, επειδή θα πρέπει να έχουν αναπτύξει και εξειδικευμένες γνώσεις σχετικά με την επένδυση που θα θελήσουν να υποστηρίξουν. Έτσι θα δημιουργηθεί μια αγορά πιστωτικών ιδρυμάτων από τις οποίες οι ενδιαφερόμενοι για χρηματοδότηση θα μπορούν να επιλέξουν μετά από μία σχετικά γρήγορη διαδικασία αξιολόγησης της προσφοράς καθ' ενός από αυτά. Η δημιουργία ανταγωνιστικού πραγματικά περιβάλλοντος και στην αγορά χρηματοδοτήσεων θα είναι πλέον γεγονός! Το επιβεβαιώνει και μια έρευνα-μελέτη που διενήργησε το 1998 η Ένωση Ελληνικών Τραπεζών που αποσπασματικά αναφέρω σχετικά με την αποδιαμεσολάβηση²⁸: *Η δυνατότητα συγκέντρωσης και επεξεργασίας πληροφοριών, σε συνδυασμό με τον εκμηδενισμό των αποστάσεων, το χαμηλό κόστος μεταφοράς και την*

²⁸ Πρόγραμμα AFETT Τεχνικό-Οργανωτική Αναδιάρθρωση των Τραπεζών ΙΝΕ/ΟΤΟΕ 1998

ανάπτυξη ηλεκτρονικών δικτύων επικοινωνίας που προσφέρουν ολοκληρωτική πρόσβαση σε όλες τις διεθνείς αγορές, δίνει τη δυνατότητα παροχής τραπεζικών υπηρεσιών και από μη τραπεζικούς οργανισμούς (αλυσίδες πολυκαταστημάτων, ασφαλιστικές εταιρίες, εταιρίες συμβούλων επενδύσεων κλπ). Ειδικότερα οι επιχειρήσεις μπορούν να προσφέρουν τα προϊόντα τους στον τελικό καταναλωτή μέσω χορήγησης δανείων, στερώντας τις Τράπεζες από τους πελάτες αυτούς.

Και παρακάτω αναφέρει η Ένωση Ελληνικών Τραπεζών στην ίδια έρευνα σχετικά με την παροχή υπηρεσιών όχι αυτόνομα αλλά σε συνεργασία με άλλες εξειδικευμένες ομάδες σχετικά με μια: *στρατηγική ενός εικονικού μοντέλου τράπεζας, που συνηθίζεται να ονομάζεται "εικονική τράπεζα"* [Ernst & Young και American Bankers Association (Managing the Virtual bank - 1995)], βρίσκεται στο στόχαστρο των επιτελείων των σύγχρονων τραπεζών. Η εικονική τραπεζική στηρίζεται στη διασύνδεση πολλών χρηματοοικονομικών προϊόντων, που προσφέρονται σαν μία ενιαία ενότητα υπηρεσιών στον πελάτη. Η πρόσβασή του σ' αυτές γίνεται από ένα και μόνο σημείο επαφής με την τράπεζα (*single point of contact*). Αυτό το ιδεατό πρότυπο, καθίσταται εφικτό μόνον με τη χρήση και ανάπτυξη της τεχνολογίας.

Με βάση το παραπάνω πρότυπο, διαφαίνεται μία τάση που ωθεί τις τράπεζες :

- *Να συνάψουν στρατηγικές συμμαχίες με άλλα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, εταιρίες παροχής υπηρεσιών προστιθέμενης αξίας (Value Added Networks - VANS) και με ειδικευμένες επιχειρήσεις, εξασφαλίζοντας συμπληρωματική τεχνογνωσία.*
Να εκχωρούν εργασίες τους σε τρίτους (outsourcing), λ.χ. σε εξειδικευμένες θυγατρικές τους επιχειρήσεις, σε συμβούλους κλπ

Μια ΚΤΑ η οποία θα μπορεί να επιδεικνύει παραγωγή προστιθέμενης αξίας, σε σύντομο χρονικό διάστημα, αλλά και ο ρυθμός παραγωγής της προστιθέμενης αξίας αυξάνεται με το χρόνο, αυτή η ΚΤΑ θα μπορεί να έχει και την μεγαλύτερη πρόσβαση σε επενδυτικά κεφάλαια, όχι μόνο από τα πιστωτικά ιδρύματα αλλά και από τους πολίτες-ιδιώτες. Η επένδυση των κεφαλαίων θα έχει σταθερή και προβλέψιμη απόδοση και δεν θα εξαρτάται από προβλέψεις και εικασίες ή προεξοφλήσεις. Τότε γιατί να υπάρχει το Χρηματιστήριο Αξιών έτσι όπως το ξέρουμε σήμερα; Τι νόημα πλέον θα έχει;

Βλέπω πως δεν μιλάς εδώ και ώρα. Συμφωνείς ή απλώς δεν θέλεις να με διακόψεις στον οίστρο μου. Μάλλον όμως καταλαβαίνω την σιωπή σου: είσαι δύσπιστος ως προς την επιτυχία της πρότασης. Εγώ όμως σου λέω, πως αν υπάρξει μια αρχική δυναμική, θα γίνει χιονοστιβάδα. Χρειαζόμαστε μόνο ένα σπινθήρα και αυτόν σου εγγυώμαι ότι θα υπάρξει. Υπάρχει μεγάλη ενέργεια που δεν εκδηλώνεται σήμερα για πολλούς και διαφόρους λόγους. Ένας από αυτούς είναι και η επί είκοσι χρόνια νοοτροπία που κατάφεραν να περάσουν η Αριστερά και το ΠΑΣΟΚ, αλλά και η αντιπολίτευση δεν θα είχε καμία αντίρρηση: αφήστε όλα τα προβλήματα τα σε μας, πράγμα που επιβεβαίωσε και ο Ι. Φυντανίδης, εκδότης της εφημερίδας "Ελευθεροτυπία", στην εκπομπή "Η άλλη διάσταση" στην ΝΕΤ της 26/6/03. Έτσι έθισαν και εκπαιδύσαν τον ελληνικό λαό να τα περιμένει όλα από το Κράτος ή κάποια κυβέρνηση και να διαμαρτύρεται μόνο όταν αυτή κατά την γνώμη τους δεν κάνει

αρκετά. Ένα άλλο παράδειγμα αυτής της νοοτροπίας είναι και η δήλωση του Β. Λεβέντη στην εκπομπή του στο Extra "Πολιτικός Μαραθώνιος" ότι πολλοί του λένε ότι θα ψηφίσουν Νέα Δημοκρατία για να "ανοίξουν οι δουλειές"! Άκουσον, άκουσον. Αυτό όμως δεν το έχει ούτε καν διανοηθεί και ο ίδιος ο αρχηγός της ο Κώστας Καραμανλής να το πει.

Οι δουλειές αδελφοί δεν ανοίγουν από το ένα η το άλλο κόμμα. Θα πρέπει να εγκαταλείψουμε αυτή την κρατικίστικη νοοτροπία. Πρέπει να πάρουμε τις τύχες στα χέρια μας. Τα κόμματα βέβαια δεν μας αφήνουν να σκεφτούμε κάτι τέτοιο. Θέλουν να διατηρούν και να συντηρούν τις πελατειακές σχέσεις. Είναι ιστορική πραγματικότητα. Στο επόμενο κεφάλαιο θα μιλήσουμε για την γάγγραινα του κομματικού κράτους στην Ελλάδα που βάζει φρένο στην εξέλιξη αυτού του τόπου και που δεν θέλουν τον λαό, από απλό "λαό" να μετατραπεί σε "πολίτη-ιδιώτη".

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΣΤΗΝ ΜΕΤΑΚΑΠΙΤΑΛΙΣΤΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

Η παραοικονομία, η φοροδιαφυγή και η διαφθορά

Το φορολογικό σύστημα, όπως εφαρμόζεται σήμερα είναι φοροΠαρόλογο παρά φοροΛογικό, είναι παρωχημένο. Είναι καταρχήν άδικο, διότι υπό την ιδιότητά του το Κράτος ακόμα εισπράττει το παλιό "χαράτσι", κατάλοιπο της τουρκοκρατίας και των φεουδαρχικών συστημάτων, εξευγενισμένο σήμερα στην λέξη "φόρος" και αγκυροβολώντας το στο Σύνταγμα των Ελλήνων, έτσι για να είναι και θεσμοθετημένο και ακλόνητο. Αναφέρεται στο άρθρο 4, παράγραφος 5 του Συντάγματος: *Οι Έλληνες πολίτες συνεισφέρουν χωρίς διακρίσεις στα δημόσια βάρη ανάλογα με τις δυνάμεις τους.* Και ο Παπαδιαμάντης έλεγε σχετικά με την φορολογία²⁹: *Την πλιατσικολογίαν διεδέχθη η φορολογία και έκτοτε όλος ο περιούσιος λαός εξακολουθεί να δουλεύει δια την μεγάλην κεντρικήν γαστέρα, την "ύτα ουκ έχουσαν".*

Ποιός όμως είναι ο σκοπός της συλλογής φόρων από το μοντέρνο καπιταλιστικό κράτος; Ας εκθέσουμε τους λόγους για τους οποίους το κράτος αντιγράφει αυτό το σύστημα αφαίρεσης πόρων: για την χρηματοδότηση των λεγομένων κοινωφελών έργων, έργων υποδομών, για την χρηματοδότηση του συστήματος υγείας, της παιδείας, την πληρωμή των μισθών των υπαλλήλων του δημόσιου και του ευρύ δημόσιου τομέα, των υπαλλήλων και βουλευτών του κοινοβουλίου και για τις πάσης φύσεως επιδοτήσεις για έργα που ανήκουν στο πρόγραμμα δημοσίων επενδύσεων. Ενδιαφέρον είναι ότι σε κάθε οικονομική πράξη που γίνεται το κράτος είναι παρόν! Χωρίς να κουραστεί, χωρίς να ιδρώσει, χωρίς την αγωνία του ιδιώτη να τρέξει για να βρει νέους πόρους.

Το κράτος επομένως δεν μπορεί να θεωρηθεί εργοδότης, επειδή όπως είπαμε και παραπάνω δεν "κουράζεται" για να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για εργοδοσία. Αν λοιπόν το κράτος δεν είναι εργοδότης, τι είναι οι δημόσιοι υπάλληλοι; Αυτοί δεν μπορούν να νοηθούν σαν μισθωτοί του δημοσίου, ότι δηλαδή τους ονομάζουμε σήμερα. Οι μισθωτοί του ιδιωτικού δικαίου, πληρώνονται αν και υπό την εκμετάλλευση του εργοδότη ιδιώτη για την επίτευξη κέρδους, από την προστιθέμενη αξία που παράγουν και η οποία πωλείται υπό την μορφή φυσικού αγαθού ή υπηρεσίας στην ελεύθερη αγορά. Οι φόροι που παρακρατούνται μέσω του εργοδότη και παραδίδονται στο κράτος, χρησιμοποιούνται εν μέρει για πληρωμές των μισθωτών του κράτους. Τελικά πάνω και σε αυτούς τους μισθούς των "κρατικών μισθωτών" παρακρατείται φόρος! Τι

²⁹ Ξαναδιαβάζοντας την Φόνισσα - Σ. Καργάκος (εκδόσεις Gutenberg)

παραλογισμός και τι κλοπή! Δηλαδή η προστιθέμενη αξία παράγει πλούτο, αυτός φορολογείται στην πηγή του και με τις εισπράξεις πληρώνουμε κρατικούς υπαλλήλους και πάνω στις πληρωμές αυτές επιβάλλουμε πάλι φόρο. Αν δεν είναι αυτό παράδοξο τότε τι είναι;

Ποιός νομιμοποιεί το κράτος έτσι αυθαίρετα να επιβάλλει φόρους; Και να μην ξεχνάμε βέβαια ότι επιβάλλεται και ειδικός φόρος για κάθε πράξη αγοράς και πώλησης. Το λέμε χυδαίιστί ΦΠΑ, ήτοι Φόρο Προστιθέμενης Αξίας. Όμως αληθινά οι κρατικοί υπάλληλοι δεν προσθέτουν αξία στην κυριολεξία, δηλαδή πλούτο, μάλλον καταναλώνουν τον παραγόμενο πλούτο και άρα το κράτος πάλι δεν μπορεί να είναι εργοδότης υπό την αυστηρή έννοια της λέξεως. Αυτό είναι σίγουρο.

Πάλι λοιπόν θα θέσουμε το ερώτημα. Τι είναι αυτοί και πως καλείται η αμοιβή τους; Στο Σύνταγμα της Ελλάδος διαβάζουμε περί της φύσης των δημοσίων υπαλλήλων³⁰: *οι δημόσιοι υπάλληλοι είναι εκτελεστές της θέλησης του κράτους και υπηρετούν τον λαό*. Θεωρείται λοιπόν δεδομένο ότι το κράτος έχει δική του υλική υπόσταση ανεξάρτητη και αυτόνομη από την κοινωνία των πολιτών. Βέβαια τα συγκεκριμένα μέλη της κοινωνίας δεν φταίνε για το ότι δεν συνεισφέρουν στην παραγωγή πλούτου και επομένως στο ΑΕΠ.

Διαβάζουμε από το άρθρο του κ. Νίκου Παπατριανταφύλλου τον Απρίλιο του 2002 από το Ιντερνετ³¹: *"το ΑΕΠ είναι το συνολικό μέγεθος που μετρά το προϊόν που παράγει μια οικονομία. Σε γενικές γραμμές αυτό απαρτίζεται από τη συνολική γεωργική και βιομηχανική παραγωγή, την αξία των υπηρεσιών, τις δημόσιες και ιδιωτικές επενδύσεις, τις επιδοτήσεις, τις επιχορηγήσεις και την ιδιωτική αποταμίευση"*. Άρα όλοι οι δημόσιοι υπάλληλοι που δεν ανήκουν στους παραπάνω τομείς δεν συνεισφέρουν στον παραγόμενο πλούτο. Ποιός είναι λοιπόν ο ρόλος τους; Εδώ πρέπει ενδεχομένως να διαφοροποιήσουμε την ανάλυσή μας. Διαβάζουμε και πάλι από το ίδιο άρθρο του κ. Παπαντριανταφύλλου: *"Η ελληνική οικονομία είναι οργανωμένη στα πρότυπα του Κρατικομονοπωλιακού Καπιταλισμού. Χαρακτηριστικό της δομής αυτής είναι οι γιγαντωμένες κεφαλαιακά και τεχνολογικά εταιρίες, οι οποίες λειτουργούν (σχεδόν) μονοπωλιακά, και με τις οποίες το κράτος προνομιακά συναλλάσσεται, για να πραγματοποιήσει το Δημόσιο Πρόγραμμα Επενδύσεων, αλλά και τις λοιπές του προμήθειες"*.

Έτσι ο ιδιωτικός τομέας έγινε κρατικοδίαιτος και οι νόμοι της διαπλοκής υπερίσχυαν των νόμων της ελεύθερης οικονομίας στις συναλλαγές του Κράτους με τις εταιρείες αυτές. Σε αυτή ακριβώς την διαπίστωση οφείλεται και ένα μεγάλο μέρος της παραοικονομίας, ίσως το μεγαλύτερο, όπου η χώρα μας κρατάει τα σκήπτρα σύμφωνα με πρόσφατη έρευνα της Ευρωπαϊκής Ένωσης που δημοσιεύθηκε στην βρετανική εφημερίδα Γκάρντιαν όπου, πρωταθλήτρια στην παραοικονομία ανακηρύσσεται, δυστυχώς, η χώρα μας με 40% του ΑΕΠ (το 1974 ήταν 27% του ΑΕΠ), κάτι που γνωρίζουν και οι παροικούντες στην Ιερουσαλήμ. Τόσο είναι το ποσοστό που δίνουν άλλωστε επισήμως και αξιωματούχοι του ελληνικού υπουργείου Οικονομικών.

³⁰ Σύνταγμα της Ελλάδος (άρθρο 103, παράγραφος 1)

³¹ Οικονομία της Μαύρης Αγοράς: Κρατικομονοπωλιακός Καπιταλισμός και Παραοικονομία (Απρίλιος 2002)

Και διευκρινίζει ο κ. Παπαντριάναφύλλου στο ίδιο άρθρο: *"Μιλάει κανείς για την ανοχή που δείχνει το κομματικό κράτος στην παράτυπη, ή και παράνομη δράση 'δικών του παιδιών'; Εμφανίζονται καθημερινά φαινόμενα παράτυπων επιχορηγήσεων, χρηματοδοτήσεων, μα κυρίως ατιμωρησίας, και όλα αυτά ελέω κομματικής ταυτότητας".* Για να παραδεχθεί αργότερα ότι: *"Σε ένα τέτοιο σαφώς καθορισμένο πλαίσιο δημιουργούνται συνθήκες ασφυξίας στις μικρότερες επιχειρήσεις. Υπάρχει έλλειμμα ευκαιριών, μια και ο μεγαλύτερος όγκος προσοδοφόρων εργασιών είναι ελεγχόμενος. Αυτό νομοτελειακά οδηγεί σε συνθήκες έλλειψης ρευστότητας, με εξαίρεση τους τομείς όπου υπάρχει καινοτομία, συγκεκριμένη πελατεία ή τοπική-γεωγραφική συγκέντρωση της δραστηριότητας".*

Για την υποστήριξη όλης αυτής της κρατικοδίαιτης αγοράς δημιουργήθηκαν διάφοροι οργανισμοί δημοσίου δικαίου και χιλιάδες "υπάλληλοι" προσλήφθηκαν με την γνωστή ιδιότητα της μονιμότητας. Είναι ενδιαφέρον να σταθούμε στο θέμα της μονιμότητας για λίγο. Είναι γεγονός ότι ένα μεγάλο τμήμα της ελληνικής κοινωνίας θέλει πάση θυσία να διορισθεί στο δημόσιο. Το μεγάλο κίνητρο είναι η μονιμότητα και άρα η ασφάλεια της θέσης εργασίας. Η μονιμότητα των δημοσίων υπαλλήλων θεσπίσθηκε από τον Γεώργιο Παπανδρέου για να μην απομακρύνονται από τις θέσεις τους υπάλληλοι οι οποίοι ανήκαν ιδεολογικά στο αντίθετο κόμμα από αυτό που κέρδιζε κάθε φορά τις εκλογές.

Όμως σήμερα και κυρίως μεταδικτατορικά, η μονιμότητα και ο διορισμός στο δημόσιο χωρίς πραγματικό προγραμματισμό χρησιμοποιήθηκε από το ΠΑΣΟΚ του Ανδρέα Παπανδρέου για ψηφοθηρικούς λόγους με αποτέλεσμα να έχουμε υπερπληθώρα δημοσίων υπαλλήλων οι οποίοι πληρώνονται από τον κρατικό προϋπολογισμό δηλαδή από τους φόρους των ελλήνων πολιτών. Καλυπτόμενοι πίσω από την μονιμότητα παραβαίνουν συχνά την νομιμότητα με το να οργανώνουν απεργίες στις αρχές ή το τέλος μιας εβδομάδας (το τερπνόν μετά του ωφελίμου) κυρίως για την διεκδίκηση αιτημάτων. Από το καιρό του σκανδάλου Κοσκωτά, το δημόσιο έχει διαβρωθεί μαζικά από την διαφθορά. Είναι μια επισημάνση που μου έκανε πρόσφατα φίλος μου πολιτικός μηχανικός...με την λογική ότι: *σύντροφοι καλά κλέβατε εσείς, δεν το λέγατε και σε μας να κλέβουμε και εμείς!* Και το έκαναν πράξη όπως φαίνεται. Ύστερα από 12 χρόνια ο κόμπος έχει φτάσει πια στο χτένι. Διαβάζω από την Απογευματινή της 9/12/2002³²:

Την Κυριακή μάς τα είπε ο εισαγγελέας του Αρείου Πάγου Ευάγγελος Κρουσταλάκης και από Δευτέρα σύσσωμος ο πολιτικός κόσμος και τα σοβαρότερα από τα ΜΜΕ αναφέρθηκαν στη γενικευμένη διαφθορά του δημόσιου τομέα. Την Τετάρτη ο Κ. Σκανδαλίδης καλεί τον κ. Κρουσταλάκη να ορίσει ειδικό εισαγγελέα και παράλληλα μας υπενθυμίζει τη φιλότιμη δραστηριότητα των υφιστάμενων ελεγκτικών μηχανισμών, προαναγγέλλοντας και τους νέους που θα συγκροτηθούν ώστε (για μια ακόμα φορά) να ...ξορκίσουμε το "φαινόμενο".

Όμως για να δούμε και μια άλλη πλευρά του ιδίου νομίσματος, οι δημόσιοι υπάλληλοι αισθάνονται ανεπαρκώς πληρωμένοι και έτσι το "λάδωμα" έχει αντικαταστήσει το "επί πλέον στο μισθό" τους για να παραφράσω τον Σεφερλή στην γνωστή τηλεοπτική διαφήμιση. Λέτε να αρέσει αυτό στον εκάστοτε κ. Υπουργό των

³² Η κότα και τ' αβγό: *"Ανένδοτος κατά διαφθοράς"* («ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ», 9/12/02)

Οικονομικών μιας και έτσι κατορθώνει να κρατά τις αμοιβές χαμηλά, γνωρίζοντας ότι έτσι η αλλιώς η παραοικονομία θα φροντίσει για αυτό το "επί πλέον"; Να και μια καλή πλευρά της παραοικονομίας. Ομολογώ δεν το είχα σκεφθεί πριν ξεκινήσω να γράψω αυτό το κεφάλαιο. Διαβάζουμε συγκεκριμένα στο άρθρο της Ελίζας Παπαδάκη στο *Ιντερνετ*³³:

"Το μεγαλύτερο μέρος της μελέτης του ΙΟΒΕ αναλύει το φορολογικό σύστημα, που με τη δομή και λειτουργία του εκτρέφει τη φοροδιαφυγή, τη διαφθορά, τις ποινές, τη φορολογική διοίκηση, και εισηγείται τη ριζική μεταρρύθμιση του φορολογικού συστήματος και μια σειρά επιμέρους αλλαγές. Ειδικότερα όσον αφορά τη διαφθορά, δέχεται ότι μια συστηματική προσπάθεια για τη μείωσή της πρέπει να περιλαμβάνει μεταξύ άλλων και την εκ βάθρων αναθεώρηση του ισχύοντος συστήματος αμοιβών, επιμένοντας παράλληλα ότι πρέπει να σχεδιασθούν μηχανισμοί που να αυξάνουν την πιθανότητα αποκάλυψής της. Στο θέμα των αμοιβών των δημοσίων υπαλλήλων ωστόσο καίρια είναι η παρατήρηση του ΟΟΣΑ: Αποτελεί ειρωνεία, γράφει, ότι οι προσπάθειες δημοσιονομικής εξυγίανσης έφεραν ίσως περισσότερες ρυθμίσεις, διαφθορά και αναποτελεσματικότητα. Αυτό συνέβη επειδή η συγκράτηση των αμοιβών στο δημόσιο τομέα, μαζί με το γεγονός ότι οι διαφορές μισθών ανάμεσα στους ανώτατους και τους κατώτατους μισθούς είναι μικρές, υπονόμωσαν τις προσπάθειες να αυξηθεί η επαγγελματική συνείδηση στη δημόσια διοίκηση. Οι υπάλληλοι, ιδίως όσοι έχουν ευθύνες, θεωρούν τους μισθούς τους ανεπαρκή ανταμοιβή, και προσαρμόζουν αντίστοιχα την προσπάθειά τους. Δεύτερον, το σύστημα ενθάρρυνε την αναζήτηση συμπληρωματικών εισοδημάτων (λαδώματα). Ενώ αυτά πάντα υπήρχαν σε μερικά τμήματα της δημόσιας διοίκησης, φορείς του ιδιωτικού τομέα εκτιμούν ότι αυξήθηκαν τα τελευταία χρόνια, εν μέρει ως αντίδραση στους χαμηλούς μισθούς του δημόσιου τομέα και στην έλλειψη ενός συστήματος ανταμοιβής της απόδοσης. Σ' αυτό το πρόβλημα οι διαπραγματεύσεις κυβέρνησης-ΑΔΕΔΥ δεν φάνηκε να δίνουν καμιά απάντηση, διακόπηκαν άλλωστε χωρίς να το συζητήσουν πραγματικά. Από την άλλη πλευρά, για τη διαβεβαίωση, που επανέλαβε την Πέμπτη ο υπουργός Εθνικής Οικονομίας στην ημερίδα του ΙΟΒΕ, ότι η φορολογική μεταρρύθμιση που θα φέρει του χρόνου το Μάρτιο, όταν ολοκληρωθεί η επεξεργασία της στην επιτροπή Γεωργακόπουλου, θα είναι ριζική και θα δίνει ουσιαστικές απαντήσεις, δεν γνωρίζουμε τίποτα πέρα από την πρόθεση να μειωθεί η φορολογία των επιχειρήσεων και, σε κάποιο βαθμό ενδεχομένως, και των μισθών..."

Πάνω στα ίδια χνάρια κινείται και η πρόσφατη έκθεση του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου³⁴. Περισσότερο να αναφέρουμε βέβαια ότι η μόνη μεταρρύθμιση μετά από έξη χρόνια, είναι μια σχετική απλοποίηση του φορολογικού συστήματος που αποτέλεσμα είχαν την μείωση του κόστους διαχείρισης του συστήματος και μια ανεπαίσθητη μείωση των φόρων των επιχειρήσεων.

Διαβάζοντας σήμερα αυτά που γράφτηκαν από την κα Παπαδάκη το 1997, η κυβέρνηση του εκσυγχρονιστού Σημίτη φέρνει τον Ιούνιο του 2003 στην Βουλή για ψήφισμα νομοσχέδιο που θα προβλέπει την ατομική αξιολόγηση των δημοσίων

³³ Η παραοικονομία θεριεύει γιατί συμφέρει (1997)

³⁴ www.ypetho.gr/ypourgeio/default.asp

υπαλλήλων. Έξη χρόνια αργότερα και χωρίς να προχωρήσει σε μια καταρχήν εκ βάθρων αναδιοργάνωση της δημόσιας διοίκησης. Και για να εξηγούμαστε: εάν δεχθούμε ότι κάποιες από τις υπηρεσίες που παρέχονται από το καπιταλιστικό κράτος παράγουν αξία τότε το συλλογικό αποτέλεσμα μετράει, ας πούμε μιας συγκεκριμένης ομάδας ατόμων που θα εργασθούν για να παράγουν το ποθητό αποτέλεσμα στον ελάχιστο δυνατό χρόνο, στο ελάχιστο δυνατόν κόστος με την μεγαλύτερη δυνατή ποιότητα (οι βασικοί στόχοι του μανάτζμεντ). Δεν σημαίνει δηλαδή πως εάν έχω πχ. τους 10 καλλίτερους υπαλλήλους που υπάρχουν και τους βάλω να συνεργασθούν θα επιτύχουν και το βέλτιστο αποτέλεσμα. Η οργάνωση και ο συντονισμός είναι το παν, δηλαδή η συλλογική δράση στην περίπτωση αυτή. Και είναι η συλλογική και όχι η ατομική δράση που θα πρέπει να αξιολογείται και ακολούθως να βελτιώνεται. Και εδώ δυστυχώς στην Ελλάδα χωλαίνουμε σημαντικά. Αν η Κυβέρνηση θέλει να γίνει κάποτε, κάτι σοβαρό σε αυτό το τόπο ας σταματήσει τις κινήσεις εντυπωσιασμού που μόνο καλό δεν θα κάνουν. Υπάρχουν οι σύγχρονοι μέθοδοι και τα τεχνολογικά μέσα για την αναδιάρθρωση και οργάνωση της Δημόσιας Διοίκησης.

Δεν θέλω να μου πεις ότι ώρες, ώρες γίνομαι αρνητικός και ότι δεν γίνεται τίποτε στην Ελλάδα κλπ. κλπ. Όμως προβλήματα που ταλανίζουν το τόπο δεκαετίες τώρα δεν έχουν αλλάξει πραγματικά. Και για του λόγου το αληθές παραθέτω ένα άκρως ενδιαφέρον και διαφωτιστικό άρθρο του καθ. Ν. Χαριτάκη στην εφημερίδα το Βήμα της Κυριακής³⁵ που αναφέρεται στην δομική όπως θα την ονόμαζα διαφθορά που προκύπτει από την συναλλαγή φορολογουμένου και εφορίας. Γράφει λοιπόν ο κ. Χαριτάκης:

Το σωστό να λέγεται. Στο βαθμό που οι πρόσφατες ανακοινώσεις του υπουργού Οικονομίας για την τροποποίηση της τεχνολογίας των φορολογικών ελέγχων διατυπωθούν σε αποφάσεις και επιβληθούν στην πράξη, θα έχουμε να κάνουμε με μια σημαντική διοικητική μεταρρύθμιση. Όσοι από τους αναγνώστες μας έχουν έστω και περιφερειακά, ελάχιστη εμπειρία με το θέμα, γνωρίζουν αρκετά καλά την τουρκοκρατικής νοοτροπίας και καταβολών λειτουργίας του συστήματος. Όσοι δεν την έχουν τους ευχόμαστε να μην την αποκτήσουν ποτέ. Με λίγα λόγια έχουμε να κάνουμε με ένα σύστημα που αξιολογεί ενέργειες, όχι μόνο ατόμων αλλά και πλήθους αυτών (επιχειρήσεις, οικονομικοί διευθυντές, λογιστήρια κ.ά., ως κατ' αρχήν παράνομες. Θεωρεί ότι μπορεί να καταλογίζει παραβάσεις χωρίς να υποχρεώνεται να δικαιολογήσει την ουσία. Εισηγείται την λύση του συμβιβασμού, καθώς η αντιπρόταση του ουσιαστικού ελέγχου συνεπάγεται ο ελεγκτής να αποδεχθεί ότι έκανε λάθος, άρα να εκτεθεί, γεγονός που δεν επιτρέπεται για ένα δημόσιο λειτουργό. Αναπόφευκτα η σχέση οδηγείται σε προσωπική συναλλαγή. Η δυναμική του συστήματος έχει και αυτή την ερμηνεία της. Το τρίγωνο " υπεύθυνη ηγεσία του υπουργείου - φορολογικοί υπάλληλοι - επιχειρήσεις" στην εξέλιξη μαθαίνει και προσαρμόζεται ανάλογα. Η ηγεσία θέλει έσοδα, αλλά γνωρίζει ότι η συναλλαγή που δεν ελέγχει μπορεί να τα συρρικνώσει. Λογικώς ενεργούσα απαιτεί να επιβάλλει αντικειμενικά κριτήρια. Ζητάει, για παράδειγμα, οι έλεγχοι να αποδώσουν συγκεκριμένο ποσοστό επί του κύκλου εργασιών. Οι επιχειρήσεις γνωρίζουν ότι οι φορολογικοί έλεγχοι έχουν μια επιβάρυνση και προετοιμάζονται κατάλληλα. Όπως ο σωστός νοικοκύρης, αφήνουν εν γνώσει τους

³⁵ Οι φορολογικοί έλεγχοι - Βήμα της Κυριακής, 29.06.03 (Σελ. Β10)

κάτι σε εμφανές σημείο, για να μπορεί να το βρει εύκολα ο κλέφτης όταν μπει στο σπίτι για να μη χαλάσει τα έπιπλα. Η ηγεσία των φορολογικών υπαλλήλων με την πείρα που διαθέτει γνωρίζει τις φοροδοτικές αντοχές του συστήματος, τις ελάχιστες απαιτήσεις των αρχών για την κάλυψη των ελλειμμάτων και την εφάπαξ δαπάνη που τους έχει επιβληθεί από τους συναδέλφους τους για να βρίσκονται στην θέση που βρίσκονται. Σημείωση: ότι ισχύει για να είναι κανείς σερβιτόρος ή παρκαδόρος σε ένα καλό κατάστημα, που υποχρεούται να προαγοράσει από τον ιδιοκτήτη το δικαίωμα, ισχύει και για να είναι κανείς εφοριακός σε συγκεκριμένες εφορίες. Με βάση αυτή την γνώση (που δεν προσθέτει αξία, το σχόλιο δικό μου ΑΤ), οι ελεγκτές αριστοποιούν τόσο ως προς τα δικά τους έσοδα όσο και ως προς την συχνότητα επανάληψης του ελέγχου, υπό τον περιορισμό ότι η ηγεσία θα είναι ικανοποιημένη και οι επιχειρήσεις δεν θα κλείσουν. Αγνοώντας την ρικαρντιανή ισοδυναμία που πρεσβεύει ότι σε ανάπτυγμα χρόνου το θετικό αποτέλεσμα των εφάπαξ φορολογικών εισπράξεων στο δημόσιο χρέος ισοφαρίζεται με μειώσεις των μελλοντικών τακτικών φορολογικών εσόδων, ενεργούν αποκλειστικά και μόνον υπέρ εκείνων που τους χορηγούν το δικαίωμα να κάνουν ελέγχους. Οι εφοριακοί με το ισχύον σύστημα προσβλέπουν σε ένα ιδιόρρυθμο εφάπαξ. Πληρώνουν για να αποκτήσουν ένα δικαίωμα το οποίο το εισπράττουν στο χρόνο που κάνουν ελέγχους. Λίγο όμως προτού αποχωρήσουν εισπράττουν επί πλέον ως εφάπαξ την τιμή που αποδίδει η αγορά στο δικαίωμα να αναγνωρίσουν σε κάποιον νεώτερο να είναι εφοριακός. Αυτό το σύστημα που είναι στην βάση του λάθος έρχεται να διορθώσει το υπουργείο. Αναγνωρίζει ότι τα κίνητρα στην βιολογική τους εξέλιξη έχουν στρεβλώσει την σχέση και εισηγείται μια μεταρρύθμιση. Επιδίωξη απόλυτα ορθή της ηγεσίας του υπουργείου είναι, αντί να ισχύει το αντίστροφο της γνωστής ρήσης, δηλαδή "με την εμφάνιση στο ταμείο ουδέν ορθό αναγνωρίζεται", να επαναφέρουμε τα κίνητρα των βασικών συναλλασσόμενων - Δημόσιο - επιχειρήσεις - στην πλέον συμφέρουσα για το Δημόσιο λύση. Επικροτούμε και ευχόμαστε η διαδικασία προσαρμογής που πιθανά να υπάρξει με τον κοινοβουλευτικό έλεγχο να επιφέρει στο νέο σύστημα μόνο βελτιώσεις.

Είναι ενδιαφέρον επίσης να δούμε τι έγραφαν έγκυρα περιοδικά το 1981 όταν το ΠΑΣΟΚ κέρδισε για πρώτη φορά την εκλογική αναμέτρηση και έκτοτε κυβερνά αυτό τον τόπο και να το συγκρίνουμε με την σημερινή συγκυρία 22 χρόνια αργότερα. Διαβάζουμε λοιπόν αποσπασματικά στο ΑΝΤΙ (28.8.1981) κάτω από το εισαγωγικό άρθρο με τίτλο "Εκλογές και Δημοκρατία":

Σε λιγότερο από δύο μήνες, ο λαός θα κληθεί σε μια επιλογή που δεν θα κρίνει μόνο την ανάδειξη της νέας κυβέρνησης της χώρας. Ουσιαστικά θα κληθεί να υιοθετήσει η να απορρίψει δύο ριζικά αντιτιθέμενες επιλογές, όχι μόνο σε τρέχοντα - έστω και πιεστικά - προβλήματα στην οικονομία ή τη Διοίκηση, αλλά προβλήματα στρατηγικά, για τις μακροπρόθεσμες, δηλαδή προοπτικές της χώρας. Εδώ και 45 χρόνια, εκτός από σύντομα φωτεινά διαλείμματα, υπό συνθήκες μάλιστα "εκτάκτων περιστάσεων", την πολιτική εξουσία νέμεται και διαχειρίζεται η Δεξιά, που διαμόρφωσε την χώρα "κατ' εικόνα και καθ' ομοίωσίν" της. Πράγματι παρ' όλες τις διαφορετικές μορφές που η παράταξη αυτή προσέλαβε κατά την προσαρμογή της στις περιστάσεις, ως κύριο στοιχείο της πολιτικής της παρέμεινε και παραμένει το γεγονός, ότι βασικό μέλημά της αποτελεί η διασφάλιση των συμφερόντων της μεγαλοαστικής τάξης, η οικοδόμηση μιας ολιγαρχικής πολιτείας και μάλιστα υπό την

υψηλή προστασία των ξένων "συμμάχων" κατ' όνομα, επικυρίαρχων κατ' ουσίαν. Η πολιτική της ίδιας αυτής Δεξιάς, παρόλη την προσπάθεια "εκσυγχρονισμού" της που καταβλήθηκε, έμεινε αναλλοίωτη και στην εφταετία που διανύθηκε ήδη από την μεταπολίτευση μέχρι σήμερα. Γι αυτό άλλωστε και κοινή διαπίστωση αποτελεί πως η χώρα έχει οδηγηθεί σταθερά σε αδιέξοδο. Η εξωτερική πολιτική δεν κατάφερε να απεμπλέξει την χώρα από τα επικίνδυνα δεδομένα της τουρκικής επιθετικότητας. Δεν προώθησε την υπόθεση της Κύπρου, δεν διαμόρφωσε το ποικίλο εκείνο πλέγμα σχέσεων που θα θωρακίσει και θα αναπτύξει τα εθνικά συμφέροντα. Η οικονομία βρίσκεται σε μια επικίνδυνη στασιμότητα, με μόνη σταθερή ανάπτυξη εκείνη των δεικτών του πληθωρισμού. Η δημόσια διοίκηση αποσαθρώνεται καθημερινά, με τον μετασχηματισμό της σε κομματικό όργανο περιστασιακών ρουσφετολογικών ρυθμίσεων....και παρακάτω...Η πολιτική της Δεξιάς απέτυχε στους κρίσιμους τομείς της οικονομικής, κοινωνικής και διεθνούς πορείας της χώρας. Απέτυχε και λόγω της εξ υπαρχής περιορισμένης, ρουτινιέρικης και αντιλαϊκής νοοτροπίας που διακατέχει τους επιτελείς της. Απέτυχε και λόγω της ανικανότητάς της να υπηρετήσει με κάποια συνέπεια, τις όποιες θετικές πλευρές περιείχαν οι κατά καιρούς πρωτοβουλίες της...

Ποιός αμφιβάλλει ότι λίγο πολύ τα ίδια θα μπορούσαν να ειπωθούν 22 χρόνια αργότερα αυτή την φορά για το ΠαΣοΚ, με κάποιες βέβαια διαφοροποιήσεις όσο αφορά την εξωτερική πολιτική, κατά το ρητό του Κωσταντίνου Καραμανλή: ότι έξω πάμε καλά! Βέβαια θα πει κανένας το ΠαΣοΚ δεν υποστηρίζει τα συμφέροντα της μεγαλοαστικής τάξης. Δυστυχώς όμως τα κρούσματα διαπλοκής που παρατηρούνται εδώ και καμπόσα χρόνια δεν μας πληροφορούν για το αντίθετο. Το πολύ που μπορώ να δεχθώ είναι ότι το ΠαΣοΚ μετά από 22 χρόνια στην εξουσία απορροφήθηκε από το "σύστημα", και δημιούργησε πάνω και πέρα από την ήδη υπάρχουσα μεγαλοαστική τάξη και άλλα μοντέρνα πράσινα τζάκια και τώρα αφού έκανε την αλλαγή του και τον κύκλο του, γύρισε πάλι στην αφετηρία, κατά το δόκιμο "εντός εκτός και επί τα αυτά", και είναι έτοιμο να παραδώσει την σκυτάλη πάλι στην Δεξιά και ο φαύλος κύκλος να αρχίσει πάλι από την αρχή. Κακόμοιρη Ελλάδα!

Γιατί όμως δεν γίνονται οι πρέπεισες η αποτυγχάνουν οι μεταρρυθμίσεις στην Ελλάδα; Παραθέτω αυτούσιο ένα πολύ διαφωτιστικό άρθρο του καθ. Ν. Μουζέλη³⁶ στο Βήμα της Κυριακής της 29.06.03 σχετικά με το παραπάνω θέμα.

Αναρωτιέται ο κ. Μουζέλης στην αρχή του άρθρου: *Ποια πολιτική ηγεσία αναγνώρισε ποτέ την ευθύνη που το κομματικοκρατικό σύστημα έχει γι' αυτή την άθλια κατάσταση; Ποιο κόμμα προσπάθησε να αντιμετωπίσει σοβαρά τη γάγγραινα του γραφειοκρατικού γιγαντισμού; Κανένα* Και συνεχίζει...

Γιατί αποτυγχάνουν οι περισσότερες μεταρρυθμίσεις (στον χώρο της δημόσιας διοίκησης, της παιδείας, της υγείας κτλ.) στη χώρα μας; Η σύντομη απάντηση είναι γιατί στη χώρα μας δεν έχουμε κομματική αλλά κομματικοκρατική δημοκρατία. Η κομματικοκρατία από τη συγκρότηση του ελληνικού κοινοβουλευτισμού τον 19ο αιώνα ως σήμερα αποτελεί την κύρια πηγή της ελληνικής κακοδαιμονίας, το κύριο εμπόδιο για την επίτευξη ενός αποτελεσματικού και συγχρόνως δημοκρατικού, κοινωνικά δίκαιου εκσυγχρονισμού. Με τον όρο κομματικοκρατία εννοώ την τάση των κομμάτων

³⁶ Ο κ. Νίκος Μουζέλης είναι καθηγητής της London School of Economics.

να διεισδύουν σε όλους τους θεσμικούς χώρους της κοινωνίας, υποσκάπτοντας, μέσω της άκρατης κομματικοποίησης, τις αυτόνομες λογικές και αξίες αυτών των χώρων. Από το πανεπιστήμιο και την παιδεία μέχρι τα επαγγέλματα, τα σπορ και την τέχνη, η κομματικοκρατική λογική του ρουσφετιού και της ψηφοθηρίας υποσκάπτει κάθε θεσμική αυτονομία στη χώρα της κοινωνίας των πολιτών και δημιουργεί μια σειρά από δυσλειτουργίες και αδιέξοδα που εμποδίζουν την ουσιαστική ανάπτυξη και προκοπή του τόπου.

Κοιτώντας το θέμα ιστορικά, ήδη από τον 19ο αιώνα η ελληνική κοινωνία χαρακτηριζόταν (και λόγω της οθωμανικής κληρονομιάς και λόγω του ύστερου χαρακτήρα της ανάπτυξής της) από μια καχεκτική κοινωνία πολιτών και από μια εξαιρετικά αυταρχική, αναποτελεσματική, αντιαναπτυξιακή κρατική μηχανή που ελεγχόταν όχι από κόμματα αρχών αλλά από πελατειακούς/ρουσφετολογικούς μηχανισμούς που είχαν σαν πρωταρχικό αν όχι μοναδικό σκοπό τη «νομή» της εξουσίας. Στον Μεσοπόλεμο ο Βενιζέλος είχε τη φιλοδοξία να δημιουργήσει το πρώτο σύγχρονο, αστικό, μαζικό κόμμα αρχών στη χώρα. Όμως οι διάφορες σοβαρές προσπάθειες που έκανε προς αυτή την κατεύθυνση απέτυχαν, προσκρούοντας στην άκαμπτη αντίθεση που συνάντησαν από τους τότε «βαρόνους» του κόμματός του. Όπως τονίζει ο Γ. Μαυρογορδάτος, «οι δομικές μεταρρυθμίσεις δεν θα μπορούσαν να επιβληθούν πάνω στην πελατειακή συνιστώσα του κόμματος παρά μόνο διατρέχοντας τον κίνδυνο ανατροπής της πολύ λεπτής ισορροπίας δυνάμεων με τον αντιβενιζελισμό, και της μαζικής αποχώρησης από το κόμμα δυσαρεστημένων ομάδων» (Stillborn Republic, 1984, σ. 82).

Βέβαια μπορεί κανείς να υποστηρίξει πως στη Μεταπολίτευση τα πράγματα άλλαξαν και πως το τωρινό κοινοβουλευτικό μας σύστημα έχει πολύ πιο δημοκρατικές και σταθερές βάσεις. Αυτό είναι αληθές αλλά δεν παύει να είναι εξίσου αληθές πως στη Μεταπολίτευση τα κόμματα μαζικοποιήθηκαν χωρίς να εκδημοκρατιστούν - χωρίς δηλαδή να αμβλύνουν τα πελατειακά και λαϊκιστικά χαρακτηριστικά τους. Και αυτή η αποτυχία οδηγεί στον πολλαπλασιασμό των παράνομων κυκλωμάτων και στην επέκταση/μαζικοποίηση της ρουσφετολογίας, της διαφθοράς και της κρατικής αසυδοσίας. Έτσι μπορεί κανείς να ισχυριστεί πως τον ολιγαρχικό κοινοβουλευτισμό του 19ου αιώνα (όπου το κύριο δημοκρατικό έλλειμμα ήταν η μονοπώληση της εξουσίας από τα «τζάκια») διαδέχτηκε ο πραιτωριανός κοινοβουλευτισμός της περιόδου 1909-1974 (όπου έχουμε συχνές στρατιωτικές επεμβάσεις). Ενώ στη Μεταπολίτευση βιώνουμε έναν κομματικοκρατικό κοινοβουλευτισμό όπου το κύριο δημοκρατικό έλλειμμα είναι η διαιώνιση της επιμεριστικής πελατειακής και συγχρόνως επεκτατικής νοοτροπίας των κομμάτων. (Βλ. σχετικό άρθρο μου, «Η πορεία του ελληνικού κοινοβουλευτισμού: ολιγαρχισμός, πραιτωριανισμός, κομματικοκρατία», «Το Βήμα της Κυριακής», 13-8-1995.). Πιο συγκεκριμένα, τρεις είναι οι βασικοί μηχανισμοί μέσω των οποίων το κομματικοκρατικό σύστημα υποσκάπτει τη μεταρρύθμιση.

* Η μετάθεση στόχων

Όπως ήδη αναφέρθηκε πιο πάνω, η κομματική λογική θυσιάζει το καθολικό στο επιμεριστικό/συντεχνιακό. Κάθε μεταρρύθμιση, αν όχι στα χαρτιά σίγουρα στην πράξη, μπορεί να προχωρήσει μόνο στον βαθμό που δεν θίγει τα κομματικά κεκτημένα. Οι μεταρρυθμιστικοί στόχοι από καθολικά προσδιοριζόμενους σκοπούς (προώθηση του

γενικού συμφέροντος) μετατρέπονται σε μέσα προώθησης των κομματικών συμφερόντων. Έχουμε δηλαδή μια τυπική αντιστροφή: οι σκοποί γίνονται μέσα και τα μέσα σκοποί. Και αυτή η μετάθεση στόχων νομιμοποιείται με το εξής σκεπτικό: αφού το κόμμα μου (σε αντίθεση με τα άλλα κόμματα) προωθεί τα συμφέροντα του ελληνικού λαού, κάθε πρακτική που ευνοεί την κομματική οργάνωση και που εμποδίζει τον κομματικό αντίπαλο να κυβερνήσει αποτελεί κοινωνικά χρήσιμη και πολιτικά απαραίτητη τακτική.

Βέβαια, το σύνδρομο της «μετάθεσης στόχων» στον χώρο των κομμάτων, όπως έχει δείξει ο Μ. Weber, αποτελεί εγγενή κίνδυνο σε όλα τα συστήματα της φιλελεύθερης δημοκρατίας. Παίρνει όμως εξαιρετικά έντονες, αντιδημοκρατικές διαστάσεις σε κοινωνίες όπου τα «ενδιάμεσα στρώματα» μεταξύ κρατικοκομματικού συστήματος και πολιτών είναι καχεκτικά - σε χώρες δηλαδή όπως η δική μας όπου η κοινωνία πολιτών είναι ιδιαίτερα καχεκτική και άρα δεν υπάρχουν σοβαροί φραγμοί στον κομματικοκρατικό επεκτατισμό και στην κομματική ασυδοσία.

Ας πάρουμε ένα συγκεκριμένο παράδειγμα: τον γιγαντισμό της ελληνικής δημόσιας διοίκησης. Ήδη από τον 19ο αιώνα, λόγω της χαμηλής απορροφητικότητας εργατικού δυναμικού της βιομηχανίας, το ελληνικό κράτος, μέσω του ρουσφετολογικού ανταγωνισμού των κομμάτων, αποτέλεσε την κύρια πηγή (παρασιτικής) εργασίας όλων αυτών που άφηναν τη γεωργία και δεν ήταν ικανοί ή διατεθειμένοι να μεταναστεύσουν. Έτσι η δημόσια διοίκηση πήρε πολύ νωρίς κολοσσιαίες διαστάσεις. Για παράδειγμα, γύρω στα 1870 ο αριθμός των δημοσίων υπαλλήλων ανά 10.000 κατοίκους ήταν επτά φορές μεγαλύτερος στην Ελλάδα απ' ό,τι στη Μεγάλη Βρετανία. Και όπως όλοι ξέρουμε η κατάσταση χειροτέρευσε σημαντικά τον 20ο αιώνα με την πρακτική όλων των πολιτικών κομμάτων να χρησιμοποιούν τις θέσεις του Δημοσίου σαν το κύριο μέσο συγκρότησης και αναπαραγωγής κομματικής πελατείας. Με αυτόν τον τρόπο η κρατική μηχανή, αντί να γίνει ο κύριος μοχλός ανάπτυξης (όπως στις πετυχημένες περιπτώσεις ύστερης ανάπτυξης - από την Αυστραλία και τη Ν. Ζηλανδία μέχρι τη Ν. Κορέα και την Ταϊβάν), εξελίσσεται σε έναν αντιαναπτυξιακό μηχανισμό που καταπνίγει την ιδιωτική πρωτοβουλία και υποσκάπτει κάθε σοβαρή προσπάθεια εκσυγχρονισμού. Όπως τόνισα σε ένα παλιό μου άρθρο («Το Βήμα της Κυριακής», 13-8-1995) ο έλεγχος της κρατικής μηχανής από πελατειακά/λαϊκιστικά κόμματα, ο γιγαντισμός της και τα άκρως αυταρχικά/σουλτανιστικά χαρακτηριστικά της την κάνουν να μοιάζει με ένα καθυστερημένης νοητικότητας γίγαντα, με ένα άμορφο τέρας, ανίκανο να αντιδράσει ευέλικτα και αποτελεσματικά σε ένα ταχέως μεταβαλλόμενο εθνικό, ευρωπαϊκό και παγκόσμιο περιβάλλον.

Τις πολιτική ηγεσία αναγνώρισε ποτέ την ευθύνη που το κομματικοκρατικό σύστημα έχει γι' αυτή την άθλια κατάσταση; Ποιο κόμμα προσπάθησε να αντιμετωπίσει σοβαρά τη γάγγραινα του γραφειοκρατικού γιγαντισμού; Κανένα. Και αυτό γιατί όταν ένα κόμμα είναι στην αντιπολίτευση ρίχνει όλες τις ευθύνες στο κυβερνών κόμμα. Και όταν έρχεται στα πράγματα ακολουθεί την ίδια ρουσφετολογική πολιτική δημιουργώντας «νέες θέσεις» παρασιτικής απασχόλησης.

* Το κομματικό φούτμπολ

Όχι μόνο όταν έχουμε αλλαγή κομμάτων στη εξουσία, αλλά και κάθε φορά που γίνεται κυβερνητικός ανασχηματισμός, κάθε φορά που ένας υπουργός διαδέχεται σε

ένα συγκεκριμένο υπουργείο έναν άλλο έχουμε την καταστρεπτική, σπάταλη τακτική του «ράβε ξήλωνε». Επειδή η διοικητική μηχανή είναι άκρως κομματικοποιημένη και άρα έχει ελάχιστη αυτονομία έναντι των κομματικοκρατικών μηχανορραφιών, ο κάθε νέος υπουργικός «αφέντης» φέρνει τους «δικούς του ανθρώπους», τους δικούς του συνεργάτες. Και έχει βέβαια «τις δικές του» ιδέες για το πώς πρέπει να αλλάξουν τα πράγματα στον τομέα που ανέλαβε. Και συνήθως όσο πιο άσχετος με τον χώρο που έχει αναλάβει να μεταρρυθμίσει είναι ο υπουργός, τόσο πιο πεπεισμένος είναι για τη μεγαλοφυΐα των δικών του προτάσεων για αλλαγή. Το ότι μια σοβαρή μεταρρύθμιση, όσο μεγαλοφυείς κι αν είναι οι ιδέες στις οποίες στηρίζεται, χρειάζεται επίπονη έρευνα, σοβαρό σχεδιασμό και μεγάλο χρονικό διάστημα για την υλοποίησή της (διάστημα που ξεπερνά κατά πολύ τη μέση θητεία ενός υπουργού ή και μιας κυβέρνησης) - αυτή η προφανής διαπίστωση αγνοείται. Και αγνοείται γιατί συνειδητά ή ασυνειδητά ο σκοπός είναι λιγότερο η υλοποίηση της μεταρρύθμισης και περισσότερο το «ξήλωμα» των κομματικών αντιπάλων και το βόλεμα των «ανθρώπων» του νέου υπουργού, της νέας κυβέρνησης.

Νομίζω πως οι αναρίθμητες μεταρρυθμίσεις στον χώρο της παιδείας αποτελούν το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα του πώς το κομματικό φούτμπολ ακυρώνει κάθε σε βάθος μεταρρυθμιστική προσπάθεια. Ας σκεφτούμε μόνο τον αριθμό των αντιφατικών, αντικρουόμενων μεταρρυθμιστικών αλλαγών στη διάρκεια της μεταπολίτευσης και την τρομακτική σπατάλη πόρων που οι πρακτικές του «ράβε ξήλωνε» έχουν επιφέρει. Αν σε αυτή τη σπατάλη προσθέσουμε την απίστευτη ταλαιπωρία μαθητών και γονέων καθώς και τη διαίωνιση ενός αναχρονιστικού εκπαιδευτικού συστήματος που δεν οδηγεί ούτε σε ουσιαστική μόρφωση ούτε στον αναγκαίο εκσυγχρονισμό της κοινωνίας και οικονομίας, τότε αντιλαμβανόμαστε σε τι αδιέξοδο η κομματικοκρατική λογική έχει οδηγήσει τα εκπαιδευτικά μας πράγματα.

*** Η αντίθεση σε εξωκομματικούς ελέγχους**

Η τρίτη και πιο βασική αιτία υπονόμησης μεταρρυθμιστικών προσπαθειών έχει να κάνει με το ότι το κομματικοκρατικό κατεστημένο δεν ανέχεται κανέναν περιορισμό στην απόλυτη κυριαρχία του. Έτσι σαμποτάρει αυτόματα κάθε προσπάθεια ελέγχου των κομματικών αυθαιρεσιών και καταχρήσεων από αυτόνομες, εξωκομματικές και εξωκυβερνητικές αρχές. Η ιδεολογική νομιμοποίηση της αμυντικής αυτής θέσης στηρίζεται στην ιδέα πως τα κόμματα αφού έχουν την ψήφο και άρα την εμπιστοσύνη του λαού είναι τα μόνα αρμόδια για τον έλεγχο των δυσλειτουργιών του πολιτικού συστήματος. Μόνο από αυτά, χωρίς καμιά στήριξη ή βοήθεια από τα έξω, μπορεί και πρέπει να έρθει η αναγκαία μεταρρυθμιστική κάθαρση. Με άλλα λόγια, «Γιάννης κερνά και Γιάννης πίνει». Το ότι τα κόμματα δεν μπορούν να λύσουν τα προβλήματα της αδιαφάνειας, της διαπλοκής και της διαφθοράς που η κομματικοκρατία δημιουργεί, γιατί αποτελούν μέρος του προβλήματος - αυτή η πολύ απλή αλήθεια αγνοείται παντελώς. Έτσι κάθε κόμμα που παίρνει την εξουσία αναλαμβάνει το ίδιο να «πατάξει» τη διαφθορά/διαπλοκή και να οδηγήσει τη χώρα στην κάθαρση - επιρρίπτοντας όλη την ευθύνη για τα κακώς κείμενα στον κομματικό αντίπαλο. Έτσι όπως το μπαλάκι περνάει ασταμάτητα από το ένα κόμμα στο άλλο, η σισύφειος διαδικασία διαιωνίζεται και ο κομματικοκρατικός κοινοβουλευτισμός αποκτά ακλόνητες θεσμικές βάσεις.

Ας πάρουμε εδώ σαν παράδειγμα τις πολυάριθμες προσπάθειες μεταρρύθμισης της δημόσιας διοίκησης. Από τις προτεινόμενες μεταρρυθμίσεις του Langrod στην πρώιμη μεταπολεμική περίοδο μέχρι αυτές του Έβερτ και του Κούβελα - όλες, αργά ή γρήγορα, μπήκαν στο χρονοντούλαπο. Και αυτό για τον απλούστατο λόγο πως ένας υπουργός, όσο καλή θέληση και αν έχει, πέρα από τα συντεχνιακά εμπόδια, δεν διαθέτει τον αναγκαίο χρόνο για να ξεκινήσει, να εδραιώσει και να επιβλέψει σε μακρόχρονη βάση μια τέτοια, μεγάλου βεληνεκούς μεταρρυθμιστική προσπάθεια. Για να το επαναλάβω, η ριζική και αναγκαία μεταρρύθμιση της δημόσιας διοίκησης χρειάζεται ένα χρονικό διάστημα που ξεπερνά κατά πολύ τη θητεία ενός υπουργού ή και μιας κυβέρνησης. Χρειάζεται ένα ισχυρό και σχετικά ανεξάρτητο/αυτόνομο από τα κόμματα φορέα που να χαράσσει μια μακρόπνοη στρατηγική την οποία θα στηρίζει και θα προωθεί εκτός του πεδίου του κομματικού φούτμπολ. Βέβαια πριν από τη Μεταπολίτευση είχαμε έναν τέτοιο φορέα, το ΑΣΔΥ (Ανώτατο Συμβούλιο Δημοσίων Υπηρεσιών), που λειτούργησε από το 1951 ως το 1973. Αλλά το ΑΣΔΥ δεν μπορούσε ούτε να κατευθύνει ούτε να ελέγξει σοβαρά τη μεταρρυθμιστική διαδικασία γιατί δεν είχε πραγματική αυτονομία. Ήταν μια επέκταση της διοικητικής μηχανής, μια ακόμη κρατική υπηρεσία υπό τον άμεσο κυβερνητικό έλεγχο. Αποτελούσε, με άλλα λόγια, μια επιπλέον γραφειοκρατία, μια επιπλέον σπατάλη του δημοσίου χρήματος.

Αυτό που χρειαζόταν βέβαια για την επιτυχή λειτουργία της θα ήταν ένα αυτόνομο ΑΣΔΥ - όπως π.χ. η *Civil Service Commission* στη Μ. Βρετανία. Χρειαζόταν με άλλα λόγια ένα ΑΣΔΥ που θα άμβλυε την κομματικοκρατία, που δεν θα ήταν υποχείριο της κάθε κυβέρνησης.

Όπως και τότε έτσι και σήμερα χρειαζόμαστε ένα νέο αυτόνομο ΑΣΔΥ που θα έχει στελεχωθεί όχι μόνο από κομματικούς αντιπροσώπους αλλά και από Έλληνες και ξένους ειδικούς και από προσωπικότητες που θα έχουν τη δύναμη και τους πόρους να αντιστέκονται σε πιέσεις προερχόμενες από την κομματικοποιημένη δημόσια διοίκηση, από τα κόμματα και την κυβέρνηση. Μόνο με μια τέτοια αντικομματικοκρατική στρατηγική μπορεί να πετύχει μια σε βάθος διοικητική μεταρρύθμιση.

*** Η κοινωνία των πολιτών**

Ένα μικρό βήμα προς την παραπάνω κατεύθυνση έγινε από την κυβέρνηση Σημίτη με τη δημιουργία του Συνηγόρου του Πολίτη που δικαίως θεωρείται από όλους ένας πολύ πετυχημένος θεσμός στον χώρο των ανεξάρτητων αρχών, δηλαδή στον χώρο της κοινωνίας των πολιτών. Και ο θεσμός πέτυχε γιατί, ενάντια στις προβλεπόμενες αντιδράσεις πολλών κομματικών «παραγόντων» που αντέδρασαν αμυντικά στη δημιουργία εξωκομματικών ελέγχων, ο Πρωθυπουργός στήριξε ενεργά τον Συνήγορο του Πολίτη δίνοντάς του επαρκείς πόρους και ουσιαστική αυτονομία. Παρεμπιπτόντως, είναι μια άλλη καθαρή ένδειξη της κομματικοκρατίας το ότι ο Πρωθυπουργός έκανε ιστορικές τομές σε χώρους (όπως η ΟΝΕ, η εξωτερική πολιτική) όπου τα κομματικοκρατικά συμφέροντα δεν είχαν μεγάλη δυνατότητα υπονόμησης. Στις εσωτερικές μεταρρυθμίσεις όμως τα εμπόδια είναι τεράστια - αφού οι μεταρρυθμίσεις θίγουν άμεσα και την κομματικοκρατία γενικά και το πασοκικό κατεστημένο πιο ειδικά. Και είναι επίσης ενδεικτικό της κομματικοκρατικής λογικής πως το ίδιο το κόμμα του Κ. Σημίτη συστηματικά υποσκάπτει την εκσυγχρονιστική

μεταρρύθμιση της κυβέρνησης και «ανέχεται» τον Πρωθυπουργό μόνο και μόνο γιατί ξέρει πως χωρίς αυτόν θα χάσει την εξουσία.

Κλείνω επιστρέφοντας στο θέμα των εξωκομματικών/εξωκυβερνητικών ελέγχων που ο Συνήγορος του Πολίτη αποτελεί ένα σημαντικό αλλά πολύ μικρό βήμα. Είναι προς τον πολλαπλασιασμό ανεξάρτητων αρχών τύπου Συνηγόρου του Πολίτη που πρέπει να κατευθυνθούμε αν θέλουμε να περάσουμε από την κομματικοκρατική στην κομματική δημοκρατία. Δηλαδή προς την κατεύθυνση μερικού περάσματος εξουσιών, λειτουργιών, πόρων από τα κόμματα σε πραγματικά αυτόνομες αρχές που δεν θα λειτουργούν ούτε στη βάση του ιδιωτικού κέρδους ούτε στη βάση της κομματικοκρατικής λογικής. Με άλλα λόγια, η άμβλυνση της κομματικοκρατίας δε απαιτεί ούτε αυταρχικές, «βοναπαρτιστικές» λύσεις που αγνοούν τα κόμματα, ούτε αγοροκρατικές λύσεις θατσερικού εκσυγχρονισμού. Η πάταξη της κομματικοκρατικής μάστιγας απαιτεί την ενδυνάμωση της κοινωνίας των πολιτών. Πιο συγκεκριμένα, απαιτεί τη δημιουργία και την ισχυροποίηση ανεξάρτητων αρχών που, σε αντίθεση με τις καχεκτικές, καρκινοβατούσες υπάρχουσες «ανεξάρτητες» αρχές, θα έχουν σημαντικούς πόρους, κύρος και πραγματική ανεξαρτησία από κόμματα και κυβερνήσεις. Μια τέτοια αρχή είναι η Εθνική Επιτροπή Τηλεπικοινωνιών και Ταχυδρομείων η οποία, έχοντας σημαντικούς πόρους καθώς και τη στήριξη της ΕΕ, κατόρθωσε να ρυθμίσει επιτυχώς την ανταγωνιστικότητα στον νευραλγικό χώρο των τηλεπικοινωνιών και να μειώσει το κόστος των υπηρεσιών που προσφέρονται στους καταναλωτές κατά 30%. Κι εδώ όμως, όπως ήταν προβλεπόμενο, υπάρχουν πιέσεις από τα συνδικάτα του ΟΤΕ καθώς και από παράγοντες του υπουργείου Μεταφορών για την «ένταξη» της Επιτροπής στην κρατική διοικητική μηχανή - δηλαδή για την υπόσκαψη της αυτονομίας της, για την πλήρη κομματικοποίησή της. Κάτι τέτοιο θα είναι καταστροφικό και για τον τόπο και για το κύρος της κυβέρνησης. Γιατί μόνο αν επιτροπές σαν αυτή των τηλεπικοινωνιών διατηρήσουν την αυτονομία τους από κόμματα, κυβέρνηση και ολιγαρχικά οικονομικά συμφέροντα, θα μπορέσουν να ξεπεράσουν (στον χώρο της παιδείας, της υγείας, της δημόσιας διοίκησης κτλ.) τους τρεις βασικούς μηχανισμούς υπονόμευσης της μεταρρύθμισης που εξέτασα σε αυτό το άρθρο. Μόνο με την ενδυνάμωση της κοινωνίας των πολιτών οι απλοί πολίτες θα ενδιαφερθούν ξανά για τον δημόσιο χώρο και θα στηρίξουν ενεργά την επερχόμενη μεταρρύθμιση.

Σχετικά με τις αναγκαίες μεταρρυθμίσεις στην Ελλάδα διαβάζουμε πάλι από το άρθρο της κυρίας Παπαδάκη: "Κεντρική διαπίστωση του ΟΟΣΑ είναι ότι μείζον εμπόδιο για την επιτυχή κανονιστική μεταρρύθμιση στην Ελλάδα είναι ότι η εγχώρια πολιτική φαίνεται συχνά να δίνει μεγαλύτερη προτεραιότητα στην προστασία κατεστημένων συμφερόντων παρά στην κάλυψη των αναγκών των καταναλωτών και στην υποστήριξη της οικονομικής ζωτικότητας. Η Ελλάδα ήταν συνήθως τελευταία στην Ε.Ε. να εφαρμόσει τις οδηγίες για την απελευθέρωση, καθώς επανειλημμένα διαπραγματευόταν εξαιρέσεις που την άφηναν χρόνια πίσω από τους ανταγωνιστές της. Ήταν σαν να βάζει τρικλοποδιά στον εαυτό της σε έναν αγώνα δρόμου, λέει ο ΟΟΣΑ, και υποστηρίζει: Οι κακές κανονιστικές πρακτικές σε όλη την οικονομία επιβραδύνουν τη διαρθρωτική προσαρμογή και τη δημιουργία θέσεων εργασίας, αποθαρρύνουν την είσοδο στην αγορά και τις ξένες επενδύσεις, ενθαρρύνουν την ανάπτυξη της παραοικονομίας και μειώνουν την αποτελεσματικότητα του δημόσιου

τομέα. Κεντρικά διαρθρωτικά προβλήματα εξακολουθούν να είναι τα αναποτελεσματικά κανονιστικά καθεστώτα σε τομείς κλειδιά, οι χαμηλές επιδόσεις των δημοσίων επιχειρήσεων και ιδίως των κρατικά ελεγχόμενων τραπεζών, η αναποτελεσματική πολιτική του ανταγωνισμού, μια σχετικά άκαμπτη αγορά εργασίας και το σύστημα κοινωνικής ασφάλισης και συντάξεων." Και για να συμπληρώσω ενώ, ότι τώρα έφτασε η ώρα της αλήθειας και όπως είμαστε μαθημένοι να προσπαθούμε να τα κάνουμε όλα τελευταία στιγμή προσπαθούμε με κάθε μέσο καταντάμε να πρέπει να κόψουμε τον Γόρδιο Δεσμό και ότι γίνεται. Η ΕΕ δεν περιμένει άλλο. Τι στο καλό μας πλήρωναν 20 χρόνια, τώρα ζητούν και κάτι από εμάς. Σκέφτομαι, λέω μόνο σκέφτομαι ότι παίζοντας με την παραοικονομία και ενισχύοντάς της κάποιος, λέω κάποιος όχι συγκεκριμένα μπορεί να διαστρευλώνει το μέγεθος της οικονομίας και έτσι να επιτυγχάνει να πληρώνει λιγότερα στον κοινοτικό κορβανά. Διαβάζουμε από το άθεο της Αστέρως Χριστοδουλίδου από το Ιντερνετ³⁷: "Ο κοινοτικός προϋπολογισμός χρηματοδοτείται από τις εισφορές των κρατών-μελών, με βάση τα έσοδά τους από τον ΦΠΑ και το μέγεθος του ΑΕΠ. Η έρευνα διαπιστώνει σοβαρές παρατυπίες στο σύστημα αυτό. Εν όψει της διεύρυνσης της Ε.Ε. προς την κεντρική Ευρώπη, ο κοινοτικός προϋπολογισμός έχει καταστεί μήλον της Εριδος μεταξύ των κρατών-μελών, ιδίως της Γερμανίας και της Βρετανίας, που εμφανίζονται απρόθυμες να συνεχίσουν να σηκώνουν το βάρος της χρηματοδότησης των ασθενέστερων μελών. Η Κομισιόν συζητεί μάλιστα το ενδεχόμενο να περιλάβει και την παραοικονομία στους υπολογισμούς για το μέγεθος της οικονομίας ενός κράτους-μέλους"

Ένας φαύλος κύκλος δημιουργήθηκε: το κράτος να "δίνει" εργασία στον ιδιωτικό τομέα με χρήματα που εκπορεύει από τους φόρους που εισπράττει από τους μη δυναμένους να φοροδιαφύγουν, δηλαδή κυρίως από τους χιλιάδες των μισθωτών και φευ των συνταξιούχων και των εισπράξεων ΦΠΑ και έτσι να ενισχύει την διαφθορά όπως έχουμε εξηγήσει και σε προηγούμενο κεφάλαιό. Τα τελευταία 20 χρόνια δε, παίρνουμε και ενισχύσεις από τους κοινοτικούς μας μισθωτούς-εταίρους υπό την μορφή επιχορηγήσεων, θυμίζω μόνο τη λέξη Κου-Που-Σου Α,Β,Γ,...Δ Λαϊστί (ΚΤΣ: Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης), πακέτα Ντελόρ κα. Τρέμουμε δε στην ιδέα ότι μπορεί να κοπούν οι επιδοτήσεις. Η Ελλάδα στο μεγαλείο της! Που έμεινε η αιδώς συμπολίτες, να τείνουμε πάντα την παλάμη σε βοήθεια κλαψουρίζοντας το παραμύθι των μεταβατικών διατάξεων. Τουλάχιστον ας σεβαστούμε το γεγονός ότι η λέξη Ευρώπη είναι ελληνική, ανεξάρτητα από το τι είμαστε εμείς.

Και έτσι για να έχουμε μια σχετική γνώση γύρω από την παραοικονομία και με τους τύπους της παραοικονομίας παραθέτω αυτό που διαβάζουμε στο άρθρο του κ. Παπαντριάναφύλλου¹ ότι: *Η έννοια της παραοικονομίας ορίζεται αρνητικά. Στην κατηγορία αυτή εμπίπτουν τα εισοδήματα που πραγματοποιούνται από διάφορες συναλλαγές, χωρίς όμως να αποτυπώνονται στο ΑΕΠ.* Και της Δώρας Σαρρή στην εφημερίδα Ημερησία³⁸ που το βρίσκω αρκετά χρήσιμο: *Σε πρόσφατο τεύχος του περιοδικού «Economist» η Ελλάδα καταγράφεται ως η χώρα του ΟΟΣΑ με το μεγαλύτερο ποσοστό «σκιώδους οικονομίας»: Η παραοικονομική δραστηριότητα ανέρχεται σε ποσοστό ίσο με το 29% του ΑΕΠ. Υπάρχουν και άλλες εκτιμήσεις, που*

³⁷ "E on-line" Copyright © 1999 X. K. Τεγόπουλος Εκδόσεις Α.Ε.

³⁸ ΗΜΕΡΗΣΙΑ, 24/02

πάντως τοποθετούν την Ελλάδα στην περιοχή του 24% - 30%, μαζί με την Ισπανία, την Ιταλία, την Πορτογαλία και το Βέλγιο. Το φαινόμενο δεν εξαιρεί καμία χώρα, ούτε τις πλέον ανεπτυγμένες. Παρουσιάζει όμως έξαρση σε χώρες υπό καθεστώς μετάβασης και κορύφωση σε αναπτυσσόμενες χώρες, ειδικότερα της μαύρης ηπείρου. Απασχολεί πολιτικές και οικονομικές ηγεσίες διεθνώς και προκαλεί τη σύγκληση ειδικών συναντήσεων. Αποτελεί, επίσης, αντικείμενο θεωρητικών και επιστημονικών ερευνών, που παραδέχονται ωστόσο εγγενείς δυσχέρειες.

Διαφωνίες στον ορισμό και την ακριβή ανάλυση των συνιστωσών του φαινομένου. Και μεθοδολογικές αδυναμίες στη μέτρηση αυτής της εκτός κυβερνητικής εποπτείας οικονομικής δραστηριότητας, η οποία εμφανίζεται με διαφορετικά πρόσωπα και ποικίλα ονόματα, όπως οι εγκληματίες, αν και δεν είναι πάντοτε εγκληματική: σκιώδης, άτυπη, κρυφή, μαύρη, υπόγεια, γκρίζα, λαθραία, παράνομη και παράλληλη. Σημαντικά ερωτήματα παραμένουν αναπάντητα. Σε ποια έκταση η σκιώδης οικονομική δραστηριότητα διαστρεβλώνει τις επίσημες εκτιμήσεις για τις μακρο-οικονομικές μεταβλητές, συμπεριλαμβανομένου του εθνικού προϊόντος, της απασχόλησης και του πληθωρισμού; Ποιες είναι οι επιπτώσεις, από την εξαίρεσή της, στη χάραξη πολιτικών; Πώς κατανέμεται εσωτερικά, μεταξύ των μη καταγεγραμμένων αλλά νόμιμων και των παράνομων δραστηριοτήτων; Μπορεί το συνολικό της μέγεθος να εκτιμηθεί και πώς αλλάζει με το χρόνο; Χώρες σε διαφορετικά επίπεδα ανάπτυξης εμφανίζουν διαφορετικούς τύπους παραοικονομίας; Ποια είναι η σχέση μεταξύ της κανονιστικής (αν)αποτελεσματικότητας και του μεγέθους της μαύρης οικονομίας; Άρθρο των Μάθιου Φλέμινγκ, Τζον Ρόμαν και Γκρέιαμ Φάρελ σε πρόσφατο τεύχος του «Journal of International Affairs» του Πανεπιστημίου Columbia εξετάζει ορισμένα από τα προαναφερόμενα ερωτήματα και συμπεραίνει, μεταξύ άλλων, ότι δεν είναι βέβαιο πως όλη η σκιώδης οικονομική δραστηριότητα πρέπει να αποθαρρύνεται και ότι ασφαλώς απαιτείται η μέτρησή της στο σύνολο και στα μέρη της. Σε κάποιο βαθμό η σκιώδης οικονομία είναι μια προ-αντίληψη εις αναζήτησιν θεωρίας, αναφέρουν οι συγγραφείς του άρθρου, επικαλούμενοι τις απόψεις και συναδέλφων τους επιστημόνων. Ορισμένοι την ορίζουν απλώς ως τη μη καταγεγραμμένη οικονομική δραστηριότητα και άλλοι, οπαδοί της «συμπεριφορικής» (μπεχαβιοριστικής) προσέγγισης, ως μη συμμόρφωση ή παράκαμψη των καθιερωμένων κανόνων. Η θεωρητική βάση αμφότερων εμφανίζεται μάλλον ασθενής και συνεπώς καμιά τους δεν διαθέτει ουσιαστική προβλεπτική ισχύ. Και οι δύο προσεγγίσεις πάντως διακρίνουν τη σκιώδη οικονομία σε τέσσερις ευρέως συγκρίσιμες συνιστώσες: την εγκληματική, την παράτυπη, την οικιακή και την άτυπη. Πέραν του εγκληματικού τομέα που εικονογραφείται εύκολα (ναρκωτικά), η παράτυπη δραστηριότητα αφορά τη νόμιμη παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών που παρακάμπτει την καταγραφή, π.χ. φοροδιαφυγή. Ο οικιακός τομέας αφορά την οικιακή παραγωγή. Και ο άτυπος τομέας καθορίζεται ως οικονομικές δραστηριότητες που παρακάμπτουν το κόστος του νόμου και εξαιρούνται από τα ευεργετήματά του, όπως η εκτός ρύθμισης μικρο-επιχείρηση. Η σημασία της παραοικονομίας δεν είναι δυνατό να υποτιμηθεί. Η εξαίρεσή της από τις επίσημες καταγραφές οδηγεί σε ανακριβείς αριθμούς, μη πραγματικές εκτιμήσεις και ακατάλληλες πολιτικές. Η ύπαρξή της υπονομεύει την αποτελεσματική διαχείριση της οικονομίας, δυσκολεύει τη μακρο-οικονομική σταθερότητα και θέτει εν αμφιβόλω τη νομιμοποίηση συνολικά του νομικού και κανονιστικού συστήματος. Από την άλλη, η

ύπαρξη και ανάπτυξη της σκιώδους οικονομίας μπορεί επίσης να υποδηλώνει ότι η φορολογική π.χ. ή η κανονιστική πολιτική είναι υπερβολικά επαχθείς ή καταπιεστικές. (Δεν είναι πάντως πιθανό ότι το άριστο επίπεδο φορολογίας και κανονιστικής ρύθμισης είναι αυτά που θα ελαχιστοποιήσουν κάθε σκιώδη οικονομική δραστηριότητα). Η παραοικονομία στερεί κρατικά έσοδα και προκαλεί κρατικές δαπάνες για την καταστολή του εγκληματικού τομέα της. Έχει πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό κόστος. Ενώ όμως είναι γενικά ανεπιθύμητη, σημαντικό μέρος της είναι εν πολλοίς εποικοδομητικό, σημειώνουν οι αρθρογράφοι. Αρκεί να σκεφθεί κανείς τη συμμετοχή της στον προσπορισμό των μέσων επιβίωσης στις αναπτυσσόμενες χώρες (σε συνθήκες όμως καταπίεσης, εκμετάλλευσης και κινδύνου). Ή -προσθέτουν- την ώθηση που προσφέρει στη μετάβαση προς οικονομίες της αγοράς, όταν η σκιώδης δραστηριότητα προκύπτει ως αντίδραση σε αναποτελεσματικότητες του ισχύοντος συστήματος (συνιστώντας ταυτόχρονα ένα σοβαρό κίνδυνο για την ασθενή θεσμική δομή των υπό καθεστώς μετάβασης χωρών, όταν η εγκαθίδρυση του κανόνος δικαίου θεωρείται συνεχώς περισσότερο ως απαραίτητο συστατικό στοιχείο της επιτυχούς μετάβασης). Επίσης, έρευνες έδειξαν ότι τουλάχιστον τα δύο τρίτα των εισοδημάτων από την παραοικονομία δαπανώνται αμέσως στην επίσημη οικονομία.

Σύμφωνα με τα παραπάνω μένει να μπορέσουμε να αναλύσουμε και να κατανοήσουμε πως οι διάφοροι τύποι της παραοικονομίας αντανakλώνται στην ελληνική πραγματικότητα. Με αυτό το τρόπο ευελπιστούμε να θα οδηγηθούμε σε τρόπους επαναφοράς της παραοικονομίας η τουλάχιστον ένα μεγάλο κομμάτι αυτής στην επίσημη οικονομία. Παρόλο που έρευνες έδειξαν, όπως γράφει και το άρθρο, ότι τα δύο τρίτα των εισοδημάτων από την παραοικονομία δαπανώνται αμέσως στην επίσημη οικονομία, εδώ πρόκειται για κατανάλωση και όχι για επενδύσεις, πρόκειται για χρήμα που δεν βοηθά στην ανάπτυξη και την δημιουργία νέου πλούτου.

Το κράτος στην κοινωνία των πολιτών-ιδιωτών

Πάλι θα θέσω το ρητορικό ερώτημα περί της εργασιακής φύσεως των δημοσίων υπαλλήλων, εφόσον το Κράτος δεν μπορεί να θεωρηθεί εργοδότης υπό την κλασσική του έννοια. Στην ουσία, εφόσον οι δημόσιοι υπάλληλοι σήμερα πληρώνονται από τους φορολογούμενους πολίτες μέσω των φόρων θα πρέπει και να θεωρούνται έμμεσοι λειτουργοί ταγμένοι στην εξυπηρέτηση των πολιτών. Όμως τι καλούνται να επιτελέσουν οι δημόσιοι υπάλληλοι; Αποτελούν μέλη των διαφόρων μηχανισμών ενός κράτους που έχει αποφασίσει το ίδιο να αυτονομηθεί από τους πολίτες-ιδιώτες χωρίς βέβαια την συμμετοχή τους στην απόφαση αυτή.

Θεωρείται σήμερα αυτονόητο ότι το κράτος διεκδικεί και κατέχει αδιαφιλονίκητα αυτό και μόνο το δημόσιο χαρακτήρα μιας οντότητας που απορρέει από αυτή την αυτονόμηση. Η αυτονόμηση του στηρίζεται κυρίως στην οικονομική ανεξαρτησία που απέκτησε με την, κατά την γνώμη μας, αυθαίρετη αφαίρεση μέρους του πλούτου που παράγεται από τους πολίτες σε οποιαδήποτε μορφή. Μάλιστα το χρήμα το οποίο αφαιρείται με την μορφή φόρων θεωρείται δημόσιο χρήμα ως εάν το κράτος να το έχει γεννήσει η παράξει. Στο όνομα του δημόσιου συμφέροντος, όπως βέβαια το ορίζει κάθε φορά η πολιτική ηγεσία των κρατικών μηχανισμών, *αποφασίζει και διατάζει*. Ο δημόσιος χαρακτήρας του κράτους εκφράζεται με την απολυταρχική συμπεριφορά σε ότι έχει σχέση με την αλληλεπίδραση με τον πολίτη. Υπήρξε ανάγκη να επανδρωθούν διάφορες υπηρεσίες του και έτσι φτάσαμε στο σημείο το κράτος να γίνει εργοδότης στην θέση του πραγματικού εργοδότη δηλαδή των πολιτών-ιδιωτών.

Επομένως εγώ θα προχωρήσω στην ανάδειξη του πολιτικό-ιδιωτικού χαρακτήρα του κράτους, και την ανάγκη να τονίσουμε *ότι η Ελλάδα ανήκει στους Έλληνες*, για να θυμηθώ τον Ανδρέα Παπανδρέου που χρησιμοποίησε την φράση αυτή για να εκφράσει μια άλλη του αγωνία σχετικά με την εθνική ανεξαρτησία και την εδαφική ακεραιότητα. Ότι δηλαδή αυτό που δεν ανήκει προσωπικά σε κάποιο πολίτη-ιδιώτη ανήκει στην συλλογική περιουσία των πολιτών και όχι σε κάποια αυθαίρετη υλική οντότητα που ονομάστηκε κράτος και που συνέφερε (ειδικά στον καπιταλισμό, αλλά και στις σοσιαλοδημοκρατίες) να παρουσιάζεται σαν κάτι έξω από την υλικότητα της κοινωνίας. Μάλιστα παρατηρούμε ότι σε αρμονία με τη βασική αρχή του *διαίρει και βασίλευε* του καπιταλισμού έχει αναπτυχθεί μια ειδική γλώσσα και οικονομική ορολογία και τελικά επιστήμη περί τα οικονομικά μεγέθη, που δεν είναι κατανοητή στους πολίτες-ιδιώτες.

Έτσι δημιουργήσαμε μια υλικότητα του κράτους που εντυπωσιάζει και απωθεί ταυτόχρονα τον πολίτη-ιδιώτη και τον πείθει ότι όλα αυτά είναι για τους ειδικούς και ειδικά μνημένους και δεν θα πρέπει να ασχολείται με δείκτες και νούμερα που έτσι και αλλιώς δεν του λένε τίποτε. Όλα στην υπηρεσία του καπιταλισμού, στα πλαίσια της ειδίκευσης και απειδίκευσης που το χαρακτηρίζει. Δηλαδή συνηθίζει ο πολίτης-ιδιώτης στην λογική του ότι θα πρέπει να είναι ειδικός για να ασχοληθεί με τέτοια θέματα, που άλλωστε τον αφορούν 100% μα του έχουν υποβάλλει ότι είναι άσχετος και ότι μόνο οι ειδικοί τεχνοκράτες μπορούν να ασχολούνται με το θέμα. Τα ΜΜΕ σιγοντάρουν την άποψη αυτή κατά κόρον με το δικαιολογητικό ότι τέτοιου είδους αναλύσεις κουράζουν (sic) τον τηλεθεατή.

Το κενό ειδίκευσης και απειδίκευσης έτσι μεγαλώνει μέχρι που γίνεται μια κάστα ξεχωριστή, αποκτά δηλαδή την δική του υλικότητα και κρούστα. Η ύπαρξη δύο ειδών δικαίου, του δημοσίου και του ιδιωτικού, χαρακτηρίζει την συμύκνωση των μηχανισμών του κράτους σε μια ξεχωριστή οντότητα, πέρα και έξω από την κοινωνία των πολιτών. Το φυσικό δίκαιο έχει απαξιωθεί. Όμως όπως η γνώση δεν διαιρείται, έτσι δεν μπορεί να διαιρείται και το δίκαιο. Το δίκαιο είναι ενιαίο και σαν τέτοιο μας το μετέφεραν και οι αρχαίοι Έλληνες. Ειδικά αυτό το κράτος στόχευε και κατάφερε να μαλθακοποιήσει τους πολίτες του και να τους μετατρέψει σε υπηκόους να τους αποπολιτικοποιήσει. Αυτό το αγκάθι πρέπει να κοπεί και όχι μόνο να κοπεί αλλά να ξεριζωθεί και να παραδοθεί στην διαδικασία του μαρασμού.

Ποιός δεν έχει έρθει σε αναμέτρηση με το κράτος σε κάθε είδους συναλλαγή στις καθημερινές δραστηριότητές του. Ποιός δεν έχει έρθει σε επαφή με την εφορία. Ποιός δεν ξέρει ότι υπηρεσίες του κράτους ξαμολούν τα λαγωνικά τους για να ξεχώσουν περιπτώσεις που δύο η και περισσότεροι πολίτες-ιδιώτες διεκδικούν ένα οικόπεδο για να το οικειοποιηθεί το κράτος; Το κράτος εκτός από εργοδότης δεν μπορεί να είναι και ιδιοκτήτης περιουσίας! Περιουσία και ιδιοκτησία μπορεί να έχει μόνο ο πολίτης-ιδιώτης. Το μόνο που θα μπορούσε να είναι, είναι διαχειριστής της κοινής ιδιοκτησίας αν αυτή δεν ανήκει σε κάποιον πολίτη-ιδιώτη. Χρειαζόμαστε επί τέλους ένα εθνικό και όχι δημόσιο κτηματολόγιο για να ξέρουμε την περιουσία μας, τον πλούτο μας.

Έχουμε συνηθίσει να ταυτίζουμε την απασχόληση στο κράτος με την μονιμότητα. Θα υπενθυμίσω ένα παλιό ρητό: ουδέν μονιμώτερο του προσωρινού. Εγώ θα αντιστρέψω την ρήση: ουδέν προσωρινότερο του μονίμου. Δηλαδή τα πάντα ρει, όπως έλεγε και ο Ηράκλειτος. Έτσι λοιπόν σύμφωνα με τα παραπάνω οι ονομαζόμενοι σήμερα δημόσιοι υπάλληλοι απολαμβάνουν μεν την μονιμότητα αλλά να μη ξεχνούμε ότι αυτή η κατάσταση είναι νομοτελειακά προσωρινή, επειδή η φύση το θέλει. Στην εποχή του μετακαπιταλισμού ή της οικονομίας των πολιτών-ιδιωτών οι θέσεις στο πολιτικό-ιδιωτικό κράτος (ή αν θέλετε διαχειριστική οντότητα που θα αντικαταστήσει το κράτος υπό την σημερινή του μορφή), θα εξαρτηθούν από τις ανάγκες και τις συνθήκες που θα αναδειχθούν από την αγορά των πολιτών. Η φοροδιαφυγή, η διαφθορά, και παραοικονομία θα εκμηδενισθούν. Και εξηγούμαι: θεωρώ ότι το παρόν σύστημα είσπραξης φόρων είναι άδικο και παράνομο με τους όρους της ελεύθερης αγοράς, έτσι όπως τις φανταζόμαστε εμείς. Η ελεύθερη αγορά όπως την επαγγέλλονται οι θιασώτες της σήμερα, βοηθά μόνο τους ισχυρούς, τα καρτέλ, τα μονοπώλια, την διαφθορά, πολλαπλασιάζει την ανεργία. Ο απλός ιδιώτης, ο

αυτοαπασχολούμενος, ο εργάτης, το εν τέλει πάσης φύσεως παραγωγικό μέλος δεν έχει τίποτε να κερδίσει από μια τέτοια αγορά. Σε λίγο θα έχουμε και μονοπώλια στην Υγεία, την Παιδεία, την ισοπέδωση της κοινωνικής ζωής, της συλλογικής δράσης, και όλα αυτά με την ευλογία σήμερα των υπουργών και στελεχών της κυβέρνησης και αύριο της επόμενης κυβέρνησης. Γιατί να μην έχουμε καμία ψευδαίσθηση, ότι όταν αλλάξει ο Μανωλιός θα βάλει απλώς την σκούφια του αλλιώς για να παραφράσω μια λαϊκή παροιμία. Κοντολογίς δεν θα αλλάξει τίποτε. Οι πολίτες-ιδιώτες σήμερα δεν έχουν την δύναμη να αντισταθούν στην λαίλαπα του μεγάλου κεφαλαίου που έρχεται και κινείται με ιλιγγιώδη ταχύτητα διεθνώς και καταβροχθίζει ότι μικρότερο βρει μπροστά του, που αρμέγει και εξαφανίζει τον ανταγωνισμό με θεμιτά ή αθέμιτα μέσα, πριν γίνει και αυτό βορά από κάποιο ισχυρότερο ρεύμα ροής κεφαλαίων.

Ποιά είναι η απάντησή μας σε αυτή την στρεύλωση με την σύμπραξη των μεγάλων και την ακούσια άγνοια των μικρών; Το κράτος υπό την μορφή που έχει σήμερα είναι πέρα από κάθε αμφιβολία ένα αυταρχικό, διαπλεκόμενο και διεφθαρμένο σύστημα. Αυτό το σύστημα δυστυχώς συντηρείται και από τον λαό επειδή νομίζει ότι τον βολεύει! Μηχανισμοί διάφοροι του επισημαίνουν διαρκώς και με μέθοδο, ότι όλοι κλέβουν και όλοι λαδώνουν και λαδώνονται και επομένως "συνηθίζουν" και "εθίζουν" τον ελληνικό λαό στην λογική του: αφού κλέβεις και εσύ "νομιμοποιούμαι" να κλέβω και εγώ. Μια τέτοια αντίληψη προάγεται, κατά την άποψή μας ακούσια, και μέσω των εκπομπών μεταξύ άλλων, όπως του Μ. Τριανταφυλλόπουλου. Ο συμπαθής, κατά τα άλλα δημοσιογράφος, δημοσιοποιεί πτυχές της ελληνικής κοινωνίας της ρεμούλας, της αυθαιρεσίας και της παρανομίας που τελικά δεν "μορφώνουν" παρά "παραμορφώνουν" τον μη κριτικά σκεπτόμενο Έλληνα. Δεν καταλαβαίνει έτσι ο κ. Τριανταφυλλόπουλος ότι με τον τρόπο αυτό γίνεται εργαλείο στα χέρια εκείνων τους οποίους στην ουσία αποκαλύπτει και εκθέτει. Και άρα έτσι όλοι βολεύονται. Και οι μικροί και οι μεγάλοι, και οι προνομιούχοι και οι μη προνομιούχοι. Ο ελληνικός λαός τιμά με την ψήφο του όποιον του χαϊδεύει καλύτερα τα αυτιά. Προτιμά να του λένε ψέματα (που ξέρει ότι είναι ψέματα) παρά αλήθειες. Αγαπάει τους κόλακες του, που τιμούν έτσι την ματαιοδοξία του, έτσι νομίζει ότι αποτελεί μέρος της εξουσίας. Οποία απατηλή σκέψη. *Ο Παπαδιαμάντης*, γράφει ο Σ. Καργάκος στο βιβλίο του "Ξαναδιαβάζοντας την Φόνισσα"³⁹, *αγαπούσε βαθιά τον λαό, χωρίς να τον κολαρεύει, αλλά δεν εκτιμούσε τις πολιτικές επιλογές κι εμπλοκές του λαού, μια και έσβησε σιγά-σιγά μέσα του κάθε εκτίμηση για την πολιτική και το ελληνικό κράτος, το δομημένο πάνω στην αυθαιρεσία, στο δεκασμό και την "σπέκουλα". Συνεπώς θεωρούσε ανίκανο το κράτος αυτό να δημιουργήσει αξιόλογο πολιτικό έργο, πέρα από την πολιτική "τσέτουλας" ή μια πολιτική ζήτουλα. Πολύ περισσότερο να διαμορφώσει σωστή εθνική πολιτική. Και συνεχίζει σε άλλο σημείο⁴⁰ ο Σ. Καργάκος για τον Παπαδιαμάντη ότι: έβλεπε τους ομοεθνείς του, υπό την επήρεια της Δύσης, ν'αγωνίζονται να γίνουν μικροί, ενώ η ιστορική τους αποστολή τους είχε τάξει να γίνουν μεγάλοι. Καθώς και το απaráμιλλο: Με ανυπολόγιστες θυσίες κερδίσαμε το "έλασσον" και χάσαμε το "μείζον". Αυτά γράφει και λέει ο Παπαδιαμάντης που μόνο σαν εθνικιστής δεν μπορεί να κατηγορηθεί.*

³⁹ Ξαναδιαβάζοντας τη Φόνισσα - Σαράντος Καργάκος (Εκδόσεις Gutenberg, 1987, σελ. 26)

⁴⁰ Στο ίδιο βιβλίο - Σελ. 30

Η κατάσταση αυτή στο κράτος δεν μπορεί να αλλάξει εκ των έσω. Το τονίζει και ο καθηγητής Ν. Μαμουζέλης στο άρθρο του που παραθέσαμε αυτούσιο στο προηγούμενο κεφάλαιο. Θα πρέπει να μετασχηματισθεί σε μια υλική οντότητα τα χαρακτηριστικά της οποίας κατά την γνώμη μας θα είναι: συνέταιρος του κάθε ενός πολίτη-ιδιώτη της κοινωνίας (με έμφαση ατού καθ' ενός) και διαχειριστής μόνο της προσφερόμενης οικειοθελώς από τους πολίτες-ιδιώτες μέρους του πλούτου που παράγουν. Και επειδή αυτό μπορεί να ακούγεται απλοϊκό εξηγούμαι και πάλι. Η λεγόμενη φοροδιαφυγή έχει φουντώσει στην Ελλάδα, και ένας λόγος είναι αφ' ενός, για να αυξηθεί το επιχειρηματικό κέρδος, αφ' ετέρου δε γιατί ο πολίτης-ιδιώτης έπαψε να έχει εμπιστοσύνη στο κράτος αλλά και το κράτος στον πολίτη. Έτσι ο πολίτης-ιδιώτης χρησιμοποιεί όλα τα μέσα για την αποφυγή πληρωμής φόρων. Σε απάντηση το κράτος δημιουργεί ελεγκτικούς μηχανισμούς για να ελέγχει και να αποτρέπει την φοροδιαφυγή, όπως το ΣΔΟΕ και άλλους. Βεβαίως έτσι δημιουργείται ένας ακόμα "ευρωβόρος" μηχανισμός που κινδυνεύει και αυτός να πέσει στα πλοκάμια της διαφθοράς. Σε λίγο ίσως να χρειαστεί να δημιουργήσουμε το υπέρ-ΣΔΟΕ για να ελέγχει το ΣΔΟΕ και πάει λέγοντας. Εγώ λέω να τα καταργήσουμε όλα αυτά. Δεν είναι λύση αυτή. Κοστίζουν παραπάνω απ' ότι αποφέρουν. Οι ελεγκτικοί μηχανισμοί αν και όπου είναι απαραίτητοι αυτοί θα πρέπει να λειτουργούν με αυτορύθμιση και όχι με επιβολή. Εξ' άλλου είναι γνωστό ότι οι έλεγχοι του ΣΔΟΕ πολύ λίγες περιπτώσεις φοροδιαφυγής έχουν ανακαλύψει σε σχέση με την έκταση της "παραιονομίας" και της "παραιοικονομίας".

Το μετακαπιταλιστικό κράτος (ΜΚΚ) θα έχει την μορφή μιας πολιτικό-ιδιωτικής διαχειριστικής οντότητας και θα είναι συνέταιρος του κάθε πολίτη-ιδιώτη. Οι φόροι καταργούνται υπό την σημερινή τους μορφή, και αντί αυτών θα συλλέγονται χρήματα όχι υπό την μορφή εσόδων και άρα ιδιοκτησίας του κράτους αλλά με την μορφή δανείου από τους πολίτες-ιδιώτες. Το ΜΚΚ δηλαδή δεν θα είναι ένας απλός εισοδηματίας όπως είναι το σημερινό καπιταλιστικό κράτος. Το μετακαπιταλιστικό κράτος θα γίνει συνεταίρος του κάθε πολίτη-ιδιώτη και ο κάθε πολίτης-ιδιώτης θα γίνει συν-μέτοχος στις οικονομικές συναλλαγές αυτού του κράτους. Όσο πίο πολλά καταθέτει ο συμμετοχος πολίτης-ιδιώτης στο κοινό ταμείο τόσο μεγαλύτερο μερίδιο θα αποκτά. Ο πολίτης-ιδιώτης μετατρέπεται σε άμεσο συμμετοχο της κοινής περιουσίας στο βαθμό που παράγει πλούτο σε οποιαδήποτε μορφή, και το κράτος από εισοδηματίας εργοδότης και φοροεισπράκτορας σε διαχειριστή του συν-μετοχικού κεφαλαίου των πολιτών-ιδιωτών.

Πριν εξετάσουμε σε λεπτομέρεια το σύστημα λειτουργίας που προτείνεται στα διάφορα τμήματα της οικονομικής δραστηριότητας, πιστεύουμε ότι θα επιτύχουμε τα ακόλουθα:

- Η φοροδιαφυγή θα εξαφανισθεί, μια και δεν θα υφίσταται η λέξη "φόρος"
- Το μετοχικό κεφάλαιο στην θυρίδα του διαχειριστή θα είναι κατά 40% αυξημένο μια και η λεγόμενη παραιοικονομία θα γίνει πραγματική οικονομία
- Οι πολίτες-ιδιώτες θα μπορούν να συνεισφέρουν και παραπάνω από το αναλογούν ποσοστό τους με βάση τα εισοδήματά τους
- Δημιουργείται η αγορά των πολιτών-ιδιωτών σε αντικατάσταση της καπιταλιστικής οικονομίας της αγοράς

- Συμμετοχή στον πλούτο που θα δημιουργείται από την διαχείριση των χρημάτων από την οντότητα διαχειριστή
- Δημιουργείται μια πραγματική κοινωνία των πολιτών-ιδιωτών και επιτυγχάνεται αυτομάτως η κοινωνική συνοχή
- Η τοπική αυτοδιοίκηση αποκτά την πολυπόθητη αυτονομία, και επιτυγχάνεται η άμεση δημοκρατία με την βοήθεια της ηλεκτρονικής ψηφοφορίας
- Πλήρης δωρεάν συνταξιοδότηση και κατάργηση συνταξιοδοτικών εισφορών για τους πολίτες-ιδιώτες
- Ενιαία και δωρεάν παιδεία για όλους που θα επιτυγχάνεται μέσα σε συνθήκες όχι ανταγωνισμού, με την στενή έννοια, αλλά με κριτήρια την ποιότητα και την ικανότητα παραγωγής προστιθέμενης αξίας
- Πλήρης απασχόληση και ουσιαστική εξαφάνιση του φαινομένου της ανεργίας με την δημιουργία "κοινοτήτων προστιθέμενης αξίας"
- Ουσιαστική χρήση της τεχνολογίας της πληροφορικής στην διαχείριση και την οργάνωση του μετακαπιταλιστικού κράτους

Δημιουργείται η αγορά των πολιτών-ιδιωτών η οποία θα βασίζεται σε ένα ευέλικτο πλέγμα κυψελών εξειδικευμένων ομάδων που θα συνεργάζονται για την συγκρότηση "*κοινοτήτων προστιθέμενης αξίας*" (ΚΑΠ) κάθε φορά που θα πρέπει να αναπτυχθεί ένα νέο αγαθό ή υπηρεσία. Αυτές οι ομάδες δεν θα συνιστούν εταιρείες με την σημερινή καπιταλιστική μορφή, δηλαδή σχέση κεφαλαιούχου επιχειρηματία και υπαλλήλων μισθωτών, που αποδεικνύεται μη ευέλικτο σχήμα και μοντέλο απόλυτα βασισμένο στην έννοια του οικονομικού κέρδους για τον επιχειρηματία, αλλά θα στηρίζονται στην *άμεση συμμετοχή και συλλογική δράση* των μελών της ομάδας για την επίτευξη ενός αποτελέσματος με προστιθέμενη αξία. Αυτές οι κυψέλες παραγωγής προστιθέμενης αξίας θα λειτουργούν στην αγορά σε ανταγωνιστική βάση με την προσφορά των ικανοτήτων τους για την συμμετοχή τους σε "*κοινότητες προστιθέμενης αξίας*" οι οποίες κοινότητες μπορούν να συγκριθούν με τις σημερινές κοινοπραξίες εταιρειών στην οικονομία της αγοράς. Υπάρχει όμως μια μεγάλη και ειδοποιός διαφορά των σημερινών κοινοπραξιών σε σχέση με τις *κοινότητες προστιθέμενης αξίας* (ΚΠΑ). Σε αντίθεση προς τις κεφαλαιουχικές κοινοπραξίες που αντιπροσωπεύουν συσσώρευση κεφαλαίων και στόχος τους είναι το εταιρικό κέρδος (των μετόχων και όχι των υπαλλήλων) οι ΚΠΑ δεν θα έχουν ανάγκη να χρησιμοποιούν ή να έχουν ίδια κεφάλαια για την διεκπεραίωση ενός έργου. Το αντίτιμο της εργασίας τους θα κατανέμεται στους πολίτες-ιδιώτες που θα την απαρτίζουν μια και αυτοί θα είναι ταυτόχρονα και "εργάτες" και συμμετοχοί στα έσοδα χωρίς να είναι μισθωτοί. Κέρδος λόγω υπεραξίας δεν θα υπάρχει και άρα δεν θα προκύπτει συσσώρευση κεφαλαίου. Τα έσοδα θα έχουν διανεμηθεί 100% στους εργάτες-μετόχους, που τους ονομάζουμε *εργογνώστες*.

Ο συναγωνισμός (ίδιον του μετακαπιταλισμού) και όχι ανταγωνισμός (ίδιον του καπιταλισμού) θα γίνεται κυρίως με βάση ποιοτικά και οικονομικά κριτήρια, αλλά όχι με βάση το κόστος εργασίας, που τελικά στην καπιταλιστική αγορά το πληρώνει ο μισθωτός, με πίεση και συγκράτηση μισθών ή την απόλυση. Όποια τελική τιμή επιτευχθεί για το έργο, τις μειώσεις από την αρχική αξίωση θα τις "υποστούν" όλοι οι συμμετοχοί της ΚΠΑ εξίσου και όχι κάποια ομάδα υπό εκμετάλλευση. Επειδή θα

υπάρχουν όπως αναμένουμε μεγάλος αριθμός ΚΤΑ που θα συναγωνίζονται για ένα έργο αυτό θα δημιουργήσει έναν ορθολογισμό στην διαμόρφωση του κόστους του έργου για τον αυτόν που το προκηρύσσει. Έτσι η διαπλοκή και η διαφθορά και εντέλει η παραοικονομία θα μειωθούν σταδιακά αλλά επιταχυνόμενα, επειδή δεν θα υπάρχουν υπερτιμολογήσεις και άλλες παρατυπίες που τις γνωρίζουμε πολύ καλά. Βέβαια θα μου πείτε αυτό εξαρτάται από το ποιός θα είναι ο αρχικός ιδιοκτήτης του έργου.

Σήμερα ξέρουμε ότι στην Ελλάδα το μεγαλύτερο ποσοστό της παραοικονομίας προέρχεται από τα έργα τα οποία προκηρύσσει και αναθέτει το κράτος. Στην μετακαπιταλιστική εποχή το κράτος θα μπορεί να προκηρύσσει αλλά δεν θα μπορεί να αναθέτει έργα. Που σημαίνει ότι η αξιολόγηση των προσφορών δεν θα γίνεται από υπαλλήλους του κράτους. Την αξιολόγηση θα την αναλαμβάνουν πολίτες-ιδιώτες ειδικοί για κάθε τομέα, και οι οποίοι θα εκλέγονται από την ακαδημαϊκή κοινότητα και τα επαγγελματικά επιμελητήρια επί θητεία 2 με ανοιχτές διαδικασίες και γενικώς από όλους αποδεκτά κριτήρια. Το ίδιο θα ισχύει και στην περίπτωση που ένας πολίτης-ιδιώτης προκηρύσσει ένα έργο. Αυτό θα ισχύσει βέβαια κατ' επιλογή, νομίζουμε όμως ότι είναι για το συμφέρον του πολίτη-ιδιώτη να ακολουθήσει τον ίδιο δρόμο. Έτσι δίνουμε την δυνατότητα σε οποιονδήποτε να χρησιμοποιήσει τις υπηρεσίες της αγοράς ανεξάρτητα από το αν είναι οικονομικά ισχυρός ή όχι. Εάν κάποιος πολίτης-ιδιώτης (ανεξαρτήτου φύλου βέβαια) έχει μια καλή ιδέα που μπορεί να την εμποριοποιήσει θα μπορεί να το κάνει. Το θέμα είναι που και πως θα έχει πρόσβαση σε κεφάλαια για να πραγματοποιήσει την ιδέα του και τα σχέδιά του. Θα ασχοληθούμε πιο κάτω με το θέμα.

Είναι ξεκάθαρο επίσης ότι η μορφή του συνδικαλισμού, όπως τον γνωρίζουμε στον καπιταλισμό θα μαραθεί γιατί δεν θα χρειάζεται. Και ο ΣΕΒ θα πρέπει να αναμορφωθεί μια και δεν θα υπάρχουν εργοδότες υπό την κλασσική μορφή του όρου. Η εργατική αριστοκρατία θα έχει πρόβλημα ύπαρξης εφόσον δεν θα υπάρχουν εργάτες ή μισθωτοί παρά μόνον εργογνώστες, συμμετοχοί δηλαδή και συνάμα εκτελεστές μιας εργασίας. Οι γάγγρενες της αγοράς αρχίζουν να μαραίνονται. Η δομή των επαγγελματικών επιμελητηρίων θα πρέπει να αλλάξει. Μέχρι τώρα ξέρουμε πχ. το Τεχνικό Επιμελητήριο, ή το Βιομηχανικό Επιμελητήριο κλπ. Στον μετακαπιταλισμό τα κλαδικά επιμελητήρια δεν θα έχουν να παίξουν και μεγάλο ρόλο, μάλλον ο ρόλος τους αποδυναμώνεται, όχι δηλαδή ότι ήταν και ποτέ δυνατός. Στο νέο περιβάλλον την μεγαλύτερη σπουδαιότητα θα έχει η ταχεία σύνθεση ΚΤΑ από κυψέλες ειδικοτήτων ή και ειδικών πολιτών-ιδιωτών.

Οραματιζόμαστε ένα επιμελητήριο των ΚΤΑ που με την βοήθεια της τεχνολογίας της πληροφορικής θα μπορεί να εξυπηρετεί από την μια πλευρά τον ιδιοκτήτη ενός έργου που ζητά κατάλληλες ΚΤΑ που θα μπορούσε να έρθει σε επαφή, και από την άλλη, να εξυπηρετεί πολίτες-ιδιώτες ή υπάρχουσες κυψέλες να αναζητήσουν και να προσφέρουν τις ικανότητές τους και τα προσόντα τους για μελλοντική ή άμεση συνεργασία ή για την δημιουργία μιας νέας ΚΤΑ. Το ίδιο το επιμελητήριο θα παρακολουθεί και την εξέλιξη των προσόντων των πολιτών-ιδιωτών που θα γίνονται μέλη τους, εφαρμόζοντας τις καινούργιες κατευθύνσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης όσο αφορά την επαγγελματική και δια βίου κατάρτιση για την τυποποίηση της μη τυπικής εκπαίδευσης (Bildungspass). Σε αυτή την αγορά ο κάθε ένας πολίτης-ιδιώτης θα έχει κάτι να προσθέσει.

Πιστεύω πως με παρακολουθείς και ήδη θα αναρωτιέσαι πως οραματίζομαι την δημόσια διοίκηση στην μετακαπιταλιστική εποχή. Δεν θα σε αφήσω να περιμένεις πολύ. Οι προτάσεις μου είναι ριζοσπαστικές και ξέρω ότι πολλοί θα αντιδράσουν ή και θα με κατηγοριοποιήσουν σαν εξωπραγματικό, ή ρομαντικό, ή ουτοπιστή η... Όλα αυτά τα επίθετα, αν τελικά μου απονεμηθούν, θα δείχνουν ότι πολλοί άλλοι θα το διαβάσουν και είμαι σίγουρος ότι θα βρουν ενδιαφέροντες προτάσεις. Οι μεταρρυθμίσεις στο κράτος και την διοίκησή του δεν μπορούν να έλθουν από μέσα, θα έλθουν απέξω. Δεν θα έλθουν από τα κόμματα, μια και αυτά το που ξέρουν καλά και προστατεύουν σαν κόρη οφθαλμού, είναι να αναπαράγουν παλιές ιδέες, και πολυμασημένα συνθήματα, εφαρμόζοντας το σύνθημα ότι: ο καλός ο μάνατζερ είναι εκείνος που στην ουσία δεν θέλει να αλλάξει τίποτε.

Αφού λοιπόν το κράτος δεν θέλει να αλλάξει τίποτε, θα το αλλάζουν οι πολίτες-ιδιώτες και μετά από κάθε αλλαγή θα δίνουν την διαχείριση σε υπηρεσίες του κράτους, μέχρι να απαιτηθεί μια καινούργια αλλαγή από την κοινωνία των πολιτών-ιδιωτών. Ο πολίτης-ιδιώτης ξέρει ότι αυτός έχει και την δύναμη. Στις εκλογές θα έχει προβάδισμα εκείνος ο συνδυασμός που θα μπορεί να πείσει τους ανεξάρτητους και ελεύθερους πολίτες-ιδιώτες ότι θα είναι εκείνος ο συνδυασμός που θα ακολουθήσει και θα υπηρετήσει καλλίτερα τις αλλαγές που θα ζητήσει η κοινωνία των πολιτών-ιδιωτών, θα τις υλοποιήσει και θα διαχειρισθεί καλλίτερα την εφαρμογή τους. Και για να δείξω ότι δεν είμαστε εμείς μόνο που προτείνουμε κάτι τέτοιο, παραθέτω σε μετάφραση από το βιβλίο των Grady Means, David Schneider, ανωτάτων συμβούλων στρατηγικής της PriceWaterhouseCoopers με τον τίτλο *Metacapitalism*⁴¹:

Μερικά οράματα του μετασχηματισμού αυτού περιλαμβάνουν μια στροφή στον βασικό τους ρόλο των υπηρεσιών του κράτους από εκτελεστές σε διευκολυντές. Ο ρόλος του κράτους και της κυβέρνησης θα είναι να παρακολουθούν την συμμόρφωση προς, παρά να επιβάλουν ενεργά τις πολιτικές, τον νόμο και τις ρυθμίσεις. Οι νόμοι θα μορφοποιούνται με την άμεση συμμετοχή σε πραγματικό χρόνο του κοινού κάτω από το φως όλων των σχετικών ιστορικών και στατιστικών δεδομένων, με την χρήση των ηλεκτρονικών συναθροίσεων των πολιτών και την ηλεκτρονική ψηφοφορία.

Έτσι δεν θα τελειώνουν όλα με τις εκλογές, που ενώ τάζουμε "λαγούς με πετραχήλια" στον λαό, όταν καθαλάμε στο άρμα της εξουσίας καθαλάμε συνάμα και το κομματικό καλάμι. Ο συνδυασμός που θα εκλέγεται θα κρίνεται συνεχώς και καθημερινώς και όχι: αφού μας εξέλεξε ο λαός τότε για ότι κάνουμε το κάνουμε για το καλό του λαού και άρα δεν δίνουμε λόγο πουθενά.

Για να το επαναλάβω, η ριζική και αναγκαία μεταρρύθμιση της δημόσιας διοίκησης χρειάζεται ένα χρονικό διάστημα που ξεπερνά κατά πολύ τη θητεία ενός υπουργού ή και μιας κυβέρνησης. Χρειάζεται ένα ισχυρό και ανεξάρτητο/αυτόνομο από τα κόμματα φορέα που να χαράζει μια μακρόπνοη στρατηγική την οποία θα στηρίζει και θα προωθεί εκτός του πεδίου του κομματικού φουτμπόλ. Αυτός ο φορέας δεν μπορεί να βρίσκεται μέσα στην δημόσια διοίκηση, θα αποτελείται από πολίτες-ιδιώτες που θα κληθούν από το κοινοβούλιο να υπηρετήσουν επί θητεία τον φορέα αυτό και θα είναι οργανωμένοι στα πρότυπα μιας ΚΠΑ με ότι αυτό συνεπάγεται. Θα είναι ελεύθεροι να

⁴¹ Metacapitalism, by Grady Means and David Schneider (Wiley. Page 125)

διαλέξουν από την ελεύθερη αγορά τους συνεργάτες τους. Θα έχουν δικούς τους πόρους και δικό τους καταστατικό λειτουργίας. Στόχος του φορέα αυτού θα είναι να οργανώσει την δημόσια διοίκηση σε δίκτυα ΚΠΑ και να βοηθήσει και να υποστηρίξει στην εφαρμογή του σχεδίου. Σκοπός του θα είναι να κατευθύνει και να ελέγχει τη μεταρρυθμιστική διαδικασία. Η δημιουργία ενός τέτοιου φορέα θα πρέπει να εγκριθεί άμεσα από τους πολίτες-ιδιώτες. Ευτυχώς η τεχνολογία υπάρχει και μάλιστα χρησιμοποιείται ήδη σε αρκετά κράτη της Ευρώπης.

Η δημιουργία ΚΠΑ στην δημόσια διοίκηση με τα χαρακτηριστικά των ΚΠΑ που περιγράψαμε σε προηγούμενα κεφάλαια, θα βάλει σε πρώτο στόχο την παραγωγή προστιθέμενης αξίας στην παροχή υπηρεσιών προς το πολίτη. Πολλές από αυτές τις υπηρεσίες θα μπορούν να εκχωρηθούν σε ιδιωτικές ΚΠΑ παροχής υπηρεσιών. Παραπέμπω εδώ σε χρήσιμα παραδείγματα τέτοιων υπηρεσιών που αναφέρονται στο βιβλίο *MetaCapitalism*⁴². Με την χρήση της εκ περιτροπής ανάληψης καθηκόντων, ειδικά στις υπηρεσίες πολεοδομιών και εφοριών θα μειωθεί το ελάχιστο αν δεν απαλειφθεί το φαινόμενο της διαφθοράς. Εξ' άλλου το φορολογικό σύστημα που προτείνουμε θα βοηθήσει στην δήλωση και όχι στην απόκρυψη περιουσιακών στοιχείων και εσόδων. Έτσι και φυσιολογικά θα απαλειφθεί το φαινόμενο της συναλλαγής. Θα προχωρήσω και σε άλλο ριζοσπαστικό μέτρο: αυτό του να θεσπισθούν χρηματικά και άλλα έπαθλα (bonus) για τις επιδόσεις των ΚΠΑ! Η χρηματοδότηση των ΚΠΑ του κράτους θα γίνεται από τα έσοδα του κράτους. Επειδή στις ΚΠΑ της αγοράς τα μέλη της θα είναι και συμμετοχοί στα έσοδα, όταν μιλάμε για ΚΠΑ του κράτους φυσιολογικά θα πρέπει να μοιράζονται και τα έσοδα τα οποία όμως έρχονται από την αγορά. Όμως υπάρχει μια ειδοποιός διαφορά ανάμεσα στις ΚΠΑ της αγοράς και τις ΚΠΑ του κράτους: ότι δηλαδή αυτές δουλεύουν για το κοινό συμφέρον των πολιτών-ιδιωτών.

Προτείνω λοιπόν ότι για κάθε υπηρεσία που θα παρέχεται από την κρατική ΚΠΑ θα υπάρχει και μια τιμή μονάδος, η οποία όμως δεν θα χρεώνεται στον πολίτη-ιδιώτη και έτσι ανάλογα με τον όγκο των υπηρεσιών που θα προσφέρονται στην διάρκεια του χρόνου θα υπάρχει και ένα εικονικός κύκλος εργασιών. Στόχος της κάθε κρατικής ΚΠΑ είναι να αυξάνεται ο κύκλος εργασιών κάθε χρόνο, είτε αναβαθμίζοντας την υπηρεσία και άρα αυξάνοντας το περιεχόμενο της αξίας άρα και του τιμήματος αλλά και του χρόνου παροχής της υπηρεσίας. Βάσει της απόδοσης στο τέλος του χρόνου θα υπάρχουν ισχυρά έπαθλα για τις υπηρεσίες αυτές που έπιασαν τους στόχους σχετικά με τις προγραμματισμένες μεταρρυθμίσεις και τον κύκλο εργασιών. Ανάλογα λοιπόν με τον κύκλο εργασιών που θα επιτυγχάνουν και των προσόντων τους (δηλαδή τι ποσοστό προστιθέμενης αξίας θα προσθέτουν στο προϊόν τους) και των εξόδων που θα υπάρχουν αντικειμενικά για την εξάσκηση των καθηκόντων τους θα πληρώνονται κίολας.

Σε αυτό το μοντέλο δεν υπάρχει η έννοια "μισθωτός" η μισθός. Υπάρχει η έννοια της συλλογικής δράσης και της συλλογικής περισυλλογής των καρπών. Αυτή η αντιμισθία θα είναι συναποδεκτή από όλους τους υπαλλήλους και θα αναθεωρείται μια φορά το χρόνο κεντρικά από τον φορέα που θα είναι υπεύθυνος για τις μεταρρυθμίσεις και αναφέραμε παραπάνω. Οι λειτουργοί σε αυτό το σχήμα δεν θα

⁴² *Metacapitalism*, by Grady Means and David Schneider (Wiley. Page 121)

είναι μόνιμοι και θα έχουν στα χέρια τους την αύξηση των εσόδων τους με την καλή τους προσπάθεια βελτίωσης των υπηρεσιών του φορέα που θα υπηρετούν. Συνταξιοδοτικές εισφορές δεν θα πληρώνονται, επειδή η ασφάλιση θα γίνεται από το κράτος. Ανάγκες πρόσληψης θα ανακοινώνονται στον Φορέα των μεταρρυθμίσεων και από εκεί θα προκηρύσσονται θέσεις για επί πλέον εργογνώστες, η θα αναζητούνται στο γενικό αρχείο εργογνώστων. Οι εργογνώστες που θα εργάζονται σε κρατικές ΚΤΑ θα υπόκεινται σε μια υποτυπώδη φορολόγηση επί των συνολικών εσόδων (αντιμισθία και μπόνους).

Όσον αφορά την δημόσια διοίκηση τα είπαμε παραπάνω. Δεν θα πω περισσότερα γιατί ήδη με τα προτεινόμενα ταραζούμε λιμνάζοντα νερά. Τι προτείνουμε όμως για την Υγεία, την Παιδεία τις Κοινωνικές Ασφαλίσεις, τα σώματα ασφαλείας, τις υποδομές, το κυκλοφοριακό;

Ας πιάσουμε το καυτό θέμα της Υγείας...που σήμερα κυριαρχείται από το φακελάκι που μπορεί να γίνει και μεγάλος φάκελος ανάλογα την τσέπη του γιατρού και της χρηματικής ικανότητας του δωροθέτη! Έγινε λοιπόν κατεστημένο και κεκτημένο δικαίωμα των γιατρών. Η αλήθεια είναι ότι η νυν κυβέρνηση του ΠαΣοΚ έκανε φιλότιμες προσπάθειες να καλυτερεύσει τις συνθήκες στα νοσοκομεία, να βελτιώσει τις υποδομές και να στήσει ένα σύστημα δωρεάν περίθαλψης για όλους στα δημόσια νοσοκομεία. Ωστόσο, σε κάθε οικονομική κρίση, αυτή που πάντα υποφέρει πριν απ' όλους είναι η υγεία, της οποίας περικόπτονται κονδύλια και οι λεγόμενες κοινωνικές παροχές. Τελευταία κυκλοφορεί η φήμη, τουλάχιστον στις εμπορικές τράπεζες που έχω προσωπική εμπειρία, ότι η κυβέρνηση θέλει να προωθήσει και να ενισχύσει την ιδιωτική ασφάλιση, η οποία θα σπρώξει πολύ κόσμο μακριά από τα δημόσια νοσοκομεία, προς τα ιδιωτικά και έτσι θα ενισχυθούν ιδιωτικές επενδύσεις σε νοσοκομεία και πάσης φύσεως ιδρύματα παροχής θεραπευτικών υπηρεσιών. Βασικά δεν θα είχαμε αντίρρηση για το παραπάνω σχέδιο η τάση, εάν αυτές οι ιδιωτικές επενδύσεις δεν ήταν κερδοσκοπικού και μόνο χαρακτήρα. Ειδικά στην υγεία δεν συμφωνούμε με ιδιωτικές επενδύσεις τέτοιου τύπου, και μάλιστα όταν τέτοιες «επιχειρήσεις» τις βλέπουμε να φιγουράρουν σαν εισηγμένες (sic) στα χρηματιστήρια! Η υγεία είναι αγαθό, ίσως το πολυτιμότερο αγαθό, όμως δεν θα πρέπει κανείς να σπεκουλάρει με την αξία του. Έξω λοιπόν από τα χρηματιστήρια τα ιδιωτικά νοσοκομεία που θα πρέπει να μετατραπούν σε ιδρύματα μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, με τα κέρδη να επενδύονται σε ιατρικούς εξοπλισμούς και την συνεχή αναβάθμιση για των παρεχομένων υπηρεσιών. Αυτού του τύπου οι επιχειρήσεις δεν θα έχουν σε λίγο πελατεία...μετά από τα μέτρα που προτείνουμε πιο κάτω.

Καλά όμως ακόμα δεν μας είπες τι θα γίνει με τα κρατικά νοσοκομεία και τα λεγόμενα νοσηλευτικά ιδρύματα του ΙΚΑ κα. Θα συνεχίσει το κράτος να κτίζει νοσοκομεία και κέντρα υγείας και να τα επανδρώνει (και με γυναίκες φυσικά); Τι θα γίνει με την δωρεάν παροχή φαρμάκων και ιατρικών υπηρεσιών;

Άκουσε λοιπόν καλά τις προτάσεις μου, είναι ριζοσπαστικές όπως πάντα, όμως είναι η μόνη λύση. Πάλι βασίζονται στην κοινωνία των πολιτών-ιδιωτών και στην συμμετοχή τους στην παραγωγή και διανομή του παραγομένου πλούτου, σαν συνέταιροι του κράτους. Τις υπηρεσίες υγείας τις χρειάζεται ο πολίτης-ιδιώτης και αυτός θα συμβάλλει τα μάλλα στην παροχή της δωρεάν υγείας. Το κράτος θα σταματήσει να κτίζει νοσοκομεία και κέντρα υγείας, μια και είπαμε ότι δεν είναι εργοδότης και όχι

μόνο για αυτό το λόγο. Ως εκ τούτου θα σταματήσει να προσλαμβάνει γιατρούς ως μόνιμους δημοσίους υπαλλήλους. Σε βλέπω να μένεις εμβρόντητος και διαβάζω την σκέψη σου: Λες πως θα γίνει αυτό; Ουμήσου το μοντέλο που προτείναμε παραπάνω για την δημόσια διοίκηση.

Ας πάρουμε όμως τα πράγματα από την αρχή. Όταν δημιουργηθεί η ανάγκη να χτισθεί ένα καινούργιο νοσοκομείο για το συμφέρον των πολιτών-ιδιωτών, θα προκηρύσσεται διαγωνισμός ανάληψης του έργου. Ως εδώ δεν αλλάζει τίποτε. Όμως δεξ: Υποψήφιοι για να αναλάβουν το έργο θα μπορούν να είναι ΚΤΑ και κεφαλαιουχικές εταιρείες, οι οποίοι όμως θα πρέπει και να αναλάβουν να λειτουργήσουν το νοσοκομείο για ένα μακρύ χρονικό διάστημα καθώς και την συντήρησή του. Που σημαίνει ότι θα πρέπει να έχουν όλο το απαραίτητο προσωπικό ιατρικό, νοσηλευτικό και διοικητικό για την λειτουργία του. Η ανάθεση δεν θα γίνει από κρατική υπηρεσία αλλά από ανεξάρτητο φορέα που θα συσταθεί. Τα κεφάλαια τα οποία θα διατεθούν θα προέρχονται καθ' ολοκληρία από την ΚΤΑ ή την κεφαλαιουχική εταιρεία. Οι προδιαγραφές και οι απαιτήσεις του "πελάτη" κράτους θα πρέπει να τηρηθούν απολύτως. Όλες οι προς παροχή υπηρεσίες θα είναι κοστολογημένες και θα καταβάλλονται από το κράτος. Έτσι ο πολίτης-ιδιώτης θα απολαμβάνει δωρεάν "ιδιωτική" περίθαλψη. Η κοστολόγηση των υπηρεσιών θα βασίζονται στην προστιθέμενη αξία που θα παρέχεται στον ασθενή. Αυτή η προστιθέμενη αξία θα παίρνει βεβαίως υπόψη της και την δυνατότητα που θα έχουν τέτοια νοσοκομεία να συνεργάζονται με άλλα του αυτού είδους για την παροχή συμπληρωματικών υπηρεσιών. Η παροχή των υπηρεσιών αυτών θα πρέπει να βελτιώνεται κάθε χρόνο και γι αυτό το λόγο θα υπάρχουν νέοι στόχοι βελτίωσης με ανάλογο κόστος κάθε χρόνο. Το κράτος δηλαδή θα έρχεται κατά κάποιον τρόπο να χρονομισθώσει το νοσοκομείο που θα έχει στην ιδιοκτησία της μια ΚΤΑ ή κεφαλαιουχική εταιρεία. Το μόνο που θα έχει στην ιδιοκτησία του το κράτος θα πρέπει να είναι το οικόπεδο πάνω στο οποίο θα κτισθεί το νοσοκομείο. Θα επιτραπεί στην ΚΤΑ ή στην κεφαλαιουχική εταιρεία που θα λειτουργεί το νοσοκομείο να έχει και ξένους ασθενείς, ασθενείς που δεν θα ανήκουν στο εθνικό σύστημα υγείας, π.χ. κοινοτικούς και εξωκοινοτικούς. Το ποσοστό αυτό θα είναι γνωστό εξ' αρχής και πριν την ανάληψη του έργου. Οι εργογνώστες της ΚΤΑ θα είναι πολίτες-ιδιώτες με πλήρη συμμετοχή στα έσοδα της ΚΤΑ και όχι μισθωτοί. Το ΙΚΑ θα καταργηθεί εφόσον δεν θα χρειάζεται. Όσον αφορά τα υπάρχοντα νοσοκομεία του δημοσίου και του ΙΚΑ θα πρότεινα να περάσουν σε ανάλογο μοντέλο, βεβαίως όσον αφορά την λειτουργία τους.

Θα δημιουργηθεί ανάλογος φορέας όπως και για τη δημόσια διοίκηση για να αναλάβει τις απαραίτητες μεταρρυθμίσεις και αλλαγές που θα χρειασθούν στην υγεία και θα παρακολουθούν τα έργα οικοδόμησης και λειτουργίας νοσοκομείων και κέντρων υγείας για την πιστή τήρηση των προδιαγραφών. Η σύμβαση που θα υπογράφεται με τον φορέα αυτό, θα είναι 10ετης. Μετά από 10 χρόνια ο κατασκευαστής και λειτουργός του νοσοκομείου μπορεί να πωλήσει τα δικαιώματά του σε άλλη ΚΤΑ ή κεφαλαιουχική εταιρεία. Το μοντέλο αυτό θα οδηγήσει όπως μπορείς να φαντασθείς σε μαρασμό κεφαλαιουχικών εταιρειών, και θα δώσει τόνωση σε μεγάλη μερίδα ιατρικού, νοσηλευτικού και διοικητικού προσωπικού να συνεργασθούν σε ΚΤΑ για την διεκδίκηση και ανάληψη τέτοιων έργων. Είμαι σίγουρος γι αυτό που λέω και δεν θα διαψευσθώ.

Όσον αφορά στην κοινωνική ασφάλιση. Η πρότασή μας περιλαμβάνει την κατάργηση του ενσήμου που καταβάλλεται σήμερα προσωπικά από τον κάθε έναν από εμάς, είτε είμαστε μισθωτοί είτε είμαστε αυτοασχολούμενοι. Η περίθαλψη θα είναι δωρεάν στα "ιδιωτικά" νοσοκομεία του κράτους που περιγράψαμε παραπάνω. Όλοι οι Έλληνες πολίτες θα απολαμβάνουν αυτής της υπηρεσίας. Οι δε συντάξεις θα υπολογίζονται με βάση την συνολική προστιθέμενη αξία που ο κάθε πολίτης θα έχει συνεισφέρει στην κοινωνία. Αυτή η προστιθέμενη αξία δεν θα έχει σχέση με μόνο με τα έσοδα τα οποία θα έχει δηλώσει κατά την διάρκεια της ενεργούς πορείας του/της, αλλά και από όλες τις δραστηριότητες εθελοντικής φύσεως, πολιτιστικού και κοινωνικού περιεχομένου. Έτσι η σύνταξη θα αποτελεί και ένα είδος *αναγνώρισης μιας δια βίου συνεχούς προσφοράς και συμμετοχής στην κοινωνία*. Στο μοντέλο αυτό που είναι συνολοκεντρικό και ατομοκεντρικό ταυτόχρονα, δεν θα υπάρχει η έννοια της κλαδικότητας, και επομένως δεν θα υπάρχουν τα διάφορα ταμεία συντάξεων, όπως: ΙΚΑ, ΤΕΒΕ, ΤΣΑ...ΤΣΜΕΔΕ, ΔΕΗ κλπ. Θα υπάρχει μόνο μια αρχή η οποία θα υπολογίζει τις συντάξεις για κάθε πολίτη-ιδιώτη και για το λόγο αυτό θα συνεργάζεται με κάθε άλλη αρχή και με την βοήθεια της σύγχρονης τεχνολογίας θα αποδίδει άμεσο έργο. Θα είναι δυνατόν ο κάθε πολίτης-ιδιώτης να πληροφορείται το ύψος της σύνταξής του κάθε στιγμή και τι θα πρέπει να κάνει ώστε να αυξήσει τις τελικές του αποδοχές. Κριτήριο συνταξιοδότησης, θα υπάρχει μόνο για τους βουλευτές του κοινοβουλίου. Αυτό το κριτήριο λέει, ότι την στιγμή κατά την οποία ο βουλευτής αποκτήσει εγγόνι θα παραιτείται αυτομάτως από το βουλευτικό αξίωμα. Με αυτό το μέτρο θέλουμε να βοηθήσουμε να μπει τέρμα στο φαινόμενο της οικογενειοκρατίας. Επί πλέον δεν μπορεί σήμερα να έχουμε αντιπροσώπους των πολιτών που είναι 70, 75, 80 και 85 χρονών! Τουλάχιστον όχι στην δημόσια ζωή. Ιδιωτικά μπορεί ο καθένας να αποφασίζει για το πότε θα ήθελε να αποσυρθεί από την ενεργό οικονομική δράση, όμως αυτοί οι οποίοι εκπροσωπούν περισσότερους από εμάς θα πρέπει να είναι και βιολογικά και πνευματικά εύρωστοι και δυναμικοί. Αυτό είναι ευκολονόητο και δεν χρειάζεται να τύχει μεγαλύτερης ανάλυσης.

Σχετικά με τα σώματα ασφαλείας, προτείνουμε αλλαγές που μας διαφοροποιεί από το σημερινό ισχύον καθεστώς. Τα μέλη αυτών των σωμάτων ειδικά της αστυνομίας, θα πρέπει να είναι δημόσιοι λειτουργοί. Είναι και οι μόνοι που θα πρέπει να παραμείνουν υπό την αιγίδα του κράτους. Αυτό που θα προσθέσουμε εδώ είναι ότι εμείς δεχόμαστε και την δημιουργία ιδιωτικών σωμάτων ασφαλείας, με την λογική της οργάνωση ΚΤΑ. Θα πρέπει να απελευθερωθούμε από τη αντίληψη ότι η αστυνομία μπορεί να είναι μόνο κρατική. Οι κανόνες όμως λειτουργίας τους θα πρέπει να είναι ίδιες με αυτές της κρατικής αστυνομίας. Οι υπηρεσίες αυτών των ΚΤΑ θα είναι δωρεάν για τον πολίτη, οι υπηρεσίες τους θα πληρώνονται από το κράτος. Για την οργάνωση, τον εξοπλισμό και την λειτουργία τους θα είναι οι ίδιες υπεύθυνες. Θα επαναφέραμε επίσης τον θεσμό του χωροφύλακα στην ύπαιθρο και υπό την μορφή της ιδιωτικής φύλαξης ανάλογο με αυτό της αστυνομίας (θυμίζω αστυ=πόλις).

Όσον αφορά στον στρατό, πρόσφατα η κυβέρνηση άρχισε να προσανατολίζεται προς ένα ιδιωτικό, μισθοφορικό στρατό, προσαρμοζόμενη σε ντιρεκτίβες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Είναι ένα βήμα προς την σωστή κατεύθυνση. Στο κεφάλαιό μας περί του μέλλοντος της Ευρώπης καταθέτουμε την πρότασή μας σχετικά με το μέλλον του στρατού. Εμείς προτείνουμε μεσοπρόθεσμα ένα στρατό με ελαφρύ οπλισμό και

υπερσύγχρονη τεχνολογία που η μόνη του απασχόληση θα είναι να επιτηρεί τα ευρωπαϊκά σύνορα της Ελλάδος. Το 3,7% του ΑΕΠ (1% είναι περίπου 545 δις Δραχμές, η 1.6 δις € για το 2004⁴³) που δίνουμε για εξοπλισμούς οφείλεται κυρίως στο λεγόμενο κίνδυνο εξ ανατολών - της Τουρκίας. Η Ελλάδα είναι στην δεύτερη θέση παγκοσμίως που ξοδεύει για εξοπλισμούς ως ποσοστό του ΑΕΠ, μετά τις ΗΠΑ με 3,9%. Όμως πρέπει να καταλάβουμε ότι αυτή η ένταση καλλιεργείται για προφανείς λόγους. Και εμείς και οι Τούρκοι ξέρουν ότι δεν πρόκειται ποτέ να επιτεθούμε ο ένας στον άλλον. Όμως αν οι εντάσεις τελειώσουν ποιοί θα χάσουν; Μα είναι προφανές αυτοί οι οποίοι καρπούνται τα έσοδα των εξοπλισμών και των ανταλλακτικών. Έτσι η Ελλάδα πρέπει να επιδιώξει την ταχεία είσοδο της Τουρκίας στην Ευρώπη και έτσι αυτομάτως θα λυθούν τα προβλήματα των διεκδικήσεων κλπ, μιας και όλο το Αιγαίο θα είναι περισσότερο ευρωπαϊκός χώρος και λιγότερο ελληνικός η τουρκικός και η συνεργασία με την γείτονα θα γίνεται σε ένα μετά-επίπεδο, το επίπεδο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αυτή την πρόταση θα πρέπει κανείς να την αξιολογήσει στα πλαίσια της κοινής αμυντικής και της κοινής εξωτερικής πολιτικής που προτείνουμε στο αντίστοιχο κεφάλαιο περί Ευρωπαϊκής Ένωσης στην μετακαπιταλιστική εποχή.

Θα πηγαίνα ακόμα παραπέρα και θα πρότεινα την μονομερή μείωση των εξοπλισμών από την Ελλάδα. Πρέπει να κατανοήσουμε ότι δεν είναι θέμα *πατριοφροσύνης* η όχι. Τα χρήματα που δαπανώνται σε στρατιωτικούς εξοπλισμούς δεν προσθέτουν καμία αξία. Θα προσέθεταν ενδεχομένως αξία εάν ένα μεγάλο μέρος των όπλων αυτών η ανταλλακτικών κατασκευάζαμε εμείς στην Ελλάδα. Όμως και αυτό δεν γίνεται, ενώ απεναντίας είμαστε δέσμιοι πολιτικών επιλογών μας από το νεώτερο παρελθόν της πολιτικής μας ιστορίας.

Θα θυμίσω εδώ κάποιες αντιλήψεις του Παπαδιαμάντη, του αληθινού αυτού ενσυνείδητου ρωμιού, που διαβάζω από το βιβλίο του Σ. Καργάκου "Ξαναδιαβάζοντας την Φρόνισσα"⁴⁴ και που σήμερα βρίσκω να είναι επίκαιρες, ιδιαίτερα με το θέμα των μεταναστών και του ρατσισμού που παρατηρείται τα τελευταία χρόνια στην πατρίδα μας:

Κάτι που επίσης δεν έχει επαρκώς προσεχθεί, είναι η διάσταση του Παπαδιαμάντη προς αυτό που ονομάζουμε εθνική ιδεολογία του νεοελληνικού κράτους. Ο Σκιαθίτης συγγραφέας δεν έχει "ελληνοκεντρική αντίληψη πολιτικής". Είναι ως προς την πίστη ορθόδοξος και ως προς την ιδεολογία Ρωμιός. Η Ρωμιοσύνη όπως εκφράζεται μέσα από την ιδεολογία της Μητέρα Εκκλησίας, είναι κάτι ευρύτερο από την ελληνικότητα. Γι' αυτό βλέπει με δυσπιστία τα εθνικά κινήματα, που μπορεί να προσθέτουν κάποια τετραγωνικά χιλιόμετρα στο νεοσύστατο ελληνικό κράτος, όμως αυτά τα κινήματα εξασθενούν την Ρωμιοσύνη, μια και δίνουν το έναυσμα της εθνικής αφυπνίσεως σε πλήθος λαούς (βαλκανικούς, αραβικούς), που μέχρι τότε δέχονταν την πνευματική και πολιτική ηγεσία του Πατριαρχείου. Ο Παπαδιαμάντης έκρινε - κι ως ένα μεγάλο βαθμό είχε δίκιο - πως ο ελλαδίτικος μεγαλοϊδεατισμός, θ' αποκόψει το ορθόδοξο Γένος από τις βάσεις της πολιτικής του παιδείας, που θεματοφύλακές της ήταν η Μεγάλη Εκκλησία της Κ' Πόλεως. Η Αθήνα έβλεπε το εθνικό ζήτημα ελλαδικά,

⁴³ ΕΠΙΚΑΙΡΟΠΟΙΗΜΕΝΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΤΑΘΕΡΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ, 2001-2004

⁴⁴ Σελ. 27,28,29,30

το Πατριαρχείο οικουμενικά. Και συνεχίζει ο Καργάκος. Το Πανεπιστήμιο της Αθήνας, στο οποίο ο Παπαδιαμάντης φοίτησε αλλ' όμως ποτέ δεν τελείωσε, με την μυωπική σωβινιστική ιδεολογία, που διάχεε, αντί να γίνει ο πνευματικός φάρος της Βαλκανικής και της "καθ' ήμας" Ανατολής, αντί να γίνει ο συνεχιστής της Μεγάλης του Γένους Σχολής, καλλιέργησε μια ρατσιστική εθνική ιδεολογία, που απομάκρυνε κάθε Βαλκάνιο, που αισθανόταν Ρωμιός (τα παιδιά του ίσως να αισθάνονταν στο μέλλον Έλληνες), αλλά που δεν είχε λόγο να νιώθει μειονεκτικά για την βαλκανική ή τη βουλγαρική του καταγωγή... Ο Παπαδιαμάντης, με την οικουμενική διάσταση που του παρέχει η ορθόδοξη παιδεία του βλέπει το εθνικό πρόβλημα σαν μια ευρύτερη προοπτική, σαν μια μεγάλη χριστιανική κοινωνία, όπου ο Ελληνισμός μπορούσε να συνεχίσει την φωτοδότρα πορεία του, χωρίς επικαλύψεις των άλλων εθνικοτήτων. Μέσα στην Μεγάλη Ρωμανία και υπό την σκέπη της Μεγάλης Εκκλησίας, όλοι οι ορθόδοξοι θα μπορούσαν να βρουν την θέση τους. Όμως αυτή την πολιτική ήταν αδύνατο να εννοήσουν οι κοντόθωροι πολιτικοί της Αθήνας, με την νοοτροπία του Μωραΐτη, του Ρουμελιώτη ή του νησιώτη. Η εθνική τους πολιτική ήταν πολιτική απόσπασης εδαφών από την Οθωμανική αυτοκρατορία κι όχι πολιτική κληρονομιάς. Οι Ρωμιοί, συνετά πολιτευόμενοι θα ήταν οι φυσικοί διάδοχοι της καταρρέουσας Οθωμανικής αυτοκρατορίας και συνεχιστές της ρωμαϊκής πολιτικής παράδοσης, αυτής που αβασανίστως και αδοκίμως ονομάζουμε βυζαντινής...⁴⁵. Αυτό σημαίνει ότι έβλεπε το ζήτημα ως Ρωμιός κι όχι με την στενή ελληνοκεντρική αντίληψη, που επικράτησε στην πολιτική και στην παιδεία μας μετά την δημιουργία του μικρού, ασήμαντου μάλλον κρατιδίου. Με ανυπολόγιστες θυσίες κερδίσαμε το "έλασσον" και χάσαμε το "μείζον"... Έβλεπε τους ομοεθνείς του, υπό την επήρεια της Δύσης, ν' αγωνίζονται να γίνουν μικροί, ενώ η ιστορική τους αποστολή τους είχε τάξει να γίνουν μεγάλοι....

Λίγα λόγια και για το θέμα των μεταναστών και του ρατσισμού που παρατηρείται τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα. Είδαμε πια ήταν η αντίληψη του Παπαδιαμάντη. Εμείς δυστυχώς στην σύγχρονη Ελλάδα των εκσυγχρονιστών παραμένουμε αθεράπευτα εσωστρεφείς και κοινωνικά και πολιτικά, και επειδή ακόμα λίγο πολύ πιστεύουμε ότι η Ελλάδα είναι ο ομφαλός της γης, αυτό έχει σαν αποτέλεσμα όσον αφορά στο κοινωνικό μας προφίλ να παραμένουμε πολύ πίσω σαν κοινωνία. Γιατί όμως να ανησυχούμε για την έλευση μεταναστών; Αυτό το γεγονός και μόνο δεν θα έπρεπε να μας δίνει μια γεύση αυτοϊκανοποίησης ότι τελικά η Ελλάδα βγαίνει από την κατηγορία της ψωροκώσταινας και παρόλο που θα μπορούσαμε να κάνουμε άλματα, εν τούτοις μπορούμε να δίνουμε και ψωμί σε άλλους ανθρώπους; Δεν βλέπουμε την γρήγορη ένταξη ιδίως των παιδιών των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία. Ειδικά τα παιδιά των αλβανών μεταναστών επιδεικνύουν μια εκπληκτική τάση ενσωμάτωσης στο ελληνικό περιβάλλον.

Το επισημαίνει και ο Σ. Καργάκος όταν γράφει για τον Παπαδιαμάντη. Τα παιδιά αυτά δείχνουν μια υψηλού επιπέδου θέληση για μάθηση και διάκριση, που εγώ βρίσκω αναγκαία στην σημερινή επανάπαυση ότι όλα θα τα λύσει το κράτος, μια υγιή τάση για

⁴⁵ Ας υποσημειωθεί ότι αυτοί που εμείς αποκαλούμε Βυζαντινούς ουδέποτε χρησιμοποιούσαν για τον εαυτόν τους, τους βασιλείς και το κράτος τους τέτοια ονόματα. Οι όροι "Βυζαντινός" και "Βυζαντινή αυτοκρατορία" (και για λόγους βοήθειας πολιτικούς) χρησιμοποιήθηκαν από Δυτικούς ιστορικούς. Πρώτος ο Ιέρων Βόλφ (Wolf) το 1562 με το Corpus Byzantinae Historiae ακολούθως η "Βυζαντίς του Λούβρου" και τέλος ο Δουκάγγιος (Ducange) θα επιβάλουν και θα εκγενικεύσουν τους όρους.

την άμιλλα, μια λέξη που την έχουμε βγάλει πρακτικά από το λεξιλόγιό μας, μια και δεν αποτελεί χαρακτηριστικό των κακά εννοούμενων σοσιαλιστικών προτύπων. Αυτά τα παιδιά αποτελούν πλέον αίμα της Ελλάδας, θα μεγαλώσουν, θα ενταχθούν στον ελληνικό στρατό, τα σώματα ασφαλείας, θα παράγουν για την ελληνική οικονομία, θα παντρευτούν και θα δημιουργήσουν οικογένεια. Αυτό που θα πρέπει να προσέξουμε είναι να αποφύγουμε να γκετοποιήσουμε και έτσι να απομονώσουμε αυτές τις μερίδες συμπολιτών μας με κάθε τρόπο. Η υπερβολική ανάδειξη του θέματος, που για μας έχει κυρίως αθέμιτο σκοπό, με τις ειδικές δημοσιεύσεις στις εφημερίδες, τις μαραθώνιες εκπομπές στην τηλεόραση, την πληθώρα των βιβλίων περί του αξιοπερίεργου φαινομένου της μετανάστευσης, εγκυμονεί κινδύνους. Η απομόνωση ενός θέματος κοινωνικά ευαίσθητου, το αναδεικνύει όχι στις πραγματικές του διαστάσεις και έτσι μπορεί να προκαλέσει κοινωνικές αναταραχές με την αύξηση του λανθάνοντος ρατσισμού ιδιαιτέρως σε μερίδες ατόμων που αισθάνονται απειλούμενοι. Λες και φτάνει οι μετανάστες για τα οικονομικά δεινά της Ελλάδας, αλλά μια τέτοια εντύπωση αφήνεται να αιωρείται στον αέρα.

Γράφουμε αυτό το βιβλίο και για να σπάσουμε ορισμένους τους μύθους και για να απελευθερώσουμε τους Έλληνες από τα δεσμά τους, είτε κοινωνικά είτε πολιτικά είτε ιδεολογικά. Έλεγα σε μια γνωστή από το Ισραήλ ότι επί της γης το ανθρώπινο γένος έχει να επιδείξει ένα δυϊσμό: την γυναίκα και τον άνδρα. Δεν υπάρχει κάτι άλλο. Όλα τα δεινά προέρχονται από τον φόβο του ανθρώπου από τον άνθρωπο. Η παιδεία και η μόρφωση είναι ο καταλύτης για την μεγαλύτερη κατανόηση για το διαφορετικό που προέρχεται από τις διαφορετικές καταγωγές, κοινωνικές καταβολές, την θρησκεία και την άνιση ανάπτυξη.

Τώρα έρχομαι στο θέμα των υποδομών, το κυκλοφοριακό και το περιβάλλον. Είναι αλήθεια ότι η κατασκευή των υποδομών και κυρίως δρόμων στην Ελλάδα δεν γινόταν με γνώμονα τις περιβαλλοντολογικές επιπτώσεις και τις επιπτώσεις στην ποιότητα ζωής των κατοίκων, κυρίως του λεκανοπεδίου και των μεγαλουπόλεων. Η έλλειψη πρασίνου, η αύξηση των κλιματιστικών μηχανημάτων, η κατασκευή νέων δρόμων, όλα αυτά δεν οδηγούν στην μείωση των ρύπων, παρά στην αύξησή τους. Η ανύπαρκτη κυκλοφοριακή παιδεία, ειδικά στις μεγάλες πόλεις και ο "γιωταχικεντρισμός" των νεοελλήνων, που επιμένουν να πηγαίνουν παντού ακόμα και σε μικρές αποστάσεις με το ιδιωτικό αυτοκίνητο, η το ταξί, έχει οδηγήσει στην υπερκατανάλωση των δρόμων από τα ΙΧ και τα ταξί σαν μέσο μεταφοράς, και στην δημιουργία ενδημικού νέφους που πνίγει τους κατοίκους του λεκανοπεδίου αλλά και της Θεσσαλονίκης. Ποιός δεν έχει ζήσει την Αθήνα χωρίς ταξί. Αυτομάτως λύνονται τα προβλήματα του κυκλοφοριακού, του νέφους της, παρόλο που τα ΙΧ αυξάνονται στους δρόμους λόγω της έλλειψης των ταξί, η πόλη μετατρέπεται σε περίπου κυκλοφοριακό παράδεισο και τότε τα μαζικά μέσα μεταφοράς (ΜΜΜ) γίνονται οι κύριοι αποδέκτες των πολιτών από και προς τούς τόπους εργασίας των.

Ένας φίλος μου θύμισε πρόσφατα, ότι ο αείμνηστος Τρίσης σαν δήμαρχος της Αθήνας είχε προτείνει την τοποθέτηση πρασίνου στις τaráτσες των πολυκατοικιών. Το ίδιο έχει προτείνει κατά καιρούς και ο κ. Σοφιανόπουλος, ένας εκ των ιδρυτών της Χρωπεί και τέως υποψήφιος Νομάρχης Αττικής. Το πράσινο έχει την ιδιότητα να απορροφά το διοξείδιο του άνθρακος και να εκλύει οξυγόνο, γι' αυτό και έχει ανεκτίμητη αξία για το περιβάλλον και την ζωή. Επίσης με την απορρόφηση του

διοξειδίου του άνθρακος από την ατμόσφαιρα, σημειώνεται και πτώση της θερμοκρασίας, που είναι πολύ σημαντικό κατά τους θερινούς μήνες, ιδιαίτερα τότε που πολλοί συμπολίτες μας αναγκάζονται να λειτουργήσουν κλιματιστικό μηχάνημα. Η χρήση πρασίνου στις ταράτσες θα βοηθούσε στην μείωση της χρήσης κλιματιστικών, και έτσι στην μείωση της απαιτούμενης ηλεκτρικής ενέργειας και όχι μόνο. Η χρήση των κλιματιστικών επιδεινώνει την κατάσταση στο περιβάλλον, επειδή όσο πιο μεγάλη είναι η χρήση των κλιματιστικών μονάδων, τόσο πιο πολύ θερμαίνεται ο αέρας της πόλης. Δημιουργείται δηλαδή ένας φαύλος κύκλος. Ενώ υπάρχει δροσιά στο άμεσο περιβάλλον του σπιτιού ή του γραφείου, η δροσιά αυτή μεταφράζεται και εξισορροπείται με θερμότητα στο εξωτερικό περιβάλλον, με αποτέλεσμα να χρειαζόμαστε να ψύξουμε ακόμα περισσότερο το εσωτερικό και ο φαύλος κύκλος συνεχίζεται. Δεν μπορούμε παρά να υποστηρίξουμε θερμά αυτή την άποψη, σε ένα κράτος όπου 60% των σπιτιών δεν έχει μόνωση στο ταβάνι. Επικαλούμαι για το στοιχείο αυτό ομιλία του προέδρου της ΝΔ του κ. Κ. Καραμανλή στην Δάφνη την 9/7/2003.

Η κατασκευή και επέκταση του μετρό, η κατασκευή του Τραμ, η ανάπτυξη των λεωφοριοδρόμων είναι σημαντικά έργα για την αντιμετώπιση και λύση του κυκλοφοριακού προβλήματος. Όμως οτιδήποτε και να γίνει, είτε με την κατασκευή νέων δρόμων, είτε με την επέκταση των δικτύων μέτρο και τραμ, δεν θα επιτύχουμε πολλά πράγματα εάν δεν συνηθίσουμε τον ΙΧκεντρικό έλληνα να πάψει να παίρνει το ΙΧ ή το ταξί για τις μετακινήσεις του. Γιατί τότε, όσο και περισσότερους δρόμους φτιάχνουμε άλλα τόσα ΙΧ θα ρίχνουμε στην κυκλοφορία, τα ΜΜΜ θα υπολειτουργούν και ο φαύλος κύκλος θα μεγαλώνει. Τι λύσεις λοιπόν προτείνουμε, πως θα υποκινήσουμε τον πολίτη-ιδιώτη να κοιμάται και να ονειρεύεται με χαρά την επόμενη μέρα που θα είναι ευτυχής να πάρει ένα ή και περισσότερα ΜΜΜ για να πάει στην δουλειά του στα ψώνια του και γιατί όχι στις διακοπές του; Είχα κάποτε κάνει μια μικρή οικονομοτεχνική μελέτη όταν ζούσα στην Γερμανία και είχα καταλήξει στο συμπέρασμα ότι η αγορά ενός νέου αυτοκινήτου δεν αξίζει τα χρήματα τα οποία κανείς πρέπει να διαθέσει. Το ποσό που δαπανάται σε ένα αυτοκίνητο είναι πολύ μεγαλύτερο από τα πλεονεκτήματα τα οποία μπορεί να έχει κανείς από την χρήση του. Απαραίτητη όμως προϋπόθεση είναι η εξασφάλιση ότι τα ΜΜΜ ικανοποιούν τις ανάγκες του. Βέβαια η υπόθεση του ΙΧ δεν είναι απλώς συνδεδεμένη με τα οικονομικά στοιχεία. Ο οδηγός ενός ακριβού αυτοκινήτου έχει και μια άλλη ικανοποίηση, την ικανοποίηση του ότι οδηγεί ένα ωραίο αμάξι, ίσως με την συνοδεία μιας ωραίας ύπαρξης, που υπάρχει επειδή υπάρχει το συγκεκριμένο αμάξι και δεν συνδέεται απαραίτητα με το πρόσωπο που το οδηγεί. Το αυτό ισχύει - *mutatis mutandis* - και με οδηγούς που οδηγούν ένα ΙΧ που να αντιστοιχεί στο βαλάντιό του. Προτείνω λοιπόν να δοθούν κίνητρα στον κλασσικό οδηγό να αφήσει το αυτοκίνητο σπίτι του σε μια πρώτη φάση. Σε μια δεύτερη φάση δε να μην χρειάζεται να έχει ιδιόκτητο αυτοκίνητο.

Αν παρατηρήσουμε τους δρόμους της Αθήνας και όχι μόνο, θα διαπιστώσουμε ότι τουλάχιστον 80% του χρόνου οι δρόμοι αυτοί έχουν αυτοκίνητα παρκαρισμένα δεξιά και αριστερά, με αποτέλεσμα να εμποδίζεται η ελεύθερη διέλευση και οι δρόμοι να μπλοκάρονται συχνά. Πρώτο μας μέλημα λοιπόν θα έπρεπε να είναι πως θα ελευθερώσουμε τους υπάρχοντες δρόμους και όχι πως θα φτιάξουμε καινούργιους. Πρέπει φυσικά να αναλύσουμε σε ποιούς ανήκουν αυτά τα αυτοκίνητα. Θα ισχύει

λοιπόν ο εξής κανόνας. Ένας ο οποίος κατέχει ένα ΙΧ και το αφήνει παρκαρισμένο για να χρησιμοποιήσει τα ΜΜΜ, δεν θα πληρώνει φόρο κυκλοφορίας, και θα έχει έκπτωση στα ασφάλιστρα, εφόσον το αυτοκίνητο δεν θα κινείται. Όσο για τους άλλους αυτοί θα πληρώνουν 10-πλάσιο ποσό για την κίνηση μέσα στην Αθήνα (ας πούμε τον εσωτερικό δακτύλιο). Το σαββατοκύριακο η κυκλοφορία θα είναι ελεύθερη. Πως όμως θα αποδεικνύεται αυτό;

Δεν είμαστε της γνώμης ότι ο ΙΧ πρέπει να πληρώνει διόδια, όπως στο Λονδίνο. Για όσο χρόνο και απόσταση χρησιμοποίησε τα ΜΜΜ στην εβδομάδα θα παίρνει μόρια θα οποία θα μπορεί να τα ανταλλάξει με διόδια στους δρόμους που θα κινείται μόνο το Σαββατοκύριακο. Επί πλέον και με την συγκέντρωση κάποιου σεβαστού ποσού μορίων, ανεξαρτήτως εάν τα ξόδεψε η όχι, θα του απονέμεται και το "πράσινο έπαθλο κυκλοφορίας" που θα τον καθιστά οικολογικό πολίτη και θα απολαμβάνει ειδικά προνόμια, εκτός των χρηματικών ωφελημάτων. Ένα από τα έπαθλα αυτά μπορεί να είναι η παραχώρηση ενός αυτοκινήτου για τις εκδρομές του τα Σαββατοκύριακα. Πως όμως θα αποδεικνύεται αυτό; Με ένα απλό μέτρο, όπως γίνεται και σήμερα: κάποιος που θα θέλει να ενταχθεί στο μέτρο που προτείνουμε θα μπορεί να προμηθευτεί από τα περίπτερα ένα ειδικό σήμα που θα έχει χρώμα πράσινο και το οποίο θα επικολλάει πάνω στο αυτοκίνητο όπως κάνει και σήμερα με το σήμα του φόρου κυκλοφορίας. Οι υπόλοιποι οδηγοί θα το προμηθεύονται από τις τράπεζες όπως γίνεται και σήμερα. Όσο δε αφορά την μέτρηση του χρόνου για την χρήση των ΜΜΜ, θα υπάρχει σε κάθε μέσο, και ανάλογο με αυτό της ακυροποίησης του εισιτηρίου σήμερα μια συσκευή η οποία θα δέχεται την εισαγωγή μιας "έξυπνης κάρτας" (smart card). Η έξυπνη αυτή κάρτα που θα είναι προσωπική θα μπορεί να φορτώνεται με πλαστικό χρήμα έτσι ώστε να πληρώνεται το εισιτήριο για την διαδρομή. Κατά την επιβίβαση ο επιβάτης θα εισάγει την κάρτα στην συσκευή αυτή και θα την επανεισάγει κατά την αποβίβαση. Στην συγκεκριμένη χρονική στιγμή, θα εισπράττεται το τέλος του εισιτηρίου και θα καταγράφεται στην κάρτα η χρονική διάρκεια της απόστασης καθώς και η χιλιομετρική απόσταση που διανύθηκε. Προτείνουμε το εισιτήριο να είναι ανάλογο της απόστασης και του χρόνου χρήσης του μέσου και διαφορετικό από μέσο σε μέσο, επειδή το κόστος λειτουργίας και η παρεχόμενη υπηρεσία των ΜΜΜ είναι διαφορετικό από μέσον σε μέσον. Για την χρήση του μετρώ θα υπάρχει ένα μπόνους επειδή το μέσο αυτό είναι πολύ ταχύτερο από άλλα μέσα και άρα ο χρήστης του θα πρέπει να απολαμβάνει των ιδίων παραπλεύρων προνομίων με αυτούς των πχ. λεωφορείων, επειδή τα λεωφορεία κινούνται με μικρότερη ταχύτητα απ ότι το μετρό. Έτσι ο πολίτης θα μπορεί και μόνος του ανά πάσα στιγμή να γνωρίζει τι αποστάσεις έχει διανύσει, τα δρομολόγια και τον χρόνο χρήσης των μέσων, για την βελτιστοποίηση των μετακινήσεών του. Στόχος είναι πάντα η μείωση του χρόνου μετάβασης από το ένα σημείο στο άλλο.

Όσον δε αφορά τον ενιαίο φορέα ΜΜΜ που θα πρέπει να δημιουργηθεί, θα μπορεί να κάνει καλύτερη κατανομή των πόρων του σύμφωνα με τα στοιχεία χρήσης που θα συλλέγει, και έτσι να αποφεύγονται οι συνωστισμοί και η υπερφόρτωση των οχημάτων τους σε στιγμές αιχμής. Αυτό θα οδηγήσει επίσης και στην πιο ορθολογιστική χρήση των οχημάτων ανάλογα με την χρονική στιγμή και το δρομολόγιο, που θα μειώσει σημαντικά το κόστος λειτουργίας και συντήρησης. Σκοπός μας εδώ είναι να δώσουμε ιδέες και όχι να προτείνουμε μια συγκεκριμένη λύση. Όμως θα πρέπει να δώσουμε κίνητρα για την χρήση των ΜΜΜ.

Τελικός στόχος μας είναι βέβαια να μειώσουμε και τον αριθμό των αυτοκινήτων που είναι μόνιμα παρκαρισμένα στους δρόμους, που εμποδίζουν την διέλευση και την επέκταση των δρομολογίων των ΜΜΜ. Επίσης κάνουν απαγορευτική την λειτουργία των μέσων των δημοτικών συγκοινωνιών, που εμείς ενθαρρύνουμε να βελτιωθούν και να επεκταθούν όσο μπορούν. Το σλόγκαν πρέπει να είναι: ο κάθε πολίτης να φτάνει κατά μέσο όρο 50μ από το σπίτι του με την χρήση ΜΜΜ ή της δημοτικής συγκοινωνίας. Προτείνουμε λοιπόν να δοθούν κίνητρα για την μαζική απόσυρση και πώληση των αυτοκινήτων αυτών στο εξωτερικό σε κράτη εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τα αυτοκίνητα αυτά δεν θα αντικατασταθούν με την αγορά καινούργιων. Βέβαια δεν μπορούμε να απαγορεύσουμε σε κανένα να αγοράσει αυτοκίνητο. Αυτός όμως που θα αγοράσει αυτοκίνητο και δεν θα έχει την δυνατότητα στάθμευσης εκτός δημόσιου δρόμου τότε θα επιβαρύνεται με το 10-πλάσιο του φόρου κυκλοφορίας, επειδή κάνει χρήση κοινής περιουσίας των πολιτών. Η στάθμευση στους δημόσιους δρόμους θα είναι ελεύθερη κατά την διάρκεια του Σαββατοκύριακου και των εθνικών εορτών και σχολικών διακοπών. Ενθαρρύνουμε έτσι την ενοικίαση αυτοκινήτων κατά την διάρκεια διακοπών και μη εργάσιμων ημερών. Αλλά ακόμα και εντός της εβδομάδας για την μετάβαση στην εργασία εάν αυτή δεν εξυπηρετείται με τα ΜΜΜ. Τα ενοικιασμένα και τα χρονομισθωμένα οχήματα θα εξαιρούνται από την καταβολή του 10-πλάσιου του φόρου κυκλοφορίας και θα μπορούν να σταθμεύουν στους δημόσιους δρόμους, εφόσον αυτό θα είναι προσωρινά. Αυτά για τις κινήσεις στους δρόμους των πόλεων.

Τι γίνεται όμως για τις κινήσεις στις εθνικές οδούς και άλλους οδούς; Πως μπορούν εκεί να αποφευχθούν τα δυστυχήματα; Εμείς προτείνουμε δύο μέτρα. Το πρώτο αφορά τα φορτηγά αυτοκίνητα και τα αυτοκίνητα δημόσιας χρήσης. Η κυκλοφορία τους θα επιτρέπεται μόνο νύχτα, όταν η κυκλοφορία των άλλων αυτοκινήτων είναι περιορισμένη. Το δεύτερο, θα υπάρχει ηλεκτρονικό σύστημα καταγραφής ταχύτητας και όταν σε οποιαδήποτε στιγμή παραβιασθεί το όριο ταχύτητας για κάποιο ικανή απόσταση, ας πούμε για 5 χιλιόμετρα συνεχώς τότε να εκπέμπει ένα σήμα το οποίο θα μπορεί να μετρηθεί από την τροχαία της περιοχής που θα ακινητοποιεί το αυτοκίνητο επί της εθνικής οδού, εφόσον θα ξέρει που θα βρίσκεται και εκτός του χρηματικού προστίμου που θα επιβληθεί θα απαγορεύεται και η κίνηση του οχήματος για 24 ώρες. Ανάλογα δε την παράβαση οι ποινές θα μπορούν να είναι και μεγαλύτερες. Όσον αφορά στο βάρος του φορτίου, θα πρέπει να έχει μετρηθεί ηλεκτρονικά και να έχει καταγραφεί στην συσκευή μέτρησης ταχύτητας. Ανάλογα με το φορτίο θα υπολογίζεται και η ανώτατη ταχύτητα που θα μπορεί να αναπτύξει, παρόλο που το όριο ταχύτητας για φορτηγά αυτοκίνητα, ονομαστικά θα μπορεί να είναι μεγαλύτερο. Μια πολύ καλή εναλλακτική λύση για την μεταφορά εμπορευμάτων προσφέρει και ο ηλεκτρικός σιδηρόδρομος, που δυστυχώς έχει υποβαθμισθεί, λόγω του ότι το δίκτυό του είναι ανεπαρκές για την ευέλικτη και την ταχεία μεταφορά φορτίων αλλά και επιβατών. Ιστορικά το τρένο είχε το σκοπό μεταφοράς στρατού στα σύνορα. Δεν ξέρω αν έχετε παρακολουθήσει το δίκτυο προς την βόρειο Ελλάδα. Για να πάει κανείς στην Αλεξανδρούπολη με τρένο θα πρέπει να κάνει πρώτα μια εκδρομή κατά μήκος των ελληνοβουλγαρικών συνόρων και να μετρήσει τουλάχιστον 12 ώρες ταξίδι. Εμείς θέλουμε να ενθαρρύνουμε το κράτος να δώσει κίνητρα και στο ιδιωτικό κεφάλαιο να επενδύσει σε κατασκευές νέων υποδομών σιδηροδρόμων, ειδικά για την μεταφορά φορτίων.

Λιγότερα αυτοκίνητα στους δρόμους σημαίνει: λιγότερα ατυχήματα, λιγότερο κόστος για την κοινωνία των πολιτών-ιδιωτών, λιγότερες χαμένες ανθρώπινες ζωές, και ιδίως νέων που τις έχουμε ανάγκη, λιγότερο πετρέλαιο για την κίνηση αυτοκινήτων, λιγότερους ρύπους...κλπ κλπ.

Όσον αφορά το ιδιοκτησιακό καθεστώς των ΜΜΜ εμείς πιστεύουμε ότι, τα οχήματα τα οποία θα κυκλοφορούν στα ΜΜΜ (λεωφορεία, συρμοί μετρό και τραμ) θα είναι χρονομισθωμένα από τις εταιρείες που τα κατασκευάζουν, ή από ΚΤΑ που θα έχουν αναλάβει την χρονομίσθωσή τους. Οι αντισυμβαλλόμενοι στην περίπτωση αυτή θα είναι αφενός ο ενιαίος φορέας ΜΜΜ που προτείνουμε να ιδρυθεί, και οι εταιρείες ή ΚΤΑ χρονομίσθωσης που θα επιλεγούν κατόπιν διαγωνισμού που θα ενεργήσει ο φορέας αυτός. Το συμβόλαιο συνεργασίας θα έχει χρονολογία λήξης. Οι ΚΤΑ χρονομίσθωσης θα πρέπει να είναι σε θέση να παρέχουν πλήρη υποστήριξη για την συντήρηση και την ανανέωση οχημάτων που θα είναι αντικείμενο της σύμβασης. Αναμένουμε ότι θα υπάρξουν ΚΤΑ που θα έχουν αναπτύξει τεχνογνωσία στους διάφορους τύπους οχημάτων ξεχωριστά για κάθε ΜΜΜ. Με αυτό τον τρόπο εξασφαλίζουμε την συνεχή ανανέωση του στόλου, χωρίς την ανάγκη επένδυσης σε καινούργια οχήματα. Τα οχήματα που θα αποσύρονται από την κυκλοφορία θα μπορούν να πωλούνται σε ιδιώτες για την μετατροπή της χρήσης τους ή σε πελάτες εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης. Όσον αφορά την δημοτική συγκοινωνία, εδώ προτείνουμε να αναληφθεί από εμπορικές ΚΤΑ, οι οποίες όμως θα είναι συμβεβλημένες με τον Δήμο. Το εισιτήριο θα είναι δωρεάν για τους δημότες και τους επισκέπτες τους.

Ας πούμε μια δύο κουβέντες για το πρόβλημα που έχει δημιουργηθεί σε δήμους που υπάρχει Μετρό. Πχ. στον δήμο της Δάφνης: λόγω της ταχείας πρόσβασης στο κέντρο παρατηρείται μια μετακίνηση των δημοτών-καταναλωτών της Δάφνης και των γειτονικών περιοχών προς το κέντρο της Αθήνας, με αποτέλεσμα την πτώση της τοπικής εμπορικής κίνησης. Τι έχουμε να προτείνουμε εδώ; Εδώ θα χρειασθεί αναβάθμιση των καταστημάτων που υπάρχουν, ενδεχομένως και αλλαγή των παρεχομένων αγαθών και υπηρεσιών, έτσι ώστε η περιοχή να γίνει ανταγωνίσιμη και πιο ελκυστική από το κέντρο των Αθηνών. Στην περίπτωση αυτή προτείνω την υπογειοποίηση της οδού Βουλιαγμένης στα όρια του δήμου Δάφνης, έτσι ώστε να δημιουργηθεί ένας ενιαίος χώρος πρασίνου, εμπορικών καταστημάτων και χώρων αναψυχής, χωρίς αυτοκίνητα, θόρυβο και ρύπους. Στην προκειμένη περίπτωση είμαι σίγουρος ότι πολλοί από τους επιχειρηματίες και τράπεζες της περιοχής θα ενδιαφερθούν να επενδύσουν σε ένα τέτοιο έργο και να μην περιμένουν τα πάντα από το κράτος.

Άσε με να σταματήσω εδώ. Υπάρχουν πολλές λεπτομέρειες που πρέπει να συζητηθούν και βλέπω βροχή ερωτήσεων στον ορίζοντα. Οι σκέψεις μου αυτές θα γίνουν προτάσεις συγκεκριμένες με παραδείγματα κλπ, όμως στόχος μου εδώ δεν είναι να παρουσιάζω νομοσχέδια αλλά να ταρακουνήσω λιμνάζοντα νερά και να δείξω κατευθύνσεις για λύσεις. Δεν υπάρχουν άλλες από αυτές εάν δεν θέλουμε να βάλουμε το κεφάλι μας μόνοι μας κάτω από την λαιμητόμο. Ο καπιταλισμός είναι αδιέξοδος ή στην καλύτερη περίπτωση λαβύρινθος, που δεν θα σε συμβούλευα να προσπαθήσεις να βρεις την έξοδο. Κοίτα βγήκε το ουράνιο τόξο!

Και τώρα η πρότασή μου για την παιδεία και πως θα πρέπει να παίξει τον σημαίνοντα και όχι σημαινόμμενο ρόλο στην κοινωνία των πολιτών-ιδιωτών. Το θέμα της παιδείας έχει αναλυθεί από πολλούς και διάφορους και από πολλές σκοπιές. Σε αυτές τις συζητήσεις γίνεται λόγος περί του διαχωρισμού παιδείας και εκπαίδευσης και ότι σκοπός του σχολείου είναι εκπαίδευση, η υλιστική δηλαδή παροχή κάποιων δεξιοτήτων, ενώ παιδεία είναι υπόθεση της οικογένειας, της εκκλησίας κλπ κλπ. Νομίζω πως υπάρχει μια γενικευμένη ακούσια η εκούσια σύγχυση εδώ. Η παιδεία είναι μία και ενιαία, δεν υπάρχουν πολλές. Η λέξη εκπαίδευση είναι η διαδικασία που ακολουθείται για την μόρφωση του παιδιού που πρόκειται να εξελιχθεί σε πολίτη. Η μόρφωση τώρα πρέπει να λαμβάνεται "κυριολεκτικά", και αφορά στην δια-μόρφωση του χαρακτήρα για να μην πω και του σώματος κατά τον Πλάτωνα, δια του λόγου του Σωκράτη που υποστήριζε ότι το κλειδί για την υγιή ανάπτυξη της προσωπικότητας είναι οι *καλές τέχνες και ο αθλητισμός*. Στην Αθήνα δε της εποχής οι νέοι μάθαιναν να γυμνάζουν αρμονικά το σώμα και το πνεύμα, να εκπαιδεύονται στις μουσικές τέχνες, έτσι ώστε να γίνουν υπεύθυνοι και ελεύθεροι πολίτες. Πολίτες ικανοί να οδηγήσουν την πόλη τους σε ισόρροπη ανάπτυξη σε όλους τους τομείς - κοινωνία - οικονομία - πολιτική και πολιτισμό - αλλά και να την υπερασπισθούν αποτελεσματικά σε ώρα ανάγκης. Έτσι, έκαναν πράξη τα ιδεώδη της Αθηναϊκής Δημοκρατίας όπως τα εξυμνεί ο Θουκυδίδης μέσα από το στόμα του Περικλή στον *Επιτάφιο*. Ένα εισαγωγικό εδάφιο αυτού του έργου περιέχει και το υπό δια-μόρφωση σύνταγμα της Ευρώπης που σκοπό θα έχει και την δια-μόρφωση των πολιτών της Ευρώπης προς μια κοινωνία των πολιτών. Το σχολείο κατά κύριο λόγο πρέπει να είναι συμμετοχο στην ανατροφή του παιδιού συνάμα με τους γονείς. Η λέξη αυτή αποδίδεται πιο εύστοχα από την γερμανική λέξη *Erziehung* (ανατροφή). Για την μόρφωση οι Γερμανοί που τους αρέσει να κυριολεκτούν χρησιμοποιούν την λέξη *Bildung* (σύγκριση *build*=κτίζω, διαμορφώνω).

Δυστυχώς όμως πάντα στις συζητήσεις περί παιδείας, η στις μοντέρνες μεταρρυθμίσεις (*sic*) η παιδεία υποβαθμίζεται σε ένα ρόλο εργαλειώκο, δηλαδή ετερόρωτο, που σκοπό έχει να "εξοπλίσει" τον εκ-παιδεύόμενο με βασικές γνώσεις για να τον προετοιμάσει για την αγορά της καπιταλιστικής εργασίας. Σου συνιστώ να διαβάσεις το βιβλίο της Λιλής Ζωγράφου⁴⁶. Έχουμε τονίσει και αλλού, ότι η γνώση πράγματι είναι εργαλείο για την επιτέλεση έργου και την δημιουργία πλούτου, είτε το έργο είναι είτε πολιτικού, ή κοινωνικού, ή πολιτιστικού, ή τεχνολογικού χαρακτήρα. Όμως η γνώση πρέπει να παραχθεί, να αναπαραχθεί και να διαδοθεί έτσι ώστε να είναι προσβάσιμη σε όλους χωρίς ταξική ή άλλη διάκριση προκειμένου να μπορεί να παραχθεί νέα γνώση. Η γνώση, όμως για να παραχθεί θα πρέπει να έχουμε εξοπλίσει τους γόνους μας με τις ικανότητες εκείνες που κάτω από ορισμένες συνθήκες εκκόλαψης να μπορούν να παράγουν νέα γνώση με ιδιαίτερη έμφαση στην λέξη "νέα". Είναι αυτό ακριβώς το αντικείμενο της εκπαίδευσης, και όχι άλλο. Η υλιστική και μόνο προσέγγιση της παιδείας, δηλαδή αυτή που με βάση κάποιο βιβλίο κάποιου υπουργείου σε κάποια χρονική περίοδο, προσπαθεί να σερβίρει γνώση έτοιμη, ήδη μαγειρεμένη, σαν αυτές που προτείνονται σε ένα μενού ενός εστιατορίου, και που το μόνο που μετρά είναι το αν οι μαθητές/φοιτητές, μπορούν να θυμηθούν τα συστατικά και την

⁴⁶ Η Αντιγνώση, τα δεκανίκια του καπιταλισμού - Λιλή Ζωγράφου

συγκεκριμένη συνταγή, δεν είναι παιδεία, είναι απλώς κατανάλωση και αναπαραγωγή τετριμμένων. Αποτέλεσμα σωστής παιδείας θα ήταν, για να παραμείνουμε σε αυτό το απλό γαστριμαργικό παράδειγμα: να τους δώσουμε τα συστατικά και να τους ζητήσουμε να μας προτείνουν μια συνταγή που μέσα από την εξυπνάδα και γιατί όχι της όρεξης της στιγμής και της ελεύθερης σκέψης και εμπειρίας θα μπορούσαν να υλοποιήσουν. Είναι λοιπόν φανερό τι υπονοώ: εκπαίδευση είναι να διδάξουμε στα παιδιά το τρόπο και την διαδικασία του πως θα παράγουν γνώση και όχι να τους φορτώνουμε με πακετοποιημένη πληροφορία ήδη πολυμασημένη, και πολλές φορές άγουστη και άνοστη που έτσι και αλλιώς από την στιγμή που αυτή η γνώση περιέχεται σε κάποιο βιβλίο ή ακόμα και σημειώσεις είναι ήδη παλαιά και με χαμηλή προστιθέμενη αξία! Έχουμε υποστηρίξει και αλλού αυτή την θέση. Τέτοιου είδους βιβλία τα θεωρώ "νεκροταφεία δεδομένων" και ούτε καν ιδεών, για να αναπαράγω την γνωστή φράση των γερμανών φίλων μου⁴⁷ ειδικών σε θέματα πληροφορικής, που την χρησιμοποιούν όταν θέλουν να αναφερθούν σε συστήματα διαχείρισης πληροφοριών, που ενώ είναι φιλικά προς τον χρήστη όσο αφορά την εισαγωγή δεδομένων, εν τούτοις είναι αδύνατο να πάρεις χρήσιμες πληροφορίες από την βάση των δεδομένων αυτών, όταν χρειασθεί για την υποστήριξη αποφάσεων.

Από τις θέσεις αυτές λοιπόν ορμώμενοι θα αναπτύξουμε παρακάτω τις ιδέες μας και μαζί θα επεξεργασθούμε προτάσεις για την παιδεία που θα πρέπει να έχουμε έτσι ώστε να υποστηριχθεί η κοινωνία των πολιτών-ιδιωτών. Είπαμε ότι απορρίπτουμε το σημερινό μοντέλο της υλιστικής αντιμετώπισης, διότι στην κοινωνία του μετακαπιταλισμού αυτό το μοντέλο δεν στηρίζει την αναπαραγωγή του και την εξέλιξη του στο διηνεκές.

Καταρχήν η υπόθεση της παιδείας είναι υπόθεση των πολιτών-ιδιωτών, και όχι του κράτους αν το κράτος το δούμε είτε σαν υποκείμενο: που αντιστέκεται στην άρχουσα τάξη, ασκώντας την εξουσία προς όφελός του, είτε σαν αντικείμενο: την θεώρηση δηλαδή σύμφωνα με την οποία η άρχουσα τάξη το χρησιμοποιεί για να επιβάλλει την επιθυμία της στην αρχομένη τάξη. Το κράτος κατά συνέπεια είναι αυτό που δεν θα ήθελε να είναι η κοινωνία των πολιτών-ιδιωτών: δηλαδή αποδοχή μιας συγκεντρωτικής και ξεχωριστής εξουσίας. Ότι δεν θέλει να είναι η κοινωνία των πολιτών-ιδιωτών θα το παραχωρεί στο μετακαπιταλιστικό κράτος. Το κράτος στον Ν. Πουλαντζά (δηλαδή το καπιταλιστικό συμπληρώνω εγώ), με την "παρουσία-δράση του", μεταμορφώνεται από "κράτος-αντικείμενο" ή "κράτος-υποκείμενο" σε "κράτος-σχέση". Κι αυτή η σχέση προκύπτει από την χαρακτηριστική δύναμη του κράτους να *θέτει* και να *αίρει* ταυτόχρονα, να συγκεντρώνει και να αποκεντρώνει. Ο προσδιορισμός συνεπώς του κράτους ως "σχέσης", αποκλείει τόσο την εργαλειακή του θεώρηση (κράτος-αντικείμενο) όσο και την θεώρησή του σαν υποκείμενο. Και θα επιμείνει ο Πουλαντζας, ότι το "κράτος-σχέση", συνίσταται-διαίρεται, από την μια άκρη ως την άλλη από ταξικές αντιθέσεις. Όταν όμως εμείς μιλάμε για μια μετακαπιταλιστική κοινωνία των πολιτών-ιδιωτών αυτή η διαίρεση δεν θα υπάρχει εφόσον η κοινωνία αυτή θα είναι στην βάση της αταξική, λόγω της συμμετοχικής μορφής που θα έχει η "σχέση" μεταξύ της μετακαπιταλιστικής κοινωνίας και του μετακαπιταλιστικού κράτους.

⁴⁷ Datenfriedhof (= νεκροταφείο δεδομένων)

Τι λοιπόν θα ήθελε να μεταφέρει μια τέτοια κοινωνία στο μετακαπιταλιστικό κράτος σε σχέση με την παιδεία; όπως προκύπτει και από την παραπάνω σύντομη ανάλυση, βασικά τίποτε! Άρα πως θα οργανωθεί η παιδεία από την κοινωνία των πολιτών-ιδιωτών;

Προτείνουμε κατ' αρχήν, όπως και στην υπόθεση της υγείας, να ιδρυθεί ένας φορέας μη κρατικός και εκτός των πλοκαμιών κομμάτων και συνδικαλιστών, ο οποίος θα αναλάβει την αναδιοργάνωση όλων των περί οργανισμών και ινστιτούτων παιδείας που υπάρχουν σήμερα από τα υπουργεία και θα τις μετασχηματίσει σε ΚΠΑ για την παιδεία. Έτσι όπως και πριν θα πρέπει να καταγραφούν όλες οι υπό παροχή υπηρεσίες στο χώρο της παιδείας από πλευράς διοίκησης και αυτές να κατανεμηθούν στις διάφορες υπό σύσταση ΚΠΑ. Πχ. μια παροχή υπηρεσίας είναι η επάνδρωση και στελέχωση σχολείων ή πανεπιστημίων με δασκάλους και καθηγητές. Αυτές οι ΚΠΑ θα προκηρύσσουν τις θέσεις, δεν θα αποφασίζουν όμως για την στελέχωση, γιατί αρμόδια όργανα θα είναι τα σχολεία ή τα πανεπιστήμια αντιστοίχως.

Μια δύο παρατηρήσεις. Στην μετακαπιταλιστική εποχή δεν νοείται η διαίρεση σε δασκάλους/καθηγητές. Αυτό δεν υπάρχει ακόμα και σήμερα σε κανένα κράτος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τουλάχιστον απ' όσα ξέρω. Η εκπαίδευση θα είναι πανεπιστημιακού επιπέδου, γιατί με ποιά λογική ένας δάσκαλος χρειάζεται για την εκπαίδευση στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση λιγότερες "γνώσεις" από αυτές που χρειάζονται στην δευτεροβάθμια; Σε πολλές περιπτώσεις χρειάζονται περισσότερες γνώσεις σε πολλά γνωστικά αντικείμενα, μια και έχεις να κάνεις με μικρά στην ηλικία παιδιά που δεν έχουν ακόμα διαμορφώσει χαρακτήρα κλπ. Αλλά και σύμφωνα με όσα έχουμε αναπτύξει παραπάνω αλλά και για τους λόγους που εξηγούμε παρακάτω οι "δάσκαλοι" πρέπει να αναβαθμισθούν.

Ας τα πάρουμε όμως τα πράγματα με την σειρά. Σήμερα στην Παιδεία ισχύει η αρχή του "διαίρει και βασίλευε". Δηλαδή μιλάμε για πρωτοβάθμια, δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια εκπαίδευση, σε διαφορετικά επίπεδα με ξεχωριστά όργανα, με ξεχωριστές συνδικαλιστικές οργανώσεις άρα και συντεχνιακά συμφέροντα, ξεχωριστές ομάδες πίεσης και φυσικά ξεχωριστή θέση στην κοινωνία (sic). Έτσι δημιουργούνται στεγανά από το ένα επίπεδο στο άλλο, που οφείλονται στην τμηματική οργάνωση της παιδείας και όχι μόνο. Η όποια γνώση παρέχεται και αυτή τμηματικά, συμπυκνωμένη περίπου ιεραρχικά, ανάλογα με τον βαθμό. Παρόλο που κάτι τέτοιο δεν λέγεται ανοικτά, υποβόσκει και η αντίληψη, όχι μόνο στην κοινωνία, ότι οι δάσκαλοι είναι υποδεέστεροι, των λειτουργών μέσης εκπαίδευσης και οι δύο μαζί των λειτουργών πανεπιστημίου. Υπάρχει δηλαδή ένα είδος μεριδοποίησης της τάξης των ειδικών της εκπαίδευσης που αγγίζει τα όρια κοινωνικών τάξεων. Ακόμα και οι απεργιακές κινητοποιήσεις είναι ξεχωριστές, για ξέχωρα αιτήματα! Η γνώση όμως όπως έχουμε πει και όχι μόνο εμείς δεν μοιράζεται, δεν τεμαχίζεται είναι ενιαία. Αυτό που διαφέρει, είναι κυρίως η ηλικιακή ωριμότητα του εκπαιδευόμενου να δεχθεί την προοδευτική διαδικασία διαλεκτικής αφαίρεσης της γνώσης, μέχρι που να φτάσει σε επίπεδα όπου μόνος του/της να μπορεί κριτικά και αυτόνομα να παράγει νέα γνώση. Αυτήν την αποκτά προοδευτικά, ξεκινώντας από το δημοτικό και καταλήγοντας στο πανεπιστήμιο. Είναι ενδιαφέρον ότι πολλοί λένε ότι δεν είναι κατάλληλοι όλοι οι άνθρωποι για τα πανεπιστήμια. Αυτή είναι μια διφορούμενη αντίληψη, εγώ τουλάχιστον δεν μπορώ να την κατανοήσω παρά μόνο ελιτίστικα υπό το έρεισμα του "καλά όλοι θα

γίνουν επιστήμονες"; Αν όμως εξετάσουμε τι είναι αλήθεια η πανεπιστημιακή γνώση, τότε θα δούμε ότι είναι μια προχωρημένη μορφή μεθοδολογίας για την παραγωγή νέας γνώσης. Και το μικρό παιδί μπορεί να φτάσει σε νέα γνώση τηρουμένων των αναλογιών. Δεν μιλώ για τα παιδιά θαύματα, αυτές είναι εξαιρέσεις που επαληθεύουν τον κανόνα. Το ίδιο ισχύει και για τα παιδιά της ηλικίας του γυμνασίου ή λυκείου.

Στο ακούσιο ή εκούσιο λάθος στο οποίο έχουν πέσει όλες ανεξαιρέτως οι λεγόμενες μεταρρυθμίσεις στην παιδεία είναι η ιεραρχική και επομένως τμηματική αντίληψη και παροχή γνώσης - βολεύει βέβαια τον καπιταλιστικό τρόπο σκέψης και παραγωγής - πράγμα που εμένα προσωπικά με ξαφνιάζει τουλάχιστον για την αριστερά, που θα έπρεπε να έχει άλλες αντιλήψεις και προτάσεις. Το σλόγκαν περισσότερους χρηματικούς πόρους για την παιδεία έτσι απλά χωρίς να γίνουν εκ βάθρων αλλαγή στην αντίληψη αυτή δεν θα βοηθήσουν. Αντίθετα βοηθά και υποθάλπει συνέχιση του τέλματος και του αδιεξόδου που έχουμε φτάσει σήμερα. Θα βοηθήσει στην εμφύσηση των ανισοτήτων. Η αύξηση των μισθών των καθηγητών, η αναβάθμιση των βιβλίων, η αναβάθμιση των σχολικών κτιριακών εγκαταστάσεων, είναι περιφερειακά προβλήματα τα οποία πρέπει να αντιμετωπισθούν όμως δεν κτυπούν στην καρδιά του προβλήματος.

Το σύστημα όπως είναι σήμερα δεν μπορεί να κινητοποιήσει τις τεράστιες ποσότητες ενέργειας που υπάρχει στην ελληνική μαθητιώσα νεολαία σε όλες τις βαθμίδες, φάσεις θα τις έλεγα εγώ, και δεν προσφέρει παρά μικρή προστιθέμενη αξία. Και είναι κρίσιμο, αντί να σκεφτόμαστε σε βαθμίδες να δούμε την εκπαίδευση σε συνεχή ροή χωρίς αρχή και τέλος σαν ένα κύκλο, χωρίς ενδιάμεσες διαχωριστικές γραμμές χοντρές ή λεπτές που να διακόπτουν την συνέχειά του και όπου η παραγωγή γνώσης παράγεται ταυτόχρονα, παράλληλα και όχι σειριακά. Τι σημαίνει αυτό πρακτικά: ότι η παραδοσιακή ιεραρχία γνώσης από το δημοτικό -> γυμνάσιο -> λύκειο -> πανεπιστήμιο καταργείται και την θέση της παίρνουν αυτό που θα λέγαμε "εκπαιδευτικές ΚΠΑ (εΚΠΑ)". Δηλαδή θα υπάρχει από την χρονική στιγμή που το παιδί θα μπει στην διαδικασία της εκπαίδευσης μια ΕΚΠΑ στην οποία θα υπαχθεί και η οποία θα περιλαμβάνει ταυτόχρονα και παράλληλα όλη την αλυσίδα εκπαίδευσης από το δημοτικό στο πανεπιστήμιο. Διότι πιστεύουμε ότι το κάθε παιδί ακόμα και της 1ης δημοτικού έχει ανάγκη του πανεπιστημίου και την σύνδεση με αυτό. Παρομοιάζουμε την αντίληψη αυτή με ένα ιστιοφόρο σκάφος, όπου ο μικρός μαθητής στη αρχή μαθαίνει πως να ισορροπεί, ενώ ταυτόχρονα παίρνει και παραστάσεις από το τι κάνουν ή μαθαίνουν οι μεγαλύτεροι, μέχρι και αυτός σιγά, σιγά να προχωρήσει στη απόκτηση και την παραγωγή νέας γνώσης και ταυτοχρόνως να την εφαρμόζει. Θα κληθεί σε πολλές περιπτώσεις να χρησιμοποιήσει την κρίση του και την αποκτημένη βιωματικά εμπειρία του για να αντιμετωπίσει καινούργιες καταστάσεις.

Αυτή η αντίληψη ανατρέπει την σημερινή αντίληψη περί επιπέδων στην εκπαίδευση, δίνει την δυνατότητα σε κάθε νέο γόνο να γευθεί την δημιουργία και να προετοιμασθεί από πλευράς κριτικών ικανοτήτων για την μετέπειτα επαγγελματική του σταδιοδρομία, όποια και αν είναι αυτή. Θα μάθει από μικρός να λειτουργεί σε ομάδες για την δημιουργία αξίας και να εξελιχθεί και να εκπαιδευθεί στην ανώτερη έννοια του πολίτη-ιδιώτη. Οι ΕΚΠΑ θα πρέπει να οργανωθούν κατάλληλα, έτσι ώστε το παιδί προοδευτικά να εξελίσσεται σε ένα ενεργό πολίτη. Τώρα ποιοί θα διδάσκουν σε αυτές τις ΕΚΠΑ. Μα είναι προφανές ότι και εδώ θα πρέπει να οργανωθούν

διδασκτικές ΚΤΠΑ (δΚΤΠΑ), δηλαδή αυτοτελείς ομάδες από καθηγητές όλων των βαθμίδων για την κατάρτιση προγραμμάτων εκπαίδευσης για όλες τις φάσεις (τάξεις) των μαθητευομένων (υπό εκπαίδευση). Το υπουργείο Παιδείας θα πρέπει να δίνει τις βασικές κατευθύνσεις και όχι όπως σήμερα συμβαίνει, να καταρτίζει το ωρολογιακό πρόγραμμα όλων των τάξεων. Αυτό αποτελεί ωρολογιακή βόμβα που είναι θέμα χρόνου να εκραγεί και μάλιστα στα χέρια των μαθητών. Ας μην μπούμε σε λεπτομέρειες τώρα, βασικό είναι να κατανοήσουμε το σχήμα.

Σε αυτό το σχήμα η έννοια των "πανελληνίων εξετάσεων" δεν έχει πια τόπο, μια και ο εκπαιδευόμενος θα βρίσκεται σε μια διαδικασία που θα αποδεικνύει καθημερινά ότι είναι κατάλληλος για να προχωρήσει. Άρα λοιπόν, η έννοια των εξετάσεων σε όλες τις "βαθμίδες" έτσι όπως είναι σήμερα αυτοκαταργείται. Οι εκπαιδευτές δεν θα είναι υπάλληλοι του κράτους αλλά και αυτοί πολίτες-ιδιώτες οργανωμένοι σε δΚΤΠΑ, των οποίων όμως η αντιμισθία θα γίνεται από το κράτος. Η παιδεία θα είναι δωρεάν και όλοι οι πολίτες οι οποίοι θα θέλουν να γίνουν εκπαιδευτικοί και βέβαια θα έχουν αποκτήσει την απαραίτητη παιδεία θα εντάσσονται χωρίς εξετάσεις σε μια η περισσότερες δΚΤΠΑ. Δεν θα υπάρχουν λοιπόν στρατιές ανέργων, ούτε η διαρκής αγωνία των εκπαιδευτικών για μονιμοποίηση. Η γάγγραινα των φροντιστηρίων θα καταργηθεί, και το εισόδημα των εκπαιδευτικών δεν θα φορολογείται. Οι δΚΤΠΑ και οι εκΤΠΑ θα μπορούν και θα πρέπει να προσφέρουν υπηρεσίες στην ελεύθερη αγορά στις επιχειρηματικές ΚΤΠΑ. Έτσι θα έχουν και έσοδα, ένα μέρος των οποίων θα είναι έσοδα του κράτους. Βέβαια ο στόχος τους δεν είναι να κάνουν τζίρο, αλλά είναι προφανές ότι οι δραστηριότητές τους θα μπορούν να βοηθήσουν πχ. στο τομέα της έρευνας πολλές επιχειρηματικές ΚΤΠΑ οι οποίες δεν θέλουν ή δεν μπορούν να ασχοληθούν με το θέμα. Η πρόσβαση σε κοινοτικούς πόρους είναι προφανής.

Τα σχολικά και πανεπιστημιακά κτίρια θα είναι κρατικά, θα είναι όμως οι δΚΤΠΑ υπεύθυνοι για την καλή λειτουργία και την συντήρησή τους, με χρήματα που θα έρχονται από τις εισπράξεις που θα κάνουν προσφέροντας έργο. Αυτός που θα λειτουργεί το σχολείο θα είναι υπεύθυνος και για την συντήρησή τους, είναι απλό. Σχολεία τα οποία με το παλαιό καθεστώς κλείνουν, λόγω έλλειψης μαθητών (sic) θα μπορούν να εκχωρηθούν σε ιδιώτες ή σε δΚΤΠΑ με κάποιο ενοίκιο για την δημιουργία ιδιωτικών εκΤΠΑ. Ιδιωτικά σχολεία και πανεπιστήμια θα επιτρέπονται με την προϋπόθεση ότι πληρούν τις αντίστοιχες προδιαγραφές του κράτους, θα λειτουργούν όμως με την ίδια λογική των εκΤΠΑ και δΚΤΠΑ.

Τοπική αυτοδιοίκηση, ο μοχλός της άμεσης δημοκρατίας

Η τοπική αυτοδιοίκηση όπως την γνωρίζουμε σήμερα στην Ελλάδα μόνο αυτοδιοίκηση δεν είναι. Η χρηματοδότηση των τοπικών "κοινωνιών" μέσω του κρατικού κορβανά κρατά δέσμια την διοίκησή τους, και εξαρτά κάθε κίνησή τους από την κεντρική κρατική διοίκηση. Για κάθε κίνηση που θέλουν να κάνουν πρέπει να ρωτήσουν την κεντρική εξουσία, η οποία παρόλο που έχει εκχωρήσει υποχρεώσεις και υπευθυνότητες στις δημαρχίες και τις νομαρχίες εν τούτοις με το να ελέγχει την ροή των πόρων προς αυτές τουλάχιστον καθυστερεί αν όχι υποσκάπτει πολλές φορές αιτήματα των τοπικών αρχόντων. Εκτός αυτού του γεγονότος, οι τοπικές αυτοδιοικήσεις ενώ *στα χαρτιά* φαίνονται να εργάζονται για το καλό του τόπου τους και ανεπηρέαστα από τα πολιτικά κόμματα, τουλάχιστον στο τόπο μας η κομματικοποίηση των εκλογών των τοπικών αρχόντων δεσπόζει, και οι πολίτες αντί να ψηφίζουν με γνώμονα το πρόγραμμα του κάθε συνδυασμού, τα κόμματα πολώνοντας με επικοινωνιακά τρικ τις εκλογές οδηγούν τους ψηφοφόρους να ψηφίζουν με κομματικά και όχι με τοπικά κριτήρια. Έτσι έχουμε στην πράξη στις τοπικές κοινωνίες την αναπαραγωγή της κρατικής και κομματικής εξουσίας, ένα είδος δηλαδή "ιμπεριαλισμού" μέσα στο ίδιο το κράτος, από το ίδιο το κράτος. Το αποτέλεσμα είναι γνωστό. Οι τοπικοί άρχοντες μέσα από τα δημοτικά ή νομαρχιακά συμβούλια αντιπολιτεύονται με κομματικά κριτήρια και όχι με κριτήρια τοπικού χαρακτήρα. Υπάρχουν χιλιάδες παραδείγματα και ο καθένας από εμάς μπορεί να επικαλεσθεί την προσωπική του εμπειρία.

Στην εποχή του μετακαπιταλισμού η διάρθρωση αυτή της τοπικής αυτοδιοίκησης θα πρέπει να αλλάξει, διότι δεν εξυπηρετεί το καινούργιο μοντέλο οργάνωσης και λειτουργίας της μετακαπιταλιστικής αγοράς. Η λειτουργία της επιχειρηματικής δραστηριότητας σε ΚΠΑ, χρειάζεται την τοπική αυτοδιοίκηση σαν εταίρο, όπως ο πολίτης-ιδιώτης το κράτος. Η τοπική αυτοδιοίκηση πρέπει να μετασχηματισθεί ακολουθώντας το παράδειγμα του κράτους το οποίο τώρα μεταφέρει την ευθύνη για την παρακολούθηση της συμμόρφωσης στους κανόνες αυτορρύθμισης των ΚΠΑ σε τοπικό επίπεδο. Ο ρόλος τους κράτους θα είναι να παρακολουθεί την συμμόρφωση χωρίς να επιβάλλει ενεργά τις πολιτικές, τον νόμο και τις ρυθμίσεις. Οι νόμοι θα μορφοποιούνται με την άμεση συμμετοχή σε πραγματικό χρόνο του κοινού κάτω από το φως όλων των σχετικών ιστορικών και στατιστικών δεδομένων, με την χρήση των

ηλεκτρονικών συναθροίσεων των πολιτών και την ηλεκτρονική ψηφοφορία. Επί πλέον οι πολίτες-ιδιώτες ή οι ΚΤΠΑ των τοπικών κοινωνιών θα έχουν την δυνατότητα πρόσβασης μέσω του Ιντερνετ, να επικοινωνούν και να καταθέτουν αιτήματα, που όταν αυτά συγκεντρώσουν μια συγκεκριμένη πλειοψηφία θα γίνεται "νόμος" για την συγκεκριμένη τοπική εξουσία, εκτός εάν αφορά αρμοδιότητες του κράτους και της κεντρικής εξουσίας, οπότε το αίτημα θα προωθείται στις αρμόδιες υπηρεσίες για επεξεργασία. Σε καμία όμως περίπτωση δεν θα αφήνεται το αίτημα στην τύχη του. Ο βασικός ρόλος των υπηρεσιών του δήμου ή της νομαρχίας μετασχηματίζεται από εκτελεστές σε διευκολυντές. Όμως και εδώ σε τοπικό επίπεδο οι υπηρεσίες του δήμου / νομαρχίας και της περιφέρειας θα πρέπει να οργανωθούν και να λειτουργούν με την μορφή ΚΤΠΑ, με μετρήσιμο αποτέλεσμα. Οι υπάλληλοι θα ακολουθούν το παράδειγμα των υπαλλήλων του κράτους που δεν θα είναι τώρα μόνιμοι. Πολλές από τις υπηρεσίες που παρέχονται σήμερα από υπαλλήλους του δήμου θα παρέχονται από επιχειρηματικές ΚΤΠΑ. Οι υπηρεσίες όμως αυτές θα είναι δωρεάν όπως και πριν για τους πολίτες-ιδιώτες.

Οι αρμοδιότητες που θα μεταβιβασθούν σε τοπικό επίπεδο, θα πρέπει να μπορούν να εκτελεσθούν σε τοπικό επίπεδο 100%. Ότι δεν μπορεί να εκτελεσθεί σε τοπικό επίπεδο θα εκτελείται στο αμέσως επόμενο επίπεδο, δηλαδή σε επίπεδο νομαρχίας, και ότι δεν μπορεί να εκτελεσθεί σε επίπεδο νομαρχίας θα εκτελεσθεί σε επίπεδο περιφέρειας. Οι επιχειρηματικές και άλλες ΚΤΠΑ θα ανήκουν διοικητικά στον εκάστοτε δήμο. Ο περιφερειάρχης δεν θα διορίζεται από την εκάστοτε κυβέρνηση θα εκλέγεται στις εκλογές για την τοπική αυτοδιοίκηση. Από που όμως θα συλλέγονται οι φόροι; Οι φόροι θα συλλέγονται από το κράτος, αλλά θα επιστρέφουν μερικώς στους δήμους, τις νομαρχίες και τις περιφέρειες με βάση την προστιθέμενη αξία που θα έχουν συνεισφέρει όλοι οι οικονομικοί παράγοντες όπως ΚΤΠΑ, ατομικά πολίτες-ιδιώτες και οι ΚΤΠΑ του δήμου. Όσο πιο πολύ προστιθέμενη αξία θα έχει παραχθεί τόσο και πιο πολλοί χρηματικοί πόροι θα επιστρέφουν σε αυτούς που τους πλήρωσαν. Έτσι θα δημιουργηθεί ένα υγιές δίκτυο συναγωνισμού και οι τοπικές αρχές θα λειτουργούν με γνώμονα την ανάπτυξη και την βοήθεια ανάπτυξης δραστηριοτήτων που θα συνεισφέρουν στην ενδυνάμωση της τοπικής κοινωνίας. Η διαδικασία δημιουργίας ΚΤΠΑ θα συνεισφέρει τα μάλλα στην ενδυνάμωση της κοινωνικής συνοχής και η οποία θα λειτουργήσει ως καταλύτης για την δημιουργία περισσότερης προστιθέμενης αξίας. Βέβαια κάποιος μπορεί να φέρει αντίρρηση στο ότι έτσι θα υπάρξει ενδεχομένως μια ανομοιογενής ανάπτυξη των τοπικών κοινοτήτων λόγω των διαφορετικών δυνατοτήτων δημιουργίας δυνατών ΚΤΠΑ. Αυτό το πρόβλημα θα αντιμετωπισθεί από τα κοινοτικά κονδύλια, τα οποία θα πηγαίνουν για την επιδότηση ΚΤΠΑ σε περιοχές που δεν έχουν αρκετούς χρηματοδοτικούς πόρους.

Το αν μια υπηρεσία που παρέχεται σήμερα από το δήμο (πχ. συλλογή απορριμμάτων) θα ανατεθεί σε εξειδικευμένη ΚΤΠΑ θα εξαρτάται από αν η συγκεκριμένη δραστηριότητα θα συγκεντρώνει περισσότερα μόρια προστιθέμενης αξίας και άρα αυτό θα σημαίνει ότι περισσότεροι πόροι θα επιστρέψουν από το κράτος βάσει των όσων είπαμε πιο πάνω. Άρα η τάση θα είναι να ανατεθούν όσο πιο πολλές υπηρεσίες που σήμερα εκτελούνται από τον δήμο σε εξειδικευμένες ΚΤΠΑ. Αυτές οι ΚΤΠΑ θα μπορούν να συγκροτούνται και από υπαλλήλους του δήμου που θα προσφέρουν τις υπηρεσίες που παρείχαν μέσα από το δήμο τώρα σαν συμμετοχοί σε

ΚΤΑ. Βέβαια για την ανάθεση του έργου θα πρέπει να γίνει προκήρυξη από τον δήμο και η αξιολόγηση καθώς και η ανάθεση θα γίνεται από τον θεσμό για την δημόσια διοίκηση που έχουμε ήδη περιγράψει. Έτσι θα εξασφαλίζεται το αδιάβλητο του διαγωνισμού. Για τις λεγόμενες δημοτικές επιχειρήσεις προτείνουμε να μετασχηματισθούν σε επιχειρηματικές ΚΤΑ. Εμείς προβλέπουμε ότι μια σειρά από υπηρεσίες που προσφέρονται σήμερα από τους δήμους να περάσουν σε εξειδικευμένες ΚΤΑ, αναφέρουμε ενδεικτικά: κυλικεία νεκροταφείων, η λειτουργία και η συντήρηση νεκροταφείων, αναψυκτήρια, κινηματογράφοι, συλλογή απορριμμάτων, συντήρηση δρόμων και πεζοδρομίων.

Γιατί όμως οι δήμοι θα πρέπει να έχουν έσοδα και μάλιστα μέρος των φορολογικών εσόδων, εφόσον στην μετακαπιταλιστική εποχή, η παροχή υπηρεσίας θα πληρώνεται και από αυτούς που παίρνουν τις υπηρεσίες; Γεννάται το ερώτημα ποιο θα είναι ο κύριος και ο καίριος ρόλος των δήμων, εκτός των τετριμμένων: έκδοση πιστοποιητικών γεννήσεων, ληξιαρχείο κλπ; Ο ρόλος των δήμων αναβαθμίζεται. Εμείς προτείνουμε να ασχολούνται αποκλειστικά με την ανάπτυξη της τοπικής αγοράς ΚΤΑ και την συνεχή παραγωγή αξίας και πλούτου, να παρακολουθεί την συμμόρφωση των ΚΤΑ που δραστηριοποιούνται στα όρια του για την παροχή και την ποιότητα των συμφωνημένων υπηρεσιών και την ανάπτυξη των υπηρεσιών προς την άμεση δημοκρατία σε επίπεδο δήμου. Για την ρύθμιση των κανόνων συναγωνισμού μεταξύ των ΚΤΑ σε επίπεδο περιφέρειας την αρμοδιότητα θα έχει η περιφέρεια σε συνεργασία με τις νομαρχίες της περιφέρειας. Ο τελικός στόχος της περιφέρειας θα είναι να αυξάνει συνεχώς την προστιθέμενη αξία που παράγεται στην περιφέρεια. Όπως θα υπάρχουν μόρια να κερδηθούν, όταν παράγεται προστιθέμενη αξία, έτσι θα αφαιρούνται μόρια όταν υπάρχει διαμαρτυρία εκ μέρους των πελατών που αγοράζουν τα προϊόντα ή χρησιμοποιούν τις παρεχόμενες υπηρεσίες. Έτσι ο κοινός στόχος θα είναι να παράγεται προστιθέμενη αξία στην αλυσίδα αξίας. Τα αποτελέσματα της προσπάθειας αυτής θα παρουσιάζονται στους πολίτες της περιφέρειας (κάθε νομαρχία θα είναι υπεύθυνη για την παρουσίαση των αποτελεσμάτων σε επίπεδο δήμων και όπου οι δημότες θα έχουν την δυνατότητα να εκφράσουν προτάσεις, αλλαγές και αιτήματα για την καλύτερευση της ποιότητας ζωής των και την αύξηση της αξίας των παρεχομένων υπηρεσιών. Τα αποτελέσματα των γκάλοπ αυτών θα διαβιβάζονται σε όλα τα επίπεδα τοπικής αυτοδιοίκησης καθώς επίσης και στην κεντρική εξουσία, εφόσον αφορά αυτούς. Από την συλλογή των πληροφοριών αυτών θα εκπονούνται προτάσεις στο αντίστοιχο επίπεδο (δήμος, νομαρχία, περιφέρεια, κεντρική εξουσία) οι οποίες θα τυγχάνουν επεξεργασίας για να αντιπροταθούν στους πολίτες προς ψήφιση. Όσον αφορά τις προτάσεις που θα ψηφισθούν με απόλυτη ψηφοφορία που αφορούν την τοπική αυτοδιοίκηση θα είναι δεσμευτικές για το επίπεδο της αυτοδιοίκησης στο οποίο αφορά, ενώ οι προτάσεις που αφορούν στην κεντρική εξουσία θα δεσμεύουν το κοινοβούλιο να περάσει τους νόμους που προτείνει η πλειοψηφία του ελληνικού λαού, μέσα από αυτήν την διαδικασία της άμεσης δημοκρατίας.

Εδώ προτρέχω και πάλι για να σε προλάβω, και να πω ότι, στόχος μας είναι εδώ να εξηγήσουμε τις βασικές κατευθύνσεις και όχι να δώσουμε πρακτικά παραδείγματα του πως μπορεί να λειτουργήσει κάτι τέτοιο. Θέλω όμως να τονίσω ότι η τεχνολογία των δικτύων, του Ιντερνετ, της κινητής τηλεφωνίας και η ασφαλής και εύκολη

πρόσβαση σε αυτά θα αποτελέσουν τα εργαλεία στην διευκόλυνση της άσκησης του δικαιώματος στην άμεση δημοκρατία. Σε ειδικό κεφάλαιο δίνουμε εν συντομία του πως μπορεί να υλοποιηθεί η πρότασή μας από τεχνολογικής και άλλης σκοπιάς.

Κοινωνική συνοχή στην μετακαπιταλιστική περίοδο

Ο κοινωνικός, πολιτισμικός και πολιτικός ιστός της Ελλάδας είναι το ελληνικό χωριό. Αυτός ο ιστός είναι ο ιστορικός πυλώνας πάνω στην οποία στηρίχθηκε η ελευθερία, και για πολλά χρόνια η οικονομική και κοινωνική ζωή. Με την έλευση του καπιταλισμού και την ταχεία αναπαραγωγή του είχε σαν αποτέλεσμα να ερημώσει η ύπαιθρος και να αποδυναμωθεί ο ιστός αυτός. Έτσι από αγρότης, παραγωγός και θεραπευτής της γης ο έλληνας κάτοικος της υπαίθρου και του χωριού, μετακόμισε στις πόλεις για καλλίτερη τύχη, έγινε δηλαδή αστός, πολίτης. Όμως τα προσόντα του δεν ταυτίζονταν με τις απαιτήσεις της προσφοράς εργασίας με αποτέλεσμα να πέσει στα δόντια του καπιταλισμού που προτιμά ανειδίκευτους εργάτες για την μεγιστοποίηση του κέρδους. Από παράγοντας επώνυμος του τόπου του μετατρέπεται σε νούμερο ανώνυμο μιας πόλης, ιδίως σε πόλεις που θα έχουν δυνατότητα να συνδυάσουν εργασία και διασκέδαση. Είναι ενδιαφέρον να παρακολουθήσουμε το πέρασμά του από την κλειστή κοινωνία του χωριού - *αλλά επώνυμος και με συγκεκριμένο ρόλο* - στην λεγόμενη ανοικτή κοινωνία της πόλης - *αλλά ανώνυμος και αποκομμένος από τον ρόλο του*. Σήμερα μου έλεγε ένα φίλος μου μηχανικός, ότι ο καθένας από μας έχει κλειστεί στο εαυτό του για πολλούς και διαφόρους λόγους και άρα έχει απομονωθεί από τον περίγυρό του, ακόμα και από τους στενούς συγγενείς του. Χάρηκε δε μέσα από τα βράθη της ψυχής του, όταν συνάντησε κάποιον γνωστό του στο δρόμο, ο οποίος με μεγάλη διαχυτικότητα τον ρωτούσε για την υγεία του, την οικογένειά του κλπ. κλπ. Τέτοιες διαχύσεις τις είχε ξεσυνηθίσει ο άνθρωπος. Μάλιστα μου έλεγε ότι πολλές φορές έπιανε το εαυτόν του να αλλάζει δρόμο όταν έβλεπε κάποιον γνωστό από μακριά. Σε τέτοια διαστροφή φτάσαμε. Σε τέτοια μορφή απομόνωση.

Έτσι αποκομμένος από τον ιστό της ομάδας ο κάτοικος των πόλεων, άγεται και φέρεται πνιγμένος στην καθημερινή αγωνία του για τα προς το ζην. Σήμερα, σπάνια μιλάμε στο κάτοικο του διπλανού διαμερίσματος, και πολλές φορές δεν ξέρουμε και ποιός μένει μέσα. Ο κοινωνικός ιστός καταστρέφεται αργά αλλά σταθερά, και από μέλος μιας κάποτε κλειστής κοινωνίας - *αλλά επώνυμης*, καταντάς ένα άτομο μιας κατ'εφημισμόν ανοικτής κοινωνίας - *αλλά επώδυνης*. Ο καταναλωτισμός έχει αποκτήσει και τα μέλη του! Συνηθίζεται όταν μιλάμε για πολίτες να χρησιμοποιούμε τον όρο: *οι καταναλωτές* (sic), για να υποδηλώσουμε ότι το ύψιστο καθήκον του πολίτη

είναι να καταναλώνει. Δεν έχω βασικά αντίρρηση, όμως αν πρόκειται να καταναλώνει ο πολίτης θα πρέπει και να παράγει. Έχεις αντίρρηση;

Η ύπαιθρος αιμορραγεί και χάνει το φρέσκο αίμα της: τους νέους, το πιο δυναμικό κομμάτι της κοινωνίας από πολλές πλευρές. Τελευταία όμως ακούω από πολλούς φίλους μου, ότι πολλοί νέοι που έχουν κάποιες ρίζες στην επαρχία, παρόλο που γεννήθηκαν και μεγάλωσαν στην μεγάλη μας πόλη την Αθήνα, να θέλουν να επιστρέψουν στους τόπους καταγωγής τους για καλλίτερη ποιότητα ζωής! Άρα υπάρχει ελπίδα. Η κατάσταση είναι αναστρέψιμη. Είναι ενδιαφέρον να δούμε τα στοιχεία αυτής της στροφής.

Η επιταχυνόμενη εξάπλωση του καπιταλισμού θα έχει σαν αποτέλεσμα, αν όχι σκοπό, την υπερσυσώρευση ανθρώπινου δυναμικού σε κέντρα εργασίας σε διάφορες μορφές, έτσι ώστε μέσω της εκμετάλλευσης της εργατικής δύναμης να επιτύχει την συσσώρευση κεφαλαίου στα χέρια ολιγότερων. Εδώ ο νικητής πεθαίνει δεύτερος⁴⁸ για να θυμηθώ μια έκφραση του Ι. Μπουτάρη, όταν αναφέρθηκε στην νίκη του καπιταλισμού έναντι του υπαρκτού σοσιαλισμού πριν 12 χρόνια. Αυτό ήδη συμβαίνει σήμερα, η κοινωνική συνοχή σπάει σε τέτοιου είδους απόρθητα κέντρα απομόνωσης, ο άνθρωπος εργάζεται για το στενά εννοούμενο ατομικό συμφέρον, δεν υπάρχει η έννοια της αλληλεγγύης και τελικά γίνεται εύκολα τηλεκατευθυνόμενος η ακόμα και να πιστέψει στην καλλίτερη περίπτωση ότι δεν μπορεί να κάνει και τίποτε για να το αλλάξει. Έτσι καταντά ένας συμβιβασμένος, εύκολη βора στα μέσα ενημέρωσης και της καταναλωτικής ηθικής και πράξης, που του έχουν επιβάλλει οι υπάλληλοι της καθεστηκυίας τάξης και του καθεστώτος υπηρέτη του συνασπισμού εξουσίας.

Οι παραδοσιακές κοινότητες στην Κρήτη είναι αυτορυθμιζόμενες, έχουν δηλαδή το νόμο στα χέρια τους, η καλλίτερα, δεν τους έχει αφαιρεθεί, δεν άφησαν να τους πάρουν το δικαίωμα να ρυθμίζουν μόνοι τους τα περί της κοινότητάς τους. Πολλοί τους λένε ζωοκλέφτες, όμως συνάμα αυτό είναι και έθιμο. Αν γίνει φόνος τότε σημαίνει ότι διαταράχθηκε η ισορροπία του συστήματος και κανόνες αυτορύθμισης επιβάλουν τέτοιες λύσεις επαναφοράς στην κοινοτική ηθική. Ενώ ο φόνος στις αστικές κοινωνίες έχει συνήθως ταπεινά ελατήρια (όπως, π.χ. κλοπή, ληστεία, ερωτική απογοήτευση), στις παραπάνω κοινωνίες ο φόνος είναι η τελική απόδοση όχι δικαιοσύνης, αλλά το μέσο με το οποίο διαφυλάσσεται η εσωτερική λειτουργίας της αυτορυθμιζόμενης κοινότητας. Για πολλούς αυτό θεωρείται αυτοδικία. Όμως τα μέλη των κοινοτήτων αυτών δεν πιστεύουν ότι κάποιος έξω από την κοινότητα μπορεί να τους λύσει το πρόβλημα, η μάλλον δεν τίθεται τέτοιο θέμα, γιατί η αστική εξουσία δεν έχει θέση και λόγο στην ρύθμιση των λειτουργιών της κοινότητας. Για να εξηγήμαστε, δεν σημαίνει ότι επικροτώ εγώ προσωπικά αυτού του είδους τις μεθόδους. Είμαι γενικά εναντίον του φόνου, για λόγους θρησκευτικής ηθικής, όμως κατανοώ το πλαίσιο κάτω από το οποίο διαπράττεται η πράξη αυτή σε τέτοιου είδους κοινωνίες. Πολλά από τα μέλη, αν όχι όλα είναι βαθιά θρησκευόμενα άτομα. Όμως η εσωτερική συνοχή και αλληλεγγύη είναι παροιμιώδης. Κατανοώ το έγκλημα τιμής, γιατί η τιμή είναι χαρακτηριστικό μια αλληλέγγυας και υγιούς κοινότητας με συνοχή.

⁴⁸ Πρόταση για μια Νέα Διάσταση του Κέρδους

Η διάσπαση της συνοχής στις αστικές κοινωνίες εκδηλώνεται με πολλούς και διαφορετικούς τρόπους, όπως τεκμαίρεται από την κατακόρυφη αύξηση των διενέξεων και των δικαστικών υποθέσεων. Οι άνθρωποι, κάτω από την πίεση των στενά εννοουμένων ατομικών δικαιωμάτων τους, πέφτουν στην παγίδα να προστρέχουν στα δικαστήρια και μάλιστα με απaráμιλλη ευκολία για την επίλυση των διαφορών αυτών, αντί να προσπαθούν ενεργά και πραγματικά να λύσουν τις διαφορές τους μεταξύ τους χωρίς την ανάγκη και την παρουσία διαιτητών της δικαιοσύνης. Η πρώτη Σχολή των Ευελπίδων, που στεγάζονται τα δικαστήρια στην Αθήνα, γίνεται τόπος λαοσύναξης για όλους αυτούς τους συν-ανθρώπους μας που σε συνεργασία με την κοινωνική μερίδα των δικηγόρων καταστρώνουν σχέδια πως να κατατροπώσουν τον αντίπαλο. Αλήθεια πόσες ώρες ξοδεύονται εκεί, χρόνος παραγωγικός που χάνεται, πραγματικά χωρίς την παραγωγή ούτε μιάς σταγόνας προστιθέμενης αξίας. Όμως θα μου πεις, έτσι ζουν και οι χιλιάδες δικηγόροι και όλο το κύκλωμα των δικαστών και των δικαστικών υπαλλήλων που για μερικούς από αυτούς θα δεχθώ τον όρο "*δεκαστών*", μια και αυτοί είναι δέσμιοι ανθρωπίνων αδυναμιών, όπως με πληροφορούν γνωστοί και φίλοι.

Το θέμα των ατομικών δικαιωμάτων αφορά το αυστηρώς ατομικό πρόσωπο και όχι τα μέλη μιας αυτορρυθμιζόμενης κοινότητας. Ο Σ. Καργάκος ορίζει τις κλειστές κοινότητες του χωριού σαν "*συνολοκεντρικές*" σε αντίθεση με τις αστικές κοινωνίες της πόλης που ονομάζει "*ατομοκεντρικές*". Όλα σε αυτή την κοινωνία λειτουργούν γύρω από το άτομο. Εγώ θα προχωρήσω και θα πω, ότι αυτορρυθμιζόμενες κοινότητες (και τέτοιες είναι οι ΚΤΑ) δεν έχουν ανάγκη των στενά εννοουμένων ατομικών δικαιωμάτων. Στην αστική κοινωνία, αφαιρώντας και στερώντας το φυσικό πρόσωπο από το συγκολλητικό υλικό που το συνδέει με τα άλλα, δημιουργείται απλώς μια μάζα ατόμων, που παρομοιάζεται με μια αγέλη ζώων που εύκολα άγεται και φέρεται. Σαν αντιστάθμισμα για αυτή την καταστροφή του κοινωνικού ιστού, έδωσε η κρατική εξουσία στο μέλος της αγέλης το γλειφιτζούρι της προστασίας των ατομικών δικαιωμάτων. Η αφαίρεση αυτή είναι ίδιον και αποτέλεσμα του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής, του: *διαίρει και βασίλευε*. Έτσι δίνουμε έμφαση στην προστασία τάχα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων για να διευκολύνουμε την αστυνόμευση, για την αύξηση των μέτρων ασφαλείας, για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας, κα. Όμως είναι ξεκάθαρο, ότι τα ατομικά δικαιώματα καταστράφηκαν με την καταστροφή της κοινότητας.

Ανοικτή αστική κοινωνία σημαίνει ανωνυμία, δηλαδή αφαίρεση και απομάκρυνση του φυσικού προσώπου από την φύση (κοινωνία), τον εξισώνει με ένα νούμερο και άρα τον απεκδύει από τα χαρακτηριστικά του πολίτη-ιδιώτη, ενώ όσον αφορά το "πολίτης" αυτό το εντάσσει στην γενική θεώρηση της "μαζικής πολιτικής" με γενικότητες όπως: το συμφέρον του λαού, το συμφέρον του έθνους, το δημόσιο συμφέρον κα. Δεν είναι ασύνηθες να ονομάζουμε τα μέσα ενημέρωσης "μαζικά μέσα ενημέρωσης (ΜΜΕ)". Ο πολίτης από ιδιώτη μετατρέπεται σε "λαό" (*sic*). Μια κλειστή πχ. αγροτική κοινότητα σημαίνει επωνυμία, δηλαδή το φυσικό πρόσωπο έχει την φυσική του υπόσταση μέσα στην φυσική κοινότητα, έχει ένα ρόλο επώνυμο και σημαντικό για την εσωτερική λειτουργία της κοινότητας, ο οποίος ρόλος είναι και συνάμα ρυθμιστικός. Είναι συνάμα και πολίτης και ιδιώτης. Η κλειστή κοινωνία-κοινότητα είναι αυτορρυθμιζόμενη, η ανοικτή κοινωνία χρειάζεται νόμους για να ισορροπήσει. Πιστεύω πως αν δούμε στατιστικά στοιχεία με τον αριθμό δικαστικών υποθέσεων στις πόλεις και στις

αγροτικές περιοχές θα δούμε ότι οι διενέξεις στις πόλεις είναι μεγαλύτερες. Άρα χάνεται και λιγότερος χρόνος στην παραγωγή για την δημιουργία προστιθέμενης αξίας στις αγροτικές κοινότητες. Άρα ο σκοπός είναι να οργανωθούν στις πόλεις κυψέλες και ΚΤΠΑ για την μείωση των εντάσεων και της παραγωγής προστιθέμενης αξίας. Ένα τέτοιο δίκτυο θα αυτορυθμίζεται, θα χάνει λιγότερο χρόνο, και θα οδηγεί το σύστημα σε λιγότερη "εντροπία", δηλαδή σε καταστάσεις που για να ισορροπήσει θα χρειάζεται λιγότερη ενέργεια και άρα λιγότερους πόρους.

Στόχος είναι η κυκλοφορία της παραγόμενης αξίας που είναι και η βάση για την αναδιανομή του πλούτου. Η αστική κοινωνία σήμερα δουλεύει κεντριοποιημένη, δεν είναι ισορροπη και είναι δύσκολο να ισορροπήσει από μόνη της. Οι δράσεις της χάνονται μέσα στο στερέωμα της κοινωνίας και δεν έχει δυνατότητα γρήγορης και έγκαιρης "ανάδρασης" για την επίτευξη αυτορύθμισης. Αποτέλεσμα αυτής της κατάστασης είναι η δημιουργία σωρείας νόμων (πολυνομία) που όμως το μόνο που κατορθώνουν είναι η αύξηση της εντροπίας και του θορύβου του συστήματος, που τελικά αποδυναμώνουν την πρόθεση για ισορροπία την οποία θα είχε η εφαρμογή αυτών των νόμων. Έτσι βλέπουμε συχνά να έχουμε παράπλευρες απώλειες, και μέτρα επικοινωνιακού χαρακτήρα για να απαλύνουν τα κακές εντυπώσεις που αφήνουν οι παράπλευρες αυτές απώλειες. Στην αστική κοινωνία ο λαός αισθάνεται πόνι στα χέρια των πολιτικών και όχι ανάποδα. Ο Καργάκος γράφει στο βιβλίο "Ξαναδιαβάζοντας την Φόνισσα"⁴⁹:

Η αστική κοινωνία στο πρώτο της φανέρωμα είναι σε μεγάλο βαθμό υποκριτική. (Σήμερα απλώς ξέρει να ιδεολογικοποιεί την ανηθικότητά της). Πρωωθεί το δικό της σύστημα αξιών, την δική της ηθική, που είναι ατομοκεντρική κι όχι συνολοκεντρική. Το αστικό κράτος επιβάλλει την δική του ηθική, την αστική, που είναι εντελώς συμβατική, μια και είναι νομοθέτημα και όχι κοινωνικό σάρκωμα.

Εγώ παρομοιάζω την αστικοποίηση με μια διαδικασία συνεχούς αφαίρεσης του συνεκτικού "υλικού" της αυτορύθμισης που καταλήγει να μετατρέψει το συνολοκεντρικό της κοινότητας σε ατομοκεντρικό της αστικής κοινωνίας που οδηγεί σε μια απορύθμιση του μηχανισμού και τελικά στην καταστροφή του κοινωνικού συνεκτικού ιστού. Μεταφέρεται έτσι η έννοια της κοινωνικότητας στο μόρφωμα του κράτους στην αστική κοινωνία.

Όμως εδώ υπάρχει μια μεγάλη και σοβαρή αντίφαση. Εμείς επιμένουμε ότι κοινωνικό κράτος δεν μπορεί να υπάρξει, γιατί το κράτος είναι δημιούργημα της διαδικασίας της αφαίρεσης και τελικά της διάλυσης της κοινότητας, κατεξοχήν κυψέλης συνοχής των ατόμων που την απαρτίζουν. Έχει ταυτισθεί το κοινωνικό κράτος με την χρηματοκεντρική αντίληψη περί κοινωνικών παροχών. Μόνο που το σκεπτικό λάθος συντελείται την στιγμή κατά την οποία εμείς θεωρούμε ότι το χρήμα και μόνο αρκεί να ανακουφισθούν οι λεγόμενοι οικονομικά αδύνατοι. Όμως κοινωνική συνοχή και κοινωνική αλληλεγγύη δεν συρρικνώνεται η απλοποιείται σε χρηματικές παροχές. Το χρήμα από μόνο του δεν φέρνει τα άτομα κοντύτερα, δεν μπορεί να επανασυστήσει τον κατεστραμμένο συνεκτικό υλικό, απεναντίας τα απομακρύνει, τα κάνει να είναι πιο ανεξάρτητα και άρα να αποκτήσουν την ψευδαίσθηση ότι δεν έχουν ανάγκη το ένα το άλλο.

⁴⁹ Ξαναδιαβάζοντας τη Φόνισσα - Σαράντος Καργάκος (Εκδόσεις Gutenberg, 1987, σελ. 49)

Το φαινόμενο αυτό παρατηρείται κατά κόρον στα λεγόμενα προοδευτικά κοινωνικά κράτη της σοσιαλδημοκρατίας, όπως είναι η Σουηδία και η Γερμανία. Οι παροχές (εγώ τις ονομάζω επιδοτήσεις για την καταστροφή του συνεκτικού υλικού της κοινωνίας, καθ' εικόνα και ομοίωση των επιδοτήσεων στον αγροτικό τομέα για την καταστροφή και το οδήγημα στις χαβούζες πάσης φύσεως, ολοκλήρων αγροτικών παραγωγών που έπρεπε να καταστραφούν για να κρατηθούν οι τιμές στην αγορά σε υψηλά επίπεδα (sic). Δηλαδή με πληρώνουν για να με καταστρέψουν. Οποία διαστροφή. Σε αυτά τα κράτη οι κοινωνικές παροχές επί πολλά χρόνια οδήγησαν καταρχήν το σύστημα σε αποτυχία, λόγω των οικονομικών βαρών στην οικονομία, όμως η μεγαλύτερη, κατά την άποψή μου, καταστροφή προήλθε από την πλήρη *αποξήρανση* του συνεκτικού υλικού της κοινωνίας, που οδήγησε σε ολική αποξένωση και απέκδυση τα μέλη της κοινωνίας και που συνήθιζαν να βλέπουν το κράτος σαν τον αρωγό σε κάθε πρόβλημά του και όχι τον συνάνθρωπό του. Σε αυτά τα κράτη ο αριθμός των αυτοκτονιών από ψυχικά νοσήματα είναι δυσανάλογα μεγάλος με άλλα κράτη η περιφέρειες που ακόμα το συνεκτικό υλικό δεν έχει αποξηρανθεί τελείως, κάτι όμως που οι ερευνητές της αστικής κοινωνίας δεν μετρούν ή δεν φέρνουν σε συσχέτιση με την αυξανόμενη ατομικοποίηση και αποξένωση από το κοινωνικό του περιβάλλον, του κατά την φύσιν του κοινωνικού ζώου, του ανθρώπου. Η επανασυγκόλληση δεν έγινε.

Δυστυχώς οι μετρήσεις του ΑΕΠ, τα δημόσια ελλείμματα, το εμπορικό ισοζύγιο, το δημόσιο χρέος, η ανταγωνιστικότητα είναι μόνο ένα μέρος της πραγματικότητας, της εικονικής σε μετρήσεις δεικτών πραγματικότητας. Η πραγματική "πραγματικότητα" όμως δεν μετρείται, ο βαθμός ευτυχίας, η ποιότητα ζωής ο βαθμός συνοχής της κοινωνίας δεν βρίσκεται στα ζητούμενα των δεικτών των διεθνών οικονομικών ινστιτούτων... Όμως αυτή είναι η πραγματική οικονομία και όχι άλλη!

Όταν πρόσφατα σε αυτά τα κράτη οι κοινωνικές παροχές μειώθηκαν προς όφελος των επιχειρήσεων, αυτό το μέτρο το ονόμασε ο κ. Σρέντερ στην Γερμανία, αναγκαίο προς βοήθεια των ανέργων (sic)...διότι έτσι λέει θα δημιουργηθούν νέες θέσεις εργασίας. Όμως για το μόνο που δεν ενδιαφέρεται ένας εργοδότης είναι η δημιουργία θέσεων εργασίας. Αυτό είναι πάγια αξία της εργοδοσίας. Πάνω όμως και πέρα από την άποψη του κ. Σρέντερ, με την συρρίκνωση των κοινωνικών παροχών δεν πρόκειται να επανέλθει η λειτουργία του συνεκτικού υλικού της κοινωνίας, κάτι που θα μπορούσε να λύσει πολλά προβλήματα σε θέματα ανεργίας. Η συνολοκεντρική αλλά επώνυμη αντίληψη και οργάνωση των ΚΤΑ είναι η μόνη λύση για την παραγωγή προστιθέμενης αξίας και άρα η μόνη λύση στην πραγματικά πλήρη απασχόληση. Η επαγγελλόμενη καπιταλιστικού τύπου ανάπτυξη είναι ουτοπία.

Είναι αυθαιρεσία λοιπόν και αντίφαση τεραστίων διαστάσεων να θέλουμε να δημιουργήσουμε το κοινωνικό κράτος. Εκεί όπου συστηματικά επιχειρήθηκε, τελικά απέτυχε, διότι το επιχείρησε μόνο με παροχές (επιδοτήσεις για καταστροφή του ιστού). Απέτυχε διότι το σύστημα βασιζόμενο στο χρήμα λύγισε κάτω από το βάρος του κόστους. Αντί να επέμβει για να βοηθήσει στην αποκατάσταση της ευλυγισίας του υλικού συνοχής προς την δημιουργία αυτορρυθμιζόμενων κοινοτήτων, προτίμησε την στατικότητα του χρήματος. Απέτυχε γιατί το χρήμα δεν ενώνει, απεναντίας κάνει τα άτομα να σκέφτονται ακόμα πιο εγωιστικά και ότι η πλήρης ανεξαρτητοποίηση τους είναι το ζητούμενο και αυτό που προωθείται από τον ΚΤΠ. Έτσι το μόνο που μένει για

να ρυθμίζει τις σχέσεις του με άλλα συν-άτομα είναι οι νόμοι του αστικού κράτους με όλα τα επακόλουθα που έχουμε αναφέρει παραπάνω. Το φαινόμενο των πολλών διαζυγίων έχει τις ρίζες του σε αυτή την εξανομική-εξανδραπόδηση του ατόμου από το χρήμα. Το χρήμα διαλύει την κόλλα και όταν η κόλλα γίνει αναγκαία για την επανασυγκόλληση της κοινωνίας, αυτή δεν κολλάει πάνω στο άτομο. Το άτομο την απορρίπτει.

Η αστική κοινωνία θέλει να έχει άτομα και όχι κοινότητες, γιατί έτσι ελέγχονται καλύτερα τα υποκείμενα, και από υποκείμενα γίνονται αντικείμενα. Η αστική επιχείρηση θέλει να έχει άτομα και όχι ομάδες (παρ' όλες τις αντίθετες παρόλες περί ομαδικότητας - team work), γιατί έτσι γίνεται καλύτερα η αναπαραγωγή του ΚΤΤ, με τον καταμερισμό της εργασίας και την αφαίρεση των μέσων παραγωγής από τους εργαζομένους.

Η αστική εκπαίδευση, θέλει να έχει άτομα με την διάσπαση της γνώσης σε τρία συμπυκνώματα διαφορετικού επιπέδου και "γοήτρου" για να ελέγχει καλύτερα του πόσο ψηλά η χαμηλά θα φτάσει ένα άτομο-αντικείμενο. Ακόμα και η δεν Εκκλησία γλύτωσε από την αστική ηθική. Γράφει σχετικά ο Σ. Καργάκος στο βιβλίο του *"Ξαναδιαβάζοντας την Φόνισσα"*⁵⁰: *Αλλ' ούτε και η ηθική της Εκκλησίας έχει βαθιά απήχηση στη λαϊκή συνείδηση αφ' ότου αποσπάσθηκε από το Πατριαρχείο κι έγινε εξάρτημα του κράτους. Άρα η Εκκλησία πρέπει να απεκδυθεί το αυτοκέφαλο και να επιστρέψει στην αγκαλιά της Μεγάλης Εκκλησίας, στο οικουμενικό Πατριαρχείο Κ'λεως.*

Το κράτος στην μετακαπιταλιστική εποχή θα αρχίσει σταδιακά να μικραίνει. Λιγότερο κράτος δεν σημαίνει ότι το κράτος θα ελέγχει η όχι επιχειρήσεις, δηλαδή θα σταματήσει να παίζει τον επιχειρηματία. Λιγότερο κράτος σημαίνει ότι θα πρέπει συνολικά να σταματήσει να γίνεται εργοδότης: Θέλουμε συρρίκνωση του κράτους και των ελεγκτικών μηχανισμών του, λιγότερο παρεμβατισμό και σταδιακή αποχώρηση από το ρόλο του "αποφασίζω και διατάζω" που σείει την δαμόκλειο σπάθη του πάνω από τα αντικείμενά του! Το κράτος πρέπει απεναντίας να κάνει τόσα όσο να κρατάει την κόλλα της κοινωνικής συνοχής υγρή για να μην ξεραίνεται. Πρέπει να τηρεί την αρχή: η δύναμη εν τη ενώσει και να επιτηρεί την συμμόρφωση προς τους κανόνες και όχι νόμους για την αυτορύθμιση της μετακαπιταλιστικής αγοράς. Όταν το κράτος συνειδητοποιήσει ότι ο ρόλος του δεν είναι αυτός του εργοδότη πολλά προβλήματα θα λυθούν από μόνα τους. Επειδή ξέρω ότι σε πολλά από αυτά που λέω θα υπάρξουν αντιδράσεις από τα συμπαθή μέλη δημοσίων υπαλλήλων τους λέω ότι: Ο ρόλος τους αναβαθμίζεται, και τάσσεται στην υπηρεσία της πραγματικής παραγωγής προστιθέμενης αξίας. Η παρουσία του θα λειτουργεί ως καταλύτης για την παραγωγή περισσότερης προστιθέμενης αξίας. Αυτός ο σκοπός και ο ρόλος τους στην νέα κοινωνία των πολιτών-ιδιωτών.

Σε πείσμα αυτής της επιταχυνόμενης αλλαγής, ανθίσταται η ελληνική περιφέρεια, το ελληνικό χωριό, η ελληνική ύπαιθρος όσο μπορεί στον άνισο αυτόν αγώνα. Τον δέλεασαν τον Έλληνα αγρότη τόσα χρόνια με τις λεγόμενες επιδοτήσεις, που αν δεν είχαν στόχο είχαν δυστυχώς σαν αποτέλεσμα, την κάμψη των αντιστάσεων του στην σταδιακή καταστροφή της αγροτικής οικονομίας και έτσι την διευκόλυνση της "βίαιης"

⁵⁰ Ξαναδιαβάζοντας τη Φόνισσα - Σαράντος Καργάκος (Εκδόσεις Gutenberg, 1987, σελ. 49)

μετακόμισης από την ύπαιθρο στην πόλη, κατά τις επιταγές των αρχόντων του καπιταλισμού. Αυτός ο λόγος απεκρύβη από τους ιθύνοντες, έλληνες και ξένους. Με πρόσχημα την διατήρηση των τιμών των οπωροκηπευτικών, οργίασε το ξεχαρβάλωμα της ελληνικής υπαίθρου. Τι έχουμε όμως σαν αντιστάθμισμα στην αλληλεγγύη της Ευρώπης; Σαν παράδειγμα αναφέρουμε το πρόσφατο παράδειγμα της βαμβακοπαραγωγής. Το ελληνικό βαμβάκι θεωρείται και είναι ένα από τα καλλίτερα από πλευράς ποιότητας στο κόσμο, παρόλα αυτά μόνο το 5% των εξαγωγών μας πηγαίνει στην Ευρώπη. Τι γίνεται - η Γερμανία π.χ. που θα μπορούσε να αγοράσει από την Ελλάδα, αγοράζει από το Μαρόκο, διότι έτσι μπορεί και πουλάει βιομηχανικά προϊόντα στην χώρα αυτή. Που είναι λοιπόν η αλληλεγγύη της Ευρωπαϊκής Ένωσης; Πολλές φορές ακούμε ότι πρέπει να βοηθήσουμε τις χώρες του τρίτου κόσμου να πουλήσουν τα αγροτικά προϊόντα τους στις αγορές της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Καμία αντίρρηση, όμως πρέπει και η Ευρωπαϊκή Ένωση να μένει αλληλέγγυα προς τα κράτη μέλη της και όχι να εξαρθρώσουν σταδιακά, με την βοήθεια των επιδοτήσεων την ελληνική αγροτική παραγωγή και τελικά έτσι να χτυπούν αλύπητα τον ελληνικό κοινωνικό ιστό: το χωριό.

Να μην τους κάνουμε το χατίρι αδελφοί. Εγώ προτείνω να σταματήσουν οι επιδοτήσεις οικειοθελώς και να δούμε πως να ζωντανέψουμε την ύπαιθρο. Ξέρω ότι αυτό θα ξεσηκώσει θύελλα αντιδράσεων από μεγαλοαγρότες και βολεμένους συνδικαλιστές του συστήματος, που εισπράττουν και την μερίδα του λέοντος των επιδοτήσεων που αντί να εκσυγχρονίσουν τις παραγωγές τους τις μετέτρεψαν σε οικοδομές, αυτοκίνητα και πάσης φύσεως καταναλωτικά αγαθά. Οι μικροί όμως αγρότες εξαπατήθηκαν, οι παραγωγές και τα είδη συρρικνώθηκαν στο βωμό της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής (ΚΑΠ). Πολλοί από τους μικρούς μαράζωσαν, τα βρόντηξαν και πήραν των οματιών τους για το μονόδρομο της πόλης. Άλλοι φυτοζωούν και περιμένουν τις επιδοτήσεις για να τα βγάλουν πέρα. Ως πότε όμως σύντροφοι; Οι επιδοτήσεις τελειώνουν και σ' αυτό τι απαντάτε; Θα πάρετε τον δρόμο για τον ΟΑΕΔ και τα επιδοτούμενα μαθήματα κατάρτισης (sic); Όμως μη ξεχνάτε έχετε δύναμη, πολύ δύναμη. Δεν θα πρέπει να ενδώσετε. Είστε οι κόμβοι του ιστού, και θέλουμε και άλλους και άλλους να καλλιεργούν την γη, να παράγουν ορίζοντας τα μέσα παραγωγής.

Το χωριό θα τροφοδοτεί το ίδιο το χωριό και ίσως και άλλα χωριά της περιοχής που δεν έχουν καλλιεργήσιμες εκτάσεις. Πολλά τέτοια χωριά θα καλλιεργούν για τις πιο κοντινές πόλεις μόνο. Δεν χρειάζονται μεγάλες μετακινήσεις προϊόντων. Από την συγκέντρωση και την μακρινή μεταφορά κερδίζουν κυρίως οι μεταπράτες, όχι ο παραγωγός και ο καταναλωτής. Τοπικές αγορές θα καλύπτονται από τοπικούς αγρότες-παραγωγούς. Πχ. η Κρήτη προσφέρεται για το σχήμα αυτό. Το ίδιο μπορεί να γίνει και με τις άλλες περιφέρειες της Ελλάδος. Αφήστε την Αθήνα, θα τα καταφέρουν μόνοι τους με εισαγόμενα τώρα, σε λίγο όμως θα εκλιπαρούν για ντόπια προϊόντα. Τα παρατηρητήρια τιμών θα πάρουν φωτιά! Στους καταναλωτές θα πούμε να προτιμούν τοπικά όχι απλά εγχώρια προϊόντα. Δεν πειράζει αν η ποικιλία δεν είναι αυτή που θα θέλαμε. Ας μην φάμε ντομάτες αφού δεν είναι η εποχή τους. Ας σταματήσουμε τις μονοκαλλιέργειες, τις τεράστιες μαζικές παραγωγές. Αυτές ρίχνουν τις τιμές. Ας καλλιεργήσουμε ότι η εποχή μας επιτρέπει στις ποσότητες που αντιστοιχούν στις ανάγκες της περιοχής μας, ας συνεταιρισθούμε, ας συνεργασθούμε, ας ζήσουμε και ας

συναποφασίζουμε για τις τοπικές μας κοινωνίες. Η κεντρική διεύθυνση δεν μας βοηθά, δεν την χρειαζόμαστε παντού και πάντα. Πρέπει εμείς να προωθήσουμε το μοντέλο μας. Ας ανεβάσουμε το επίπεδο μόρφωσης και εκπαίδευσης να βγάλουμε τεχνίτες, να δυναμώσουμε τις τοπικές πολυποίκιλες κοινωνίες. Ας ξανακοιτάξουμε τον τουρισμό στα μάτια.

Ο τουρισμός είναι καλός, μπορεί όμως και να αποβεί μοιραίος αν καταντήσει μαζικός και τότε θα εξαφανισθεί. Ας εντάξουμε λοιπόν τον τουρίστα στις τοπικές κοινωνίες μας στα χωριά μας, ας του δείξουμε όχι μόνο τις θάλασσές μας. Ας σταματήσουμε να μεταβάλλουμε τα τοπία μας την φύση μας σε τουριστικά χωριά χωρίς υποδομή πολιτιστική. Σήμερα ακούω συχνά το όρο Αγροτουρισμό να ηχεί στις Βρυξέλλες. Εμείς έχουμε να τους δείξουμε πολλά, οι τουρίστες θέλουν να μάθουν να δουν να ζήσουν και ευτυχώς σέβονται την φύση σε αντίθεση με εμάς. Ας γίνει λοιπόν ο τουρισμός κομμάτι της ελληνικής φιλοξενίας, ας τους δείξουμε πως ζούμε πως δουλεύουμε πως παράγουμε, ας τους δώσουμε τα δικά μας τοπικά προϊόντα. Δεν πρέπει να είμαστε ευχαριστημένοι με τις ομάδες εστιατορίων σε μαζική έκθεση να περιμένουν τους τουρίστες για Rump-Steak η πίτσα στην γη του κρι-κρι. Ο τρόπος του μαζικού τουρισμού δεν εξυπηρετεί, είναι εποχιακός και κορυφώνεται το 80% μέσα στους μήνες του καλοκαιριού. Γιατί να μην μπορούμε να τον έχουμε όλο το χρόνο; Να έλθει να ζήσει την παραγωγή εν τω γενέσθαι και να έχει μια ανεπανάληπτη εμπειρία μέσα στην δική του μονοτονία που θα την δει να μετατρέπεται σε πολυτονία.

Ανάπτυξη και αναδιανομή του πλούτου

Η οικονομία της αγοράς όπως την ζούμε σήμερα δεν είναι σε θέση να δημιουργεί συνεχώς νέο πλούτο, και αυτό διότι η απελευθέρωση των αγορών δεν οδήγησε και ούτε πρόκειται να οδηγήσει σε ελεύθερη αγορά. Οδήγησε και οδηγεί όλο και περισσότερο σε μεγάλα μονοπώλια ή το λιγότερο σε ολιγοπώλια. Από αυτά τα ολιγοπώλια δεν μπορούμε να περιμένουμε ότι θα έρθει η παραγωγή νέου πλούτου επειδή το μοντέλο παραγωγής βασίζεται στην κατοχή και νομή του κεφαλαίου: δηλαδή των μέσων παραγωγής. Μόνο με την προτεινόμενη αγορά των ΚΤΑ και το συμμετοχικό μοντέλο που επαγγέλλεται, χωρίς την ανάγκη απόκτησης και νομής κεφαλαίου (δηλαδή των μέσων παραγωγής), θα επέλθει μια εκρηκτική δημιουργία πλούτου.

Γιατί το λέμε αυτό, πως είναι αυτό δυνατόν ότι ακόμα και για τους σημερινούς καπιταλιστές (αυτοί που κατέχουν και νέμονται τα μέσα παραγωγής για την δημιουργία κέρδους) να κάνουν ακόμα περισσότερα χρήματα ενώ και οι συμμετοχοί των ΚΤΑ επίσης θα καρπούνται περισσότερα; Η απάντηση είναι πολύ απλή: ο πλούτος δεν είναι μια πίττα η οποία διαμοιράζεται μεταξύ των συμμετοχών. Δεν υπάρχει ανθρώπινο όριο στον πλούτο ο οποίος μπορεί να δημιουργηθεί. Μερικά μέσα παραγωγής είναι από την φύση τους περιορισμένα αλλά στην διάρκεια της ιστορίας η ανθρωπότητα και η αγορά σε πιο μοντέρνους καιρούς, ήταν σε θέση να αναπτύξει εναλλακτικές λύσεις όταν το μέσο αυτό της παραγωγής κατέστη σπάνιο. Ρομποτικές τεχνολογίες, νάνο τεχνολογίες, τεχνολογίες της πληροφορικής, ανακύκλωση και εναλλακτικές πηγές ενέργειας αναπτύσσονται σήμερα οι οποίες θα αντικαταστήσουν πολλές από σημερινά "σπάνια" ή πιο ακριβά μέσα παραγωγής. Αυτό σημαίνει ότι το δυναμικό για την δημιουργία πλούτου πρόκειται να αυξηθεί σημαντικά στις επόμενες δεκαετίες.

Υπάρχει μία έρευνα σχετικά με την εκτίμηση της αύξησης του δυναμικού της αγοράς που περιλαμβάνεται στο βιβλίο των Grady Means & David Schneider⁵¹ που αναφέρει ότι: ενώ από το 1980 μέχρι το 2000 η αγορά δημιούργησε αξία από τα \$ 2 τρις στα \$ 20 τρις, που αντιστοιχεί σε μια ετήσια αύξηση του 13%, αναμένεται να αυξηθεί αυτή η αξία εκρηκτικά από τα \$ 20 τρις στα \$ 200 τρις στα επόμενα 10 χρόνια, που αντιστοιχεί σε μια ετήσια αύξηση της τάξης των 23% που θα οφείλεται στην μετακαπιταλιστική αγορά που θα αναπτυχθεί μέσω των δικτύων των ΚΤΑ.

⁵¹ MetaCapitalism - Grady Means & David Schneider (σελ. 134)

Υπάρχει ο γνωστός νόμος του Metcalf⁵² ο οποίος υποστηρίζει ότι: η αξία ενός δικτύου αυξάνεται κατά n^2 , με τον αριθμό των μελών του δικτύου (n).

Στην ΜΚ αγορά, κάθε πολίτης-ιδιώτης έχει την δυνατότητα να προσθέσει αξία ως συμμετοχος σε μια ΚΠΑ. Δεν είναι όμως όλα ρόδινα. Αυτή η αγορά θα βρει αντιμέτωπους τρεις συν ένα πολύ μεγάλους αντιπάλους: μεγάλες επιχειρήσεις, μεγάλο εργατικό δυναμικό, το δυνατό κεντρικό κράτος και την εργατική αριστοκρατία, δηλαδή τους μεγαλοσυνδικαλιστές. Οι μεγάλες επιχειρήσεις δεν ενδιαφέρονται να αλλάξουν το μοντέλο παραγωγής τους που βασίζεται στην απόσπαση χρηματικού κέρδους (του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής - ΚΤΠ) και άρα ουδέν πλεονέκτημα βλέπουν στο να αποκτήσουν συμμετοχούς, ειδικά το υπαλληλικό τους προσωπικό. Το μεγάλο εργατικό δυναμικό ενδιαφέρεται να δώσει στους εργάτες ένα "ίσο μερίδιο" από τα κέρδη και όχι απαραίτητα να αναλάβει και την μερίδα του στα βάρη και στο ρίσκο. Η δυνατό κεντρικό κράτος εξαρτάται από τις μεγάλες επιχειρήσεις και το μεγάλο εργατικό δυναμικό για τις χρηματικά δώρα τους έτσι ώστε να δοθεί η ευκαιρία στους πολιτικούς να κάνουν την πολιτική τους διαφήμιση προκειμένου να εκλεγούν. Οι δε συνδικαλιστές, που όχι μόνο δεν παράγουν, οποιοδήποτε επάγγελμα και αν θεωρητικά ασκούν, αλλά υποστηρίζονται και δια νόμου για τη μη απόλυσή τους, δεν θα έχουν θέση στην νέα αγορά των δικτύων ΚΠΑ, επειδή δεν θα χρειάζονται, εφόσον δεν θα υπάρχει η αντιπαράθεση: εργοδότη-εργαζομένου. Καμία λοιπόν από αυτές τις τέσσαρες κατηγορίες, δεν έχει αληθινό κίνητρο να αγκαλιάσει την ΜΚ αγορά, την αγορά των πολιτών-ιδιωτών.

Όμως μόνο η ΜΚ αγορά μπορεί να εγγυηθεί εκρηκτική δημιουργία προστιθέμενης αξίας και άρα πλούτου. Το κλειδί και εδώ είναι η παιδεία. Σήμερα η παιδεία αντιμετωπίζεται από την πολιτεία ως εάν η γνώση να είναι πεπερασμένη και πρόσβαση στην γνώση να έχουν ορισμένοι και πάντως όχι όλοι. Πάνω σε αυτή την παραδοχή στηρίζονται και οι προϋπολογισμοί της παιδείας. Έχουμε αναφέρει και παραπάνω ότι η γνώση είναι το κρίσιμο εργαλείο για την παραγωγή πλούτου. Σήμερα δεν είναι απαραίτητο να υπάρχουν σχολικά κτίρια για να παραχθεί γνώση. Η τεχνολογία έχει προχωρήσει πολύ έτσι ώστε να μην είναι αυτό το πρόβλημα. Το πρόβλημα λοιπόν δεν είναι ο τόπος και ο τρόπος συγκέντρωσης των μαθητευομένων, αλλά το τι είδους γνώση εμείς του δίνουμε όπως εκτενώς αναλύσαμε και παραπάνω.

Η γνώση είναι το βασικό μέσο παραγωγής νέου πλούτου. Όπως όμως η γνώση δεν έχει όρια, έτσι και η παραγωγή πλούτου δεν έχει όρια. Δεν υπάρχει "πίττα" για να κοπεί και να πάρει ο καθένας το δικό του κομμάτι. Ο πλούτος δεν είναι όπως οι αναλώσιμοι, πρωτογενείς πόροι της γης, όπως π.χ πετρέλαιο, αλουμίνιο, χρυσός, κλπ. Ο πλούτος είναι άπλετος όπως ο άνεμος και το φως του ήλιου, είναι ανανεώσιμος. Όταν εμείς συμπεριφερόμαστε ως εάν ο πλούτος να είναι μια πίττα η οποία πρόκειται να κοπεί τότε αυτό που πετυχαίνουμε είναι η καθυστέρηση στην παραγωγή νέας πλούτου.

Η ιδέα ότι μόνο μερικοί "λίγοι" μπορούν είναι πλούσιοι βασίζεται στην αντίληψη η οποία εμποδίζει τους πολίτες να πιστέψουν ότι μπορεί να δημιουργήσουν περισσότερο πλούτο. Επειδή οι πολίτες πιστεύουν ότι δεν μπορούν να δημιουργήσουν περισσότερο πλούτο τείνουν η να αποδεχθούν την "θέση" τους στο οικονομικό σχήμα η τείνουν να

⁵² MetaCapitalism - Grady Means & David Schneider (σελ. xx)

συσσωρεύουν όσο γίνεται περισσότερο πλούτο για το φόβο ότι δεν θα είναι σε θέση να πάρουν το "κομμάτι τους από τη πίττα". Αυτό οδηγεί στην νοοτροπία του σκλάβου ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού. Αυτή είναι η θέση του ζητιάνου ο οποίος ζητά όλο και περισσότερα ενώ προσπαθεί να δώσει όσο γίνεται λιγότερα αλλά που τελικά δίνει όλο και περισσότερα για όλο και λιγότερα (σας θυμίζει κάτι αυτό;).

Πρέπει να απελευθερωθούμε από αυτή την αντίληψη ότι δηλαδή ο πλούτος είναι ένα πεπερασμένο πράγμα πριν εκμεταλλευθούμε πλήρως τις τεράστιες δυνατότητες που μας δίνει η υπόσταση των ΚΤΑ, για την δημιουργία απεριόριστου πλούτου και να κερδίσουμε τον πόλεμο κατά της φτώχειας, της ανεργίας και των διακρίσεων.

Δεν πρόκειται εδώ για ανακατανομή του πλούτου που πολλές φορές ακούμε να αναφέρονται μεγαλοσχήμονες πολιτικοί κάθε χρώματος και χροιάς και δεν ωχροιάζουν! Τι θα πει ανακατανομή του πλούτου; Είναι μήπως το κράτος εταιρεία κατανομής πλούτου; Πρόκειται κάποια κυβέρνηση να μοιράσει τα χρήματα που παίρνει από τους φορολογούμενους και να τα ανακατανείμει, δηλαδή να πάρει από αυτούς που δημιουργούν προστιθέμενη αξία και να τα δώσουν σε αυτούς δεν εργάζονται ή δεν θέλουν να εργάζονται; Και αν δεχθούμε ότι το κάνει αυτό το κράτος με κάποιο τρόπο θα αλλάξει κάτι στην ποσότητα του πλούτου που θα κατανέμεται. Αν απλώς σκεφτούμε ότι όλοι οι πλούσιοι στην Ελλάδα αποφασίσουν από κοινού να μοιράσουν τα κέρδη μιας ή και περισσότερων χρόνων στους φτωχούς και τους ανέργους στην Ελλάδα, πιστεύεις ότι αυτό θα λύσει το πρόβλημα της φτώχειας και της ανεργίας;

Πιστεύεις μήπως ότι αν ο υπ. των Οικονομικών, καταργήσει τους φόρους στις επιχειρήσεις ότι οι επιχειρήσεις αυτές την επόμενη μέρα να πέσουν με τα μούτρα στην δημιουργία θέσεων εργασίας; Γιατί να το κάνουν αυτό, ποίο θα ήταν το κίνητρο; Η θα πρέπει να δεχθούμε λόγω συνειδησιακού βάρους, ότι εφόσον το κράτος υποστηρίζει το μεγάλο κεφάλαιο για τους γνωστούς λόγους, πρέπει να ρίξει και κανένα κομμάτι στους μη προνομιούχους! Δεν είναι παραδοχή ότι σε αυτή την περίπτωση η οικονομική πολιτική μιας κυβέρνησης απέτυχε; Μας επιβεβαιώνει την θέση αυτή και ο κ. Χρυσόχοιδης που μας ενημέρωνε μέσω της ομιλίας του στην ΚΕ του ΠΑΣοΚ σαν ο νέος Γραμματέας, ότι το ΠΑΣοΚ είναι το κόμμα των μη προνομιούχων! Ακόμα και ο τύπος, το σοβαρό και ΠΑΣοΚόστροφο σήμερα Βήμα του ΔΟΛ απορεί με την παραδοχή αυτή του κ. Χρυσόχοιδη όπου ο Νίκος Νικολάου γράφει ⁵³:

"...αλλά βεβαίως υπερέβη τα εσκαμμένα η μάλλον αυτοπαγιδεύθηκε αυτή την φορά (ο κ. Χρυσόχοιδης). Γιατί το 1981 οι μη προνομιούχοι ήταν η πλειοψηφία της ελληνικής κοινωνίας και ο πολιτικός φορέας που τους εξέφραζε αξιόπιστα δικαιώθηκε με μια επιβλητική εκλογική νίκη. Σήμερα όμως, και ύστερα από 20 χρόνια διακυβέρνησης, να επιμένει ο νέος γραμματέας ότι το ΠΑΣοΚ είναι το κόμμα των μη προνομιούχων, αυτό δεν σημαίνει ότι η οικονομική πολιτική απέτυχε παταγωδώς να περιωρίσει την φτώχεια, την ανεργία και τον κοινωνικό αποκλεισμό; Κάθε λογικός άνθρωπος έτσι μεταφράζει την δήλωση αυτή..."

Και επειδή θέλουμε να είμαστε λογικοί άνθρωποι έτσι το μεταφράσαμε. Αλλά όμως φαίνεται να αντανakλά και τις σημερινές συνθήκες. Στα 20 αυτά χρόνια έφτασε ο κορεσμός σε πολλά επίπεδα και ειδικά στην οικονομία, και αντί να αναζητούνται νέοι δρόμοι και τρόποι για την επόμενη φάση παραγωγής πλούτου σκαλώσαμε και τώρα

⁵³ Το Βήμα της Κυριακής - 6/7/2003 (B2/Επικαιρότητα)

βρισκόμαστε σε ταχέως φθίνουσα πορεία. Το κράτος θα έπρεπε αντί για την ανακατανομή του πλούτου που θυμίζει φιλόπρωχο ταμείο, να αναζητεί τρόπους να θέσει σε λειτουργία μηχανισμούς δημιουργίας πλούτου εάν αυτό το ενδιέφερε πραγματικά. Όμως η δημιουργία πλούτου από μεγάλο μερίδιο του πληθυσμού είναι για πολλούς έχοντες και κατέχοντες την εξουσία (πολιτική και οικονομική) επικίνδυνη, διότι αν συμβεί αυτό τότε μοιράζεται η πραγματική "πίττα" της εξουσίας σε πάρα πολλούς πόλους και αυτό δεν είναι θεμιτό, η άλλως χάνουν τις σφαίρες επιρροών τους. Όμως η ιστορία δεν γυρνάει πίσω και το μέλλον ανήκει στους πολίτες-ιδιώτες, αρκεί να πιστέψουν στην δύναμη την οποία έχουν. Εδώ συμπυκνώνεται όλη η ουσία του προβλήματος. Οδηγούμαστε στη σκέψη ότι το κράτος δέσμιο του συνασπισμού εξουσίας δεν θα βοηθήσει στην απελευθέρωση εκείνης της ενέργειας που υπάρχει σε λανθάνουσα κατάσταση μέσα σε κάθε πολίτη-ιδιώτη, επειδή ακριβώς απειλείται η παντοκρατορία του.

Δεν θέλουμε λοιπόν ανακατανομή, θέλουμε την δημιουργία πλούτου μέσω της παραγωγής προστιθέμενης αξίας. Αυτό θα το επιτύχουμε με την ΜΚ αγορά και των συμμετοχικών δικτύων ΚΠΑ. Στην καινούργια κοινωνία που θα εξελιχθεί δεν θα υπάρχουν τάξεις, θα είναι αταξική και όχι μονοταξική: οι πολίτες-ιδιώτες συμμετοχοί στην παραγωγή πλούτου είναι αλληλέγγυοι, συναγωνίζονται και δεν ανταγωνίζονται, διότι ξέρουν ότι έτσι θα παραχθεί περισσότερος πλούτος. Και μη ξεχνάς αυτό που είπαμε ότι ο πλούτος δεν είναι πεπερασμένος και ο πλούτος δεν παράγεται από τους πλουσίους παράγεται από τους πολίτες-ιδιώτες και όσο πιο πολλές ΚΠΑ τόσο πιο πολύς ο πλούτος θα παράγεται, το κρίσιμο είναι: η προστιθέμενη αξία.

Ας θυμηθούμε τον γνωστό νόμο του Metcalf ο οποίος υποστηρίζει ότι: η αξία ενός δικτύου αυξάνεται κατά $\frac{n^2}{2}$, με τον αριθμό των μελών του δικτύου (n). Στην νέα αυτή αγορά των ΚΠΑ, ο κάθε πολίτης-ιδιώτης ως συμμετοχος μιας ΚΠΑ θα δουλεύει για την δημιουργία προστιθέμενης αξίας και μέσω αυτής για την δημιουργία πλούτου και νέου πλούτου.

Η αέναη δύναμη της δικτυακής γνώσης

Για την παιδεία και το εκπαιδευτικό σύστημα έχουμε καταθέσει τις προτάσεις μας σε προηγούμενο κεφάλαιο. Απλώς εδώ θέλουμε να επαναλάβουμε και να υπογραμμίσουμε το πόσο σημαντικό είναι να επιδιώξουμε μια σοβαρή μεταρρύθμιση στο αποτελεσματικό εκπαιδευτικό μας σύστημα, που βασικά είναι δέσμιο του συνδικαλισμού και της άκρατης κομματικοποίησης.

Ως γνωστόν η παιδεία και η κατάρτιση δεν περαιώνεται με την απόκτηση ενός τίτλου σπουδών. Η γνώση δεν τελειώνει, δεν τεμαχίζεται, δεν περιορίζεται, είναι ανανεώσιμη και ζητάει πάντα καινούργια πεδία δράσης. Γι' αυτό το λόγο και το ρητό: *γηράσκω αεί διδασκόμενος* του Δημοσθένης κάποια χιλιάδες χρόνια πριν την εμφάνιση των νεοελλήνων, και που οι νεοευρωπαίοι το ονόμασαν ελληνιστί: *δια βίου κατάρτιση* είναι πανάκεια. Το βασικό πρόβλημα των νεοελλήνων είναι ότι ο κάθε ένας έχει άποψη για οτιδήποτε. Και εννοείται ότι τα ξέρει όλα κατά το κοινό: *όλα τα σφάζω, όλα τα μαχαιρώνω*. Πόσες φορές σας έχει τύχει να ρωτήσετε κάποιο/α για μια διεύθυνση και να σας υποδείξει που πρέπει να πάτε για να ανακαλύψετε λίγα λεπτά αργότερα, πως όσα ξέρατε εσείς άλλα τόσα ήξερε και αυτός! Δυσκολεύεται ο νεοέλληνας να παραδεχθεί πως δεν ξέρει κάτι, φοβούμενος μην τον θεωρήσουν ανίκανο και ανίδεο, λες και την συγκεκριμένη στιγμή κάθεται σε εξετάσεις και πρέπει να πει κάτι με κάποιες πιθανότητες επιτυχίας. Κι όμως η παραδοχή ότι δεν ξέρουμε, κάτι που όντως δεν ξέρουμε, μας ανοίγει διάπλατα την πόρτα της μάθησης. Κάποιος άλλος ένδοξος εκ των αρχαίων ελλήνων έλεγε: *εν οίδα, ότι ουδέν οίδα*, δηλαδή: ένα γνωρίζω ότι δεν γνωρίζω τίποτε, που είναι και η αρχή που ακολουθεί κάθε σοβαρός ερευνητής, όταν ξεκινά κάποια έρευνα. Η πόρτα της μάθησης πρέπει να μένει ανοικτή για κάθε ένα που θα θελήσει να την περάσει, χωρίς ενδοιασμούς, χωρίς εμπόδια, χωρίς να υπάρχει κάποιος που να προσπαθεί να την κλείσει στον οποιοδήποτε. Αυτή η είσοδος είναι ελεύθερη για όλους χωρίς διακρίσεις.

Όταν περάσει το κατώφλι της γνώσης ο πολίτης-ιδιώτης θα πρέπει να βρεθεί σε ένα περιβάλλον, που θα τον βοηθήσει ανάλογα με τις απαιτήσεις του και τις επιθυμίες του να συνεχίζει την κατάρτισή του. Η χρήση των νέων τεχνολογιών θα είναι το καθημερινό εργαλείο του κάθε πολίτη-ιδιώτη για την διεκπεραίωση των επαγγελματικών του υποχρεώσεων και της συνεχιζόμενης κατάρτισής του. Θα έχει άμεση πρόσβαση σε εξειδικευμένες βιβλιοθήκες γνώσης και στις υπηρεσίες που θα προσφέρονται. Αναμένουμε ότι πολλές ΚΠΑ θα δραστηριοποιηθούν στο χώρο του διαδικτύου για την παροχή και διαχείριση εξειδικευμένων γνώσεων έναντι

προσυμφωνημένου αντιτίμου που θα πληρώνουν οι χρήστες. Η σύνδεση με το Ιντερνετ θα είναι δωρεάν για όλους, ανεξαρτήτως ηλικίας και επαγγέλματος, γένους ή χρώματος. Ο έντυπος τύπος θα δώσει την θέση του στον ηλεκτρονικό σταδιακά και έτσι θα μειωθεί η ποσότητα χαρτιού και η ανάγκη διανομής των εφημερίδων, που σήμερα για την πώληση 10.000 φύλλων πχ. πρέπει να εκτυπωθούν πάνω από 40.000. Τα υπόλοιπα 30.000 καταστρέφονται καθημερινά. Το κόστος είναι ανυπολόγιστο και για το περιβάλλον. Τα κινητά τρίτης και τέταρτης γενιάς θα μπορούν να χρησιμοποιηθούν σαν τερματικά ανάγνωσης του ηλεκτρονικού τύπου και αναζήτησης πληροφοριών σε όλες τις εφημερίδες σχετικά με ένα συγκεκριμένο θέμα που θα ενδιαφέρει τον χρήστη. Στόχος είναι εδώ να δώσουμε την ευκαιρία στον πολίτη-ιδιώτη να φθάσει σε μικρό χρονικό διάστημα στην πληροφορία που ζητά για να προσθέσει την δική του προστιθέμενη αξία στο προϊόν που παράγει, είτε είναι φυσικό προϊόν είτε είναι υπηρεσία. Τα βιβλία θα συνεχίσουν να τυπώνονται και σε χαρτί παρόλο που βαρυσταγία και αυτά θα μπορούν να είναι διαθέσιμα και σε ηλεκτρονική μορφή, όπως άλλωστε γίνεται και σήμερα.

Αναμένεται μια κατακόρυφη αύξηση του δημοτικού ηλεκτρονικού τύπου, με τα νέα και τα τεκταινόμενα στο δήμο για την άμεση ενημέρωση των πολιτών-ιδιωτών. Πρακτικά ο κάθε πολίτης-ιδιώτης θα έχει την δυνατότητα πρόσβασης στο ηλεκτρονικό σύστημα σε κάθε δήμο, νομαρχία και περιφέρεια, είτε για να διαβάσει κάτι, είτε για την δημοσίευση κάποιας πρότασής του, έτσι ώστε να ληφθεί υπόψη από την δημοτική αρχή και να ενημερωθούν και οι συμπολίτες του. Θα έχει επί πλέον την δυνατότητα να χρησιμοποιήσει και τον προσωπικό του υπολογιστή, φορητό ή μη. Επίσης με την κινητή τηλεφωνία τρίτης γενιάς κάτι τέτοιο θα είναι πολύ εύκολο να ψηφίσει απ' όπου και αν βρίσκεται. Μάλιστα το ίδιο το κινητό θα τον ειδοποιεί για την άσκηση του δικαιώματός του.

Όλα αυτά απαιτούν μια σημαντική επένδυση σε τεχνολογικό εξοπλισμό και δημιουργία κινήτρων για την χρήση της νέας τεχνολογίας. Το σλόγκαν είναι: μια πρόσβαση Ιντερνετ σε κάθε σπίτι. Αυτό θα επιτευχθεί με την δωρεάν πρόσβαση στο Ιντερνετ και την δωρεάν παροχή ενός υπολογιστού από τις εταιρείες που πουλούν αυτές τις υπηρεσίες. Τα χρήματα για τους υπολογιστές αυτούς θα τα εισπράξουν από τις ΚΤΑ ή τις εταιρείες που θα αρχίσουν να καταχωρούν διαφημίσεις και στο διαδίκτυο, εφόσον θα έχουν πρόσβαση σε μεγαλύτερη αγορά για τις υπηρεσίες τους απ' ό,τι πριν. Στόχος είναι εδώ να μειωθούν οι διαφημίσεις μέσω της τηλεόρασης και να αυξηθούν στο διαδίκτυο. Ακόμα και οι πολιτικές διαφημίσεις θα γίνονται από το διαδίκτυο και έτσι θα αποφύγουμε την διαφήμιση μέσω των καναλιών που ελέγχονται. Φίλος πολιτευτής, που δεν θέλω να αποκαλύψω το όνομά του και το πολιτικό του χρώμα, μου έλεγε ότι, όταν ζήτησε στο παρελθόν από διευθυντή μεγάλου καναλιού να του αφιερώσει λίγο χρόνο στην τηλεόραση για την προβολή του ως υποψηφίου βουλευτή, του είπε ούτε λίγο ούτε πολύ ότι αυτοί που προβάλλονται από την τηλεόραση είναι καθορισμένοι από τα κόμματα, και αυτός είναι μόνο ένας επιχειρηματίας που για να πάρει εμπορικές διαφημίσεις, πρέπει να *"συμμορφώνεται προς τας υποδείξεις"* των πελατών του-κομμάτων. Εμείς προτείνουμε να απαγορευθεί κάθε είδους πολιτική διαφήμιση μέσω της τηλεόρασης και να επιτρέπεται μόνο στο διαδίκτυο.

Δεν μπορώ να μην επιμείνω και να υποστηρίξω και εδώ την σημασία της σύνδεσης της παιδείας και της εκπαίδευσης με την "παραγωγή". Παραγωγή εδώ δεν αφορά μόνο την βιομηχανία και τον εφοδιασμό της αγοράς με προϊόντα. Παραγωγή σημαίνει κυρίως παραγωγή νέας γνώσης: πρέπει να εθίσουμε τα νέα βλαστάρια να καταλάβουν πως κρατούν τα κλειδιά στην ανάπτυξη του φυτού, και στις βιταμίνες γνώσης που θα πρέπει να παίρνουν για την αέναη παραγωγή νέας γνώσης. Νέα γνώση μπορεί και πρέπει να παράγεται σε όλα τα στάδια ωριμότητας των ανθρώπων που θα τους βοηθήσει να εξελιχθούν προς μια κοινωνία των πολιτών-ιδιωτών. Η παραγωγή νέας γνώσης θα βοηθήσει στον σχεδιασμό καινούργιων προϊόντων πάσης φύσεως, στην βασική έρευνα, στην εξέλιξη της τεχνολογίας για την υποστήριξη των μετα-αγορών, στην διαμόρφωση του χαρακτήρα, και τέλος στην διάδοση της νέας γνώσης έτσι ώστε να επωφεληθούν όλα τα μέλη της μετακαπιταλιστικής κοινωνίας. Γι' αυτό και επιμένουμε στον ενιαίο χαρακτήρα της παιδείας, χωρίς συμπυκνώματα, συνταγές και στεγανά γνώσης.

Όσο αφορά στην αγορά, προβλέπουμε ότι θα δημιουργηθούν νέες αγορές που θα αποτελούν συμπύκνωση δικτύων ΚΤΑ που θα ονομάσουμε μετα-αγορές και που θα συνεργάζονται για την προμήθεια του τελικού προϊόντος στον τελικό χρήστη. Αναμένουμε ότι την πρωτοβουλία δημιουργίας τέτοιων μετα-αγορών θα την έχουν και μεγάλες εταιρείες των διαφόρων χώρων και κλάδων και οι οποίες σήμερα είναι σημαντικά καθετοποιημένες αλλά και μικρές συμμετοχικές μορφές ΚΤΑ οι οποίες θα αρχίσουν να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους σε άλλες μεγαλύτερες. Αυτές θα ξεκινήσουν με την δημιουργία αυτών που οι ειδικοί της πληροφορικής ονομάζουν "πύλες" (portals) στις μετά-αγορές που θα στηρίζονται στην τεχνολογία του διαδικτύου. Επειδή οι πρωτεργάτες αυτών των πυλών διαφέρουν σημαντικά μεταξύ τους (βιομηχανίες, προμηθευτές και νέες ιδρύσεις), τα επιχειρηματικά μοντέλα που βρίσκονται που αποτελούν την βάση για τον σχεδιασμό αυτών των πυλών θα εστιάζουν σε μια μεγάλη ποικιλία καινούργιων ευκαιριών της αγοράς. Οι περισσότερες από αυτές τις ευκαιρίες θα αποδιαμεσολαβηθούν καθώς τα δίκτυα θα ωριμάζουν σε πλήρους λειτουργικότητας ΚΤΑ και μετα-αγορές με περισσότερο ολοκληρωμένες μορφές.

Βέβαια η σύναψη αποδοτικών και ευέλικτων συμμαχιών με άλλες ΚΤΑ η εξειδικευμένων κυψελών, για την παροχή εξειδικευμένης τεχνογνωσίας στις μετά-αγορές θα εξαρτάται σε μεγάλο μέρος από την οργάνωση και τον τρόπο λειτουργίας των ΚΤΑ, που εκτενώς παραθέσαμε στο δεύτερο μέρος του βιβλίου (κεφάλαιο 4). Επίσης και η εκχώρηση εργασιών σε τρίτους (outsourcing), απαιτεί την αναδιοργάνωση και του εκχωρητού που αποχωρίζεται των υπηρεσιών πριν από την πραγματική εκχώρηση και αποκοπή των εργασιών από τον κορμό του αλλά και του εκδοχέα των υπηρεσιών που ετοιμάζεται να δεχθεί το μόσχευμα. Μεταφορικά θα σου πω ότι φαντάσου να θέλεις να αποχωρίσεις μια η περισσότερες υπηρεσία από μια επιχείρηση για να την εκχωρήσεις σε ένα τρίτο και η παροχή αυτής της υπηρεσίας να απαιτεί πολύπλοκες διαδικασίες που αγγίζουν και απασχολούν ένα μεγάλο μέρος των ανθρωπίνων πόρων σήμερα. Μια απλή παύση λειτουργίας αυτών των διαδικασιών στην τωρινή οργάνωσή δεν θα έχει παρά ελάχιστο κοστολογικό και άλλο όφελος για την επιχείρηση, εφόσον η οργάνωση παραμένει περίπλοκη. Στόχος πριν την μεταμόσχευση θα ήταν να απλοποιηθούν και να ελαχιστοποιηθούν τα νήματα που κρατούν τις

διαδικασίες δέσμιες στην παλαιά οργάνωση, έτσι ώστε με ένα απλό ψαλίδι να αποκοπεί από τον μητρικό ιστό σε συγκεκριμένο σημείο. Για την αναδιοργάνωση ισχύουν οι ίδιοι κανόνες που αναφέρουμε παραπάνω. Στόχος δεν είναι απλά η δυνατότητα μεταμόσχευσης κάποιας υπηρεσίας έτσι συγκυριακά, στόχος είναι η προετοιμασία της ΚΠΑ ή των δικτύων ΚΠΑ να μπορεί να προσαρμόζεται στις ταχέως μεταβαλλόμενες απαιτήσεις της αγοράς.

Ως γνωστόν την κάθε διαμεσολάβηση την καρπούται ο μεσολαβητής. Η τράπεζα μεσολαβεί για να δανείσει χρήματα που έχει καταθέσει κάποιος άλλος. Ο έμπορος μεταπωλεί πράγματα που έχει αγοράσει από κάποιον άλλον κλπ. Έτσι όπως βλέπουμε την αποδιαμεσολάβηση σε συγκεκριμένους χώρους που παραδοσιακά θα χρειαζόταν να αποτανθεί για την εξυπηρέτηση των αναγκών του, (πχ. για δάνειο στις τράπεζες, για αυτοκίνητο στους μεταπωλητές αυτοκινήτων κλπ) έτσι και στο μέλλον η πλήρης αποδιαμεσολάβηση θα οδηγήσει στον θάνατο των διαφόρων τύπων μεσιτών, μεταπρατών, εμπόρων κλπ προς όφελος του πολίτη-ιδιώτη και όχι καταναλωτή (επιμένουμε σ' αυτό). Αυτό θα συμβεί με την βοήθεια δικτύων ΚΠΑ και της σύγχρονης τεχνολογίας. Προϋπόθεση όμως είναι η αποφυγή συμπύκνωσης και συγκέντρωσης. Όπου υπάρχει συγκέντρωση δημιουργείται και (υπάρχει) και πόλος έλξης. Αυτό συμβαίνει εκεί όπου χρειάζεται να μεταφερθεί ένα προϊόν ή μια υπηρεσία πολύ μακριά. Όπου μαζικοποιείται κάτι και πρέπει να μεταφερθεί απαιτείται πολύ ενέργεια (συγκέντρωση, μεταφορά, διανομή και αναδιανομή). Το λεγόμενο χοντρεμπόριο καρπούται την μερίδα του λέοντος με την διαμεσολάβηση μεταξύ της παραγωγής και του λιανεμπορίου. Το λιανεμπόριο πρέπει να ζήσει και αυτό με την διαμεσολάβηση μεταξύ του χοντρεμπορίου και του τελικού χρήστη. Η εφοδιαστική αλυσίδα αυτού του τύπου ελέγχεται από το χοντρεμπόριο που επιτυγχάνει καλλίτερες τιμές (για τον εαυτόν του βέβαια και μόνο) λόγω της επιδιωκόμενης συγκέντρωσης των προϊόντων από τους παραγωγούς. Όσο περισσότερους διαμεσολαβητές έχουμε στην εφοδιαστική αλυσίδα, τόσο μεγαλύτερο το κόστος για τον τελικό χρήστη και τόσο μεγαλύτερη η εκμετάλλευση του παραγωγού.

Πως όμως μπορούμε να αποφύγουμε την συγκέντρωση και συμπύκνωση και άρα στην μεταφορά αυτού του συμπυκνωμένου προϊόντος μέσω του χοντρεμπορίου; Ας πάρουμε το παράδειγμα των αγροτικών προϊόντων, για να γενικεύσουμε μετά. Ένας τρόπος είναι, όπως έχουμε περιγράψει και παραπάνω η οργάνωση της αγροτικής οικονομίας έτσι ώστε να εξυπηρετεί τις ανάγκες και την ζήτηση των τοπικών αγορών. Το ίδιο ισχύει και για τα αστικά κέντρα που περιβάλλονται από αγροτικές εκτάσεις, οι εκτάσεις αυτές να χρησιμοποιηθούν για καλλιέργεια. Με αυτό τον τρόπο οι παραγωγοί θα μπορούν να συμμετέχουν σε ΚΠΑ, με άλλους οι οποίοι θα έχουν την απαραίτητη τεχνογνωσία στην διανομή. Παραγωγοί της περιφέρειας και παραγωγοί γύρω από τα αστικά κέντρα θα συμμετέχουν σε ΚΠΑ για την εξυπηρέτηση των τοπικών αγορών. Είναι πολύ πιθανόν να μπορούν να διατηρούν συμπληρωματικές καλλιέργειες έτσι ώστε να προσφέρουν ολοκληρωμένες υπηρεσίες και να κρατούν το κόστος παραγωγής χαμηλό. Η διακίνηση θα γίνεται κατ' ευθείαν από την παραγωγή στην τελική χρήση μέσω εξειδικευμένων εταιρειών προσωρινής αποθήκευσης και διανομής (logistics) σε συγκεκριμένα σημεία παράδοσης. Τα σημεία παράδοσης θα μπορεί να είναι ένα τοπικό κατάστημα λιανικής πώλησης, ένα τοπικό πρατήριο της ΚΠΑ, ή ο τελικός πελάτης. Ο πελάτης προηγουμένως θα έχει παραγγείλει τις ανάγκες του βάσει τιμοκαταλόγου

στην ΚΤΑ μέσα από το Ιντερνέτ που θα τον παροτρύνει να παραγγείλει φρούτα και λαχανικά της εποχής. Οι παραγωγοί θα ξέρουν εκ των προτέρων τις παραγγελίες και τη ζήτηση και θα φορτώνουν ανάλογα με τις ανάγκες μια ποικιλία προϊόντων. Η πληρωμή θα γίνεται με την παραλαβή και μέσω ειδικής κάρτας που θα είναι συνδεδεμένη με την τράπεζα του. Τα πρατήρια θα λειτουργούν 24-ώρες για την παράδοση των παραγγελιών, και δεν θα είναι καταστήματα πώλησης προϊόντων. Πάντως όταν έγραφα αυτές τις γραμμές η σκέψη μου ήταν στην διανομή μόνο νωπών προϊόντων (οπωροκηπευτικά, φρούτα, ψάρια και κρέατα). Όλα τα άλλα πράγματα κανείς θα μπορούσε να τα αγοράσει από τα κλασσικά σούπερ-μάρκετ, τα οποία όμως πάλι θα μπορούσαν να είναι οργανωμένα σαν ΚΤΑ.

Τα πλεονεκτήματα αυτού του μοντέλου είναι απεριόριστα και προφανή, που δεν πιστεύω ότι χρειάζεται να αναφερθώ αναλυτικότερα: e-shopping από τον τόπο εργασίας, διαμονής, διακοπών. Η σύγχρονη τεχνολογία θα βοηθήσει να δημιουργηθούν εικονικά σούπερ-μάρκετ, που δεν θα χρειάζεται να είναι σούπερ και δεν θα χρειάζεται να κτίζονται τεράστια κτίρια, που καταβροχθίζουν οικόπεδα και επιβαρύνουν την φύση. Δεν θα χρειάζονται ειδικοί δρόμοι για να οδηγούν εκεί, και οι ατελείωτες ώρες να φτάσει κανένας εκεί και να ψωνίσει. Το καλάθι της νοικοκυράς θα είναι εικονικό, όπως για τόσα όσα προϊόντα σήμερα στο διαδίκτυο σήμερα. Το διαφορετικό είναι ότι εμείς μιλάμε για μια κατευθείαν σχέση με τον παραγωγό και όχι με ένα σούπερ-μάρκετ ή χοντρέμπορο που στην ουσία είναι μεγάλοι διαμεσολαβητές και επομένως συμπυκνωτές και συγκεντρωτές μεγάλων ποσοτήτων συγκεκριμένων και φιλτραρισμένων προϊόντων που περιορίζονται, δεν ξέρω από πού, για το τι μπορούν να εισάγουν, ή να μην εισάγουν στην Ελλάδα, όπως μου έλεγε μια φίλη τις προάλλες.

Ονειρεύομαι λοιπόν μετα-αγορές, όπου θα έχει ο καθένας την δυνατότητα μέσα από το διαδίκτυο αλλά και μέσα από το κινητό τηλέφωνο να παραγγέλλει ότι θέλει, στην ποσότητα που τα θέλει με τις προδιαγραφές που τα θέλει και όπου θα παίρνει προσφορές από τις διάφορες ΚΤΑ που θα συμμετέχουν στη μετα-αγορά. Η τεχνολογία θα βοηθήσει όχι μόνο να δηλώνω τις ανάγκες μου στο διαδίκτυο, αλλά και να αφήσω το σύστημα να ψάξει και να βρει την καλλίτερη προσφορά που αντιστοιχεί στα στοιχεία που του έδωσα και τελικά να με ειδοποιήσει με όλα τα σχετικά στοιχεία. Η τελική παράδοση θα γίνεται εντός συγκεκριμένου χρόνου στο σπίτι του ή σε συγκεκριμένη διεύθυνση. Προϋπόθεση είναι ότι θα δημιουργηθούν πολλοί παίκτες (ΚΤΑ) που θα θελήσουν να παίξουν σε αυτή την αγορά για να υπάρχει η ελεύθερη, απολική και ανταγωνιστική αγορά, όπως την ονειρευόμαστε και όχι όπως είναι σήμερα: μονοπωλιακή και δέσμια του συνασπισμού εξουσίας. Η τεχνολογία θα βοηθήσει να σπάσουν, να διαλυθούν και να μαραθούν τα μονοπώλια προς όφελος των πολιτών-ιδιωτών.

Βέβαια δεν πρέπει να ξεχνάει κανείς, την κοινωνική πλευρά του shopping. Όσον αφορά τις τροφές γενικά πιστεύω ότι το μοντέλο που περιγράψαμε είναι και κοινωνικά συμβατό με την εποχή μας: λίγος χρόνος διαθέσιμος, μεγάλες αποστάσεις να διανυθούν, μια φορά την εβδομάδα στο σουπερ-μάρκετ. Όμως τα νωπά τα χρειάζομαι κάθε μέρα στην ποσότητα που τα θέλω...Στην περίπτωση όμως του ρουχισμού, πχ. ο πελάτης όταν ψωνίζει, ικανοποιεί και μια κοινωνική του ανάγκη. Να συναντηθεί και να μιλήσει με φίλους, να χαζέψει όπως λέμε κοινά στα μαγαζιά, να περάσει ένα πρωινό

του Σαββάτου χαλαρά και να ξεδώσει από την ένταση της δουλειάς. Αυτό δεν μπορεί να του το αντικαταστήσει η τεχνολογία και το διαδίκτυο και δεν θα πρέπει συμπληρώνουμε εμείς. Όταν όμως θα έλθει η στιγμή να αγοράσει κάτι, θα πρέπει να είναι εκ των προτέρων ενημερωμένος, θα πρέπει να έχει κάνει την έρευνά του πριν την τελική απόφαση: εδώ η τεχνολογία θα έχει κάνει την δουλειά της. Το μόνο που δεν θα έχει γίνει θα είναι η τελική παραγγελία μέσω του διαδικτύου. Αυτή θα γίνει τοπικά, στο κατάστημα και αφού γίνει η απαραίτητη πρόβα και ελεγχθεί όχι η "εικονική" αλλά η "αμείλικτη" πραγματικότητα και συμφωνηθεί το τίμημα. Λέω συμφωνηθεί, διότι όπως είπαμε οι τιμές για το ίδιο η παραπλήσιο προϊόν θα είναι γνωστές και άρα θα υπάρχει και η σχετική τελική διαπραγμάτευση. Ακόμα ένα πλεονέκτημα για τον πελάτη που θα συμβάλει στην μείωση των τιμών προς όφελός του. Όμως αυτή η κατάσταση είναι προσωπικά ατομική, ο ενημερωμένος πολίτης είναι και ιδιώτης, μπορεί να διαπραγματευθεί καλλίτερα τα συμφέροντά του από ένα πολίτη ανημέρωτο, έρμαιο αυτών που είναι έτοιμοι να τον εκμεταλλευθούν. Η καταπολέμηση της εκμεταλλεύσεις είναι ατομική υπόθεση και δεν θα πρέπει να περιμένουμε από κάποια ανώτερη αρχή να επέμβει με το μαγικό ραβδί ενός υπουργείου, μιας σοσιαλιστικής ή άλλης κυβέρνησης ως εάν να είναι μπαμπάδες μας. Η λύση είναι η ευρεία χρήση της τεχνολογίας, και η πίεση των πολιτών-ιδιωτών να εισαχθεί αυτή η τεχνολογία όσο γίνεται πιο γρήγορα στα παραγωγικά και εμπορικά δίκτυα. Τότε και μόνο τότε θα μπει σε λειτουργία ο κοιμώμενος δράκος του ανταγωνισμού και θα βοηθήσει στην εκλογίκευση και στην μείωση των τιμών για τους πελάτες, όποιοι και αν είναι αυτοί. Αυτό είναι και η μοναδική "αλήθειας entity".

Οι τάσεις και οι προτάσεις περιπλέκουν τις εργασιακές σχέσεις σε όλους τους κλάδους της οικονομικής ζωής και αμφισβητούν ευθέως τα θεσμικά πλαίσια που τις διέπουν σήμερα. Αυτά τα θεσμικά πλαίσια είναι λογικό ότι θα πρέπει να αναθεωρηθούν και αυτό για να βοηθήσουν τις νέες απαιτήσεις και να μην αποτελέσουν εμπόδιο στους πολίτες-ιδιώτες στην παραγωγή νέου και ανανεώσιμου πλούτου, προς μια κοινωνία εν-έργων και όχι αν-έργων πολιτών. Προϋπόθεση λοιπόν σημαντική για την λειτουργία των μετα-αγορών δεν είναι μόνο η ευρεία διάδοση των τεχνολογιών του διαδικτύου αλλά και βαθιές τομές στις εργασιακές σχέσεις. Εδώ πάλι θα τονίσω, ότι αναμένουμε λυσσαλέα αντίδραση από τους συνδικαλιστές κάθε χρώματος και παράταξης, όμως έχουμε εμπιστοσύνη στον έλληνα πολίτη-ιδιώτη ο οποίος θα πάρει την ευθύνη στα χέρια του και θα παραμερίσει τα αγκάθια του παρελθόντος απ' όπου και αν προέρχονται.

ΠΕΡΙ ΕΥΡΩΠΗΣ ΣΥΝΟΠΤΙΚΑ...

Δεν θα μπορούσα να καταθέσω τις απόψεις μου περί μιας κοινωνίας την οποία εγώ ονομάζω μετακαπιταλιστική, και να μην αναφερθώ στην Ευρώπη. Όχι μόνο γιατί η Ελλάδα, η πατρίδα μου, είναι μέρος αυτής της γεωγραφικής περιοχής, αλλά γιατί πιστεύω ότι ο μετακαπιταλισμός ενδιαφέρει και θα πρέπει να ενδιαφέρει όλη την γηραιά ήπειρο. Όταν ξεκινούσα την συγγραφή αυτού του βιβλίου, στο μυαλό μου είχα την Ελλάδα και οι διαφορετικές συνθήκες που επικρατούν στο τόπο μας, όμως στο δρόμο ανακάλυψα ότι οι προτάσεις μου και οι αναλύσεις μου και τελικά η μετακαπιταλιστική κοινωνία αφορά και τον μετασχηματισμό των δυτικών κοινωνιών, όπως εμείς θέλουμε να τις αναφερόμαστε.

Η Ελλάδα μπορεί να ανήκει στην Δύση κατά τον αείμνηστο Κωνσταντίνο Καραμανλή, δεν είναι όμως δύση. Δεν είναι και ανατολή, αλλά ένα κομμάτι της. Πολλά από τα κατάλοιπα της Τουρκοκρατίας δεν λένε να ξεκολλήσουν, να μαραθούν, να σβήσουν... Η πρόσβαση στην πληροφορία κοστίζει ακριβά, τα ανθρώπινα δίκτυα είναι πιο δυνατά από τα ηλεκτρονικά, το μπαχτσίσι είναι προ ημερησίας διάταξης σε όλα τα επίπεδα. Ο νεοέλληνας δεν είναι τοπικιστής, μακάρι να ήταν, είναι υπερβολικά, και με την στενή έννοια του όρου, ατομικιστής και έτσι άγεται και φέρεται από τα κόμματα. Η κομματικοποίηση έχει μπει βαθιά στο πετσί του, αν μάλιστα κοιτάξει κανείς προσεκτικά θα διαπιστώσει ότι το πετσί του είναι χρωματισμένο. Παράδειγμα τρανταχτό τα ατομικά αγωνίσματα στον αθλητισμό όπου είμαστε μέσα στους 10 του κόσμου, σε λυπηρή αντίθεση με τα ομαδικά αγωνίσματα, π.χ. στις σκυταλοδρομίες που είμαστε πάτοι και μάλιστα στα ίδια αγωνίσματα που είμαστε μεταξύ των πρώτων στα ατομικά αντίστοιχά τους.

Σωστή η απόφαση του Κωνσταντίνου Καραμανλή να ρίξει τον έλληνα στην στάνη της ΕΕ. Μάλλον θα πίστευε ο αείμνηστος ηγέτης ότι μόνο με αυτό το τρόπο μπορεί να εξημερωθεί το αγρίμι. Όμως φευ, παρ' όλες τις ευκαιρίες που είχαμε να μετασχηματισθούμε, παρόλο τον πακτωλό των χρημάτων που έπεσαν στην τσέπη των επιτηδείων από τις τσέπες των φορολογουμένων της ΕΕ, καμία κυβέρνηση δεν είπε στον ελληνικό λαό την αλήθεια: ότι δηλαδή μια ημέρα των ημερών θα σταματήσουν οι επιδοτήσεις και θα ξεκινήσουν οι επιδοτήσεις βάσει της αρχής της αλληλεγγύης προς την άλλη κατεύθυνση. Δηλαδή η Ελλάδα θα πρέπει να επιδοτεί νεότερα μέλη που εντάχθηκαν ή θα ενταχθούν μελλοντικά στην Ένωση. Δεν θέλω όμως να επεκταθώ περισσότερο εδώ, τα έχουμε αναφέρει σε άλλα σημεία αυτά τα πράγματα. Εδώ με

ενδιαφέρει να μιλήσω για την Ευρώπη, το μέλλον, τον ρόλο της μέσα στο διεθνές στερέωμα και να εντάξω και την Ελλάδα μέσα σε αυτό στο πλαίσιο.

Η πρόσφατη επέμβαση στο Ιράκ, που όπως αποδεικνύεται τώρα βασιζόταν σε πλαστά στοιχεία των μυστικών υπηρεσιών της Βρετανίας και ενδεχομένως και των ΗΠΑ, έδειξε ότι ο συνασπισμός εξουσίας: δηλαδή η Αμερική δεν θέλει και δεν έχει ενδοιασμούς να επεμβαίνει εκεί που θέλει, όποτε το θέλει, με πλαστά ή πραγματικά στοιχεία. Η αντίδραση της παλαιάς Ευρώπης: δηλαδή της Γαλλίας και της Γερμανίας, ήταν σθεναρή, όμως όπως απεδείχθη ήταν μόνο στα χαρτιά. Μετά τον πόλεμο, ο ΟΗΕ δεν παίζει κανένα ρόλο, όπως ακριβώς και η Ευρώπη. Πολλοί τότε έσπευσαν να μιλήσουν για διάσπαση της Ευρώπης, για διχασμό των εταίρων, για ασυνεννοησία και για αιφνιδιασμούς μεταξύ των χωρών, με επιστολές κλπ προς τον Μπους. Φταίει λένε ότι δεν υπάρχει κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική άμυνας. Η Ευρώπη πρέπει να έχει μια φωνή σαν ένα κράτος, και για να το έχει αυτό προπορεύεται η κοινή άμυνα λέει και επιμένει όχι μόνο ο κ. Πάγκαλος. Η Ευρώπη πρέπει να γίνει το αντίπαλο δέος στην Αμερική, πρέπει να είναι ο άλλος πόλος.

Εν μέσω αυτών των βαρύγδουπων δηλώσεων υποστηριζόμενες κυρίως από τα βαποράκια των πολιτικών, τους δημοσιογράφους, ήρθε και η ελληνική προεδρία να διαχειρισθεί την λεγόμενη κρίση. Και όλοι έτρεξαν να δώσουν συγχαρητήρια στον εκουγχρονιστή Σημίτη για την μαεστρία στην διαχείριση της κρίσης. Δηλαδή τι έκανε ο κ. Σημίτης: απλώς διαπιστώνοντας ότι πολλοί εταίροι είχαν διαφορετική γνώμη, αντί να διεξάγει ψηφοφορία μεταξύ των εταίρων για να υπερισχύσει η δημοκρατία, με την αρχή της πλειοψηφίας, που θα έκανε οποιοσδήποτε πρόεδρος μιας εταιρείας, σκέφτηκε, ότι αφού δεν συμφωνούν όλοι σε μια κοινή άποψη υπέρ ή κατά της εισβολής, τότε καταλύουμε τη δημοκρατία, και δεν μιλάμε πια για το θέμα, αλλά το ξεχνάμε και πάμε παραπέρα. Έτσι η Ευρώπη έμεινε χωρίς φωνή, και αφέθηκε μετά τον πόλεμο να αναζητεί τρόπους για να μαζέψει τα κουρέλια της. Προς τι λοιπόν όλη αυτή η αντίσταση στον μπαμπά αμερικάνο πριν από την εισβολή; Που είναι τώρα η φωνή της σχετικά με τα πλαστά στοιχεία που παρουσίασε ο Μπλέρ; Δεν μιλάω για τον Μπούς, αυτός είναι ο μπαμπάς στην προκειμένη περίπτωση. Μιλάω για τον αδελφό Μπλερ. Αυτός εξαπάτησε τα υπόλοιπα αδέλφια του στην ΕΕ. Αν πράγματι είναι πλαστά τα στοιχεία δεν θα πρέπει να κληθεί σε απολογία από το Ευρωπαϊκό κοινοβούλιο; Οι μόνοι που διαμαρτύρονται είναι ο βρετανικός τύπος και η κοινή γνώμη της Βρετανίας, και είναι προς τιμή τους. Ο Μπους πρόκειται εσπευσμένα να συναντηθεί με τον Μπλερ. Ο γιος ζητάει στήριξη και συμβουλές. Που είναι τα ελληνικά δημοσιογραφικά βαποράκια; Δεν πουλάει φαίνεται το θέμα, και ας μη ξεχνάμε ότι είναι και περίοδος θερινών διακοπών;

Ας πούμε και ας δούμε την αλήθεια κατάματα: πρέπει και μπορεί η Ευρώπη να γίνει το αντίπαλο δέος στην Αμερική; Εμείς πιστεύουμε πως όχι, γιατί έτσι η Ευρώπη θα πέσει στην παγίδα που της έχει στήσει η ίδια η Αμερική. Η μεγαλύτερη κατάκτηση της Ευρώπης, έχουμε πει και αλλού, δεν είναι το Ευρώ, δεν είναι και αυτή ακόμα η πολιτική ένωση: είναι η ειρήνη που έχει κατακτηθεί στα τελευταία 60 και πλέον χρόνια. Η Ευρώπη πρέπει να γίνει το πρότυπο για άλλους λαούς, να γίνει ο πυρήνας για γειτονικά κράτη να θέλουν να ενωθούν με κάποιο τρόπο με αυτήν την όαση ειρήνης. Η Ευρώπη στην ΜΚ εποχή μπορεί και πρέπει να μεγαλώσει για να δώσει την ευκαιρία σε περισσότερους λαούς να γευθούν να φρούτα της γνώσης και της

παραγωγής πλούτου. Τα όπλα, η κατασκευή τους και η χρήση τους δεν προσθέτουν αξία, παρά μόνο σε αυτούς που τα πωλούν. Η Ευρώπη σαν όαση και γεωγραφικός χώρος ειρήνης και ευημερίας δεν θα πρέπει να κατασκευάζεται και να πωλεί όπλα για την εξαγωγή πολέμων εκτός συνόρων της. Η Ευρώπη δεν απειλείται από κανένα εξωτερικό εχθρό. Και αν ακόμα απειληθεί υπάρχει η Αμερική η οποία με χαρά θα ανελάμβανε μισθοφορικά την υπεράσπιση της εδαφικής ακεραιότητας των συνόρων της Ευρώπης. Τα μόνα όπλα που θα μπορούσα να δεχθώ είναι όπλα ηλεκτρονικής τεχνολογίας και ελαφρύ οπλισμό για την καθημερινή περιφρούρηση των συνόρων που θα χρησιμοποιούνται από μια ευρωπαϊκή αστυνομία που θα πρέπει να συγκροτηθεί. Ο ρόλος του στρατού θα περιορισθεί στο ρόλο του σημερινού ευρωπαϊκού στρατού, που αποστολή θα έχει την περιφρούρηση της ειρήνης σε εδάφη εκτός Ευρώπης. Όλοι οι άλλοι στρατοί θα καταργηθούν.

Οι αμυντικές βιομηχανίες των ευρωπαϊκών χωρών θα μετατραπούν σε βιομηχανίες για προϊόντα ειρήνης και θα κρατήσουν μόνο την παραγωγή ελαφρύ οπλισμού για τις εσωτερικές ανάγκες της ΕΕ. *Ειρήνη μέσω αφοπλισμού και αφοπλισμός μέσω της ειρήνης* θα είναι το καινούργιο σλόγκαν της ΕΕ. Η απελευθέρωση κεφαλαίων που αλλιώς θα πήγαιναν για την κατασκευή όπλων θα διοχετευθούν τώρα στις ειρηνικές αγορές και θα είναι στην διάθεση των κυβερνήσεων για τις κοινωνικές δαπάνες. Πρόκειται περί πακτωλού χρημάτων των φορολογουμένων, που με τον ένα ή άλλο τρόπο θα επιστρέφουν στους πολίτες-ιδιώτες της μετακαπιταλιστικής κοινωνίας.

Η Ευρώπη πρέπει να γίνει το πρότυπο παραγωγής ειρήνης και όχι πολέμων. Δεν θα επεμβαίνει με όπλα για την εδραίωση της ειρήνης. Αυτό φέρνει μεγαλύτερες καταστροφές και δεινά. Το παράδειγμα της Γιουγκοσλαβίας, του Αφγανιστάν, του Ιράκ, της Σομαλίας για να πούμε για τα πιο πρόσφατα. Το παράδειγμα του Βιετνάμ στο παρελθόν και μια πληθώρα άλλων παραδειγμάτων. Η Ευρώπη πρέπει να εργασθεί σκληρά για την εξάπλωση του αφοπλισμού ή του μη εξοπλισμού. Αν διανοητικά επεκτείνουμε αυτή την αντίληψη, και αν καταφέρουμε να "καταστρέφουμε" όλο και περισσότερο την ανάγκη των εξοπλισμών, θα μειωθεί και η ανάγκη κατασκευής τους. Η αμυντική βιομηχανία θα μαραίνεται επειδή δεν θα υπάρχουν πελάτες να αγοράσουν. Θα πρέπει να μετασχηματισθούν.

Το σημερινό μέγεθος της ΕΕ είναι αρκετά μεγάλο για να μας δίνει την ελπίδα δημιουργίας μιας μεγάλης μετακαπιταλιστικής αγοράς που οι πολίτες-ιδιώτες θα παράγουν προσθέτοντας αξία με την δημιουργία δικτύων υπερεθνικών ΚΤΑ και υπερεθνικών μετα-αγορών. Ας αφήσουμε την Αμερική, εφόσον το επιθυμεί να παίξει το ρόλο του χωροφύλακα, όμως πολύ σύντομα εμείς πιστεύουμε ότι ο κόσμος δεν θα χρειάζεται χωροφύλακα. Τα δίκτυα των τρομοκρατών δεν θα χρειάζονται να υφίστανται, ούτε να δηλώνουμε ως άλλα βαποράκια των αμερικάνων ότι συμμετέχουμε και εμείς στον συνασπισμό για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας (sic). Η καταπολέμηση της τρομοκρατίας θα γίνει με τον αφοπλισμό. Ο αφοπλισμός θα χρησιμοποιηθεί σαν το βασικό εργαλείο για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας. Μια διεθνής αμνηστία της διεθνούς τρομοκρατίας θα ήταν προς την σωστή κατεύθυνση.

Η ανάληψη των Ολυμπιακών αγώνων (και όχι παιχνιδιών) από κοινού - Ισραηλινών και Παλαιστινίων, εγώ πιστεύω ότι θα έλυνε το μεσανατολικό πρόβλημα,

χωρίς την ανάγκη οδικού χάρτη και μάλιστα επιβαλλόμενο απέξω. Αυτό και μόνο το συμβάν θα καθιέρωνε ένα κοινό στόχο, ένα δικό τους οδικό χάρτη για την τελική επίλυση του προβλήματος. Επειδή παρακολουθώ εκ του σύνεγγυς το πρόβλημα, έχω καταλήξει στο συμπέρασμα ότι δεν μπορεί να λυθεί με εξωτερικές πιέσεις, θα λυθεί μόνο εφόσον υπάρξει μια διαδικασία που θα τους αναγκάσει να συνεργασθούν: οι Ολυμπιακοί Αγώνες δίνουν μια μοναδική ευκαιρία. Και ας συμφωνήσει η ΔΟΕ να μην απαιτήσει την διεξαγωγή όλων των αθλημάτων, ας μην κοιτάμε μόνο την εμπορική της επιτυχία. Η Ελλάδα μπορεί να διαδραματίσει ένα σημαίνοντα και πρωταγωνιστικό ρόλο σήμερα και στο μέλλον.

ΕΠΙΜΥΘΙΟ

Δεν είχα σκοπό αρχικά να γράψω επίλογο, επειδή το βιβλίο αυτό αποτελεί το έναυσμα προς την δημιουργία μιας άλλης κοινωνίας, της μετακαπιταλιστικής κοινωνίας και σηματοδοτεί κατά κάποιο τρόπο την αρχή της προσπάθειας μου για μια σειρά πονημάτων που θα ακολουθήσουν στα χνάρια αυτού του αναγνώσματος. Τελικά όμως αποφάσισα να παραθέσω ένα κείμενο αυτούσιο που βρήκα σερφάροντας στο διαδίκτυο, του οποίου δυστυχώς ο συγγραφέας μου είναι άγνωστος. Αν λοιπόν τύχει ο εν λόγω συγγραφέας να διαβάσει τούτο το βιβλίο θα παρακαλούσα πολύ να έρθει σε επαφή μαζί μας για την αποκατάσταση των πηγών μας. Μας εκφράζει απόλυτα και είναι η πεμπτουσία όλων των προβληματισμών μας και των προτάσεών μας που θέτουμε στην κρίση του αναγνωστικού κοινού.

Τώρα αντιμετωπίζουμε την έσχατη μετατόπιση της πολιτικής εξουσίας. Μπορούμε να επανασχεδιάσουμε την δημοκρατία για τον 21ο αιώνα - η άλλως να κατέβουμε σε ένα νέο σκοτεινό αιώνα. Ένα μονοπάτι κινείται από το κράτος προς το άτομο. Το άλλο απειλεί να συρρικνώσει το άτομο στο μηδέν. Τίποτε στο ορατό μέλλον δεν πρόκειται να πάρει το όπλο έξω από τα χέρια του κράτους. Τίποτε δεν θα εμποδίσει το κράτος να οδηγήσει τον πλούτο στα χέρια του και να τον διαθέσει για ιδιοτελείς λόγους ενίσχυσης της εξουσίας του. Τι είναι πιθανόν να αλλάξει, όπως ήδη έχουμε αρχίσει να βλέπουμε, είναι η ικανότης του κράτους να ελέγχει την γνώση. Η νέα οικονομία πιέζει ασφυκτικά για περισσότερη ελευθερία έκφρασης, μεγαλύτερη αλληλεπίδραση μεταξύ κυβερνώντων και κυβερνωμένων, μεγαλύτερη λαϊκή συμμετοχή στην λήψη αποφάσεων. Μπορεί να παράξει μία λιγότερη γραφειοκρατική, περισσότερη αποκεντρωτική και ανταποκριτική κυβέρνηση. Μπορεί να δημιουργήσει μεγαλύτερη ανεξαρτησία για το άτομο, μία μετατόπιση εξουσίας μακριά από το κράτος - όχι η «μάρανση» του αλλά ο εξανθρωπισμός του. Ακόμη οποιαδήποτε νέα συμμαχία δημοκρατικών ομάδων θα αντιμετωπίσουν τρεις γιγαντιαίες δυνάμεις που τώρα αγωνίζονται να ενωθούν σε μία παγκόσμια σταυροφορία που θα μπορούσε, αν δεν είμαστε προσεκτικοί, να μας σαρώσει σε ένα καινούργιο Σκοτεινό Αιώνα.

Οργανωμένη θρησκεία στην μία μορφή η στην άλλη, είχε ένα εικονικό μονοπώλιο στην παραγωγή και διανομή αφηρημένης γνώσης στη προβιομηχανική εποχή, την εποχή πριν τον Διαφωτισμό, πριν από την γέννηση της δημοκρατίας στην Δύση. Σήμερα, δυνάμεις εργάζονται ζητώντας να αποκαταστήσουν αυτό το μονοπώλιο του πνεύματος. Η διόγκωση της θρησκευο-πολιτικής στον κόσμο μπορεί να φαίνεται ότι

λίγο έχει να κάνει με την έγερση των υπολογιστών και της καινούργιας οικονομίας. Αλλά έχει να κάνει.

Το επί της γνώσης βασιζόμενο σύστημα δημιουργίας πλούτου, του οποίου ο υπολογιστής είναι το σύμβολο, κλείνει την αυλαία σε 3 αιώνες κατά την διάρκεια των οποίων τα βιομηχανικά έθνη κυριάρχησαν επί της γης. Μεταξύ των βιομηχανικών εθνών, αυτή η περίοδος σημαδεύτηκε με ένα πόλεμο περί του πνεύματος μεταξύ των θρησκευτικών δυνάμεων, ευθυγραμμισμένων με την εξουσιαστική ελίτ της αγροτικής εποχής, και κοσμικές δυνάμεις οι οποίοι πολεμούν για βιομηχανικό «εκσυγχρονισμό» και μαζική δημοκρατία. Περὶ τα μέσα της βιομηχανικής εποχής, αυτές οι κοσμικές δυνάμεις είχαν κατορθώσει να υποτάξουν την οργανωμένη θρησκεία, αποδυναμώνοντας τα στηρίγματά της στα σχολεία, στην ηθική και στο κράτος το ίδιο. Περὶ το 1960 ένα εξώφυλλο του περιοδικού *Times* ρωτούσε «Είναι πεθαμένος ο Θεός;» και μια βασανισμένη Καθολική Εκκλησία συνεκάλεσε το 2ο συνέδριο του συμβουλίου του Βατικανού, ένα από τα πιο σημαντικά συμβάντα για αιώνες. Οι τρεις μεγάλες θρησκείες της Δύσης, όπου είχε θριαμβεύσει η εκβιομηχάνιση, είδαν όλες ότι οι κοινωνικές, ηθικές και πολιτικές εξουσίες τους είχαν ελαττωθεί. Ήταν οπωσδήποτε, ακριβώς εκείνη την στιγμή κατά την οποίαν ο υπολογιστής είχε αρχίσει να αλλάζει τον τρόπο με τον οποίον παρήγετο ο πλούτος. Η τεχνολογία η οποία επρόκειτο να υπονομεύσει ριζικά την εργοστασιακή οικονομία των μπλε κολάρων, άρχισε να κινείται με μεγαλύτερη ταχύτητα έξω από τα εργαστήρια και από μερικές μεγάλες και κυβερνητικές εγκαταστάσεις και προς γενική χρήση.

Ταυτοχρόνως με αυτή την επαναστατική εξέλιξη, περισσότερο προχωρημένη στις ΗΠΑ, εκεί γεννήθηκε και το κίνημα των Χίπις, το οποίον και κατάφερε και άγριο χτύπημα στο πολιτιστικό οικοδόμημα της βιομηχανικής εποχής, περιλαμβανομένης και της κοσμικότητάς της (*secularism*). Μαζί με τα μακριά μαλλιά ήλθε και μια Τεχνοφοβία και ένα εκτεταμένο ενδιαφέρον στο μυστικισμό, στα ναρκωτικά, στις ανατολικές λατρείες, στην αστρολογία και διάφορες αιρέσεις.

Το κίνημα κοίταξε στην βιομηχανική κοινωνία, μίσησε ότι είδε, και κάλεσε στην επιστροφή σε κάποιο φωτοστεφανωμένο μυθικό παρελθόν.